

D
III 11.254

DIMITRIE SUCIU

LITERATURA BĂNĂȚEANĂ

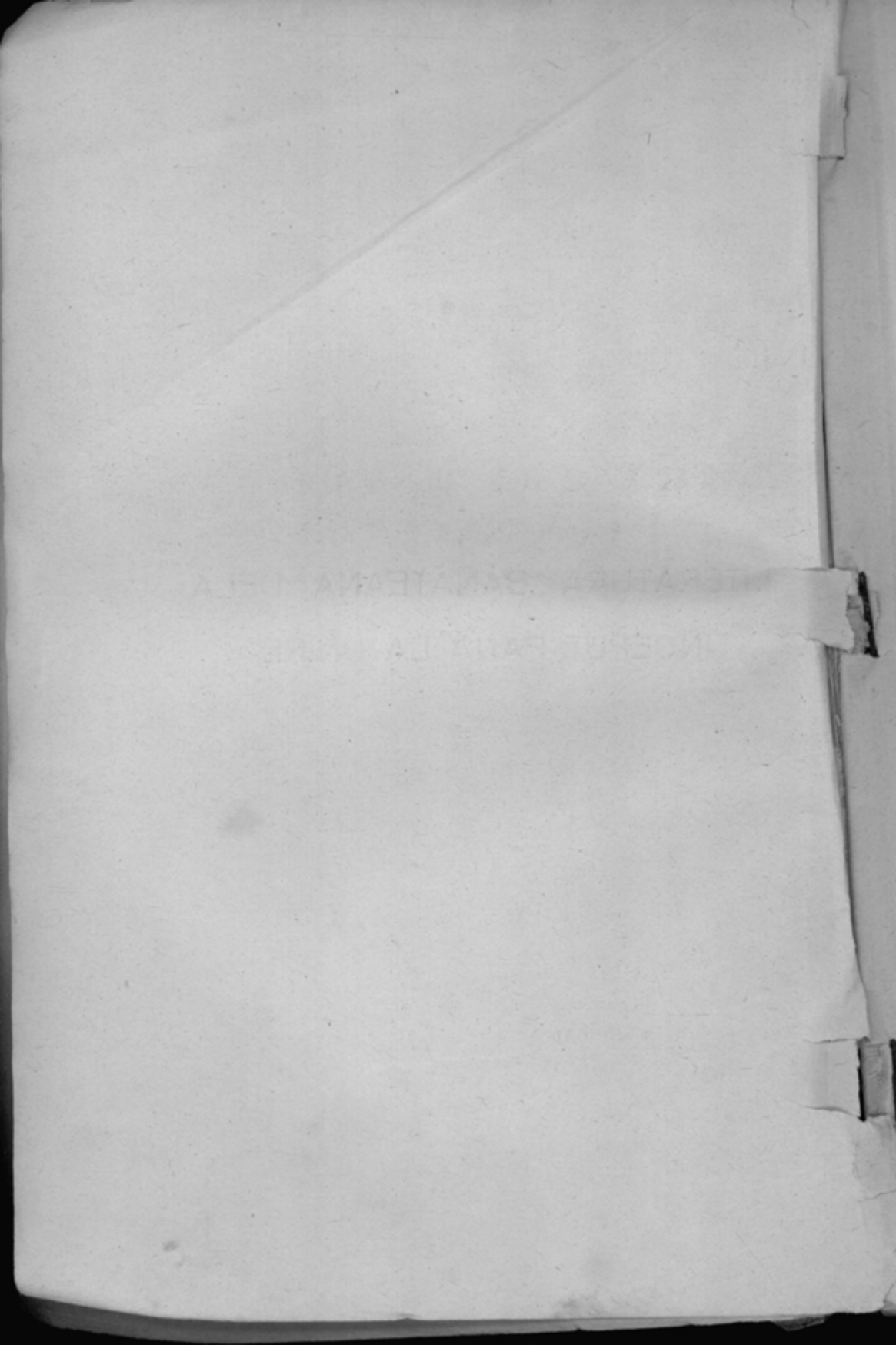
DELA ÎNCEPUT
PÂNĂ LA UNIRE

1582—1918

TIMIȘOARA, 1940
EDITURA REGIONALEI BANĂȚENE »ASTRA«

LITERATURA BĂNĂȚEANĂ DELA
INCEPUT PÂNĂ LA UNIRE

DUI 11-254

IOAN DIMITRIE SUCIU

**LITERATURA BĂNĂȚEANĂ
DELA INCEPUT
PÂNĂ LA UNIRE**

1582—1918

BIBLIOTECA CENTRALĂ
A REGIUNII BANAT

**EDITURA REGIONALEI BĂNĂȚENE „ASTRA”
Timișoara**

— 1940 —

309.317 ✓

124 76

1000 1000 1000

1000 1000 1000

1000 1000 1000

1000 1000 1000

1000 1000 1000

1000 1000 1000

1000 1000 1000

1000 1000 1000

1000 1000 1000

1000 1000 1000

1000 1000 1000

INTRODUCERE

În trecutul nostru literar, Banatul are o contribuție deosebită de cea ardeleană, care însă n'a fost luată în seamă, fiind totdeauna confundată cu contribuția Ardealului la dezvoltarea literaturii și istoriografiei Românești. Dacă pătrundem cu atenție atât literatura cât și istoriografia bănățeană, vedem că scriitorii bănățeni au un alt mediu de inspirație decât cei ardeleni: mediul satului sau al orașului bănățean; ba chiar și alt vocabular decât cel ardelean. Tot așa și cu istoriografia bănățeană. Atât profesorul Lupăș cât și toți ceilalți cercetători ai istoriografiei bănățene i-au considerat ca istorici ardeleni fără să țină seama că începând dela primul cronicar român din Banat, Nicolae Stoica de Hațeg și până la istoricii noi, toți se ocupă numai de istoria provinciei lor; iar cei ce nu se ocupă de problemele locale, studiază și caută să clarifice probleme de o însemnătate istorică, pentru toți Români ca: V. Maniu, dr. A. M. Marienescu și dr. I. Sârbu.

Cauza acestei atitudini, este trecutul separat al Banatului, trecut care nu a fost decât foarte puțin în legătură cu acel al Ardealului și care a avut o influență mare asupra dezvoltării literaturii bănățene.

Și pentru a putea cunoaște mai de aproape influența trecutului politic asupra celui literar, vom încerca să restabilim epocile mai însemnate din trecutul Banatului, începând cu secolul al XVI-lea, dată când apare prima producție literară scrisă de Români bănățeni.

Istoricii bănățeni, fie că au fost influențați de maghiari, fie că de frica stăpânirii nu au îndrăznit să susțină contrariu, afirmău că lupta dela Mohaci a fost și pen-

tru Români o mare nenorocire. În această luptă, după cum se știe, a căzut regele Ungariei Ludovic al II-lea, iar tronul lui devine vacant. Candidează: Ferdinand, arhiducele Austriei și Ioan Zapolia, Voevodul Ardealului. Neînțelegându-se, ambii se încoronează ca regi ai Ungariei, ulterior, Zapolia simțindu-se mai slab, se ajunge la o învoială în favorul lui Ferdinand. Prin această învoială între așteptările se hotără ca după moartea lui Zapolia, Transilvania va reveni lui Ferdinand. În 1540 murind Zapolia, dieta proclamă pe fiul lui Zapolia, pe minorul Ioan Sigismund ca rege al Ungariei. Ferdinand nu-l recunoaște. Atunci Isabela care era mama și tutora minorului Ioan Sigismund, simțindu-se mai slabă, face apel la puterea sultanului. Astfel ajung Turcii să se amestece în afacerile interne ale Ungariei. În 1552, sub motivul că luptă pentru readucerea Isabellei, — care între timp se împăcase cu Ferdinand cedându-i mai multe ținute și trecuse în Polonia, — Sultanul Soliman trimite pe Achmed Beglerbeg, care la 30 Iulie 1552 cucerește cetatea Timișoara și o transformă în sangeac. Tot de odată, Turcii cuceresc mai multe orașele întărite din câmpia Banatului, unde aveau loci cari erau sub ordinea celui din Timișoara. Istoricii unguri și după ei cei români, au susținut că stăpânirea turcească în Banat, a adus „ignoranță și barbarie“ și deci nici nu se poate vorbi de o cultură românească sau de altă limbă în ținuturile ocupate de Turci. Evident, de o cultură românească nu se poate vorbi în aceste timpuri, deoarece nici nu aveam formată o cultură din timpul când eram sub Unguri, cari ne-au oprit din toate puterile: singura instituție ce putea produce o brumă de cultură: biserica. În schimb însă, Turcii n-au fost nici „barbări“, și nici „ignoranți“ după cum ni-i arată dușmanii noștri. Dimpotrivă, regiment turcesc a fost o binefacere pentru Români. A fost o binefacere atât din punct de vedere religios, cât și social. Din punct de vedere religios: Turcii nu numai că tolerau dar și dădeau anumite drepturi conducătorilor religiei gr. ort. și astfel, sub ei, vechea epis-

7

copie a Timișorii e continuată și Românii aveau un conducător sufleteș oficial, ceiace n'aveau în timpurile „fericite“ ale regilor unguri. Astfel, la căderea Timișorii, aflăm pe episcopul român Ioanichie, care se intitulează Mitropolit, care având sentimente filo-germane, ar fi mers în taină în lagărul lui Eugeniu de Savoia dându-i informații despre starea Turcilor. Tot în 1717, Românii din ținutul Sebeșului și Lugojului, se plâng unui general austriac, contra episcopului Moise, „rămas din timpul Turcilor“ și care abuza de drepturile lui. Deci sub Turci, Biserica română nu numai că era tolerată, dar conducătorii ei aveau chiar unele drepturi asupra popoarelor. Din punct de vedere social, regimul turcesc a fost foarte blând, pentru că „Turcia barbară, care năvălise asupra apusului civilizat, nu cunoștea caste sociale închise, cu mici satrapi, care din tată în fiu moșteneau averi imense și dreptul de a dispune de viața și averea supușilor lor“. (Birăescu pg. 12). Dar am spus că în 1552 nu a trecut în posesia Turcilor decât regiunea de șes a Banatului. Părțile muntoase rămăneau mai departe Ardealului, cu orașele Caransebeș și Lugoj, fiind conduse de un Ban, care avea reședința în unul din cele 2 orașe. Prinții Ardealului fiind calvini, căutau prin toate mijloacele, să atragă cât mai mulți aderenți la noua lor lege. Lugojul și Caransebeșul erau ținuturi prielnice propagandei lor și astfel se iau cele mai severe măsuri pentru convertirea Românilor la calvinism. Dar calvinismul cere ca serviciul divin să se facă în limba poporului, deci nu-i de mirare că unii principii ardeleni, au patronat primele tipărituri românești. Unii preoți români, lacomi de bunuri pământești, n'au ezitat și au primit noua lege, încât cele două orașe devin centre însemnate de cultură românească. Ba la Caransebeș aflăm și o școală de „dascălie“, unde funcționează ca profesor Efrem Zăcan, unul dintre traducătorii Paliei din 1582. După apariția Paliei, care a fost tradusă, numai de predicatori din Caransebeș și Lugoj, în secolul următor, simțindu-se nevoia unui catehism, care să explice noua

religie, un predicator din Lugoj, Ștefan Fogarași, îl traduce în românește cu o curioasă ortografie ungurească. În acest timp însă, limba românească, evoluase atât de mult încât e întrebuințată și în alte ramuri de scrieri decât cele bisericești. Acum apare Mihail Halici, care scrie cu aceeași ortografie ca și a lui Fogarași, prima odă în neotracic. Lui i se mai atribuie și un dicționar „Valcholati-rum“, care este primul în acest gen la noi și cuprinde peste 5000 de cuvinte. Tot la sfârșitul secolului al XVII-lea aflăm și pe Ioan Vischi, care traduce psalmii lui David — după cum susțin unii, — iar după alții, e numai un copist al psalmilor, cari au fost traduși de Ștefan Fogarași. Dealtă parte, Iesuiții neliniștiți de succesele cavini-lor, intensifică cât pot propaganda pentru a conerți pee Români. Prințul Gavril Bethlen, le dă voe a-și ridica un claustru la Caransebeș și din motive politice îi sprijinește. Propaganda lor prinde, și mulți tineri bănățeni, reven-tează școlile din Roma ca Gh. Buitul și Gavril Ivul, dâ-n- tre care primul când se întoarce dela Roma, tipărește la Presburg în românește, la 1636, cathechismul iezuitului Canisius.

Deci, în Banat, în secolul al XVII, avem o mișcare li- terară de proporții mari, cu o intensă viață culturală româ- nească. Scriitorii au o cont nuitate, au la bază acelaș el die a scrie: litere latine și ortografie ungurească. Aceste este primul moment important din trecutul literar al Românilor Bănățeri.

La sfârșitul secolul al XVII se dau lupte crâncene în- tre Turci și Austrieci pe teritoriul Banatului, lupte care se cheie cu pacea dela Carloviț din 1699 prin care Transil- vania cu districtele Lugoj, Caransebeș și Almăj, rămân Im- păratului, iar Câmpia Banatului, Turcilor. Literatură diss- pare subit: pe de-o parte nu mai erau principii arteleenni cari să patronizeze tipăritul și pe scriitori, dealtă parte, crui- zimele războiului a cărui teatru erau tocmai aceste fiuturi, au făcut să piară orice urmă de om cult. Dar cea ce co- contribuă mai mult la înăbușirea oricărei vieți culturale

românești, a fost năvala Sârbilor. Năvala Sârbilor este de o importanță capitală pentru Bănățeni, deoarece atitudinea lăsată față de dănzii, schimbă cu totul suferințele Românilor Bănățeni de cele ale Ardelenilor. Sârbii au trecut în Banat, chemați fiind de împărații Austriei, — cari aveau nevoie de armată cât mai numeroasă în desele lor ciocniri cu Turcii. D-nul Nemoianu în lucrarea „Sârbii și Banatul” împarte emigrarea Sârbilor în 8 perioade. Cea mai însemnată emigrare, care ne interesează în mare măsură pe noi, este cea din 1690 când Patriarhul Arsenie Cernojevici pornește în fruntea a 40000 de familii în Banat. „Această colonizare în masă a Sârbilor a fost făcută de împăratul „Leopold I, în preajma ofensivei încercată în Balcani „contra Turcilor — când printr'un manifest dat din 6 Aprilie 1690, cheamă la arme popoarele din Balcani, „promițându-le că dacă vor intra în rândurile armatelor „sale, va acorda tuturor provinciilor și popoarelor respective „libertate religioasă și facultatea alegerii unui voevod” (Nemoianu). Imediat după instalarea lor în Banat (1690) se intrunesc la Belgrad, de unde trimit la Viena pe Episcopul Isaia Diacovici care reușește să obțină dela Leopold faimoasa diplomă din 21 August 1690 prin care se acorda între altele și următoarele privilegii Sârbilor:

1. Completa libertate a cultului.
2. Dreptul de a alege episcop „de limbă și naționalitate sârbească, care are dreptul de jurisdicție asupra tuturor bisericilor orientale de rit grecesc”.

Întărit cu aceste privilegii se instalează poporul sârb în Banat unde va domni peste o sută de ani, până la al II-lea moment politico-literar din 1800.

Unirea cu Roma a mitropolitului Atanasie Anghel, a împunericit și mai mult jurisdicțiunea sârbească. În 1716 Turcii sunt scoși din Timișoara și contele Merczi începe organizarea Provinci. Populația fiind rărită din cauza frigurilor malare și a deselor războaie — nu din cauza Turcilor — se dispune colonizarea de locuitori nemți din provinciilor Svabenland, Würtemberg, Alsacia și Lorena. O

nouă pacoste pe capul Românilor, întrucât colonizatorii nău
au avut numai gândul de a mări populația Banatului și i
de a usca mlaștinile și cultiva pământul, ci au avut și i
gândul ascuns de a desbina pe Românii care locuiau în m
mase compacte Banatul. Nouii coloniști, sileau pe Românii i
autohtoni să-și părăsească gospodăriile întemeiate de stră-
moșii lor și să plece ei să usuce mlaștinile și să-și înt-
meieze gospodării noi. Nu putem intra în amănunte pen-
tru a reda trista situație a acelor vremi de bejenie.

Colonizările nemțești pentru noi, departe de a fi fost o
binefacere au fost o nenorocire. Mulți Români au dispărut t
cu această ocazie. Pe urmele multor sate care altădată erau i
românești, se înalță, astăzi trufașele gospodării șvăbești. În
1736 izbunește războiul Austro-Turc. Terenul de luptă, de-
vine tot Banatul. Românii se aflau într-o stare mizerabilă:
pe d-e-o parte exploatați de armata austriacă, de alta, erau i
jefuiți de Tătarii din armata Turcească. Ajunseseră dle e
nu mai aveau ce mânca, nici semințe pentru sămănăturii i
și nici vite. „Nici peana cea mai iscusită n’ar fi putut scă
„zугrăvească mai iscusit starea deplorabilă și robia la care e
„au fost ajuns Români din Banat. Și fiindcă forurile mai i
„înalte, căroră dânsii și-au înaintat plângerile, n’au avut t
„ochi să vadă nici urechi să audă țipetele de durere, Ro-
„mânii în disperarea lor, au fost nevoiți cu arma în mână.
„„ă a-și face dreptate“ (Dragalina pag. 178). Trecerea Ro-
mânilor de partea Turcilor, a contribuit mult la desastrul d
Austriacilor și de aceia, după încheierea păcii dela Belgrad, i
Austrieii încep a măcelari pe Români, măcel care avea dle e
scop nimicirea satelor și stărpirea neamului românesc. „Că a
„urmăre a acestei răscoale, este disgrațierea contelui Neip-
„perg, guvernatorul Banatului, și înlocuirea lui cu baronul d
„Succov. care restabilește ordinea și îmbunătățește situația a
„economică“.

În 1740 se urcă pe tron, Maria Terezia, care influen-
țată de fiul ei Iosif, pe care-l asociase la domnie, reorgani-
zizează atât materialicește cât și culturalicește Banatul. Din
ce constă cultura românească între 1700—1740? Putem a

spune foarte puțin relativ la cultură în aceste vremuri de neliniște și persecuție. Știm doar că pe lângă mănăstirile Morava, Partoș, Vărădia, Ciclova și Remetea, se aflau școale românești în cari se învăța puțin. Tot pe atunci (1736) diaconul Loga, refugiat dela mănăstirea Tismana, deschide o școală în comuna Srediștea-Mare. După ce se instalează cu mare greutate pe tron, primul gând al Reginei fu reorganizarea și ridicarea culturală a imperiului. Pentru aceasta, trimite pe Iosif în Banat, care-l cercetează în 1768 cu atenție, se interesează mult de soarta Românilor și intervine în favoarea lor: „Valachii sunt părtași de o tratare „rea, adesea sunt siliți de a-și părăsi casele și a ceda altora „moșiile lor și a trece altundeva“. Nemulțumit cu starea de lucruri din Banat, propune să fie înlocuit din sistemul de guvernământ tot ce e greșit și rău și să fie numit cât mai curând guvernator un om de încredere, care să aducă ordinea și să supravegheze cu atenție asupra granițelor provinciei, expuse deselor năvăliri turcești. Acest memoriu a făcut pe Maria Terezia, să ia măsuri radicale cu privire la reorganizarea Banatului. Între aceste măsuri, s'a dat multă atenție ridicării culturale a provinciei. S'a dispus ca în fiecare sat unde există 60 de familii, să fie școală și învățător pentru luminarea poporului. În fruntea școalelor stătea un director care avea datoria „să privegheze diligenț, ca învățătorii să eshaurieze din toate punctele de vedere datorințele impuse lor: să informeze însuși candidații „de învățători despre arta tratării cu băeții; să ceară dela „învățători comunicări despre metoda de învățământ, să „pretindă circumscripție — judecată matură — în toate „agende; să poarte grija de tabele și cataloage, precum și „de alte lucruri de acest gen; să viziteze de 30 ori fiecare „școală din provincia sa; iar cauzele disciplinare ce însuși „nu le poate efectua, le referează directorului provincial“.

(I. Vuia) Primul director al școalelor a fost Daniel Lazari, care prezentând în 1770 împărătesei spre aprobare în manual de școală, fu numit provizoriu pe 2 ani ca director. După dânsul urmă Teodor Iancovici de Mirivo, bun

organizator școlar, care însă, după câțiva ani, trece în Rusia, chemat fiind de țarina Ecaterina, să organizeze învățământul de acolo. Dânsului îi urmează oameni fără personalitate, cari nu prezintă prea mare importanță. Doar la sfârșitul veacului XVIII-lea și începutul celui de al XIX-lea ajunge în fruntea școalelor un om luminat care „s'a „ostenit cu o negrăită râvnă pentru luminarea neamului „Daco-Românesc“: este Grigore Obradovici, cunoscut autor de manuale didactice românești și nepot al scriitorului sârb Dositei Obradovici.

Simțindu-se nevoia de învățători, încă din 1777 s'a deschis la Timișoara un curs pentru pregătirea învățătorilor, curs care a fost cercetat „de mai mulți elevi decât s'a așteptat“. Director era Teodor Iancovici de Mirivo, care predă la secția sârbească, iar la cea românească aflăm pe cunoscutul pedagog Mihail Roșu, „iubitorul de folosul nației sale“, care încă din 1776 traduce „de lipsă cărțice pentru „învățători a neunitilor românești mai mici școli în împără „ră și crăeștile Țări“, carte ce a fost întrebuințată multi ani după aceea în școlile bănățene. Acest curs a tinut până la deschiderea școlii normale din Arad în 1812. Aci, la cuvântul cald al dascălului Mihail Roșu, s'au format mulți dintre lumtătorii renașterii, între cari și Dimitrie Tichindeal. În 1791 se deschide și un curs pentru pregătirea preoților, curs unde predă acelaș Mihail Roșu și Pavel Kenegelati arhimandritul mănăstirei Sft. Gheorghe. Și de aicea, glasul magic al dascălului Roșu, propovăduia trezirea Românilor la o viață nouă. Iată-ne ajunși la sfârșitul secolului al XVIII-lea. După cum am văzut din expunerea de mai sus, acest secol al XVIII-lea, este un secol de tranziție între două perioade de cultură: cea din secolul al XVII-lea și cea din cel de al XIX-lea. Marile prefaceri sociale, persecuțiile contra Românilor, nu le-au înăduit decât abia în a doua jumătate a veacului al XVIII-lea, să înceapă a se cultiva. De aceea, acest secol este sărac în tipărituri, toate mărcuindu-se numai la necesitățile serviciului divin ca acele

Catechism a lui Raiacici întocmit în 1774 în românește, sârbește și nemțește, sau la scrieri morale ca „Indreptarea păcătosului“ scrisă la 1765 de episcopul Timișorii, Vichentie Ioanovici Vidac, în limba română și slavă și tipărită la Iași. Norma și traducerea Evangheliei lui Mihail Roșu, completează seria cărților apărute în acest secol. Cărți scrise la repezeală pentru necesități sufletești, și fără nici o însemnătate literară. Ce făceau Sârbii în acest timp? Dotăți cu privilegii, Sârbii s’au bucurat de o situație foarte avantajoasă, deoarece Banatul era guvernat de Viena care le dăduse privilegiile. „Românii n’au fost recunoscuți nici ca nație, nici ca biserică. Politica „austriacă s’a ferit până să ne zică pe nume. Românii făceau parte din poporul „Illiric“, ceea ce la Viena însemna „popor sârbesc, dotat cu privilegii bisericești și școlare. Cum în biserică privilegiată, limba oficială era cea slavonă și cum mai departe această limbă era luată drept „limbă a poporului“, în această limbă ni s’au slujit în biserică și aceiaș ni s’a impus și în școală“ (Nemoianu pag. 35). Această afirmație a d-lui Nemoianu e întărită de altfel și de Grizelini, care vorbind despre zelul Mariei Terezia pentru culturalizarea populației românești din Banat zice: „Glorioasa noastră împărăteasă, totdeauna maritimă și așteptând orice ocazie de a procura binele supușilor ei, a și luat măsuri ca’n fiecare sat Valah sau sârbesc să se afle câte o școală în care poporul să învețe a citi și a scrie sârbește“ (Ist. Ban. Timișan, pag. 179). Probabil că Grizelini nu-și dădea seama de manevrările Sârbilor, care văzând redeșteptarea Românilor ardeleni, și simțind că fără Români le alunecă terenul de sub picioare fiind puțini și slabi — încep o acțiune de sârbizare, acțiune care produce în rândurile Românilor o reacțiune ce avea de scop desrobirea ierarhică de Sârbi. Acum Românii aveau oameni superiori cu o cultură formată în apus, ca Iorgovici — sau cu o structură sufletească superioară și cu multă dragoste de neam, ca Tichindeal, Georgeevici, Șubo-

niu. E greșită ideia acelor care consideră această reacțiune ca un fel de ecou al școalei ardelenene. Acest curent politic a fost o reacțiune firească împotriva agresorilor și a luptat pentru un program cu totul diferit de cel al Ardelenilor. Reprezentanții acestui curent sunt oameni de sine stătători, pentru că prin reacțiunea lor au deschis un nou curent politic în istoria românească, curent care se resimte și astăzi în inima oricărui om ce simte românește.

Primul care începe lupta contra Sârbilor, este Paul Iorgovici, care în 1794, încearcă să scoată la Viena o gazetă românească. Iorgovici, influențat de ideile de libertate ce le cunoscuse în Franța, desigur că nu a căutat să le ascundă din moment ce imediat după apariția primului număr, gazeta a fost confiscată, pentru teama de a nu se răspândi „prea periculoasele idei de libertate ale Franțujilor“. Iorgovici moare în 1808 otrăvit de Sârbi zic unii. Alături de el aflăm însă chiar în capitala Banatului, o pleiadă de cărturari în frunte cu Țichindeal, cari continuă lupta de desrobire. Protopopul Șuboniu, patrona tipărirea cărților românești, ca acelea a lui Mihail Roșu. Alt protopop, Vasile Georgevici, trece chiar la fapt, plecând în 1814 la Viena pentru eliberarea unei concesiuni de a zidi o biserică pe seama Românilor din Fabricul Timișorii. Tot cu această ocazie prezintă la locurile competente un memoriu anexat cu documente autentice, cari adevereau abuzurile Sârbilor și în care memoriu se cerea desrobirea ierarhică. În 1812, prin noua lege de organizare a școalelor, se întemeiază la Arad prima școală normală sistematică. Profesorii erau toți bănățeni: Dimitrie Țichindeal, C. Diaconovici Loga (nepotul lui Vasile Loga; Diaconovici e sârbizat) Ioan Mihuț și dr. Iosif Iorgovici, nepotul lui Paul Iorgovici. Întrușiți în jurul acestei școli, ei continuă lupta pentru desrobirea ierarhică. Țichindeal intră în corespondență cu episcopul unit al Orăzii, Samuil Vulcan, om cu multă influență la Curtea Imperială, cu și mai multă dragostea de neam și care patrona pe toți literații vremii. Sim-

find pericolul reacțiunii lui Tichindeal, episcopul Ștefan Avacumovici din Timșioara, începe intrigile și acuzele contra lui Tichindeal, din care cauză, acesta e silit să se retragă la locul lui de paroh în Bécicherec. Ideia lui însă rămâne. Constantin D. Loga continuă și mai departe să scrie cărți pentru „îndreptarea tineretului“ și traduceri pentru serviciul divin. Lupta e continuată cu multă înverșunare de Moise Nicoară, care însă desamăgit trece în România. Totuși în 1829 se face înscăunarea primului episcop, „cu sufletul și inima română“ în persoana egumentului Nestor Ioanovici, așa cum dorise părintele Tichindeal care n'apucase să vadă aceste vremuri de fericire.

Acesta este al doilea moment însemnat din literatura română bănățană. Scriitorii aceștia, au apărut de odată — au luptat împreună, au răscolit conștiințele românești și-au dispărut deodată, fără continuatori. Adevărat, că ei n'au creat opere de artă, cari să rămână; în schimb, ei au creiat aci o v.ăță românească, au trezit o conștiință ce mocnea ascunsă, și au îndreptat gândurile spre un ideal mai mare. Prin alegerea de episcop al Timișoarei a lui Maxim Manuilovici în 1833, s'împlinește și aci marea dorință a antecesorilor. Scriitorul Petre Lupulov, foarte entusiasmă de această alegere, scrie o odă de peste 60 de strofe, în care laudă calitățile noului episcop român, care e chemat „să folosească neamului“. Cu toate aceste mici învingeri, mulți scriitori fie dezolați de luptele lor politice, fie că nu erau mulțumiți de starea de lucruri de aci, trec în Principate — unde începuse o cultură înfloritoare — și unde ajutați de cultura lor superioară, ajung în posturi de înaltă răspundere. Astfel, vedem pe Moise Nicoară care începe seria acestor emigrări, continuate mai târziu de Damaschin Bojinca, ce ajunge profesor al Academiei Mihăilene și ministru de Justiție și de Eftimie Murgu — om cu idei foarte înaintate pentru vremea lui — și din cauza cărora neputând să-și mențină postul dela Academia Mihăileană,

trece în Muntenia, unde ca profesor al lui Bălcescu, are o mare influență asupra viitorului istoric și revoluționar.

Ideia de libertate, pornită din Franța, găsi mulți adepți în Banat. De-o libertate politică nu putea fi vorba. În schimb, ierarhia sârbească dura încă, pentru că alegerile din 1829 la Arad și din 1833 la Timișoara, nu fuseseră decât întâmplătoare. Sârbii se întrunesc în 1 Maiu 1848 la Carloviț și invită și pe Români să participe. Eftimie Murgu, șeful partidei antisârbești convoacă la Lugoj o adunare restrânsă în 3 Maiu 1848 care hotărăște „între cele „mai asurzitoare strigări că, nici de cum să nu se trimeată „delegați la Carloviț“. A doua adunare a fost convocată cu popor mult, tot la Lugoj, în 15 Iunie 1848. Printr'un fel de apel către „Frații români Bănățeni“, Eftimie Murgu arată pericolul în care se află Banatul din cauză că „Servienii „din vecina țară a Slavoniei, răscolindu-se asupra Ungariei „se sumețesc a socoti țara noastră a Banatului, ca o țară „slavonă sârbească. Pentru aceasta alerg a chema pe „toate comunitățile și pe toți patrioții acestei țări a Banatului, să aibe dragoste a veni spre a se sfătui cu toți în „treaba aceasta“. Și Bănățenii au ascultat glasul tribunului lor și au venit în număr mare la Lugoj, au ținut adunare-răsunătoare, care proclamă pe Eftimie Murgu, căpitan suprem al Banatului. Se hotărăște ca Români să se înarmeze și destituie pe cei doi episcopi sârbi din Timișoara și Vârșeț, înlocuindu-l cu vicari episcopești, la Timișoara în persoana protopopului Lipovei, Dimitrie Petrovici, iar pentru dieceza Caransebeșului pe protopopul Ignatie Vuia. Trebuie să observăm că răscoala Românilor Bănățeni e diferit cu totul de cea din Ardeal prin faptul că Românii Ardeleni s'au răscolat contra Ungurilor și, deci, erau cu Impăratul. Cei bănățeni s'au răscolat contra Sârbilor cari erau protejați de Impărat, deci și contra Impăratului. De aceia vedem pe Murgu înaintând moțiunea adunării dela Lugoj guvernului revoluționar maghiar, care aprobă în parte desideratele Românilor bănățeni. Nu trebuie să ne mire această atitudine,

deoarece Românii Bănăţenii fiind sub directa guvernare a Vienei din punct de vedere politic şi supuşi Sârbilor din punct de vedere ierarhic, nu puteau cunoaşte sau chiar dacă cunoşteau din auzite — tot concepeau că e mai uşor de suportat stăpânirea Ungară, decât cea Austro-Sârbă. Abia după 1861, când Ungurii pun mâna şi pe Banat, au putut Bănăţenii cunoaşte intenţiile adevărate ale mielului care la 1848 cerea libertate şi egalitate. Cu toată atitudinea Ungurilor, Murgu a făcut greşala că a crezut în sinceritatea lor şi după 1848. Se ridicase acum însă Andrei Mocioni care, ajutat de Vincenţiu Babeş, conduce orientările politice ale Bănăţenilor. Văzând că voinţa împăratului înclină tot mai mult în favoarea Ungurilor, şi mai ales după 1861, când Banatul se încorporează Ungariei, Andrei Mocioni care până atunci îşi concentra toată forţa politică pentru întărirea dinastiei, îşi schimbă brusc atitudinea: Mută oficiosul său „Albina“ dela Viena la Budapesta, iar el se aşează în Banat „unde organizează o îndârjită şi mândră rezistenţă“. Ura lui contra împăratului îl apropie de politica coşutistă care încă stăruia. Când în 1892, în urma congresului dela Sibiu, se hotărăşte înmânarea memorandumului la împărat, partida bănăţeană în frunte cu Mocioni şi Vincenţiu Babeş, e împotriva înmânării lui la împărat: „Noi ştim că Franz-Iosif ne promite numai şi nu ne face nimic, fiindcă se teme de Unguri. Tot astfel s'a întâmplat şi în anul 1867 când am fost în deputăţie cu Românii ardeleni şi bănăţeni ca să cerem împăratului drepturi pe seama neamului nostru. Şi împăratul ne-a răspuns cu ochii plini de lacrimi: „vă dau dragii mei, v'tejii mei, credincioşii mei, tot ce îmi cereţi“ ţinându-mă pe mine şi pe Hodoş de umăr, iar mâne-zi ne-a dat pradă Ungurilor. Noi mai ştim că Iosif al II-lea l-a îndemnat pe Horia să facă revoluţia din 1784 şi apoi l-a lăsat să fie târât cu roata de Unguri; şi tot aşa a făcut şi cu Iancu, care i-a scăpat tronul. Fii sigur că şi pe memorandumişti îi va lăsa pradă Ungurilor“. Ce bine a prevăzut Vichente Babeş, scriind aceste cuvinte!

Când organul memorandist „Tribuna“ din Sibiu nu mai putea apare, în urma insuccesului memorandumului, Mocioneștii cu Alexandru în frunte scot la Timișoara „Dreptatea“ care în loc să critice acțiunea memorandiștilor, le ia cea mai devotată apărare contra Ungurilor. Dela această dată, Bănățenii intră în acțiune alături și cu același program ca cel ardelean. Acuma Românii reprezentau o forță culturală; aveau o biserică bine organizată. Pentru desrobirea ierarhică luptase mult marele Șaguna și Mocioneștii își aveau rolul lor în această luptă. Acuma aveau o presă puternică, cu ziaristi care nu se temeau de zidurile mucegăite ale temnițelor maghiare.

Cum se prezenta cultura românească în această epocă de frământări politice?

Încă din prima jumătate a secolului al XIX-lea, apar și la Români de aici, primul cronicar: Nicolae Stoica de Hațeg. Însă de oarece manuscrisul lui nu s'a tipărit încă, nu ne putem da seama de felul lui de a concepe istoria. Dânsul e continuat de Nicolae Tincu Velia preot și el, care în 1865 scoate a lui „Istorieară bisericească politico-națională“. Om cu vederi largi, el își dă seama de importanța istoriei care e „sculptora generațiilor după o altă următoare, ea le dă la mână îndreptarul lucrărilor și le mângâie, învățându-le“. În acelaș timp, protopopul Timișorii, Meletie Dreghici, susținând că adevăratele litere române sunt cele chirilice, un alt istoric, Vasile Maniu, nu întârzie ca printr'o broșură de peste 500 de pagini să-i dovedească într'o „disertațiune istorică—critică“ originea latină a Românilor și deci care-i alfabetul adevărat român. Seria acestor istorici cari au pus bazele istoriografiei bănățene, e continuată de alții cu mai puțină cultură istorică dar cu aceeași voință de muncă: Dimitrie Constantin Orăvițeanu, care încearcă să redea o istorie de Sud-est a Românilor; Patriciu Drăgălina și Dr. Gh. Popovici, cari în lucrările lor scrise după autorii unguri, fără mult control, redau trecutul Banatului. În timpul din urmă, apare Dr.

Ioan Sârbu, om cu o vastă cultură istorică, care ne-a dat două minunate opere istorice: „Politica externă a lui Mateiu Basarab“ și „Istoria lui Mihaiu Viteazu“. Din nenorocire însă, fiind absorbit de sterilele lupte politice unde intrase, nu a putut să-și continue frumoasa lui activitate științifică. Când în 1866 sasul Vilhelm Schmidt, în lucrarea sa „Das Jahr und seine Tage in Meinung und Brauch der Rumänen Siebenbürgens“ încerca să dovedească, că Românii, din punct de vedere al mitologiei nu sunt de origine romană, se ridică toți oamenii cultii în frunte cu At. Marienescu care studiind cu amănunțime sărbătorile române răspunde așa cum trebuie sasului. Tot cu această ocazie, apare și Simeon Manguica, ca botanist și filolog.

În ceiace privește literatura, în această epocă găsim al III-lea, ultimul și cel mai însemnat moment din literatura Banatului supus, moment în care se creiază opere de valoare. Acum apare Ioan Popovici Bănățeanu cu nemuritoarea lui nuvelă „In lume“. Tot acum apare Victor Vlăd Delamarina cu gingașele lui poezii dialectale, în care a creat tipuri ce au rămas și azi. Ceilalți scriitori ca Petre Lupulov, Iulian Grozescu, Emilia Lungu, Ilie Trăilă, Casian R. Munteanu, nu au ajuns să creeze. Ei au fost doar niște iscusiți mânăuitori ai condeiului pe vremea lor, neinteresându-ne astăzi decât ca scriitori de tranziție dela al II-lea moment — „Renașterea“ — la al III-lea, care e epoca creatorilor. Ei nu prezintă decât o mică importanță istorico-literară. Totuși, la clădirea de azi a culturii românești, au contribuit și ei cu puterile lor și cred că e bine că viața și puțin din scrisul lor, să fie cunoscut și urmașilor de azi.

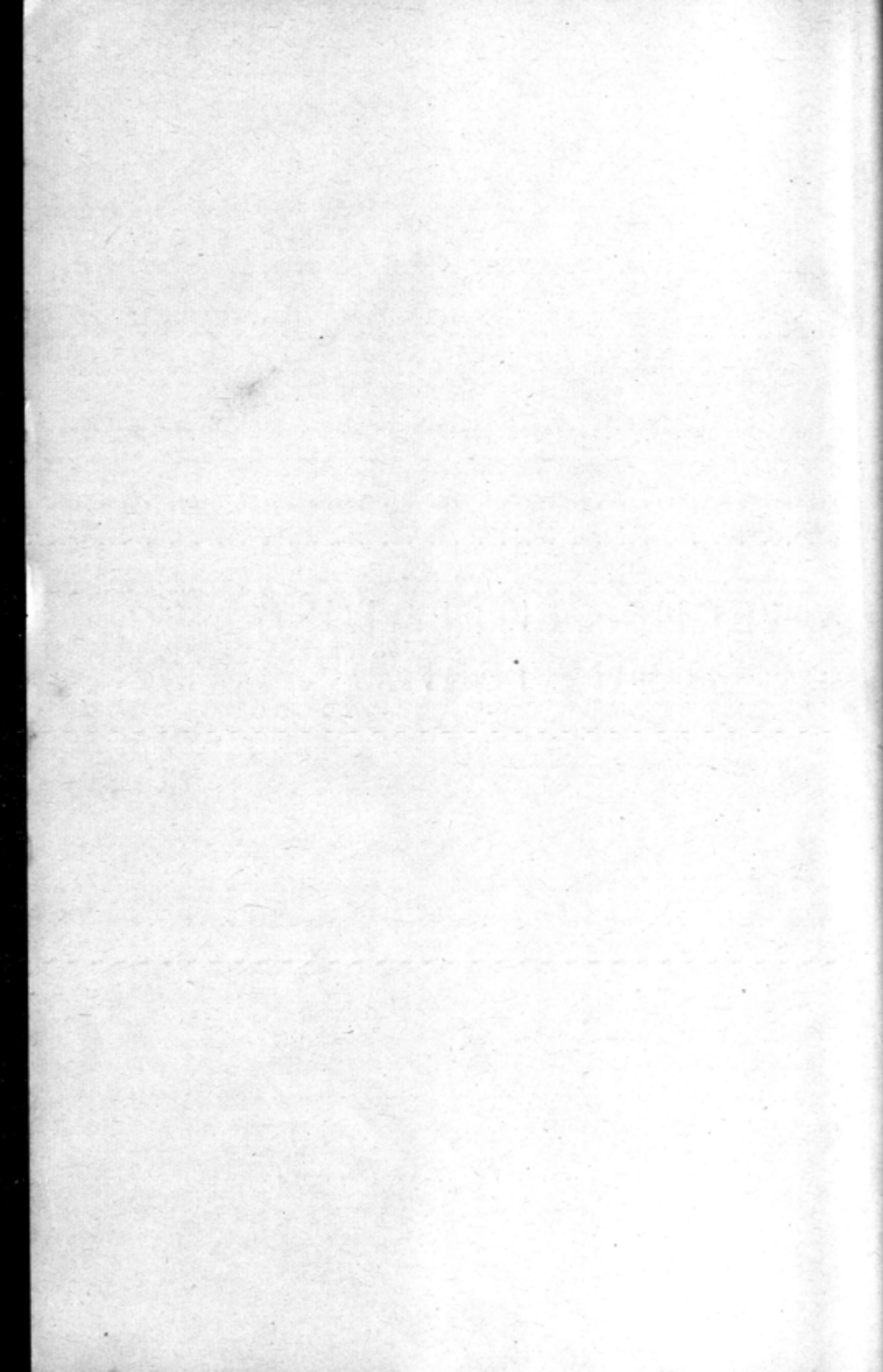
București 1937, Ianuar.

BIBLIOGRAFIE:

- Iuliu Vuia: Școalele Românești Bănățene în sec. al XVIII-lea Orăștie 1896.
- Patriciu Dragalina: Din Istoria Banatului Severin. Caransebeș partea II 1900 și partea III 1902.
- Dr. Gh. Popovici: Istoria Românilor Bănățeni. Lugoj 1904.
- Ștefan Meteș: Istoria Bisericii și a vieții religioase a Românilor din Ardeal și Ungaria, vol. I Arad 1918.
- Francisc Grizelini: Istoria Banatului Timișan; traducere de Nicolae Bolocan. București 1926.
- Ștefan Manciulea: Infiltrări de populații străine în Banat. „Buletinul Societății regale române de geografie”. T: XLIV (1927) pag. 76—111.
- Ilie Ghenadie: Colonizările în Banat în sec. XVIII și XIX „Analele Banatului” a. II (1930) No. Aprilie-Iunie pag. 4—17 și Iunie-Septembrie pag. 15—27.
- Teodor Filipescu: Voivodina Sârbească, București 1929
- Romulus S. Molin: Românii din Banat. Ed. II revăzută și adăugită de Virgil Molin. Timișoara și Craiova 1932.
- Petre Nemoianu: Sârbii și Banatul. Craiova 1930.
- P. Nemoianu: „Banatu-i fruncea”, „Semenicul”, (Lugoj), a. I. (1928) No. 12 pag. 32—41.
- Sever Bocu: Intre Banat și Ardeal „Vestul” A. V. No. 1021.
- Dr. Aurel Cășma junior: Istoria presei române din Banat vol. I E I II. Timișoara 1932.
- Virgil Popovici: Ortodoxismul și biserica Națională românească din Timișoara. Timișoara 1933.
- Traian Birăescu: „Banatul sub Turci”. Timișoara 1934.
- Gh. Cotoșman: Din trecutul Banatului; C. I. Timișoara 1934.
- Sever Bocu: Episcopiile Banatului „Luceafărul” a. I No. 12 pag. 539—541.
- Ioan Dimitrie Suciu: Anul 1848 în Banat, „Tineretea” a. II No. 1 pag. 17—20.
- Ioan Dimitrie Suciu: „Istoriografia Ardeleană”, „Tineretea” a. II No. 2 pag. 45—52.

I

VECHEA LITERATURĂ
BĂNĂȚEANĂ.

Palia dela Orăștie

1582

Palia este prima manifestare literară a intelectualilor bănățeni din epoca influenței calvine. Zic a intelectualilor bănățeni, pentru că deși n'a apărut în Banat, ea este rezultatul muncii depuse de predicatorii din Lugoj și Caransebeș, pentru traducerea cărților sfinte. Episcopul Tordași și protopopul Achirie n'au fost decât patroni morali ai lucrării. Atât dr. Iosif Popovici cât și Mario Roques susțin că „Tordași n'a avut nici un rol la traducerea Paliei”. „Si l'on remarque que trois sur quatre des col-laborateurs de l'évêque Michel, les premiers nommés après lui, appartiennent à Lugoj et Caransebeș, il paraît vraisemblable que la Palia soit l'oeuvre de ce petit groupe qui pouvait avoir une vie commune“ (Introduction. XVII). În ceiace privește tiparul, probabil că avem de aface cu o tipografie nestabilă, adusă la Orăștie direct pentru tipărirea Paliei, căci orașul era prea neînsemnat ca în acest secol să aibă o tipografie — și dacă ar fi avut o tipografie stabilă, ne-ar fi rămas desigur și alte cărți tipărite aci.

Tipografi au fost: Șerban fiul lui Coresi și un oarecare diacon, Marin, despre care nu avem alte informații. Istoricii mai vechi, măgulți de „Prefața” Paliei, afirmă că traducerea e mult superioară — și prin construcția liberă a frazei și prin faptul că nu prezintă ungerisme — altor traduceri apărute în acest secol. Contra acestei păreri, se ridică dr. Iosif Popovici, care afirmă că „limba Paliei nu-i totemai cea mai bună — căci avem o mulțime de „întorsături curioase și asperități de limbă“. În ceiace privește limba din care a fost tradusă Palia, traducătorii

„Tordașu Mihaiu alesu Piscopol Românilor în Ardeal și „cu Herce Ștefan propovăduitorulu Evangheliei lui Hs. în orașul Căvăranu Sebeșu, Zăcan Efrem dascăl de dascălie a Sebeșului și cu Peștișel Moisi propovăduitorul Evangheliei în orașul Lugoșului și cu Achirie protopopol varmighei Henedorie!“ afirmă că au seos „cu mare muncă“, „Den limba jidovească și grecească și sârbească pre limba românească 5 cărți a lui Moisi pr(o)racul“. Cercetătorii mai vechi au primit că adevărată afirmația traducătorilor până în 1911 când dr. Iosif Popovici dovedește că *Palia* a fost tradusă din ungurește după traducerea lui Heltai Gașpar a celor 5 cărți ale lui Moisi, care traducere s'a tipărit la Cluj în 1551 și a apărut sub titlul de: *A Bibliae elsoe része, az az, Mosesnee oet koenjue: Melj Magjar Nyelvre fordittatot, a Régi és Igaz Szt Konjuekboel.* 1) Genes'is. 2) Exodus. 3) Leuiticus. 4) Numeri. 5) Deuteronomium. Cum Gratia et Priuilegiu Reginalis Maiestatis ect. Colosvarba. 1551.

Tot deodată, afirmă că „e absolut riscat a susține că un text latin n'a fost întrebuințat“.

Dr. Iosif Popovici când dovedește că *Palia* a fost tradusă din ungurește se bazează pe următoarele fapte:

I) Flexiunea verbală e în foarte multe cazuri adaptată absolut slavice flexiunii ungurești.

II) Avem o mulțime de fraze, de forme idiomatice ungurești, de fenomene sintactice ungurești, cari toate dovedesc că *Palia* n'a fost tradusă după un text slavon.

III) Intre toate cărțile tipărite în secolul al XVI-lea, *Palia*, are cele mai multe cuvinte ungurești.

Admițând dovada lui Iosif Popovici, profesoara Mario Roques completează cu noi și minuțioase probe traducerea *Paliei* din ungurește și tot deodată dovedește și părerea lui Popovici că traducătorii s'au servit și de un text latin: *Vulgata*. În ceiace privește viața traducătorilor

nu avem alte date decât pe cari ni le dau ei în „Prefa-
ță”. Dcar de Moise Pețișel aflăm că în 12 August 1582 a
fost numit protopop al Hunedoarei.

BIBLIOGRAFIE:

B.

- I) Timotei Cipariu: Crestomația seau Analecte literarie Blaj 1858.
pg XIX—XX și 46—82.
- II) M. Gaster: Crestomație Română vol. I Buc.-Leipzig 1891 pg. XXIV
și 33—38.
- III) Cartea de cetire cu o introducere asupra limbii românești de
A. Lambrior. Ediția III cu adaus de texte de Gh. Ghibănescu,
Iași 1893 pg 49—55.
- IV) Dr. I. G. Sbiera: Mișcări culturale și literare la Românii din
stânga Dunării în răstimpul dela 1504—1714; Cernăuți 1897
pg 52.
- V) I. Bianu și N. Hodoș: Bibliografia Românească veche tom. I
Buc. 1903 pg 93—98.
- VI) N. Iorga: Istoria literaturii religioase a Românilor până la 1688
București 1904 pg. 95—99.
- VII) Dr. Iosif Popovici: Palia dela Orăștie „An. Ac. Rom.” seria II
tom. XXXIII (1911) secț. lit. pg. 517—538.
- VIII) Ștefan Mețes: Istoria Bisericii și a vieții religioase a Româ-
nilor din Ardeal și Ungaria vol. I până la 1700. Arad 1918
pg. 127—128.
- IX) Dr. Giorge Pascu: Istoria literaturii și limbii Române din se-
colul XVI. București 1921 pg. 189—195.
- X) Mario Roques: Les premiers traductions roumaines de l'ancien
testament: Palia d'Orăștie (1581—2) Preface et livre de la
Genése, Paris 1925.
- XI) Recenzia lucrării lui Mario Roques făcută de N. Drăganu în
„Dacoromania” a. VI pg. 1107—13.
- XII) N. Iorga: Istoria literaturii românești vol. I ed. II. București:
1925 pg. 203—6.
- XIII) N. Drăganu: Originea cuvântului „Săra” „Dacoromania” a.
I pg. 303.
- XIV) Gh. Adamescu: Contribuțiuni la Bibliografia Românească Fasc.
I pg. 9. Fasc. II pg. 27. Fasc. III pg. 21.
- XV) Dr. A. Cesma junior: Scriitorii Rămâni Bănățeni în timpul cal-
vinismului „Viitorul” (București) din 16 Oct. 1933.

- XVI) G. Bariț: Cărți vechi Românești, „Foaie pentru minte, inimă și literatură” a. 1842 pg. 205—6.
 XVII) Dr. I. Popovici: *Palia dela Orăștie*. „Viața nouă” pe 1911/12 pg. 430 și urm.
 XVIII) Dr. A. Cosma-junior: Primele urme de literatură românească în Banat. „Luceafărul” a. 1935 No. 11 pg. 495—7.

Cu bună voe și destoinic mila lu domnedzeu aceste cărți creștinești a să orândite după voia lu domnedzeu cu știrea mării lui Batăru Jigmonu Voivodulu Ardelului și a țării ungurești, și cu știrea și cu voia a toți domniloru mari și sfeatnici ai Ardialului: peintru întrămătura besearecee(i) sf(i)ntă a Româniloru poftindu tot binel(e) isp(ă)senie creștiniloru români: care isp(ă)seni(e) numai dela tine doamne cearemu printru siinguru sf(ă)ntu jiiulu tău Is. Hs. domnulu și isp(ă)sitoriulu nostru Aminu: —

Și seau început aceste cărți, lun(a), noemvr(ie), 14 și seau săvârșitu în luna lui iunie: 14 dzile Vă leațo 7090 rojdestvo Hsvo. (1582):

ACEASTA E PARTE PALIEI DE ÎNTĂI, AMU cinci cărți ale lui Moisi pr(o)rocul: carele sântu întorse și scose den limba jidovească pre grecească, dela Greci sârbească, și într'alte limbii den acealia scose pre limbă rumânească: — Cărțile iară ce se chemă scriptură sfântă dentru rostul domnului dzis, și grăitu și se ținu în beseareca sf(ă)ntă sântu aceasta numele lor: —

DENTINIU.

- 1) Bitieia.
- 2) Ishodlu.
- 3) Levia.
- 4) Cislă.
- 5) Torozaconu.
- 6) cartea lu Is. Naviinu: cu altu nume, Iosie,
- 7) cartea Giudeafelor: ot sdu.

- 8) cartia Ruteei: Rutu,
- 9) cartea lu Samoilu pr(o)roculu: dentăniu,
- 10) cartea lu Samoilu pr(o)rocul a doa,
- 11) carte Impăraților, iară deintăne.
- 12) Cartea Impăraților, a doa:
 Aceaste patru se chemă sârbeaște trsva,
- 13) Paralipomeni sămtu. 3. cărți,
- 14) Ezdra.
- 15) Neemie,
- 16) Esteru,
- 17) Cartea lu Iovu pătriarihul.
- 18) Psaltire lui D(a)v(i)du pr(o)rocul
- 19) Cartea mândriei lui Solomon ce se chemă pricite
 dentăniu.

- 20) a doa carte de mândria iară a lui Solomon,
- 21) a treia carte a lu Solomon de propovedanie.

De aiciia se începu cărțile pr(o)r(o)cilor mari,

- 22) cartea lu Isaiia pr(o)rocul
- 23) cartea a lu Eremiei pr(o)rocul:
- 24) a lu Ezech'il pr(o)rocul.
- 25) a lu Daniil prorocul

Aceloru, 12 proroci mai mici.

- 26) Osia pr(o)rocul.
- 27) Ioilu prorocul.
- 28) Amos prorocu.
- 29) Avdie prorocu.
- 30) Iona proroculu.
- 31) Mehie prorocu.
- 32) Naum prorocul
- 33) Avvacom prorocu.
- 34) Sofonie prorocu.
- 35) Aoghia prorocu
- 36) Zaharie prorocu
- 37) Malah e prorocu.

Den aceastea toate nus multe care n'au eșit în limbă
 rumânească den ceale cărți, sârbești și grecești însă acmu

asupra deaceastea, tipăritu-seau ceastea doo cărți dentăni-
niu a lu Moisi porocu: —

Bitiia: în care Bitie și carte dentăniu, scris-au sf(i)ntu
Moisi, începătura a toate făpturiloru mai vârtos iară omul.
întu cee așezătură l'au roditu: că l'au roditu în curăție
în mândrie, și sf(i)nție, dup' aceea cum au cădzutu, și apoi
cumu-seau sporit oamenii dela Adam și dela Eva: Cumu-
seau împărțitu în lume, și cumu — șau adus pre capete
— șu pentru păcatele sale Potopul apeei și cum au ră-
masu în corabie numai Noe pătriarhul den toată lumia în
vremia Potopului și iară dela Noe însușu alu optul seau
izvoditu iarășu a doo lume scrie-se și aceasta dup' aceea
cum au alesu domnedzeu Avraam pătriarhul den Haldei și
fu lui făgăduită bl(ago)s(lo)ven'e. Isacu, Iacovu, și depre
Iosifu cu bun năravul său: și Iacovu cu feciorii săi cum
fu dusu în Eghipetu:

2) Ishod, în care scrie Moisi, cum au adus afară dom-
nedzeu pren Moisi Iltseanii den țara Egiptului: dup' a-
ceea cumu-i au trecutu prespre marea Mohorâtă, în pustie.
și cum au învinsu pre Amolechiteani, cumu-iau hrănit cu
mană în pustie și leau dat loru legi, și cel cortu și scule
bisericești leau poruncit a face și a cinsti domnedzeu.

3) Leviia scrie Moisi preuția legiei vechi, slujba levi-
ților, jirtvele, și alte slobodzii de greșeale dea afară, și
alte legi de dea afară.

4) Cislă în carea Moisi pro(o)rocul scrie maînte sama și
numărul fiiloru lu IIsu, și alu leviteanilor, dup' aceea, des-
călecarea și sălașele fiiloru lu IIsu în pustine, și rândul ta-
lărului, și tremeateria iscodeleor în țara Hananului, între
care iscoade au fostu și Is. Navinu cu Calevu: scrie-se în-
că și multă imputaria lu IIsu în aleanul lui domnedzeu și
lu Moisi, și pentru aceaia și bătăile peririle loru multe,
lângă aceastea iară prorocia lu Valaam prorocul, numărul
sălașelor și locureloru undeau descălecatu gloata lu IIsu
în cei, 40 de anii, oștirea loru cu păgânii: și tot ce seau
tâmplatu den alu doilea anu după eșitul loru denu Eghi-
petu până la moartea lui Moisi;

5) *Torozaconu*: în care Moisi scrie de iznovi, toate legile și poruncile ce au fostu datu și poruncitu domnedzeu pre Moisi părinților a fiiloru lu Iisu, că necredzuția toți căzură și muriră în pustie carii eșise den Eghipetu, și lu Moisi fu-i iară de iznoavă a proceti fiiloru acelora, ce domnedzeu părinților lor poruncise, cum să se pemenească pre însă și ei și să știe leagia domnului: —

După aceaste, 5 cărți, a lu Moisi noi folosul celoru proroci mulți alaltți nu putum scrie, ce care om va ceti-le mai dulci voru fi în rostul lui de cătu stredie.

Ce trebuiaște să știm și să înțeleagem cum într' aceaste cărți a prorociloru bătrâni, și între leage noa usebitură și alesătură, pentru aceaia să ști ce e usebeala între ele, leagia prorociloru are trei părți: den aceale una trebuiaște a o ținea cu mare grije: iară doo părți a legiei iaste a nu viia noi cu iale: carele sântu aceale părți ce(a) dentâniu iaste, porâncele lu domnedzeu ceale 10. Den acealia ce sf(i)ntește întăniu și proslăvește numele lui domnedzeu, și viață sf(i)ntă oameriloru carii voru lua prețul lu giudecată. Mat, 106 și den aceale se cunoști cine slujaște lui: Domnedzeu și cine iaste în mânia lui domnedzeu pentru aceaia, aceaia parte trebuiaște a le ține.

A doo parte a legiei iaste legile giudecărilor a trupurilor de afară cum după toată vina și păcatul se au giudecatu cu scriptura caută la Ishod, 21, 22, 23, și aiurile ce aceale noi încă nu trebuiaște a viē după iale, că Hs. dzice știți că iaste scris în leage ochii dreptu ochii ce între voi nu fie așa: —

A treia parte a legiei sântu rândurile cortului jidvescu, jirtvele, arsuriloru, giungheriloru, îmbrăcămintele cortului și preușiloru, acele încă noi nu s(ant)em legați cătră ele a le ținia să aceale toate au fostu umbra și sem-nulu penitul a domnului nostru a lu Is. Hs: mai dentâniu slobodzie Izdrailteaniloru den Eghipetu așa fu cum mâncară carnia mielului așa se slobodziră den robie vedzi Io(n) botedzătoriu arată cu deagetul pre Hs. și dzice cesta e mielul lu domnedzeu carele va lua păcatele lumiei, Lada

cu poruncitele, pre groapa lui Hs. au semnatu, ci doi să-
 rafim den scaunulu milostivniciei pre cei 2 ingeri del' a
 groapă au semnatu îmbrăcămentele popiloru plasca lui au
 semnatu amu toate slujbele beserecii în elu s'au împlut:
 cumu dzice scriptura capul legiei iaste Hs. pentru aceai i
 noi nu s(ânt)em legați a le ține că e Hs capul acelora: —

Dară leage veche și cărțile prorociloru pentru ce tre-
 buiaște a le ceti și a le ținea: printru multe folosuri, și
 hasne, că cine nu va ceti acealia scripturi nemică slavele
 lui domnedzeu nu poate ști, că E(van)ghelie și ap(o)s(to)lii
 încă tot grăescu de acolo și să nu vei ceti nu poți ști cum
 dzice Hs la Luca 14, Matei 40, mulți flămâdzi și stri-
 cați fură în zilele lu Elie prorocu, ceteaște și aiurea multu:
 ce mai tare neci o slavă a lui dumnedzeu nu vei ști neci-
 tindu acolo că-i acolo plină slava lui domnedzeu cum ce
 teaște și vei vedea: ce trebuiaște a ști cum cetindu să nu
 te cumva săblăznești, să ști ce săblăznă iaste acolia iaste
 aceaia cumu vei ceti pătriarihii sf(i)nti Avraamu, Isacu,
 Iacovu, și alți mulți cumu au ținutu mueri mai câte multe
 de una și cumva să nu dzici tu că nu e păcatu că au viațu ei
 așa și-su sf(i)nti, ce ia aminte cumu cându au ei viațu așa
 leage lui domnedzeu n'au fostu datu afară cum poți ceti
 că viețile pătriarihiloru sântu scrise în Bitie iară leag'a
 iaste dată în Ishod, 20 capete, caută cu multe dzile după
 pătriarihi: și Hs sperge aceia leage cându dzice după
 hiclenie voastră scrie Moisi aceea e ce dentăniu nu fu așa
 Matei 78, dereptu însă oare cumu au viațu Iidovji cu
 muerile și cu viețile lor de aceale pilde toate să te de-
 lungi, că în tălcovan'e lu s(fe)lii Ion zlatoustu pre Bitie
 elu dzice cumu pătriarihii sf(i)nti prin aceaia încă au ți-
 nutu mueri multe unde leau fostu făgăuitu pre Mesie: Hs.
 cumu va naște den sāmânța mueriei ei căuta mueri curate
 a lăcui cu iale să nască Mesie ce într'altu chiipu au năs-
 cutu Hs. în mare curăție care Hs. besereca sa și năro-
 dului său încă curatu și sfântu posteaște, dzicându, sf(i)nti
 fiți că eu sfântu sânt și Pavel ap(o)s(to)lu zice cine are
 muere să fie în domnulu ca cela ce n'are: pentru aceaia

cetiți cu inimă trezvă cumu pildele bunloru să învățați pilde bune iară den pildele răilor să vă feriți să nu luați mânia lu domnedzeu că Jidovii cu viețile lor hrăbore și negândite și cu necredința lor iaca pre cei dumnedzeu aduse: de fură robi în Vavilon, 70, de ani, a doara iară-pierdu cu oste den Rim, cum sosiră pre aceea de să vândură câte 30 de jidovi întru un ban jidovesc și câte 30 de mueri și 30 de feate și 30 de arme scumpe și 30 de cai de un banu jidovescu, prin aceea să ne înfricoședze lucrure ca acealia și alte multe să nu pățim și noi bătae în trup și în sufletu, ce să ispitim cu toată inima scriptura cum dzice Hs la Io(an), 17 deaca vom cunoaște vo'a lui Domnedzeu noi să-lu cinstim numai cu aceea cu care elu au lăsatu nece adaugem neci să luom cum dzice la Torodzaconu, 12, că e uritu naintia lui altă fără numai ce au elu tocmūt. Matei, 7, ce tu domnedzeu pentru celu dragu fiiulu tău Is(us) înluminedză-ne cu d(u)hul sf(i)ntu al tău Aminu: —

Milostivu și de vecie putearnic domnedzeu rugămu tine ca dragu părintele nostru, noi mișeei greșiți și păcătoși nepotreabnici robii și viermi, slugile tale ascultă-ne micuia-lă ceastia puțină muncă din veditura d(u)hului sf(i)ntu, fă o cu rod și cu folos subtu sf(i)ntu numele tău: —

Cu mila lui Domnedzeu și cu ajutoriulu fiiulu și cu săvârșitul d(u)hului sf(i)ntu Eu Tor-dașu Mihaiu alesu Piscopul Românilor în Ardealu: și cu Herce Ștefan propoveduitoriulu E(van)ghiliei lu Hs. în orașul Căvărănu Șebeșului, Zucan Efrem dascălu de dăscălie a Șebeșului, și cu Peștișel Moisi propoveduitoriul Evangheliei în orașul Logojului, și cu Achirie potropopul varmighiei Henedoriei ținum întruna pentru jelanie scripturei sf(i)nte că vădzumu cum toate limbile au și înflurescu întru cuvintele slăvite a lui domnedzeu numai noi Români pre limbă nu avem pentru aceea cu mare muincă scoasem den limbă jidovească, și grecească și sârbească pre limbă românească, 5 cărți ale lui Moisi pr(o)rocul și patru cărți ce se chemă 1rstva și alți pr(o)roci câțiva și dăruim voo fraților,

Rumâni și cetiți și nu judecareți necetindu mainte, că veți cu adevăru a afla mare vستياريu sufletescu noi pentru dragoste lui domnedzeu amu ustenitu, n'au iară întorsu mână de ingeru, ce mână grea păcătoasă, să veți afla ceva greșitu pre a ceriului domnu cum că elu fie adevărătură că nu e cu voe noastră aceea greșală, pentru aceaicetindu toți vare în ce mână va sosi bl(ago)s(lo)viți cum și domnedzeu să bl(ago)s(lo)vească pre noi aminu: —

Din mila lu Domnedzeu în dzilele lu Batăru Jigmonu voivodă Ardealului: dăruim den aceaste cărți scris a noastre ceaste doo deintăniu, Bitie, și Isholdu.

Celui domnu de steagu și vestit vitadzu Ghesti Freanți alesu hotnogiu Ardelului și țării ungurești, lăcuioriu în Deva cum aceasta doo cărți să fie pargă până Domnedzeu va și alalte tipări și scoate, și Măria lu Ghesti Freanți fu cu tot agiutoriul și le-am scris în cheltuială multă și cu aiți oameni buri încă lăingă sine și leau dăruitu voo frați Româniloru pentru aceaia rugați pre domnedzeu preîntru mărie lui.

De în mila lui domnedzeu Eu Șerbanu diiacu meșterul mare a tipareloru și cu Marienu diiacu dăindu în mână noastră ceaste cărți cetind și ne plăcură și leamu scrisu voo fraților Români și le cetiți că veți afla întru iale măr-găritariu scumpu și vستيeru nesfârșitu cunoaște-veți folosul buneățiloru și plata păcatelorlu dela domnedzeu între ceaste cărți:

Scrisu-seau ceaste cărți sf(i)nte: anii 7090

Porojdestva Hsvo: 1582. Meța iule 14. în cetate în Orăștie.

(După ediția lui Mario Roques pg. 3—12).

P a l i i a

CARTIA DE PRIMA: LU MOISI PROROC

CE SE CHIAMĂ BITIA:

De pre roditura lumiei.

1 CAPU.

1. Inceputu făcu domnedzeu ceriulu și pământul e pământul era pustiu: și în deșertu și întunearecu era spre adâncu: și d(u)hul domnului se purta spre apă.

Și zise domnedzeu: fie lumină: și fu lumină și vădzu domnedzeu c'arâ fi bună lumina: și despărți domnedzeu lumina de la întunearecu și chemă lumina dzio și întuneareculu noapte, și fu deîntru seară și deîntru demăneată zua dentăniu.

Și dzise domnedzeu fie tărie: în mijloculu apelor să despartă apele dela ape și feace domnedzeu tărie: și despărți apele ce era desuptu tărie dela celia ce era desupra tăriei și fu așa; și chemă domnedzeu cea tărie ceriulu și fu seară și demăneată zua a doa.

Si (z)ise Dumnezeu: str'ngă-se apele de suptu cer(iu) într'un locu, să se vadză uscatulu, și fu așa și chemă dumnedzeu uscatulu pământu, și strinsulu apelor chemă mare și văzu dumnezeu că fu bine.

Și zise dumnezeu: rodească pământulu iorbă vearde făcându sămânță și pomi făcându rodulu său, după fealul său care sămânță fie întru sine spre pământu: și fu așa și rodii pământulu iarbă și veardze: și pomi roditori cine întru sine rodii poamele sale după a sa fire: și văzu dumnezeu că fu bine și fu seară și demăneată a treia zi.

Si zise dumnedzeu: fie făpturi luminoase în tăria ceriului și despărță dzua și noaptea și arate seamne, vremi adeverite zile și anii: să lumineaze în tăria ceriului, cumu să lumineaze pământulu: și așa fu, și făcu dumnezeu doao lumini mari, lumina mai mare să slujască dzuoei și lumina mai mică să slujască nopției; după aceastea stealele încă și puse iale spre tăria ceriulu să lumineaze spre pă-

mântu: și să slujască zuoiei și nopției și să despartă lumina dela întunearecu: și vădzu domnedzeu, că e bine, și fu seară(ă) și demăneată a patra dzi:

Și zise domnezeu: apele să facă și să rodească jiganii vii și pasări sburătoare spre pământu suptu tării ceriului, și făcu domnezeu mari pești, ce se chiamă chitul și toate fierile ce se clătescu ce rodără apele după firea sa și totu ce sboară după fealul său, și văzu domnedzeu că e bine și bl(ago)s(lo)vii iale zicându: creșteți și vă înmulțiți și împleți apele mării: și păsările înmulțească-se spre pământu și fu seară și demăneată a cincea zii.

Si zise domnezeu: rodească pământul jigării după firea sa dobitoace, jidanii și fieri după fealul lor și văzu domnedzeu că e bine și zise domnezeu: să facem omul pre chipul ce să fie aseamîne noo, ce să domnească pre peștii mării, și dobitocului pasirilor ceriului și jivnilor și a totu pământului și spre toți viermii ce se tragu pre pământu și domnezeu făcu pre om lui pre obrazu, pre obrazu lu domnezeu făcu elu: bărbatu și muiare făcu ei, și domnezeu bl(ago)s(lo)vi ei, și zise lor, creșteți și vă înmulțiți, și împleți pământulu, și biru(i)ți elu și domniți pre păsările ceriului și a tot fierilor ce se leagănă spre pământu.

Și domnedzeu dzise, iaca anu datu voao toată iarba ce face sămânță spre pământu, și toți pomii, ce ou în sine sămânță de fealul lui, cum să fie voao spre mâncare și toate jigăniile pământului, și toate paserile ceriului, și toate ce se leagănă spre pământu, și tot în ce iaste viață ca să aibă pre mâncare și fu așa.

Și vădzu domnedzău toate ce făcuse și era prea bunc și fu seară și demăneată a șasea zi.

(Ibid. pg. 13—17).

Ștefan Fogarași (1647)

Ștefan Fogarași este unul dintre mulții predicatori reformați cari se aflau în sec. al XVII-lea în Banat pentru convertirea Românilor. Unii cercetători îi caută originea în Țara Făgărașului. Noi credem că era băstinaș, cu atât mai mult cu cât aflăm în aceeași vreme tot în Banat — la Caransebeș — un alt Fogarași, Francisc, care și el se ocupa cu traducerea unui catechism. Referitor la viața lui Ștefan Fogarași, știm doar că a fost pastor în Lugoj. În 1647 traduce din limba ungară după profesorul Alstedius din Alba Iulia un catechism „demn și potrivit cu mintea copilului care e fraged” de unde se vede că atât Fogarași cât și patronul său Acațiu Baresai, urmăreau pregătirea tinerilor într'un spirit cât mai calvinist, pentru că pierzându-și religia să poată fi mai ușor ungurizați.

Din prefața catechismului aflăm că Fogarași mai tradusese în românește și Psalmii lui David. N'a găsit un patron care să-i tipărească. D-l Iorga crede că psalmii lui Ion Vischi sunt copiați după traducerea lui Fogarași.

Singurul exemplar din acest catechism se află în biblioteca Colegiului reformat din Odorhei și a fost descoperit de N. Densușianu. După acest exemplar, se află o copie în biblioteca Academiei Române. Catechismul e împărțit în trei părți:

„Parte de prima de prae nevoya szvadoszada á omului, adovae parte de prae szlobozitura omuluy, atrea parte de prae deteturae de har ketre Dumnezeu á omuluy szlobodzit den nevoya”.

Ortografia e ungurească iar literele latine. Și-i demn

de amintit acest lucru, pentru că de aci'nainte, până la Mihail Roșu, toate scrierile ce apar în Banat sunt scrise în acest gen, ceea ce înseamnă că opera lui Fogarași, s'a bucurat de-o largă răspândire și ce-i mai mult, că a putut influența scrisul urmașilor.

BIBLIOGRAFIE:

A.

Catechismus

Az Az;

A'keresztyeni Vallasnak és Hütnek
Rövid kérdésekben és feleletekben foglaltatott,
szentírásbeli bizonyságokval meg.erő-
sítettet summáya avagy veleje.

Melbyet

Deak és magyar nyelvből Olah-
nyelvre fordított.

Fogarași Isvan.

Lugosi már az igassagot rész szerint
meg.ismet Olah Magyar Eccle-
sianak lelki Pasztora.

2. Timoth. z. v. 15.

és hogy gyermekeiségedtől fogva
tudgyad á Szent irasokat, mel-
lyek tegedet böltse tehetnek
az üdvösségre & c.

Feiervarat Nyomtattatott

Brassai Mayor Marton által

1648. esztendőben.

Titlul românes: e după prefață care-i în ungurește:

Catechismus

Atsaya ey atsaya,

Summa szau Meduua á uluitley și á kre-
dinciey Christinaszkae, kuprinsze en En-
trebery, și Reszpunszury szkurtae; si ku
Adeveretury den szkriptura szven.
tae enterite.

Iată și titlul latinesc:

Catechismus Latino, Ungarico, Walachichus

Translatus aperă ac Studio Stephani Foga-
rasi Symmist ae Oppidi Lugas, Anno 1647

die 18 Decembri.

B.

- I) B. Petriceicu-Haşdeu: Cărțile Poporane ale Românilor în sec. XVI în legătură cu literatura poporană cea nescrisă. pg. 724—7.
 - II) Nic. Densușianu: Raport asupra cercetărilor din Transilvania. „Anal. Ac. Rom.” 1881 t. II, pg. 116.
 - III) M. Gaster: Crestomație Română, vol. I, București-Leipzig 1891, pg. 124.
 - IV) Dr. I. G. Sbiera: Mișcări culturale și literare la Românii din stânga Dunării... dela 1504—1714. Cernăuți 1897. pg. 106 și 136.
 - V) Enciclopedia Română t. II. pg. 442, ediția Dr. C. Diaconovici.
 - VI) B. Petriceicu-Haşdeu: Etimologicum Magnum Romaniae Buc. 1886, pg. 3113.
 - VII) G. Barițiu: Catechismul calvinesc, Sibiu 1879.
 - VIII) Bianu-Hodos: Bibliografia Românească Veche, t. I. pg. 160—4.
 - IX) N. Iorga: Istoria Literaturii Românești vol. I Buc. 1925. pg. 250—1.
 - X) N. Iorga: Istoria Literaturii religioase a Românilor până la 1684. Buc. 1904, pg. 144—5.
 - XI) Stefan Meteș: Istoria bisericii și a vieții religioase a Românilor din Ardeal și Ungaria. Arad 1918, pg. 306—7.
- Mențiune în:
- Dr. G. Pascu: Ist. lit. rom., sec. XVII, pg. 84.
- A. Casma-junior: „Viitorul” Buc. 1933 No. 7721.
- I. Vuia: Șc. Rom. Bănățene în sec. XVIII-lea.
- Gh. Adamescu: Contrib. la bibliografia rom. Fasc. III, pg. 23
- Dr. A. Cosma-jun.: Primele urme de lit. rom. în Banat, „Luc. caefărul” a. pg. 495.

Câteva rugăciuni din Catechism

Cred entrun Dumnedzeu, en Tatel á tot Puternik, roditorul tserului si a poementului, și en Iesus Christus, entrunul Fiul neszcut al szeu, Domnul nosztru, kare sze prinsze de Duhul Szvent, neszku den Maria Vergure, Poeci szupt Pontius Pilatus, resztignisze, si muri, engrupesze, pogori prae pekuroe, á treya dzi de la morcz esze szkulae, szuyi szusz en tser, sede de á derapta Tateluy á tot Puternik, Dumnedzeuluy, de akolo va fi vinjetor á dsudeka viyi si morci Cred s: en Duhul Szvent; Cred Beszereca Kinzd, Christinaszke; unetsune Szvencilor, Jertetsune pekatelor, Szkuletura trupurilor, si viacza de vetsie Amen.

(pg. 13)

II.

CELE ZECE PORUNCI.

PORENKA DE PRIMA

Yeu szemt Domnul Dumnedzeul teu, kare tam szkosz prae tine den Aegiptus, de kasza szlusbiyey, sze naib tu Dumnedzej sztrieny en nainte me.

A DOOE PORENCOE

Nu fatse cie kip tsoplit, si nitsi ô aszemeneturae atse-lora tse szemt szusz en tser, au atse djroz prae pement au en ape szupt pement, nitsi te pleca atserola nisti le tsinszt atsele; Ke yeu szemt Domnul Dumnedzeul teu tare, szetor de besszen, kare, voy guni besszen de allan prentu pekatele perincilor en fecz, penen a trea si a patra szementzae en atseya, kari ureszk prae mine si fak meszerere penen a mie de szementzae, ku atseya kari endredseshk prae mine, si em cin parentsile mele.

A TREA PORENKA

Domnuluy Domnedzeuluy teu numele daffietele nul pomeni, kae Domnul nu va lesza fere betaye prae atsela vore tsine numele luy daffietele el va pomeni au el va aumi.

A PATRA PORUNKE

Pomenestete, kum Szembeta szen szvincest, en sasze dzile muntseste, fitz pe tot lukrul teu, faré á sapte dzi va fi Szembeta Domnuluy Dumnedzeuluy teu nemika nu lukra en atsaya dzi nitsi tu, nitsi tu, nitsi fetul teu, nitsi fata ta, nitsi szluga ta, nitsi szlujnika ta, nitsi dobitokul teu nitsi besenarul teu, tseyeszte den lontru porceiy tale; Ke en sasze dzile rodj Domnul tserul, pementul, mare, si toate roditurile tse szemt en atsele, si á sapte dzi odihni, prentu atsaya en aldui atseszt Domn szembeta, si szvinci atsaya.

A TSINTSA PORENCAE

Tsinszteste Tatel teu, si maika ta, kum sze viedz, dzi-le lunds prae pement, karele Domnul Dumnedzeul teu va cie.

A SASZE PORENKAE

Nu omori.

A SAPTE PORENKAE

Nu kurvi.

A OPTA PORENKAE

Nu fura.

A NOAE PORENKAE

Nu grei merturie sztrembae en allanul prietnikului teu.

A DZETSE PORENKAE

Nu pofti kasza prietnikului teu, nitsi pofti atselaș prietnikului teu muyere, nitsi szlusnika, vore tse szemt á prietnikului teu.

(pg. 32—35)

Mihail Halici

(născ. 1643)

M. Halici este o frumoasă figură de cărturar umanist al secolului al XVII-lea. Până în 1927, nu aveam decât foarte puține date referitoare la activitatea literară a acestui intelectual. În acest an apare studiul documentat al lui N. Drăganu, care precizează rolul jucat de M. Halici în cultura românească din sec. al XVII, rol care a fost foarte însemnat. S'a născut în Caransebeș și încă de mic a trăit într'un mediu cultural. Tatăl său, nobil român ungurizat, a început traducerea psalmilor din ungurește, fără ca să-i termine. Prin 1651, Halici frecventează școala din Caransebeș, iar între 1661—1664 îl găsim la liceul reformat din Sibiu. Aci cunoaște și se împrietenește cu poetul sas Valentin Frank von Frankenstein. Liceul din Sibiu dădea elevilor săi cultura umanistă care puneă un deosebit temei pe poetică și retorică. Versificația se făcea în limba latină și Halici a făcut multe asemenea versuri pe băncile școlii. După terminarea liceului scrie poezii ocazionale cari sunt „creații independente și firește mai mature, alcătuite mai bine decât cele de mai înainte”. (Drăganu).

În toamna anului 1664 trece la liceul academic reformat din Aiud unde se împrietenește cu Francisc Pariz Papai, căruia avea să-i dedice peste 10 ani oda românească. După terminarea școlii din Aiud, nu se cunoaște cu certitudine viața lui. N. Drăganu susține că a fost numit rector al școlii reformate din Orăștie, unde a funcționat între 1665 și 1669. După această dată, îl vedem pribegind prin Aiud și Sibiu. Știm doar, că din Aiud e data-

tă oda lui către Francisc Pariz Papai în 1674, iar Drăganu, bazat pe afirmațiile lui Szabó, ne spune că în acelaș an, s'a refugiat la Sibiu de unde urma să plece în Apus și de unde și-a scris și testamentul. E duios cum acest om, rămas singur, își împarte lucrurile lui, școalei din Orăștie și prietenilor. Din când în când își amintește și de câte-o rudă cu nume românesc. Data și locul morții nu i se cunosc.

În afară de versurile latinești scrise pe băncile școalei, și după aceea la diferite ocazii, ne-a mai rămas dela Halici cunoscuta odă în metru antic, scrisă pentru sărbătorirea prietenului său Francisc Pariz Papai. Iată ce zice N. Drăganu despre oda lui Halici: „Felul de versificare al odei este evident acel metric cantitativ, nepotrivit pentru limba noastră, învățat în școala umanistă din Sibiu, iar limba trădează pe „nobilul român” trecut prin școli streine: deși știe că e Român și ține la neamul său, a cărui origine română, cum se vede din forma „Romano-Rumanae”, o cunoaște din cărțile scrise de Sași în acest timp, limba lui țărănească și necultivată e pocită de influența streină atât ca rostire, cât și ca sintaxă și mai ales ca grafie”. Tot lui Mihail Halici îi atribue N. Drăganu și „Kenték Róménejszk de dragoszte Szkrisz”.

BIBLIOGRAFIE:

A.

- I) Echo. Scholastica apophoreta in gratiam meritissimi, viri D. Danielis Fronii civis in Cibinio honestissimi, mercatoris aequissimi, amicis benignissimi, delictissimi.
- II) Filialis strema in gratiam, inque decus circumspecti nec non prudentissimi viri d. Ioannis Keiseri, centum-viri dignissimi, honestissimis in Cibinio centum-viris ab ore; deque familia Gaerneriana optime merentis, audientis.
- III) Votifera turris Calendis Ianuarii.
- IV) Ad Andream Henning, centum-v. Cib.
- V) Ad Jos. Cekelium dec. Capituli Mediensis.

- VI) Natale onomasticoni decori bonaespei atque indolis pueri Dr. Ioannis Haasz... condiscipulis concinnari curatum anno 1663. 8 Cal quintilis.
- VII) Carmen inenediakon quo Genialen generosi atque ac industrii adolescentis D. Valentini Frank, Sui, diem extollebat anno supra sesquimillesimum centesimo sexagesimo quarto die 14 Febr.
- VIII) Gratulatio natalis Rever. atque clarissimo D. M. O. R. B. H. P. R.
- IX) Genthliacum-aniversario festo natalitio D-ni Petri Melas, literarum pitaliset humnuitatis in celeberrima schola Cibiniensi studioso, commilitoni mihi dilectissimo dicatum.
- X) Carmen primo et Uni-Genitum Linguae Romano-Rumanae Honoribus Fortuna et Auspiciis impenetrabilis Daciei Argonautae, Praenobilis Domini Francisci Paricii, Papensis ect. Veteris oculjssimique in illustri Enjedina, Haliciastri: natum.
- XI) Kénték Rűménejeszk de dragoszte Szkrisz.

B.

- I) Arune Pumnul: Lepturariu ruminesc cules de 'n scriptori rumini. Vieanna 1862 pg. 67—68. t. I.
- II) M. Gaster: Crestomație Română, București-Leipzig 1891, vol. I pg. LXXIV și pg. 261.
- III) Dr. I. G. Sbiera: Mișcări culturale și literare la Românii din stânga Dunării în răstimpul dela 1504—1714, Cernăuți 1897 pg. 293.
- IV) Bogdan P. Hașdeu: Românii Bănățeni din punctul de vedere al conservatismului dialectal și teritorial. Analele Academiei Române, tom. secț. lit. pg. 10
- V) Enciclopedia Română t. II pg. 646, Ediția dr. Cornel Diaconovici.
- VI) Damian Isverniceanu: Pagini din Istoria Banatului și scriitorii bănățeni, „Arhivele Olteniei“ a. III pg. 398.
- VII) N. Drăganu: Mihail Halici-contribuție la istoria culturală românească din sec. XVII. „Dacoromania“ a. IV. partea I pg. 77—168.
- VIII) Recenzia lucrării lui Drăganu în „Arhivele Olteniei“ a. V. pg. 455—6.
- IX) Sextil Pușcariu: Istoria literaturii române. Epoca veche. Sibiu, Ed. II 1930 pg. 107.
- X) Dr. Aurel Cosma-junior: Scriitorii Români bănățeni în timpul calvinimului „Viitorul“ No. 7721—22. (1933).

Mențione în: Ar. Densușianul: Istoria limbii și literaturii române ed. II pg. 276; „Dacoromania“ a. I pg. 446; Dr. G. Pascu: Istoria literaturii române din secolul XVII pg. 12. Revista Istorică a. XIII pg. 22—3 „Șoimii“ a. III No. 9—10 pg. 47—8; Dr. A. Cosma

jun.: Primele urme de lit. rom. în Banat. Luceafărul a. 1935, pg. 497.
(Toate lucrările cuprinse sub litera „A” au fost citate după lucrarea
lui N. Drăganu despre Mihail Halici).

CARMEN PRIMO ET UNI-GENITUM
LINGUAE ROMANO-RUMANAE
HONORIBUS
FORTUNA ET AUSPICIIS IMPENETRABILIS DACICI
ARGONAUTAE, PRAENOBILIS DOMINI
FRANCISCI PARICII, PAPENSIS ETC.
VETERIS OCULISSIMIQUE IN ILLUSTRIS ENJEDINÂ,
HALICIASTRI: NATUM.

*Kent szenetate, szerund la voj, Rumanus Apollo,
La totz, ketz szvente 'n Emperecie sedetz!*

*De unde cunostince asteptem, si stince: fericse
De Amstelodam, pren chertz szte 'n omenie tjaar,*

*Legse derapte au dat frumosze csetate Geneva:
Ecz vine Franciscus, cinete Lejda, Paris!*

*Prindecz maene szororj, cu czeszt nou oszpe: nainte
Fratzi, fraetatzi, Njmphale, jasze curund.*

*Domnj bunj, marj Doctorj, Daszkely și bunele Domnae,
Cu patse ej fitz, cu paene si szare, rugem.*

*Nagj Enjedini Transylv. 1. Junii A. 1674.
Condidit ex improviso, amicus Pariciaster
Michael Halicius, Nob. Romanus Civis, de Cáránsebes.*

(După N. Drăgan.)

Dicționarul Valaco-Latinum

Dicționarul Valaco-Latinum, este o interesantă descoperire a savantului Bogdan P. Hașdeu care l-a și studiat și impus atențiunii cărturarilor români. În studiul lui asupra acestui dicționar, Hașdeu stabilește că datează din a 2-a jumătate a secolului al XVII-lea, că autorul este un anonim din părțile Lugoșului pe care-l numește „Anonjmus Lugoshiensis” și că dicționarul n’a fost terminat de autor, care nici n’a tradus multe cuvinte — iar în decursul timpului au fost adăugate unele cuvinte de diferiți comentatori. Ceeace ridică cu mult importanța Dicționarului, este faptul că autorul se ține cu stăruință de dialectul său natal și prin aceasta lui i se datorește cea mai scrupuloasă conservare a sub-dialectului bănățean. Dacă autorul și-ar fi întregit și tipărit lucrarea, am fi avut încă acum 250 de ani, un dicționar complet, cu numiri topice, expresii copilărești, vorbe comune, interjecții țărănești și o bogată sinonimică și nomenclatură botanică.

Contra părerii lui Hașdeu, se ridică Gr. Crețu, care susține că autorul ar fi un Român din Caransebeș — deci un „Anonjmus Caransebesiensis”. Crețu își bazează afirmația pe faptul că „cele mai multe din localitățile trecute în dicționar se găsesc prin prejurul acestui din urmă oraș, anume Tincova, Maciova, Zorlenț, Zăojeni, Marga, Marmură, unele însemnate chiar în manuscript ca fiind „în ținutul Sebeșului. Mai mult: Stremul și Teiușul sînt locuri chiar din Caransebeș, primul stradă principală, al doilea un deal cu pădure de tei, vii și izvoare lângă oraș „peste Timiș, care și azi se numește așa”. (pg. 323). Bazat pe stabilirea lui Gr. Crețu, Nic. Draganu atribue dicționarul lui Mihail Halici care trăia în a 2-a jumătate a sec. al XVII-lea, era român din Caransebeș, fiind prieten cu

Papăi care încă de pe băncile școlii se ocupă cu probleme lexicografice a putut fi influențat de acesta, cunoștea bine latinește, și înfățișat autorul anonim avea grafii și rostiri obicinuite numai la cei ce au studiat în școlile săsești și au avut contact mai îndelungat cu Sașii. Ori știm că Halici și-a petrecut o mare parte a vieții între Sași. Cu toate dovezile de ordin logic aduse de domnul Drăgan totuși „plutește o umbră de îndoială” și până la deplina dovedire a identității Anonimului cu Halici, am socotit că e mai bine să le considerăm ca două fenomene deosebite cari se aseamănă numai printr-o serie de coincidențe și pe presupuneri.

BIBLIOGRAFIE:

I) B. P. Hașdeu: Anonjmus Lugoshiensis, cel mai vechiu dicționar al limbei Române, după manuscriptul din biblioteca Universității din Pesta. „Columna lui Traian” a. IV (1883) pg. 406—20 Istoric și 421—29 publicarea literilor A și B.

II) Anonjmus Lugoshiensis, cel mai vechiu dicționar al limbei Române, după manuscriptul din Biblioteca Universității din Pesta.

„Revista pentru Istorie, Archeologie și Filologie” sub direcțiunea lui Gregoriu G. Tocilescu volumul VI (1891) pg. 1—10 Istoric și 11—48 publicarea literilor. A—P inclusiv P.

III) B. P. Hașdeu: Românii Bănățeni din punctul de vedere al conservatismului dialectal și teritorial. An. Ac. Rom. T. XVIII Sect. Lit. pg. 3—19. (1886).

IV) Gr. Crețu: Anonjmus Caransebesiensis, cel mai vechiu dicționar al limbei române, după manuscriptul din biblioteca universității din Pesta. „Tinerimea Română” — noua serie vol. I București 1898 pg. 320—80. (Publică întregul dicționar).

V) N. Drăganu: Mihail Halici — contribuție la istroia culturală românească din sec. XVII. „Dacoromania” a. IV partea I pg. 112—162

Mențiune în: Dr. I. G. Sbiera: Mișcări culturale . . . pg. 263 și Sextil Pușcariu: Istoria Literaturii române . . . pg. 109—110.

Litera „A” din Dicționar.

Aba = Pannus rusticanus, So-
phiensis . . .
Abăt = Festino.

Abat = Diverto
Abésh = . . .
Abia = Vix

Abó = Admirantis particula	Adoa orë = Secunda vicë.
Abure = Vapor	Adorm = Obdormio.
Aburedz = Vaporo, Efflo.	Afarë = Foris. Foras. Extra.
Abushilë = Infantum incessus quadrupes.	Aferim = Euge. Laudantis particula.
Ace = Filum	Afiom = Herba soporifera.
Acitz = Excito	Aflu = Invenio.
Aciczat = Excitatus	Afëturë = Inventio.
Acicëturë = Excitatio	Afurisësk = Excommunicë.
Acip = Abdormio.	Afurisit = Excommunicatus.
Açru = Acer. Acidus.	Afurisiturë = Excommunicatio.
Acrë = Acris. Acida.	Afum = Fumo.
Acime = Acredo.	Afumat = Fumatus.
Acresk = Acidum neddo.	Afumëtor = Fumans.
Acreskumë = Acredinem contraho.	Afund = Profundë
Acsa = Illa.	Agërn = Tego.
Acsaia = Illa.	Agärnit = Tectus.
Acsel = Ille.	Agërniturë = Tectio Tegumentum.
Acsela = Ille.	Agserë = Agilis.
Acsär = Expecto.	Agserä = Agilis.
Acsäratul = Expectatio	Agru = Ager.
Acsesta = Isto	Agsun = Jeiuno.
Acsasta = Ista	Agsut = Juvo.
Acsia = Illic.	Agëutor = Auxilium.
A csincsä = Quinta	Agsutornik = Auxiliator.
Acsuëdzumë = Contegor	Agsutornikë = Auxiliatrix.
Adaug = Augeo	Agost = Augustus.
Adaus = Auctus. Auctio.	A gol sune = Vacuum sonat.
Adausëturë = Auctio.	Agracä = Difficulter. Aegrë.
Adëp. Adaquo = Poto.	Agrësh = Amiphas. Uva Cruda.
(Adekë = Id est vel Ergo)	Aguridä = Idem.
Adepaturë = Adaquatio. Potus.	Aj = Allium.
Adesëorj = Frequentur. Saep.	Ajëdz = Allio condio.
Adesul = Frequent. Vel adész). Adese.	Ajjt = Allio conditus.
Adëu = Tributum.	Ajj = Admirantis vox.
Adiëdz = Vix levor.	Ajush = Allium sjlvestre. Al-liaria.
Adsung = Assequor. Pertingo.	Aicsa = Hic.
Adsuns = Assecutus. Assecutio.	Ajmintrë = Aliter, Secus.
Aduk = Adduco. Adfero.	Ajmintrilë = Ibidem.
Adus = Adductus. Allatus.	Ajure = Alibi.
Adusëturë = Adductio. Allatio.	Ajurile = Idem.
Adoa = Secunda.	Ajer = Aër.

Ajike = .
 Akar = Sive. Vel.
 Akakare = Quicunque. Quivis.
 Akasë = Domi.
 Akëcz = Applico.
 Akëczumë = Applicor.
 Akeczat = Applicatus.
 (Akëtare = Quidam).
 Akmu = Nunc.
 Akmush = Statim. Confestim.
 Akolo = Ibi.
 Akonj = Acus magna.
 Akoper = Cooperio. Tego.
 Akoperemënt = Tectum. Co-
 pertura.
 Akoperitore = Idem.
 Akoperitor = Coopertor.
 Akuma = Nunc.
 A'äturë = (Ad latus).
 Atan = Contra.
 Alb = Albus.
 Albë = Alba.
 A'bacë = Albedo.
 Albesk = Albesco.
 A'bie = Alvens.
 Albush = Albumen.
 Albine = Apis.
 Albinëdz =
 Aleg = Eligo.
 Ales = Electus.
 Alesul vinjilor = . . .
 Ales = Praesertim.
 Alesëtură = Electio.
 Alegëtor = Elector.
 Alensig = Inimicitia.
 Alenish = Inimicus.
 Alesni = Facile.
 Alenzuiësk = Contradico.
 Alenzuiturë = Contradictio.
 Alëturedz = (Appropinquo).
 Alerg = Curro.
 Alergatul = Cursus.
 Alegëturë = Cursus.
 Aidojle = Secundus.

Aldëmash = Donum.
 Aiduiesk = Benedico.
 Alduit-ë = Benedictus.-a
 Alduiturë = Benedictio.
 Alinedz = Sublevo.
 Alinëturë = Sublevatio.
 Al csinesile = Quintus.
 Al patru = Quartus.
 Alt.-a = Alius.-a.
 Altul = Alius.
 Altar = Altare.
 Al trejlë = Tertius.
 Al shasële = Sextus.
 Al shaptële = Septimus.
 Al optul = Octavus.
 Al noële = Nonus.
 Al dzëcsile = Decimus. ect.
 Aludzësk = Puerasco.
 Aludzit = . . .
 Alun = Corjlus.
 Alunish = Corjletum.
 Alunë = Nux avelana.
 Alunicë = (Avelanula).
 Aloczel = (Fermetulum).
 (Aloát) = Fermentum.
 Alumat. —
 Alulu. —
 Aluat = Massa. (Fermentum).
 Alëluiesk = (Alterius remesse
 dico).
 Aka = Habeo.
 Amar = Amarus.
 Amarë = Amara.
 Amërësk = Amarum reddo.
 Amereskumë = Amaresco, tri-
 stor, Moerio.
 Amërit = Moerens. Tristis.
 Amërcsunë = Amaritudo.
 Amënat = Tarde, Sero.
 Amenedz = Tardo, Moror.
 Amenecsos = Tardus.
 Amenuncz. —
 Ameczësk = Deliquium patior.
 Amëcit = Deliquium passus.

Ameczalā = Deliquium.
 (Amāgssesz = Decipio. Dolo).
 Amēnuntul = Minutim.
 Amintē jēu = Animadverto.
 Amintēm vinē = Reminiscor.
 Amin. —
 Amoj pun = Repono ut mol.
 lescat.
 Amurt = Abstupefacio.
 Amurstzesk = Obstu(pe), fio.
 (flaccesco).
 Amurcit = Stupefactus, Stupi-
 dus.
 Amurtzalā = Stupor.
 Amut = Obmutesco.
 Amuciturē = Vocis praeclusio
 Amu = Jam.
 An = Annus.
 Anczercz = Tertio anno.
 Anēvojē = Aegrē. Difficilē.
 Arin = Suspendo. Appendo.
 Arish = Anisum.
 Anume = Nominatim.
 Anine. —
 Aō = Vox irridēntis.
 Aōs = Heus.
 Apē = Aque.
 Apētos = Aquosus.
 Apētosē = Aquosa.
 Apēr = Defendo.
 Apērat = Defensus.
 Apērētor = Defensor.
 Aperētoṛe = Protectrix.
 Aperetorē = Flabellum.
 Aperētūrē = Defensio.
 Apēs = Comprimo.
 Apēsāt = Compressus.
 Apēsāt = Compressē. Durē.
 Apēsētūrē = Compressio. Pres-
 sura.
 Apēsētor = Compressor.
 Aļlēk = Lacto.
 Aļlēkētor = Lactans.
 Aļlēkētūrē = Lactatio.

Aprind = Incendo. Accendo.
 Aprins = Accensus. Incendium.
 Aprinsētūrē = Accensio.
 Apoj = Postea.
 Aprope = Prope.
 Appropiedz = Appropio.
 Appropiēdzumē = Appropin-
 quo.
 Apropiat = Appropinquatio.
 Aprod = Ephoebus.
 Apruēr. —
 Apun = Accido. Accumbo.
 Apuk = Rapiō. Apprehendo.
 Apukētor = Raptor.
 Apukētūrē = Raptus. Appre-
 hensio.
 Apus = Occidens, Accasus.
 Aput = Olfacio.
 Apulitūl = Olfactus.
 Apucitūrā = Olfactio.
 Ar = Aro.
 A rarul = Rarō
 Arāmē = Aes, Cuprum.
 Arap = Arabs.
 Ard = Ardeo.
 Ardžētor = Ardens.
 Ardal = Transilvania.
 (Are. Arje = Area).
 Arētūrē = Aratura, Aratio.
 Arētor = Arator.
 Arēt = Ostendo.
 Arētētūrē = Ostensio.
 Arētētor = Astensor, Appareus.
 Arētētoṛe = Apparens.
 Arēpē = Ala.
 Arēpesk = Arabicus.
 Czara Arēpaskē = Arabia.
 Arm = Armus.
 Arm = Armo, as.
 Armē = Arma.
 Ark = Arcus.
 Arkash = Sagittarius.
 Argsint = Argentum.
 Argsint viu = Argentum vivum.

Argish = Oppidum in Valac'ia
Transalpina.

Argisĕsk. —

Argisalĕ. —

Arsuĕ = Combustio.

Ars = Combustus.

Ars = In momento. Statim

Argĕlash = Vile tectum.

Arujĕu = Tectum curnum.

Artik = Articulus.

Arics = Herinacius.

Arunk = Jacio.

Arunkĕturĕ = Jactus.

Arunkĕtor = Proiecto.

(Arrena = Pignus. S. Miklos
Pinsze).

Asha = Ita, sic.

Ashedz = Deprimo.

Ashĕdzat = Depressus.

Ashedzĕturĕ = Depressio.

Ashĕdzĕtor = Depressor.

Ashasĕ = Sexta.

Ashaptĕ = Septima.

Asemenĕ = Similis.

Asemenĕdz = Comparo, Similo.

Asemenĕturĕ = Similitudo.

Ashishi = Statim. Confestim.

Ashishdere = Similiter.

Asin = Asinus.

Ashikie = Sarmentum.

Askut = Acuo.

Askucit = Acutus.

Ascucitul = Acumen.

Askund = Abscondo.

Askuns = Absconditus, Ab-
sconditum secretum.

Askult = Ascullo.

Ascultĕturĕ = Auscultatio.

Aspru = Asper.

Aspre = Aspera.

A prime = Asperitas.

Astĕdz = Hodie.

Ashtern = Sterno.

Ashternut = Stratum.

Asthtept = Expecto.

Ashteptat = Expectatio.

Ashtĕptĕture = Idem.

Astarĕ = Hoc sero.

Astrienĕdz = Abalieno.

Astrienetor = Abalienator.

Astrieneturĕ = Abalienatio.

Astruk = Tego.

Astrukĕtore = Tegumentum.

Astup = Obturo, Accludo.

Astupetor, ĕ = Obturator,
Occ(I)usor.

Astupĕtore = Clausura,
Obturatorium.

Asupra = Desuper.

Asupra de putere = Supra
vires.

Asupresk = Cogo, Vim infero
(onero supra vires).

Asud = Sudo.

Asurdzesc = Ocsurdesco.

Asurdziturĕ =

Atare = Talis.

Ata = Tua.

Atĕu = Tuus.

Ating = Attingo.

Atins = Attactus.

Atinsĕturĕ = Attactus.

Atreia = Tertia.

Atreia orĕ = Tertia vice.

Atuncse = Tunc.

Atunzs = Tunc.

Aud = Audio.

Audzitul = Auditus.

Audziturĕ = Auditio.

Avere = Divitiae, Opes,
Habentia.

Avuciĕ = Divitiae.

Avut = Dives, Habens.

Aur = Aurum.

Auresk = Deauro.

Aurit = Deauratus.

Au = Vel, sive.

(După Gr. Crețu).

Ioan Vischi (1697)

Ioan Vischi este unul dintre scriitorii reformați care completează inimoasa mișcare din secolul al XVII-lea. Nu avem decît foarte puține date despre el. Originea lui o atribue Hașdeu în satul Visca de lângă Lugoj, sau în țara Hațegului. În viață, Dr. G. Silași crede că a fost predicator în Sfânta-Maria (Boldogfalva) lângă Hațeg și în Gioagiul de Jos.

El ne-a lăsat o traducere a psalmilor lui David intitulată „A lui szvent David kraj și prorokul o szutje și esines dzees de soltari”, scrisă cu litere latine și ortografia ungurească întrebuințată de scriitorii bănățeni în aceeași epocă. Psaltirea e tradusă după Psaltirea maghiară versificată din 1605 de Albert Molnar de Szenez, care a fost foarte răspândită în bisericile reformate din Ardeal și Banat.

Dr. G. Silași, care a descoperit și studiat psaltirea lui Vischi, susține că a fost versificată de un anonim în prima jumătate sau cel mult în a doua jumătate a secolului al XVII-lea și în acest caz, Ioan Vischi nu-i decît un copist.

Poate, să fi fost tradusă de Ștefan Fogarași, care știm pozitiv că s'a ocupat cu traducerea psalmilor și Vischi fiind din aceeași regiune și având aceeași ocupație, e foarte probabil să-l fie cunoscut pe Fogarași. Fogarași a fost influențat de traducerea psalmilor făcută de Mihail Halici — tatăl și astfel ne putem explica neobișnuita asemănare între versurile lui Halici-tatăl și psaltirea lui Vischi.

BIBLIOGRAFIE:

A.

- A luj szvent David kraj și prorokul o szutje și csincs dzecs de sol-tari cari au szkrisz cu menile lui Viskj Ianos en Boldog-falva 1697.

B.

- I) Dr. Gregoriu Silași. Psaltirea calviniano-română, versificată — un document literar istoric din sec. XVII. „Transilvania” a. VIII (1875) pg. 141—145 și 160—3.
- II) B. P. Hașdeu: Românii Bănățeni din punctul de vedere al conser-vatismului dialectal și teritorial. An. Ac. Rom. Tom. XVIII pg. 11 Sec. Lit.
- III) Dosofteiu: Psaltirea în versuri publicată de pe manuscrisul ori-ginal și de pe edițiunea dela 1673 de I. Bianu. București, pg. XL—XLVIII — cu reproducerea psalmilor 40, 49, 50, 90, 136.
- IV) Dr. I. G. Sbiera: Mișcări culturale și literare la Românii din stînga Dunării între 1504—1714; Cernăuți 1897 pg. 294 și 51.
- V) Nic. Drăganu: M. Halici — „Dacoromania” a. IV partea 1 pg. 86—87 și 90—91.
- Mențiune: Dr. G. Pascu: Ist. Lit. Rom. din sec. XVII Iași, 1922. pg. 84.

PSALMUL XXX.

1. (*Dicsirlek uram tégedet, mert*)

*Leudavoj Domne pre tine
Ke me czinus tu pre mine
Den milecz eme redikas
De p'zmasim me aperas
Si pre jej nuj leszas pre voje
De nevojem sze sze bukure.*

2. *Ke jeu la tin'am sztrigat*

*Nevoja me aj vindekat
Si kendket nu in gropnicze
Kedem in laczul de morte
Cse tu jare viaczam dedes
Den pekure szufletum szkoszes*

3. *Vernicsi szvencz à Domnuluj;*

*Kentacz frumosze laude luj
Alduiczil en vecsie*

*Ke meniaj nu mult czine
Omul nu poate gendi acsaja
Ket Kurund ej trecse menia.*

4. *Cse milaj si meszerere
Pre noj en vecs va remene
Uneorj jeu assa gendeszk
Preñ kare szare m'amereszsk
Cse dake me szkol diminacza
Assis em vine bukuria.*

5. *Kend jeu en cset mare jeram
Atunca eme bukuram
Ke assa eu am kudsetat
Kum nu vój kede en pekat
Ke am szimczit meszerere ta
Ku karem enterest inima.*

6. *Cse dake szvente facza ta
Ecz entorszes feritura
Numaj ket eme szpementaj
Si sztrigend assa me rugaj
Szendsele mjeu csesz foloszezte
Domne sz oj szkobori'n gropnicze.*

7. *Domne jeu pulbere szoj fi
Pre tine kum toj szlevi
Kum czoj veszti dereptate
Domnu aszkultem rugecsune
Fiecz mile fim szlobodzitör
Czine me sim fi ku adjutor.*

8. *La szfersit pre bukurie
Entorszesim plenszurile
Hajnili de sele luas
De pre mine le dezbrekas
Prentu cse te laudu en vecsie
Ennelczendute tine Domne.*

(După Dr. Silasi: Psaltirea calv. rom. versificată, pg. 143).

ALTA LAUDĂ.

(Kőnjörőjünk az Istennek sz.)

1. *Sze ne rugem Duhuluj szvent a Domnuluj, sze szlo-
bodze den nelctie szvente lumina, sze je dentr'inimile
entunerekul, kum sze putem enczeledse, voja szvent'a
Domnuluj.*
2. *Sziracsilor Duhul szvent jest Tatel milosztiv, si a miseri
peketos hreboritorul, a kedzucz den kredincze jest pu-
ternik sztelp, sen csa kredincza netare, numaj tu ne
entremedz.*
3. *Tu jest oszpe csel dulcse à sufletelor, bukuria cse derepte
entresztaczilor, nemiriczi ej sufletest enlinatorul, vie-
cziej de vak en noj, jest tu encsepetorul.*
4. *Aj envezat tu detenj prae szvencz prorocsi, enderep-
taend limbile lor si szkripturile, tu prae szvencz apostoli
aj fakut mendri, kum sze entorne la tine, prae csaszta
lume tote.*
5. *Ja nae totae inkredere à inimilor, enluminadzene min':
de'ntunerecse, zdrobeste sirevia uraacsunej, de tutin-
dene sze fie kredincziej unaacsune.*
6. *Aledse noj kum szecz fim beszericse vij, primaestaene
rugecsune ka sirtve szvente, den paegubiture ja prae
lume tote, kum pren kredinczae deraptae, sze trecsem
la Dumnedzeu.*
7. *Laudesze en nelctie Tatel Dumnedzeu, alduim nojtocz
prae tine Fiul Dumnedzeu, ku Duhul szvent entruna
Dumnedzeu drept alduitura ta pre noj remene en vecsie.*
(Idem pg. 141).

PSALMUS. CXXXVII.

1. *Hogi az Babjlloni vizeknél.
Kend la ape Babjloniej am sedzut,
Acsi ku mare plinsz e m'am amerit,
De pre szvent Sion pomenindu-ne,
De care lok maj dez mjerdat nu je.
De benat si de buslujale mare*

- De szelcs am aninat lautele nosztre.*
2. *Kari prinsz czinutu-ni-au e sz'au rugat,
Kum cseva lor sze leutem ku leutele
Si sze le kentem kentecs de Sion.
Reszpunzend dzisz'am: csaszta kum va fi?
Kum sze laudem pre Dumnedzeu veszel noj
Kentend en acsaszte czara striene noj?*
3. *Acsaszta ku adever reszpund czie,
Kum leutetura akum am ujtat jeu.
Mai nainte de Jerusalemul,
Pene kend en prinszoare czin mine.
Bater de gure-m lipaszke sze limba-m
Sze Jerusalem va ujta inima-m.*
4. *De feczilu Edom pomeneste-te
Si Domne acsashta lor nu engedui,
Cse jei atunca pre noj sztrigare,
Ken Jerusalemul el au zdrobit:
Prade, prade, omenj den Jerusalem
Kleditura lui la pement zdrobeste.*
5. *Cu fata a'Babjlonej sze kredz
Ke te vej facse pulbere csenuse.
Ferikat hare cseszt lukru czie
Ecz pleteste nedesztojnicseste,
Kare den braczele-cz porobocsi tej
Szkote j-va si de pjatre ej va izbi.*
- (I. Bianu: Psaltirea în versuri pg. XLVIII).

„Traducătorul se silește a reproduce în limba română versurile ungurești în aceeași măsură, și rimându-le în același mod; deaceia fie care psalm românesc are acelaș număr de versuri și versurile acelaș număr de silabe ca și cele ungurești. La aceasta a fost ținut traducătorul de necesitatea melodiei. (I. Bianu. Introducere, XXXIV).

Pentru ușurarea citirii dăm următoarele particularități ortografice ale textului:

*J = i; en = în; cs = c; ds = g (ge, gi); dz = z;
cz = t; s = ș; sz = s; ă, â = e; é = ea;*

George Buitul (1636)

Ion Capistran prietenul lui Ion Huniade — care își avea cartierul general în Banat — a făcut o intensă propagandă catolică, care a avut ca urmare, trecerea la catolicism a mai multor mii de Români bănățeni. Aceste familii, s'au menținut mult după moartea lui Capistran și pela sfârșitul veacului al XVII-lea se nasc dintre acești Români, doi mari teologi ai apusului: Gavriil Ivul și George Buitul. Gavril Ivul n'a scris românește. George Buitul a rămas în literatura noastră prin traducerea catehismului catolic a lui Canisius.

S'a născut în Caransebeș și fiind băiat sărac, misionarul Stefan Csiky îl ia încă de copil pentru al crește. În 1606 Csiky pleacă la Raguza unde e sfințit episcop al Transilvaniei, se reîntoarce în Ardeal și stă ca administrator al episcopiei până în 1611. Pe Buitul l-a dus la Viena pentru continuarea studiilor de unde însă din cauza slăbiciunii se întoarce în Ardeal, la Csiky, în 1610. În acest timp, Principe al Ardealului era G. Bathory dușman al catolicilor care făcuse pe Csiky să fugă pentru totdeauna din Ardeal. G. Buitul, însă, rămâne până se potolese persecuțiile apoi își reîncepe activitatea religioasă ca preot la Alba-Iulia de unde pleacă în 1619 la Roma la „Colegium Germanico-Hungaricum” pentru a aprofunda disciplinele teologice. Spre a fi primit în acest colegiu, protectorul lui, îi dă o scrisoare de recomandare către cardinalul Borghese în care descrie viața lui Buitul până la plecarea la Roma. Nu se mai știe nimic apoi despre viața lui G. Buitul. Cercetătorii prea l-au trecut cu vederea cu toate că merită un popas mai lung acest umanist român care înainte cu 300 de ani umbla setos după lumină în Cetatea Eternă.

Catechismul nu s'a păstrat în nici un exemplar. După titlu însă ne putem da seama că e acelaș gen de a serie ca la Fogarași: litere latine și ortografie ungurească.

BIBLIOGRAFIE:

A.

- I) Catechismus, szau summa Krédinczéi Katholicsést. R. P. Petri: Canisi. Doctor Szkrip: szvent den Rendul Szociéy luy Issus. Entorsz pré limba Ru(m)enaszke de R. P. Buitul Gsurge, Doct: Szkrip: szvente den ácselás Rend. Akum de isznove tiperit ku oszirdie R. R. P. P. Szociéy luy Issus si inkinat entru czinszte, Illustrissimi si Reverendissimi Athanazie, den milá luy Dumnezeo, si szkaunuluy Aposzteleszk Archi Episcopuluy de czárá Ardaluluy; Asisdere si szvetnic mai din Leuntru al Ennelczatuluy Emperat. Tiperit en Klus en anul Domnului 1703.

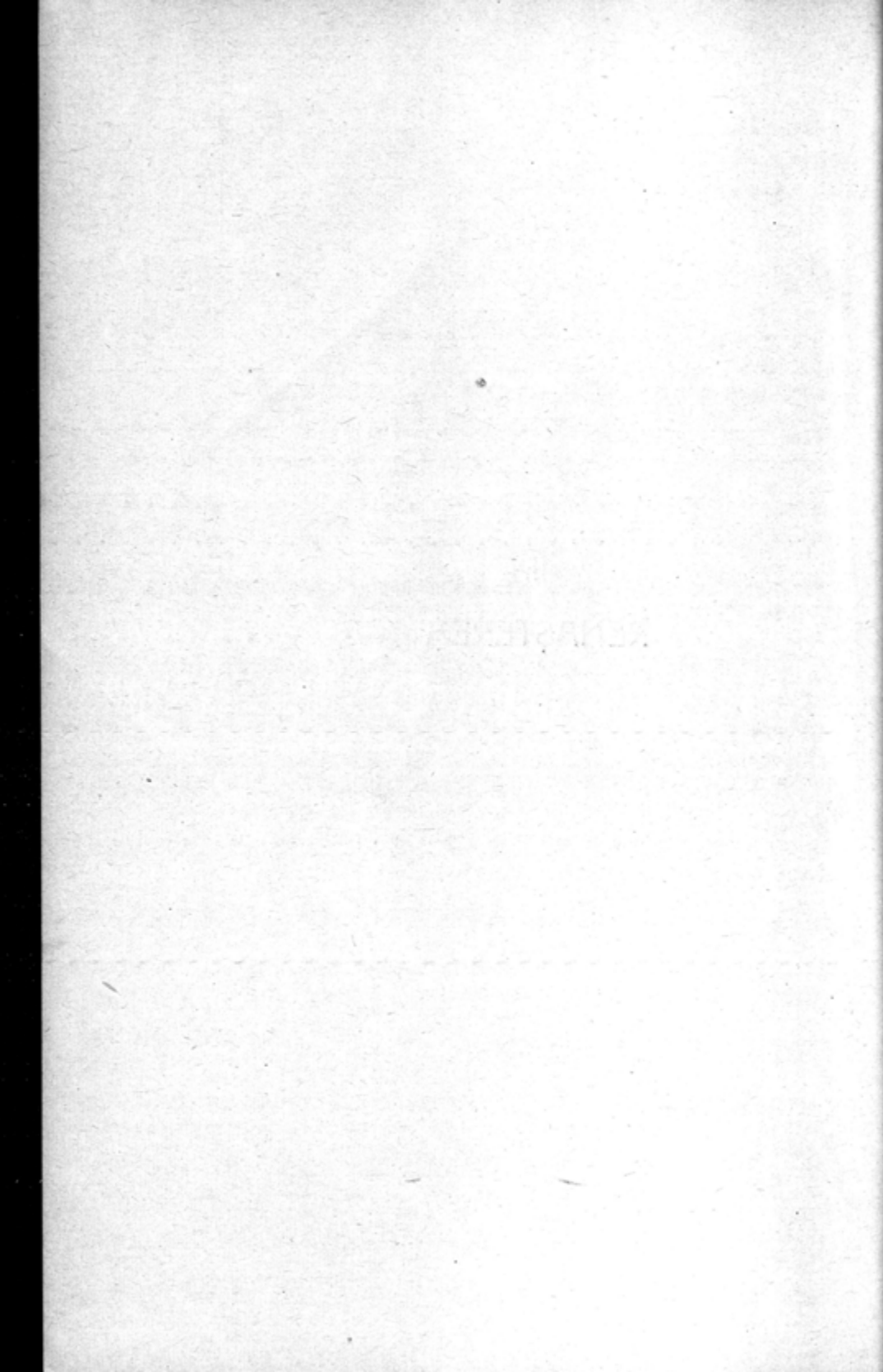
(Ediția I-A a ieșit la 1636, aceasta e a doua ediție. Titlul e după Bianu-Hodoș: Bibliografia Românească, t. II. pg. 447).

B.

- I) Vasile Popp: Disertație despre tipografiile românești în Transilvania și învecinatele țări dela începutul lor până în vremile noastre. Sibiu, 1838, pg. 37—38.
- II) N. Iorga: Scrisori și inscripții ardeleni și maramureșene (vol. XIII din „Studii și documente”) București, 1906. pg. 236.
- III) Bianu-Hodoș: Bibliografia veche Românească t. II, p. 447. București, 1910.
- IV) Ștefan Meteș: Istoria bisericii și a vieții religioase a Românilor din Ungaria. Arad, 1918, pg. 303, vol. I.
- V) A. Bitaj: Gh. Buitul-cel dintâiu Român care și-a făcut studiile la Roma. — „Dacoromania” a. III, pg. 789.
- VI) Nic. Drăgan: M. Haľci „Dacoromania” a. IV partea I, pg. 118—120.
- VII) Mario Roques: Palia d'Oraștie. Paris, 1925, p. XVI.
- Mențione în: Horany, Nova Mem. Hung. I, pg. 627.
- Szabo: Régi magyar könyvtár, II, pg. 586.
- Arch. f. sieben Landes. N. Folge XIX, pg. 629.
- Pușcariu: Ist. lit. Rom. ed. II, pg. 105.
- Dr. St. Pop: Din trecutul cultural al Caransebeșului. „Calendarul Românului pe a. 1930” pg. 138—139.
- N. Iorga: Istoria literaturii religioase a Românilor până la 1688. București, 1904, pg. 173 nota 2 și 211 nota 1.

II.

RENAȘTEREA

Mihail Roșu

(1750—1822)

Nemuritorul Mihail Roșu, întemeietorul curentului naționalist în Banat s'a născut în Jadani la 1750. Face studii în comuna natală și la Timișoara unde învață limbile italiană, ungară, slavonă, germană, latină și greacă. Suflet dornic de multă lumină își face o cultură superioară teologică și pedagogică pe cale autodidactică. În 1771 este cântăreț la biserica română din Fabricul Timișorii, de unde apoi trece ca secretar al episcopului Ioanovici Vidak, în care calitate traduce din sârbește în 1776 „Normalul”, carte care a servit multă vreme învățătorilor români. Tot ca secretar, traduce din l. germană o altă lucrare de pedagogie intitulată: „De lipsă cărți pentru învățătorii a Neuniților rumânești mai mici școalei”. Prin aceste lucrări și prin cultura vastă ce o poseda, M. Roșu, își câștigă un loc de frunte între cărturarii Banatului și când, în 1779, se înființează prima Școală Normală în Timișoara, el este numit profesor de pedagogie la această școală iar când episcopul Petru Petrovici improvizează cursuri de teologie, tot Mihail Roșu este însărcinat cu traducerea și explicarea cursurilor pentru secția românească. Printre auditori a avut și unii tineri cari mai apoi aveau să devină conducătorii Românilor bănățeni, și asupra căroră influența sănătoasă a dascălului din Jadani a fost incontestabilă.

Renumele lui crescuse atât de mult, încât în 1810 scaunul episcopiei Ardealului devenind vacant, Mihail Roșu este chemat să ocupe această demnitate pe care însă el o refuză, preferând să se retragă în Jadaniul de unde plecase, și să scrie și mai departe pentru luminarea poporu-

lui său. Episcopul Moga vizitează pe Roșu și-i oferă demnitatea de Arhimandrit, demnitate pe care Mihail Roșu în modestia lui, neobicinuită pentru timpurile noastre — o refuză. Reîntors la Jadani, el rămâne și mai departe în relații cu ceilalți fruntași ai Românilor și în mijlocul poporenilor săi, își continuă activitatea publicistică scriind pentru luminarea și înălțarea neamului său încă multe volume: între 1805-6: „Despre lumea adunată, visteria sufletească” 3 volume cari cuprind o mulțime de învățături morale. Traduce Apostolul, care a servit multă vreme în bisericile bănățene. Intre manuscrisele episcopiei gr. cat. din Oradea se află și o traducere a celor 4 Evanghelii cu arătarea începerii Evangheliilor după cum se cetesc în Duminecele și sărbătorile de peste tot anul. Traducătorul este tot „Mihail Roșu din Jădan” și fără îndoială că în această vreme a fost făcută și această traducere.

Cu toate că, în mare parte, lucrările lui au fost traduse, au o influență incontestabilă asupra introducerii limbii românești în viața religioasă a Românilor, introducerea care a avut ca urmare trezirea conștiinței naționale, și eliberarea Românilor de sub ierarhia sârbească.

În luna lui Septembrie a anului 1822, odată cu căderea primelor foi ale toamnei, într'un „asfințit de soare”, moare Mihail Roșu, dascălul care a reușit prin activitatea lui, să trezească din letargie poporul român din Banat.

BIBLIOGRAFIE:

A.

I) Normalul 1776. (după I. Vuia.)

II) „De lipsă cărți pentru învățătorii a Neuniților rumânești mai mici școale în Impărăteștile și crăeștile Tiări. Tradusă din limba germană la anul 1777 și tipărită la 1785. Partea II cu permis celor mai mari în Viena la Iosif nobil de

Kurzbek împără. și cră. de curte a neuniților Rumâni și a Sârbilor tipograf și vinzător de cărți. 1785" (După Bianu. Hodoș, Bibl. veche Rom. pg. 302).

III) Intru Mărirea Sfintei, de o ființei de viață făcătoarei și ne-despărțitei Troițe Tatălui și Fiului și Sfântului Duh. S'au tipărit aceste învățături creștinești foarte de folos, scoase de pe limba grecească pre limba românească, pentru folosul de obște. Sub stăpânirea întru tot prea luminatului împăratului și craiului Domnului Iosif al II. Cu blagoslovenia prea sfințitului Archiepiscopului și Metropolitului slaveno serbescului și românescului popor, Domnului Moise Putnic. Eară cu teată osârda și chieltuiala sfinției sale părintelui Constantin Suboniu neunitei legi grecești preotului slobodului crăescului orașu a Timișoarei paroch. Tipărită în împărățitoarea cetate Vienă la Iosif nobil de Kurzbek de curte Tipograf și vânzătorul de cărți în anul 1785.

III) „Această carte ce se numește Evanghelia iaste de lipsă a se „tipări pentrucă așa în capete și începeri și în stiluri Evan-„ghelia nu se află așa dară e de lipsă cașă fie mică ca să „o aibă tot omul în casă. Al vostru binevoitor Mihai Roșu „din Jadăn". (Citat după Dr. Iacob Radu: Manuscrisele Episcopiei gr. cat. din Oradea. 9.)

B.

I) Emilian Micu: O pagină din istoria culturală a Românilor Bănă-țeni: Epoca, viața și scrierile neuitatului apostol al Românilor Bănățeni Mihail Roșu alias Martinovici. — „Dreptatea“, 1894 No. 6, 7, 12 și 15.

II) Ioan Damșa: Studiu critic asupra vieții lui Mihail Roșu alias Martinovici. — „Dreptatea“, 1894, No. 229, 230, 232, 234.

III) E. Micu: O pagină din istoria culturală a Românilor Bănățeni — răspuns la atacurile critice ale domnului părinte Ioan Damșa asupra cercetărilor mele literare publicate în numerii 206, 207, 212, 215, ai „Dreptății“. — „Dreptatea“ No. 48, 50, 51, 52, 54. a. 1895.

IV) Ioan Damșa: Ultimele reflexiuni la atacul părintelui Emilian Micu din Nr.ii. 48, 50, 51, 52, ai „Dreptății“ din anul curent contra studiului meu critic asupra vieții lui M. Roșu alias

- Martinovici apărut în Nrii. 229, 230, 232, 233 și 234 al „Dreptății” din 1894. — „Dreptatea”, 1895 No. 98, 99, 101, 102, 103, 106, 109, 111, 112, 113.
- V) Gh. Murar și Ioan Damșa: M. Roșu Martinovici, — „Lumina” 1892, No. 36, 42 (Arad).
- VI) I. Vuia: Școalele Românești Bănățene în sec. al XVIII-lea. Orăștie 1896, pg. 108—116.
- VII) Enciclopedia Română, T. III, pg. 847. Ediția Dr. C. Diaconovici
- VIII) I. Bianu-N. Hodoș: Bibliografia rom. veche. t. II, pag. 294. Buc. 1910.
- IX) P. Bănciulescu: Mihai Roșu Martinovici. „Almanahul Banatului” pe a. 1929, redactat de Romulus S. Molin. pg. 89—90.
- X) V. Bugariu: Mihail Roșu Martinovici. — „Vestul” No. 127, 128, 129, 130, a. 1930.
- XI) Dr. Aurel Cosma-Junior: „Bănățeni de altă dată”. Vol. I. pg. 9-11
- XII) Ștefan Stoicanescu: Mihail Roșu Martinovici, dascăl bănățean din sec. al XVIII-lea. Timișoara 1934. „Bibl. Asoc. inv. Bănățeni”. No. 1.
- XIII) Slobodan Kostici: Mihai Roșu Martinovici după izvoarele sârbești „Vestul” No. 1263/1934.
Mențiune: Onisifor Ghibu: „Banatul” a. II. No. 3, pg. 7.
N. T. Velia: Ist. bis. pol. naț. Sibiu, 1865. pg. 199—201.

Paul Iorgovici

(1764—1808)

S'a născut în Vărădia, dintr'o veche familie ardeleană care după ce trecuse prin Țara Românească s'a stabilit în Banat. Face studii la Vârșeț, Seghedin, Buda-Pesta și Viena. Pleacă apoi la Roma, studiază biblioteca Vaticanului și-și ia notițe referitoare la Români. Setos de lumină, trece la Paris, este martor ocular al revoluției franceze, și îngrozit de teroarea ei, trece la Londra de unde după un an se întoarce la Viena. Aci în înțelegere cu Ion Molnar încearcă să scoată un ziar românesc care a fost interzis de cenzură. Pela sfârșitul anului 1776 fiind numit avocat consistorial se mută la Vârșeț. Aci scrie „Observații de limbă rumânească” și un „Glosar” pe care n'a mai ajuns să-l tipărească. Activitatea lui provoacă nemulțumire în cercurile sârbești și ungurești, cari pe motivul că e agitator îl dau în judecată, îl aruncă în temniță și după ce-i ard glosarul îl eliberează.

Este amovat din postul de avocat consistorial și până în 1806 când e numit profesor de latină la gimnaziul din Vârșeț — ocupă postul de pedagog și contabil într'o familie.

Ca profesor, reîncepe activitatea publicistică scriind din nou glosarul. Deasemeni intră și în viața politică. N'are timp să-și depună cultura enciclopedică în serviciul neamului său pe care-l iubea atât de mult pentru că moare subit, otrăvit de dușmanii neamului românesc, cari nu puteau admite acțiunea lui de redșteptare a Românilor.

Singura lucrare ce ne-a rămas dela Iorgovici e intitulată: „Observații de limbă rumânească”. În prima parte, tratează despre originea noastră romană și își desvoltă

ideile lui filologice. Partea doua cuprinde „Exempluri și concluzie asupra vederilor”, iar partea treia se ocupă cu starea de atunci (1799) a Românilor.

Deoarece limba noastră e săracă, el ne îndeamnă să desgropăm trecutul și să reinviem cuvintele vechi, iar termenii cari ne lipsesc să-i înlocuim prin neologisme împrumutate din limbile romanice. „Limba noastră este foarte „scurtă de cuvinte și eu doresc a înmulți limba noastră „cu cuvinte luate din vorbele de rădăcină a limbii noastre și așezate după regulile și proprietățile din însăși „limba noastră trase” (Observații... pg. 111).

BIBLIOGRAFIE:

A.

- I) Observații de limbă rumânească prin Paul Iorgovici fecute. În Buda. S'au tipărit la Crăiasca Universităților Tipografie. 1799.

B.

- I) I. Heliade: Paul Iorgovici. „Curierul de ambe sexe”, p. II. Buc. 1862, ed. II. pg. 79.
II) Arune Pumnul: Lepturariu Rumănesc . . . Tom. IV, p. II, pg. 3—5. Viena, 1865.
III) George Popescu: Curs elementar de Istoria literaturii române, „Familia” a. XIV, pg. 363—364.
IV) I. H.: Paul Iorgovici, „Familia”, a. XVI, pg. 237—238. (Portret și biografie.)
V) Iuliu Vuia: „Școalele Românești Bănățene” în sec. al XVIII-lea. Orăștie 1896, pg. 116—120.
VI) G. Misail: Paul Iorgovici, „Traian”, (Buc.) 1869, 20 Iulie
VII) Dr. C. Diaconovici: Enciclopedia Română, vol. II, pg. 870.
VIII) N. Iorga: Istoria literaturii române în sec. al XVIII-lea, vol. II, Buc. 1901, pg. 293—297.
IX) I. Bianu-N. Hodoș: Bibliografia Românească Veche, T. II, Buc. 1910, pg. 413—416.
X) O. Densușianu: Literatura română modernă, vol. I, Buc 1920, pg. 72.
XI) Dr. I. Lupaș: Istoria bisericească a Românilor Ardeleni, Sibiu, 1918, pg. 128.

- XII) Primii gramatici români bănăţeni: gramatica lui Iorgovici. „Fo-
aia Diecezană“ a. XXXVII, No. 11, 12, 13, 14, 20, 21, 22,
23, 24, 25, 28, 36, 50, 51. (Caransebeş).
- XIII) Dr. George Pascu: Istoria literaturii române din secolul XVIII.
Iaşi, 1927, pg. 288—293
- XIV) Gh. Adamescu: Contrib. la bibliografia românească. Fasc. I,
pg. 37, Fasc. II, pg. 43, Fasc. III, pg. 36.
- XV) Episcop Roman Ciorogariu: Zile trăite, Oradea-Marc, 1931,
pg. 487.
- XVI) Dr. Aurel Cosma-Junior: „Bănăţenii de altă dată“, vol. I. Ti-
mişoara 1933, pg. 17—19, şi Istoria presei române din
Banat“ vol. I, Timişoara 1933.
- XVII) Traian Topliceanu: Paul Iorgovici, „Analele Banatului“ a.
1931, fasc. 9, şi extras: Timişoara 1932.
- XVIII) Vicenţiu Bugariu: Paul Iorgovici Brîncoveanu „Vestul“ a.
I, No. 63.
- XIX) H. Chendi: Inceputurile ziaristice noastre (1789—1795) Orăştie
1900, pg. 22—23.
- XX) Ion B. Mureşanu: Cărturari români daţi uitării: Paul Iorgovici
„Curentul“ a. XI, No. 3671.
- Menţiune în: V. Popp: Disertaţie despre tipografiile româneşti . . .
pg. 93.
- D. Isverniceanu: Pagini din Istoria Banatului şi scriitori
Bănăţeni, Arh. Olteniei, a. III, pg. 399—400.
- I. Vulcan: Dimitrie Cichindeal, discurs de recepţie la Aca-
demia Rom. reproduş în „Familia“, a. XXXI. (Biografia lui
Iorgovici la pg. 447.)

OBSERVAȚII DE LIMBĂ RUMÂNEASCĂ.

*Eu din ardoarea către nația mea m'am prestat oste-
neala pentru a aduce limba aceasta în stare mai bună.
Mulți multe feliuri de mijlociri spun a fi cuvîncioase
spre așa svârșit dintre care aceea nu mi se vede a fi fo-
lositoare, prin care ne ream depărta dela rădăcina în is-
toria ici mai sus adusă. Măcar că Românii au fost meste-
cați cu Slavenii, și acum sunt cu Sârbii dela care multe
cuvinte au luat, dar tot așa mestecuș nu se vede a fi pri-
cina din destul a zice, că Românii cei de acum sunt
jumătate de Sârbi. Aceasta repungnă experienței, prin care
cunoaștem că nici o limbă, nici o nație nu e nemestecată.
La aceasta eu după regulele istoricești nu cout, ci mă uit*

numai la rădăcina nații, și a limbei de acum, care se trag și tocma acelea sunt în limba cea veche, am aflat că se pot deriva mai multe cuvinte din însă limba cea de acum trase, după modu cu carele acum numai unele câteva așa derivate întrebuițăm. Vorbele așa derivate se văd mie a fi tocma ale noastre pentru că în limba noastră sunt fondate din vorbele noastre după regulile și proprietățile a însei limbii deduse, precum se va arăta din observațiile următoare:

I. Am observat în limba noastră, multe vorbe a căror rădăcină e împreună cu unele din particulele acestea: a, ad, de, des, dis, ecs, es, con, sau, cu, ob, u, per, pre, trans, în, inter. Cu ocele particule sunt împreunate cuvintele și în limba veche, însă cu aciasta deschilinire: 1. Vorbele de rădăcină care și noi le întrebuițăm în limba noastră, în limba veche, sunt cu toate particulele aceste împreunate iar limba noastră numai cu câte vreuna. 2. Vorbele împreunate cu vre una din particulele aceste le întrebuițăm noi în locul vorbelor de rădăcină, prin care întrebuițare rădăcina vorbeii, care e împreună în limba veche cu mai multe particule, s'au zeuitat din limba noastră; spre exemplu vorbele celor sub desclinarea întâia pot sluji vorbele aceste: precum din vorba de rădăcină „ducere”, împreunate numai cu particula „ad”, zicem „adducere”, în limba de rădăcină vorba aceasta e împreună cu toate particulele; așijderea din vorba „chidere”, ce vine dela „claudere”, la Talieni „chiudere”, zicem „des-chidere”; Din „ire” și „ecs” sau „eș”, zicem „eșire”, „exire”, din vorba „legere” și din „con”, unde „n” se mută în litera prin care se începe vorba la care se adaugă, zicem „cul-legere” „alegere”, „înțelegere”; din „cedere” și „pro” sau „pur”, zicem „pur-cedere”; din „cidere” și „ob”, unde litera „ob” schimbată în litera prin care începe „cidere”, adecă în „c”, zicem „occidere”. Din vorba „capere” și particula „per” litera „a” schimbându-se în „e”, și „c” în „ce”, zicem „percepere”. Din „manere” și „re”, zicem „re-manere”. Din vorba „punere” (ponere) și „sub”, zicem

„sub-punere“. Din vorba „mittere“ și „trans“ sau „tri“, zicem „tr-mittere“. Din „capere“ sau „cepere“, zicem „incepere“. Din această proprietate a limbei, am tras aceeași regulă după care toată vorba de rădăcină e în limba cea veche de unde noi o tragem. Cu toate particulele aceste înmulțite, și limba noastră să se înmulțească cu toate particulele, care le întrebuițăm numai într'unele vorbe. Puterea particulelor acestora se cuprinde în gramatică.

II. In limba noastră din vorbe facem nomine (nume) de multe feluri de pronunție; din nomine vorbe și așa mai departe mergem. Acesta mod l-am tras iar din limba cea veche, precum din vorba „noscere“, de unde zicem „cunoscere“, avem numele: „nume“, „nome“, „nomen“. Din „lucire“, „lucere“, „lume“, „lumen“, din „nascere“, „nasci“, zicem „nație“, „ratio“. Din „movire“, „movere“, avem „molle“, „mollis“. Din „avere“, „avut“, zicem „avuție“. Din „rogare“, zicem „rogaciune“, „rogațiune“. Din „bun“, zicem „bunătațe“, din „bucurie“, zicem „bucuros“, din „voire“, „voine“, „volentie“, „volentia“, din „restare“, „restantie“, acesta e modu de a deriva, tras din limba cea veche, unde preste terminațiile acestea și altele se află, precum se va vedea la locul său.

III. Pronunția de acuma cere, ca dintr'unele vorbe care le avem din limba cea veche, litera „l“, când urmează după o literă vocală, să se lase afară, ca și în limba talienească, care așijderea dela cea latinească purcede, în care „l“, din toate cuvintele se omite, în cea noastră numai dintr'unele, precum din vorba „clamare“, zicem „chiamare“, din „clar“, „chiar“. Dar Talienii nu zic „flore“ dela „flos-ris-re“, ci „fiore“. După această pronunție, se reau cuveni a zice „prochiamatie“, „dechiaratie“, însă fiindcă aceste cuvinte sunt în limbele întrebuițate cu „l“, așa dar și eu am judecat a mă depărta în cuvintele acestea derivate dela pronunția de rădăcină, și a zice „proclamatie“, „declaratie“, ș. a.

IV. Am descoperit că într'unele vorbe, învăluite cu groasa negură a necunoștinței regulilor gramaticești, s'au schimbat unele litere mai noi în mai aspre, precum în loc de „sole“, „sol-is-le“, zicem „soare“, pentru „sale“, „sare“; pentru „salire“, „sărire“. Care schimbare o judec a fi stricătoare limbei noastre: 1) pentrucă așa schimbare a literelor e împotriva Normei. 2) Prin așa schimbare limba s'a mai micușelat la cuvinte, spre exemplu, prin schimbarea literei „f“, în loc de „v“, în vorba „ferire“ pentru „verire“, se veri de ceva, s'au îngropat vorbele cele composite din „verire“, precum se va vedea la locul său.

Nelegiuirea schimbării acesteia și din însă limba noastră se arată în vorbele cele composite dela „salire“, zicem „săltare“, iar nu „sartare“, de unde însă pronunția noastră nu rabdă schimbarea „sărire“ din „salire“.

V. Nu numai cuvinte cu câte o literă, ci cu întreaga înțelegere schimbată dela limba de rădăcină le întrebuițăm. La care n'am aflat altă pricină, ci numai aceasta că prin asemănarea literelor cu care mai multe cuvinte încep din mai multe așa cuvinte puțintel schimbate, s'au făcut numai una; spre exemplu: pentru înțelegerea numelui „alteru“, zicem nume cu asemenea litere „altu“, a căruia nume înțelegerea cea dreaptă o întrebuițăm într'acesteași litere, ci numai împreunate cu particula în „ata“. Iar numele „alteru“ cu toate cele dela el derivate, au trecut prin asemănarea slovelor, în numele asemenea la litere, ci chilinit la înțelegere, adecă „înaltu“. Așijderea pentru „as-simile“ zicem „asemine“, pentru „levare“ zicem „luare“ iar „lavare“, „luere“ sau „luire“ au trecut în „lutare“, și din cele derivate din fiecare vorbă dintr'aceste, numai unele avem, precum din „luere“ zicem „luta“, „lutum“, „perluire“; din „lavare“, „lăut“, „laut“, „lăuturile“, „lăturile“. Pentru „lucubrare“ zicem „lucrare“, pentru „afluere“ zicem „aflare“, ș. a.

Cine nu vede cât s'a scurtat limba noastră? fiindcă în toată limba în cât este mie cunoscută n'avem cuvânt ca-

re reau cuprinde înțelegerea numelui „aequalis“, „gleich“. În locul acestuia întrebuințăm numele cel dela înțelegerea numelui „as-simile“. Și zicem „asemenea“ și pentru „gleich“ și pentru „aenlich“. Prin așa schimbare toate vorbele din „simile“ s'au zăuitat precum se va arăta la locul său.

Din logică se știe că vorbele sunt semnele perceptului minții: de unde urmează că cu tot cuvântul este legată perceperea minții noastre. Apoi vedem că chiline naș.i, chiline au cuvinte, măcar că acelaș percept au, așa dar cuvintele sunt semnele arbitrare: adecă în voia oamenilor stă a numi oareceva într'asa sau altminterlea chip. Numai dacă s'au însemnat oarece cu un cuvânt, și s'au întărit într'acea semnare prin întrebuințare a mai multora, a eșit numele acela așa de cunoscut, că de câte ori s'a spus numele acela, s'a înțeles și lucrul cu care e legat numele acela. Acestea cuvinte se numesc vorbe uzitate prin întrebuințare întărite. Inșă la însemnarea unuia, fieștecăru'a nume, începătorii limbei românești, aceasta mai vârtos au grijat ca numele cu care să însemneze un lucru, să se cuvină cu natura lucrului aceluia; așijderea și vorbelor așa înțelegere au dat, care să poată arăta deplin puterea faptei la care se întrebuințează vorba aceea. De unde se vede că așa cuvinte numai acela a putut descoperi, cel ce a avut cunoștințe alese a puterilor minții și slăbiciunii organelor trupului prin care mintea lucră. Din slăbiciunea trupului nici într'o limbă nu se au cuvinte din destul pentru a arăta de deplin perceptul minții, aceasta e cunoscut prin experienție. Deci suntem siliți a da unui nume mai multe înțelegeri, de unde se naște desclinarea cuvintelor proprii adecă care se întrebuințează în înțelegere dreaptă și improprie, adecă ce se iau dela înțelegerea lor cea dreaptă și se întrebuințează spre înțelegerea unui lucru sau faptei care cu înțelegerea cea dreaptă a numelui are o apropiere; spre ecsemplu: numele „scurt“ (în)semnează drept, întinderea unui trup, iar pentru asemănarea înțelegerii zicem „viață scur-

tă“, „bucurie scurtă“, și a. Deci toate regulele retoricci sunt spre acela svârșit așezate, ca numele ce întrebuințăm spre înscmnarea unui lucru, sau unei fapte, naturei lucrului și faptei cât poate mai mult să se cuvină, pentru a arăta cât e cu puțină spre înțeles perceptul minții noastre.

Cătră aceasta, cunoscute sunt în faptele naturale nește trepte după care toate cele ce vin din natură se fac; precum vedem chiar din semința ce se aruncă în pământ, preste câte trepte trece, până când ajunge la treapta de a da rod. Așa trepte se au și în faptele omenești, ce se ating de faptele morale, adecă cele ce purced din sloboda voe a noastră, împreunate cu înțelepciunea. Treptele acestea a virtuței și a prihanei în giura naturală, de mari sunt socotințe, pentrucă după treapta virtuței se măsoară și prețul ei mai mare sau mai mic; așjderea și după treptele făr-de-legii se impută pedeapsa mai grea, sau mai ușoară, spre exemplu: un călătoriu flămând de bucate fiind, vede aproape de drum poame coapte, se bagă și culege câteva să stâmpere foamea, să nu-l vadă nime. Altu umblând în via lui, printr'o vrâstă a lui și alta a vecinului dela care se întinde de ia struguri. Și acesta fură ca și celălalt, numai furtășagul lor nu e într'aceea treaptă. Nici facerile de bine nu sunt într'aceea treaptă: să punem că un domn puternic ia la sine un copil mic de bune talenturi, îl crește, îl învață în multe feliuri de științe. Așa învățat crescut îl ține la sine să-i slujască, vercare slujbă, pruncul acela ar fi avut mai bună norocire. Alt domn crește alt copil iar într'acela mod ci după ce l-a învățat, nu-l ține la sine să-i slujască numai vre(a) să aibe acea bucurie dumnezească de care numai inimile cele înalte sunt cuprinzătoare, îi agonisește prin acoperământul său așa slujbă la care talenturile pruncului l-au ridicat peste ceea ce nu sunt așa crescuți, în care talenturile nu s'au putut desvălu prin științe, ci stau îngropate: și unu și altu Domn are virtute; și nu într'aceeași treaptă.

Aşa dar tot numele însemnează un lucru spre a căruia înţelegere numele acela e dat de la oameni, şi întărit prin întrebuinţare. Deci precum din natura lucrurilor şi a faptelor, se cer chiline trepte, aşa şi cuvintele cele aşezate de oameni, de aceea natură trebuie să fie ca să poată arăta treptele lucrurilor şi a faptelor, spre exemplu: nu arată treapta uciderii de om când pe ucigaş îl vom numi blestemat; nici nu arată puterea faptei a omului, care ziua şi noaptea lucrând scoate ceva din capul său, când pre aşa om îl vom numi lucrătoriu; căci mulţi lucră şi puşini fac ceva ce n'a fost. Multe exempluri se reau putea aduce spre arătarea aşa fel a treptelor în toate lucrurile şi faptele; ci nu e aici loc spre aceea. Din cele zise putem numai cunoaşte că multe feluri de lucruri sunt, care au între sine o apropiere, ci mai tot una dela alt se alege prin treapta mai sus sau mai jos; deci

VI. Am observat că în limba noastră, din nesocotinţa la aşa trepte a lucrurilor şi a faptelor întrebuinţăm cuvinte, care de departe au o apropiere cu lucrul sau fapta la care le întrebuinţăm. Acestea întrebuinţări exempluri destule se au în cartea de şcoală ce se numeşte „Ducerea de mână“, unde între celelalte, numele „credinţa“ se ia pentru ce înţeleg Nemţii prin numele „Redlichkeit“. Mai multe acestora asemenea se află acolo, de care las bunăvoinţei a cetitorului a judeca şi a le alăturisa cu cele nemţeşti. Şi nici aşa nu se reau a fi putut prescoate pre Romanie, fără întrebuinţarea de câteva cuvinte slavoneşti, precum e „iubirea de trudă“, „trudoliubie“, „iubirea de slavă“, „slavoliubie“, ş. a. Nici nu e de mirare; fiindcă dintre Românii noştri în Banat, nime nu s'au dat spre aşa învăţăături ca să fie vrednic a îndrepta Şcoalele Româneşti, a direge cărţile şcoalelor de cuvinte streine, în a căroră loc avem noi cuvintele noastre, care au început a se întrebuinţa în Ardeal.

VII. Din cele până ici zise şi aceasta se trage că cuvintele trebuie să se cuvină naturei lucrului sau faptei la care se întrebuinţase. Dela această regulă cât ne-am

depărtat, se vede din cele următoare: precum numele „prednic“ vine dela Slavoni, „prednicii“, „noxius“, care nume după rădăcina lui (in)semnează „stricatori“. Așa dar, când noi zicem „prednic de cinste“, se percepe ce (in)semnează în sine și ce vrem noi să (in)semnăm. Au cuvine-se numele acesta naturii lucrului ce vrem să însemnăm, aceasta las la judecata altora. Așijderea vorba „zidire“, (in)semnează în limba sârbească „zidati“ adică a face din peatră sau din altă materie perete. Deci când zicem „Dumnezeu a zidit pre om“: vorba „zidit“ au are ea după rădăcina ei puterea ce se cuvine naturii faptei lui Dumnezeu cel ce din nimica toate le face? Aceasta judece macarcare. Să vedem mai de parte: „suflet“ vine dela vorba împreunată din „flare“ și „suflare“ adică sufla sub lemne să se aprindă, sau mână aer prin buze sub ceva. Așa dar nimic nici de cum nu se vede că numele acesta cuprinde în sine natura unei ființe care înviază trupul omului. La care se cere „suflarea“ și „răsuflarea“ precum se arată din fi zică. Inșă suflatu este numai operația naturală ce se cere către viața omului. Și este singur semnul a vieții. iar noi prin apropiere întrebuițăm semnul pentru ființa care dă viață. Deci eu aflu a fi spre folosul limbii noastre, a introduce în limba noastră în locul cuvintelor acestora, așa cuvinte, cari sunt în limba cea veche așezate de camenii cei aleși. Care cuvinte eu le-am pus în dicționarul meu, ce-l voi da la tipar cu ajutorul patronilor mei. In dicționarul acela, care va fi înscris „Glosariu“ adică carte scurtă de cuvinte, în care se tâlcuesc numele și vorbele cele de acuma după puterea rădăcinii din limba cea veche, de unde vorbele sunt luate. Din tot numele așa tâlcuit se derivează alte nume și vorbe, prin care derivație și înmulțire limba noastră se aduce la regulele ficse, luate din înșă proprietate a limbii noastre, și în locul multora vorbe streine se nasc de cele a noastre care se vor părea la mulți că sunt noi, dar în fapte ale noastre sunt, ci mai s'au zăvuitat din limba noastră, din mai multe pricini iar

mai vârtos din neaverea Dicționarului și a Gramaticii. De unde a urmat și regulile gramaticii s'au acoperit cu negura necunoștinței. Spre exemplu în cuvântul acesta: oare ceva n'am cunoscut până acuma că după regulile gramaticii noastre, litera „a“ e articol a genului feminin și în cazul nominativ articolul definit se pune la sfârșitu cuvântului: precum „o zi“, în nomin(ativ): „ziua“, „o stea“, „steaua“.

Așadar după regulile acestea de le ream fi cunoscut ream zice — „reo“ precum zicem „o re“. Ci în locul numelui acestuia „reo“, întrebunțăm numele „lucrul“ și „relele“ în loc de „răutățile“.

Toate acestea se pot îndrepta dacă ne vom sârgui și vom apleca la inimă folosul ce poate urma din îndreptarea limbei noastre după rădăcina ei. Purându-ne pururea înaintea ochilor minții înălțarea și mărirea limbei și a nației de unde am căzut, dacă vom simți încă în vinele noastre sângele cel românesc și de mare făcătoriu. Să lăsăm dar la o parte ce zic unii și alții. Câți oameni atâtea gânduri, noi să căutăm ce nume purtăm și ce limbă vorbim. Măcar că limba noastră e săracă la cuvinte, mestecată cu cuvinte streine, dar ea tot are așa cuvinte, așa reguli, așa proprietăți, prin care ea se dă de sine a cunoaște că vine din cea veche Romană, și e ca o apă curată, de o vom lua-o din isvorul său, de unde cure ea după natura sa.

SECȚIA II.

Exemplurile.

Numelor și vorbelor Românești, a căror rădăcină e în limba cea latinească de unde noi Rumânii acum le întrebuințăm sub oșiră mutată pronunție: așijderea și numelor și vorbelor celor derivate din aceleași nume și din aceleași vorbe, după modu limbei de rădăcină cei latinești; ce din rădăcina vorbelor noastre după proprietatea limbei, și a pronunției noastre; prin puțină schimbare a literilor, care în vorba de rădăcină după regulile gramaticii noastre și așa se schimbă. La care se cuvine a ști:

I. Toate numele Românești cele ce vin din limba veche Românească: și sunt a 3-lea declinație, se pronunță în limba noastră în cazul nominativ, ca în limba cea veche cum se pronunță în cazul ablativ: spre exemplu, „bunătațe“, dela „bonitas-tis-te“, „sanitate“ dela „sanitas“ ș. a. Pricina acestia este că în limba latinească și articolu și numele se declină; iar în limba noastră ca și în cea franțuzească și talienească, articolu nu se mai declină, prin care ne depărtăm oșară de limba latinească, ca d' limbă moartă.

II. Numele ce se fac din vorbe, es în limba latinească dela suppinum, unde la litera „t“ se adaugă silaba, adică o literă sau mai multe împreună luate, precum „io“ și se zice „t.ō“: spre exemplu: dela „rogare“, „rogatum“, în loc de „um“, se adaugă „io“, se face „rogatio“, în cazul ablativ „rogațiune“, după pronunția noastră „rogaciune“, și altele acestor asemenea.

III. Cele ce în limba latinească se termină în „entia“, „enția“, la noi se zice „înțe“ precum „binevoințe-benevolentia“, „buna-cuviință“, „bonaconvenientia“ ș. a.

IV. În locul pronunțiunii „bilis“, „bile“, zicem „bie“, „biea“, precum în numele „de abie“, care vine dela „avere abile“, noi zicem „abiea“, „de abile quas dehabilis“, „de abiea“.

V. În limba latinească se fac unele nume adiective care din vorbe, nu dela supin ies în „ax“. Așa nume am făcut și eu din aceleași vorbe care și noi le întrebuințăm din timp prezent în loc de „ere“, am pus „ace“: spre exemplu: „capere“, „chepare“, am făcut „capace“, „tenere“, „tinere“, „tenace“ ș. a. Sunt și alte terminații în „me“, precum: „lucire“, „lume“, în „mentul“, „acopere-mentul“, în „os“: bucuros, ș. a. care de sine se înțeleg

VI. După aceste terminații, din însele cuvintele noastre trase, am format iar din vorbele și numele noastre, mai multe nume de care până acum n'am avut.

VII. Vorbele de rădăcină, care în limba latinească cu toate particulele „a“, „de“, „ad“, „des“, „con“ ș.

cel. sunt împreunate iar la noi aceleași vorbe numai cu câtă una sau două din aceleaș particule sunt împreunate; așijderea cu toate particulele le-am împreunat în limba noastră. Și de ce nu? Fiindcă și particulele sunt din vorbele noastre trase, și însăș vorbele de rădăcină ale noastre sunt precum: „ducere“, „aducere“, „deducere“, „educere“ ș. a. „Capere“, „începere“, mai întâiu cu „accepere“, „deceperere“, „excepe“, „concepere“, „începere“, „perceperere“ ș. a. La care se cuvine a ști că după aceleași reguli a gramaticii au a se întrebuința toate vorbele împreunate, după care se întrebuințează cele din limba noastră: spre exemplu dela „ducere“, zicem în temp preterit „am dus“, așa dela „reduce-re“, „redus“, iar nu „redușiruit“, așa vorbesc cei streini, care iau dela noi vorba aceasta. Așijderea dela „reportare“, se cuvine a zice „reportat“ iar nu „reportiruit“; de la „accepere“, „accepat“, ca și la „în-cepere“, „încept“, așa și cu celelalte împreunate.

EXEMPLU DE DERIVATIE.

Ducere, dela ducere.

Abducere — (a) duce de aci.

Adducere — (a) duce de aci.

Deăducere — (a) petrece pre cineva acasă.

Educere — (a) duce afară.

Educare — (a) crește, duce de mână către bine.

Educație, educație — așa o creștere.

Conducere — (a) fi de folos.

Conducător — cel ce ia pe cineva în ale sale pre plată.

Perducere — duce păn acolo.

Producere — (a) duce încoaci, (a) face, (a) naște, (a) crește.

Producțiune, produsul — făptură dusă din cineva ce se naște, ce crește.

Produs, în aritmetică — summa ce iese din multiplicație sau addție.

Reducere — (a) duce înapoi.

Reducere — (a) aduce la număr mai mic, sau a slobozi o adunare de soldați ce zicem altmîntrelea „a redușirui“

Reducție, reductio — aducerea înapoi.

Reducție — în aritmetică se zice numeri mai mari aduce la mai mare preț și mai mic număr prin reducere.

Reducție — micușelarea de ceva, aducerea la număr mai mic.

Săducere — (a) duce la o parte, (a) duce cu sine, (a) amăgi.

Traducere — (a) trece, (a) aduce de asta parte, deci:

Traducere — (a) scoate depre o limbă în alta.

Mai multe exempluri de așa vorbe composite și derivate am pus într'aceea carte ce am alcătuit spre acela sfârșit. Acestea le-am tras numai de acolo pentru a arăta:

I. Că limba Românească vine dela cea latinească; însă în limba care noi o vorbim, mai multe s'au zădărit din limba cea veche a românească, mai vârtos acele care se cer la științele cele alese, de care limba noastră e lipsită.

II. Dacă vom căuta în rădăcina vorbelor drept românești, acelea au aceeași putere, aceeași proprietate ca în limba de rădăcină, însă prin atâtea schimbări la care fu supusă Nația Românească, n'a putut fi ca să nu se schimbe și limba și să nu se amestece cuvintele unele cu altele, cele ce au între sine vre-o apropiere sau a înțelegerii, sau a literilor prin care încep.

III. Din cele până ici zise, prin exemplurile aduse arată că limba noastră are lipsă de îndreptare și de înmulțire, aceasta se poate face numai de vom aduce-o la regulile f. x. e. Regulele care eu am observat și după care am pășit în exemplurile acestea sunt luate din însă limba noastră; așa dar de vom urma după ele, aflăm că vom păși după proprietatea limbii noastre. Căci dacă limba noastră are lipsă de îndreptare, cum se va ea îndrepta de nu se va adăuga nimica nou la ea? Și adăugarea vorbelor sau regulilor, de unde o putem împrumuta mai bine, de nu din rădăcina limbii și a cuvintelor noastre.

(Observații de limba Românească, tipărite în „Curierul de ambe sexe“, periodul II, ediția II, București 1862 pg. 87—95; 98—99; 108—109).

Dimitrie Țichindeal **(† 1818)**

Marele dascăl român, preotul redeșteptării noastre, care a întărit în noi conștiința națională, s'a născut după toate probabilitățile în comuna Becicherecul-Mic, prin anul 1775.

Relativ la pregătirile lui avem foarte puține date. Se crede că s'a cultivat mai mult pe cale autodidactică. Totuși în 1801 îl vedem la Timișoara, la cursurile improvizate de teologie, după ce mai înainte fusese învățător în două comune. Din 1802 până în 1812 este învățător, capelan și preot în Becicherecul-Mic. Încă din 1802 se face cunoscut prin traducerea „de pre limba sârbească în limba dacoromânească”, a lucrării scriitorului sârb, Dositei Obradovici, intitulată „Sfaturile înțelegerii cei sănătoase”.

În 1807 înaintează o petiție împăratului prin care cere să fie numit director peste școalele românești din Banat. În 1808 apare o a doua traducere a lui, tot după Dositei Obradovici, intitulată „Adunare de lucruri moralicești de folos și spre veselie”. În 1812 înființându-se Preparandia din Arad, Țichindeal e numit catichet-profesor. În fruntea celorlalți profesori ai preparandiei, el începe acțiunea de desrobire ierarhică a Românilor de sub Sârbi, cerând pentru Români „un episcop de neam român cu sângele și cu inima română”.

Printr-o broșură intitulată „Arătare despre starea acestor noao introduse școlasticești instituturi ale nației românești, sârbești și grecești” pe care o publică în 1813, prin comparația celor trei națiuni, Țichindeal arată pri-

vilegiile celor două națiuni, face un apel către Români cerându-le să ajute instituția, apoi propune să se înființeze și un seminar „ba și o academie care trebuie să „și fie“.

Odată cu această lucrare începe lupta pe față, împotriva Sârbilor cari „pre Români să-i îndrepte și învețe puțin se nevoesc“.

În 1814 publică: „Filosoficești și politicești prin fabule moralnice învățături“. Cu toate că nu erau decât o localizare după poetul Dositei Obradovici, pentru unele modificări ce le-a făcut Tichindeal, „cartea a fost declarată periculoasă, ca una ce cuprinde învățături ce nu ca-„drează cu constituția împărăției și a fost confiscată“, — confiscare care i-a făcut mult necăz marelui luptător.

Tot în acest an (1814) în urma intrigilor sârbești e amovat dela catedră. Atunci el ia drumul pribegiei — către Viena — pentru a arăta împăratului nevinovăția lui. Dușmanii însă mai puternici îl înving și de data aceasta.

Amărât, se retrage la postul de preot din Becicherecul-Mic „unde continuă să propovăduiască cuvânt lumii, „nat și înălțător din altarul bisericii pe care o dorea eliberată“. Moare în 18 Ianuarie 1818 în Timișoara otrăvit de Sârbi zic unii. Este înmormântat pe câmpia mănoasă a Banatului, la Becicherecul-Mic, satul de unde pornise cu atâta însuflețire pentru a deschide curenți noi în istoria politică și religioasă a Românilor Bănățeni.

Toate lucrările sale sunt traduse după poetul sârb Dositei Obradovici. Fabulele lui, cu toate că n'au fost decât localizate, au avut o mare influență asupra contemporanilor și urmașilor până la războiu. Astfel ne putem explica cum un I. Eliade Rădulescu îl proslăvește și-l dă ca pildă, Iosif Vulcan îi studiază viața și corespondența, V. A. Ureche caută să-l facă cunoscut prin conferințe la Ateneu, iar însuși marele Eminescu îl numește „gură de aur“. Astăzi, după ce, în urma studiilor făcute cunoaștem adevărata valoare a fabulelor, nu mai putem avea acelaș

entuziasm pentru autorul lor. Totuși în afară de literatură, trebuie să-i recunoaștem sânguința pe care-a depus-o la ridicarea culturală a neamului său și mai ales să admirăm lupta minunată pe care a dus-o pentru desrobirea ierarhică, luptă care i-a adus atâtea necazuri.

BIBLIOGRAFIE:

A.

- I) Sfaturile a înțelegerii cei sănătcase prin bineînțeleptul Dositei Obradovici întocmite. Iară acuma întâia dată întoarse despre limba serbiască, și întru acest chip în limba dacoromaniască așezate.
In Buda, s'au tipărit în Crăiasca Tipografie Orientalicească a Universității Peștii 1802.
- II) Epitomulu sau scurte arătări pentru sfânta beserică, pentru vestimentele ei, și pentru domneasca liturghie, care se sevârșește întrînsa. Așisderea și pentru preotul și slujitorul lui Dumnezeu. Prin scurte întrebări și răspunsuri. De folos și de trebuință slujitorilor de ceale sfinte, preoților și diaconilor și tuturor celor ce gândesc acestea deregătorii pre sine a lua. Prin părintele Dimitrie Țichindeal Parohul Becicherecului Mic traduse In Buda la crăiasca tipografie a Universității Ungurești 1808.
- III) Adunare de lucruri moralicești de folos și spre veselie prin Dositei Obradovici întocmită. Iară acum în limba Dacoromâneacă traduse prin Părintele Dimitrie Țichindeal parohul Becicherecului Mic. Partea întâi. In Buda la Crăiasca tipografie a Universității Ungurești 1808.
- IV) Arătare despre starea acestor noao introduse scolasticești înstituturi ale nației românești, sârbești și grecești. Buda 1813.
- V) Filozofice și politice prin fabule, învățăături morale întocmite de Parohul Becicherecului Mic și al școalelor preparande din Aradul-vechiu Chatehet D. Țichindeal. Ed. I. Buda 1814. Ed. II, București 1838 tip lui I. Eliad (titlul e dat după ediția lui I. Eliade).

B.

- I) I. Eliad: Precuvântare la a doua ediție a fabulelor lui Țichindeal Buc. 1838 pg VI—IX reproducă în „Curierul Românesc“ a. 1839 No 9 și în A. Lambrior: Carte de cetire, Iași 1893. Ed. III. pg. 263—272.

- II) Dimitriu Cichindealu — portret și biografie — „Familia“ a. II No. I, pg. 1—3 (1866).
- III) Arune Pumnul: Dumitru Țichindeal (pela 1778—1814 (sic!)) „Lep-turariu românesc cules de 'n scriptori rumîni“. Vieanna 1864 t. IV partea I-a pg. 53—55.
- IV) Iosif Vulcan: Panteonulu Romanu — portretele și biografiile celebrităților romane, t. I Pesta, 1869, pg. 89—96.
- V) Iuliu Vuia: „Fragmente din istoricul pedagogicului confesional gr. ort.-rom. din Arad“. Panciova 1887 pg. 30—34.
- VI) V. A. Urechia: Despre Fabule în genere și în special despre Cichindeal „Familia“ No. 48 pg. 567—571; 49, pg. 580—3; 50, pg. 592—6.
- VII) M. Gaster: Crestomație Română. Vol. I București-Leipzig 1891 pg. LXXX și text din fabule în vol. II pg. 212—15.
- VIII) Th. D. Speranția: Fabula în genere și fabuliști Români în spe-cie, An. Ac. Rom seria II, t. XIV, secț. lit. (1892) pg. 80—84
- IX) Iosif Vulcan: Viața și activitatea lui Dimitrie Cichindeal An Ac. Rom. seria II t. XIV secț. lit. (1893) și reprodus suc-cesiv în „Familia“ a. XXXI pg. 445—7; 457—60; 469—71.
- X) Iuliu Vuia: Școalele Românești Bănățene în sec. al XVIII-lea. Orăștie 1896 pg. 134—146.
- XI) Dimitrie R. Rosetti: Dicționarul Contemporanilor. București 1898 pg. 184.
- XII) N. Iorga: Istoria literaturii române în sec. al XVIII-lea, vol. II, pg. 420—28. Buc. 1901 (ed. Minerva).
- XIII) I. Bianu — N. Hodoș: Bibliografia Românească veche. Bucu-rești 1910, t. II, pg. 435; 526; 532.
- XIV) Ovid Densușianu: Literatura română modernă. București 1925, ed. II-a, pg. 79—86.
- XV. I. Russu: Fabulele lui Demetriu Cichindeal în traducere nouă din originalul sârbesc al lui Dositei Obradovici. Arad 1885
- XVI) Dr. Alexe Ivici: Acte privitoare la Dimitrie Cichindeal. „Re-vista Istorică“, a. XIII pg. 380—84.
- XVII) I. Negrescu: Influențe slave asupra fabulei românești în li-teratura cultă. Chișinău 1925 (citat de Gh. Cardaș).
- XVIII) Dr. Gorge Pacu: Istoria literaturii române în secolul XVIII. Iași 1927, pg. 293—296.
- XIX) Gh. Adamescu: Contribuțiune la bibliografia românească; Fasc. I pg. 42; Fasc. II pg. 44; Fasc. III pg. 37.
- XX) I. A. Basarabescu și Vasile V. Haneș: Antologia scriitorilor Rô-mâni. București 1929 pg. 158.
- XXI) V. Bugariu: Dimitrie Țichindeal „Vestul“ a. 1930 No. 70, 71;
- XXII) Traian Topliceanu: Dimitrie Țichindeal, Timișoara 1933.

- XXIII) C. Fierăscu: D. Tichindeal — contribuție documentară „Familia” seria III, a. I (1934) No. 4 pg 46—57.
- XXIV) Gh. Cardaș: Poezii și prozatorii Ardealului până la unire: „Biblioteca pentru toți” No. 1376—82 pg. 55—65.
- XXV) Enciclopedia Română. Ediția Dr. C. Diaconovici vol. III pg. 1095.
- XXVI) E. Micu: Răspuns la observările confratelui Victor Russu dela Utvin. „Dreptatea” No. 228 a. 1894;
- XXVII) Victor Russu: Fabulele lui Tichindeal — reflexiuni la studiul D-lui E. Micu despre viața lui M. Roșu — „Dreptatea” a. 1894 No. 235, 239;
- XXVIII) E. Micu: Ceva despre D. Tichindeal — răspuns final d-lui Victor Russu. Dreptatea a. 1895 No. 80;
- XXIX) A. Cosma: Dimitrie Tichindeal „Nădejdea” 10 Sept. 1921.
- XXX) Dr. Grigore Comșa: Cuvânt de pomenire „Vestul” No. 633 a. 1932
- XXXI) Dr. R. Ancușa: La comemorarea memoriei marelui apostol D. Tichindeal „Vestul” No. 689 a. 1932.
- XXXII) Marilina Bocu: La crucea lui Tichindeal „Vestul” No. 690 a. 1932
- XXXIII) I. Delamunte: Tichindeal: sugestia romană și o pildă a Banatului „Vestul” a. 1932 No. 668.
- XXXIV) C. Stoicanescu: Justificarea considerației lui Eminescu față de Tichindeal „Vestul” a. 1932 No. 682.
- XXXV) În căutarea mormântului lui Tichindeal „Vestul” a. 1932 No. 537.
- XXXVI) Liviu Jurchescu: Mormântul dela Becicherec „Vestul” No. 539 a. 1932.
- XXXVII) Corespondența lui Tichindeal cu M. Nicoară publicată de C. Fierăscu „Preocupări literare” a. I (1936) vol. II No. 5 p. 265—70 și urm.
- XXXVIII) Mențiune în: a) V. Popp: Disertație despre tipografiile românești... pg. 93; b) George Popescu: Curs elementar de istoria literaturii române „Familia” a. IV pg. 411—12; c) Aron Densușanu: Istoria literaturii române, București 1885 pg. 271; d) Gh. Adamescu: Istoria literaturii române „Biblioteca pentru toți” pg. 235; e) D. Izverniceanu: Pagini din istoria Banatului și scriitorii bănățeni; „Arhivele Olteniei” a. III pg. 486—7, etc.

DIN INVĂȚĂTURA FABULEI „PRIVIGHETOAREA ȘI VULTURELE“.

Tot ce își ține lui cinste om cuvântător a se numi, și care crede că are suflet înțelegător și nemuritor, el trebuie așa să gândească. Mai voesc în Becicherecul mic sau în sat la Berecsău să fiu preot sărac, cu miștea luminată, și cu cuget curat, decât în București un Mitropolit cu mințea întunecată și cu cuget fără de pace. Aceia, cari numai pentru aceea poftesc învățătura, ca prin trânsa să poată a se înălța la vre'o dregătorie din cele mai sus numite, totă nu ca să fie mai înțelepți, mai luminați, apoi de vor și învăța pruncii în sate, unii ca aceștia precum despre învățatură așa și despre sufletul lor întunecată și netrebnică socotință au. (pg. 401 ed. II).

DIN INVĂȚĂTURA FABULEI „RÂNDUNICA ȘI CELELALTE PASERI“.

Între Rumâni precum în Banat, Țara Ungurească, Ardeal, Țara Românească, Moldavia și în Bucovina, pretutindenea se află oameni avuți, au bărbăție și sânt iubitori de streini, bărbați ageri, de cinste, spre bine aplecați, și sănătoși, adică cu ceea de comun înțelegere omenescă dăruși; și iângă aceea iubitori de osteneală. Și ori unde de se și află de se urăsc între sine în vecinătate, pricina cea mai mare de acolo vine că unii sânt de legea grecească unită, iară alții de legea grecească neunită. Cei dintâi numesc pre ai doilea neuniți, iar ai doilea pre cei dintâi uniți. Iară numele cel cinstit, frățesc, și sfânt, Creștini, fieștecarele pentru sine îl ține, și aceasta e între Rumânii cei de pre la orașe, cari au gustat puțină învățatură, arsenicum, aceștia sânt vulpile școlii și jumătate învățați fiind, strigă: Vezil mănca carne în post! El e unit, (și nu știe că unitul postește, mai bine decât noi) și rad barbele împrejur ca Uniții! auzi câte pre unul; și el socotește, că toată sfințenia în post și în barbă se co-prinde, măcar că preoții uniți de obște sânt cu barbă și

postesc. Să punem noi înainte, ce dulceață și fericire ar fi, a vedea așa mare număr de Rumâni că se iubesc ca frații, și se onțesc! Noi vedem cu ochii mila purtării de grije cei veșnice; că stăpânirea Turcului scade, și se împuținează; iară aceea creștinească de toate părțile crește și se înalță. Țara Românească și Moldova cu totul se va scapa cu vreme de Turci: însă de nu va începe norodul în pământurile acestea a scutura de pre sine credința deșertă, și de nu va desrădăcina aceea bătrână și de demult de Dumnezeu uricioasă vrajbă pentru lege, ei însuși își vor fi lor Turci, și muncitori!

Fieștecarele, numai de va voi, lesne poate vedea și cunoaște, că eu aceasta nu din patimă, nu din urâciune către biserica grecească nici către cea latinească vorbesc, ci din dragostea către Dumnezeuul meu, către adevărul Evangheliei, și către prea iubită nație a mea (pg. 424—6).

DIN ÎNVĂȚĂTURA FABULEI „MUIEREA ȘI GÂINA“.

Pentru toate care sânt pentru treabavieții te grijește, iară mai mult pentru mîntea ta te îndeletnicește; căci cea ce e mai mare, întru ce e mai mic este, adică: mîntea cea vrednică în trupul omenesc. Mîntea! Mărită Nație Daco-Românească în Banat, în Țara Românească, în Moldova, în Ardeal, în Țara Ungurească, mîntea! Când te vei lumina cu învățătura cu luminatele fapte bune te vei uni; mai aleasă nație nu va fi pre pământ înaintea ta de cum tu vei fi oculiruit în tulpina în care ai căzut. Că faptele bune sunt fie firească omenie, mărirea, însufleșirea cea mare, bărbăția, aceste sunt faptele bune ale strămoșilor tăi, adică ale Romanilor celor bătrâni; aceste sânt diamanturile cele scumpe, însă e de lipsa ca mîna înțelepciunii să le spele, curățească și să le netezească, și strălucitoare să le facă. Slobozirea și stricarea năravurilor nici de cum nici într'un Norod la mijloc nu se primesc s'ngure și numai o dumnezească și de bun neam, adică: luminarea minții a faptelor bune. Eu știu că unde stăpânește barbaria (mojicia) acolo nici are loc învățătura lu-

minării: nici a faptelor celor bune și drepte. Însă lasă să între această faptă bună acolo unde moșicia cea groasă și proastă nu stăpânește, iar unde până acuma stăpânește, doar nu va stăpâni până va fi lumea (pg. 233—34).

DIN CORRESPONDENȚA LUI D. ȚICHINDEAL CU
EPISCOPUL SAMUIL VULCAN.

*Prea sfințite Domnule Episcop
Milostive Patroane!*

În zilele acestea nu de mult trecute, s'a adus dela Episcopul Timișoarei la al Aradului o scrisoare, a căreia cuprindere ar fi ridicarea mea din această diregătorie caticheticească. Episcopul Timișorii într'însa cere dela al Aradului Episcop, ca să cerce prin a sa dieceză preot vrednic a putea de a fi în școalele preparande român, catechet, și să-l propună: aceasta a și făcut al Aradului însă n'a aflat, auz că al Timișorii ar fi aflat unul dela Lipova și pre acela l'ar fi propus metropolitului dela Carlovăț.

Eu înadins despre aceea scrisoare m'am înștiințat, ar zice Metropolitul așa într'însa „să-mi propuneți preot vrednic de catechet în școalele românești din Aradul Vechi, în locul celui ce are a se ridica Dimitrie Cichindeal“.

Aceasta eu cred că episcopul Timișoarei prin Metropolitul Carlovățului au mijlocit la Curte să fiu eu din această diregătorie ridicat, și nu e almitela.

Mie îmi spune și Nestorovici aicia la Arad încă fiind că numai din sunet aude, însă d-sa în scris nimic despre această lucrare nu a primit, el spune că Metropolitul Carlovățului, fără de știrea Domniei sale, catechet nici va lăpăda nici va pune, aceasta îl cred, însă că se va interponi el, și în adins mă va apăra ca să rămân catechet, tare mi s'a făgăduiut cu gura și m'a încredințat, fiindcă e Sârb nu-l cred.

Nestorovici îmi spune că ar fi scriat episcopul Timișcrii, Metropolitului, că eu corespundiruesc cu Preasfinția Ta, și am principiu de a face pe Români, uniți și prin aceeași voiu pune împărăția în primejdie. A doua zice: voi Românii ați făcut o instanță prin care voiți de Sârbi a vă despărți, și unele ca acestea îmi pricinuesc mutarea din această dregătorie catecheticească.

Prea sfințite Domnule Episcop! Așteptam să dau examenul cu toate trei cursurile precum l-am și dat cu mare laudă cu preparanzii noștri, și apoi socotem din multe pricini de bună voe să rezegnuluesc. Insă acuma ca să nu dau povață la mulți, rău de mine să socotească, am încetat; și în așa circumstanții mă rog de Preasfinția Ta părintește să-ți placă pentru mine la locurile cele înalte, nu te vei rușina, că a Te prinde; fi încredințat că deficiindu-mă pre mine despre mine să se facă prin varmeghia Timișorii, în Becicherecul mic și ori unde-i place și aicea la Arad în adins cercări nu mă voi învinovăți, nici e cu putință mie cu mod drept a-mi face cineva rău.

Toate asupra mea de acolo vin sau purced:

1) Că instanța Clerului din Arad cunoscută din auz, Metropolitului și episcopilor sârbești.

2) Că eu aicea la Arad nu am îngăduit ca preparanții în biserică slavono-muscal-sârbește, toată slujba precum a poftit Vlădica să o cânte.

3) Că clerul cel mai mare sârbesc socotește că de voiu fi eu de aicia ridicat încă la bonă vreme, vor putea lesnea aduce preoțimea diecesei Arad să se retragă de la cererea lor în rândul Vlădiciei românești.

4) Nu vor Sârbii să se lumineze: Românii, și ei socotesc că de nu voiu fi eu aicea în școală mai lesnea au o vor Sârbii au strica.

Aceste și mai multe, care bine vede clerul cel mare sârbesc și își nălucește că eu îi sunt mare piedică, a nu putea supune preoțimea și neamul românesc neunit în tunicul și credinței deșarte, după datina lui. Ba aieva

11. cârticica nu de mult întipărită am arătat la lume ce face el cu noi.

Pre mine alta nu mă interesiruește de a mai rămâne încă o vreme aici în institutul românesc catechet, fără:

1) Nu e drept fără vină și proces și neștiind eu nimica cu rușine a fi slobozit, și cinstea mea întru acest chip să se înegrească.

2) 60 de preparanți acum la lume învățători din institutul nostru cu duhul românesc — în numele Domnului i-am slobozit și preste trei luni iarăși atâția se vor slobozi, dela care am nădejde că va avea împărăția mare interes, puindu-le în cap la toți Vlădică de român să ceară și întru acest chip cu cât mai îndelung voi fi eu aici această și aurită poftă în mai mulți se va înrădăcina.

3) Că de s'ar întâmpla să moară vlădicu Aradului, și eu fiind catechet aici am nădejde de vreme ce sunt în credit bon la Protopopi, și la Preoți, că se va scoate lucru bine la cale.

Scurt, binele neamului meu mă interesiruește cu aplecaciune pre Preosfinția Ta a te ruga fiți pentru, și îmi ajută ca să se pășească cu mine după dreptul legile țeri iar nu după voia clerului mai mare sârbesc, de care mie mi câțî îmi este frică, deși el oțel și eu voru fi o cremen.

Eu m'am rugat de Consilierul Nestorovici să mă lase să merg acum la Viena (socotiam în sine foarte bine pentru instanța clerului diecesie: Aradului) însă Domnia Sa nici de cum nu va să-mi deie slobozenie, până ce nu va avea ceva în scris dela curte despre acest lucru în rândul mutării mele, eu ași fi venit la Oradea Mare precum am scris, însă până în 8/20 Iunie Con. Nestorovici de aici nu pleacă.

Preparanții noștri ducându-se de aici la ale sale prin Nestorovici date statii de învățători, cu făgăduit în scris un tritel din simbria și deputatul lor care îl vor avea de pre un an, pe seama Alumnului, care are de a se ridica aici, a da.

(După I. Vulcan, scrisoare XVI)

Constantin Diaconovi-Loga (1770-1850).

C. D. Loga, împreună cu Țichindeal și Iorgovici, formează trilogia corifeilor bănățeni. Au fost și alții cari în timpul lor au scris: astfel aflăm pe Grigore Montan „învățătoriu normalicesc” în Pesta, care scria versuri în cinstea unui negustor Anastasie Pulievici, sau alt învățător din Lipova, Moise Bota, care scria versuri în cinstea episcopului Nestor Ioanovici, sau Ioan D. Tincovici care traducea cântările bisericesti și în sfârșit Ioan Teodorovici Nica, care scria versuri în cinstea împăratului Francisc I. Lucrările lor însă sunt atât de neînsemnate din punct de vedere literar, atât de puerile pentru vremea în care au fost scrise încât am socotit că e suficient doar o pomenire a numelor lor.

C. D. Loga este urmașul unei vechi familii românești venită din Oltenia la începutul veacului al XVIII-lea. Tatăl său era zugrav în Caransebes, unde începe C. D. Loga primele studii pe care le continuă la Lugoj și Pesta. După terminarea studiilor, este numit învățător la școala românească și cantor la biserica ortodoxă din Pesta. Printr-o intervenție energetică, Loga introduce în serviciul divin limba românească, în locul celei grecești.

În 1812, întemeindu-se Școala Normală din Arad, Loga este numit profesor de gramatică, stilistică și cântare bisericască. Luptă alături de Țichindeal pentru desrobirea ierarhică și începe publicarea unei instrucții pentru școalele românești din Banat (1815) iar peste 3 ani o parte din gramatica pe care o va tipări în întregime abea în 1822: „Ortografia sau dreapta scriere”. Tot ca profe-

sor tipărește și un volum de „versuri pentru îndreptarea
 tinerilor”, versuri surprinzător de slabe pentru persona-
 litatea lui. Ca profesor la Arad stă până în 1831, când
 pleacă la Caransebeș în calitate de director al școalelor
 din regimentul româno-banatic. Își continuă și aici acti-
 vitatea publicistică printr-o descriere a vieții lui Christos,
 o tălmăcire a Evangheliilor și un Epistolarium Românesc
 precum și prin mai multe manuscrise pe cari le avea
 gata în 1842, și pentru tipărirea cărora aștepta ajutor
 dela „măritii patrioți”. Nu s’a găsit însă nimeni să-
 tipărească lucrările. Lumea începuse să-l uite. Se iviseră
 alți oameni cari scriau lucruri mai interesante decât el.
 Muriseră toți din generația lui: a rămas singur ca o „ra-
 mură din tulpina cea veche” pentru a lumina neamul.
 Cu ocazia apelului pentru tipărirea cărților, aflăm că la
 1842 era în București, unde probabil că nu stă mult, căci
 moare la 1850, în Caransebeș.

Ceeace a făcut ca Loga să intre în istoria literaturii
 române este „Gramatica românească pentru îndreptarea
 tinerilor” (1822), în care încearcă să formeze noi ter-
 menii gramaticali, care însă nu au avut influența dorită
 asupra urmașilor.

Gramatica se împarte în 5 secții:

I. Ortoetia (grăirea dreaptă). Intrebuințează 37 li-
 tere împărțite în „sunătoare” și „nesunătoare” (vocale și
 consoane). Sunătoarele sunt „simple”: a, e, i, o, u și
 „năsoase”: ă, â“. „Nesunătoarele” sunt „buzoase”: b, v,
 m, p, f, „dînțoase”: s, z, j, ț, c, ș, st, x, ps, „limboase”:
 d, t, l, n, și „gâtoase”: g, ch, h. Diftonogii îi numește
 „cele alcătuite” și îi împarte în „arătate”: ai, ei, ii, oi, au,
 oa, ău, și „ascunse”: ea, in, ia.

Paranteza o numește „cuprinzătoare”; ghilimelele:
 „aducătoare”; liniuța despărțirii: „odihnitoare”; sem-
 nu strigării: „chiasmătoare” sau „minunătoare”.

II. Ortografia. Pledează pentru înlocuirea termenilor
 arhaici.

III. Etimologia sau deducerea cuvintelor. Adm'te numai 2 genuri: masculin și feminin. Cazurilor le zice: numitoriul, născătoriul, dătătoriul, pârătoriul, chemătoriul și luătoriul.

IV. Sintaxa. Propozițiunea o numește „încheetură” și are 3 părți: subiect, obiect și predicat.

V. Prozodia ne arată învățătura ridicării și apărării tonului la silabe, la cuvinte și la ziceri întregi.

Desigur, terminologia gramaticii ne face să zâmbim. Dacă însă curentul neologie nu lua alte direcții, astăzi ni s'ar fi părut foarte normali termenii lui Loga. Gramatica trebuie admirată pentru că e o încercare originală — ceea ce dovedește că autorul avea o cultură superioară contemporanilor, cari majoritatea compilau sau traduceau prost.

BIBLIOGRAFIE:

A.

- I. Caractere caligrafice pentru școalele poporane. Buda 1813. (Citat de Botiș pg. 390 și Primii gram. Băn.).
- II. Instrucție pentru școalele românești din Banat. Buda 1815. (Citat în Primii gram. Băn.).
- III. Ortografia sau dreapta scrisoare pentru îndreptarea scriitorilor limbii românești. La Buda 1818. 94 pg. + 1 pl.
- IV) Chiemare la tipărirea cărților Românești și versuri pentru îndreptarea tinerilor, Buda 1821. 30 pg.
- V) Gramatica românească pentru îndreptarea tinerilor. La Buda. 1822. XVI + 206 pg.
- VI) Cetoich și tipicon, cu catavasier. Buda, 1826.
- VII) Viața Domnului nostru Isus Hristos pentru îndreptarea creșterii tinerilor către faptele cele bune. Buda 1831, XXII + 304 pg.
- VIII) Tălcuirea Evangheliilor în duminecele învierii și ale sărbătorilor. Buda 1835.
- IX) Epistolarium românesc pentru facerea a tot feliul de scrisori ce sunt în viața societății omenești la multe întâmplări de lipsă. Buda 1841, XI + 426 pg.
- X) Insemnare despre cărțile care se află la cel din jos iscălit ti. părute și iarăși care se află în manuscris netipărite și așteaptă ajutoriu dela măriții patriei. — „Foaie pentru minte, inimă și literatură”, — a. 1842 No. 45, pg. 358—9;

B.

- I) Iuliu Vuia: Fragmente din istoricul pedagogicului confesional ort. român din Arad. Panciova, 1887 pg. 34—38;
- II) Iuliu Vuia: Constantin Diaconovici Loga — viața și activitatea lui. „Familia” a. XXXI, pg. 361—364.
- III) Iuliu Vuia: Școalele Românești Bănățene în sec. al XVIII-lea. Orăștie 1896, pg. 121—134.
- IV) George Popescu: Curs elementar de ist. lit. rom. „Familia” a. XIV, pg. 460;
- V) M. Gaster: Crestomație Română. vol. I. București-Leipzig 1891, pg. LXXIV; (text din „Versuri pt. îndreptarea tinerilor”, în vol. II. pg. 234—235).
- VI) Dimitrie R. Rosetti: Dicționarul contemporanilor. Buc. 1898 pg. 64
- VII) Enciclopedia Română t. II. pg. 149—150. Ed. Dr. C. Diaconovici. Sibiu 1909.
- VIII) A. Ghidiu și I. Bălan: Monografia orașului Caransebeș. pg. 35, 85 și 225. Caransebeș 1909.
- IX) N. Iorga: Istoria literaturii române în sec. al XVIII-lea. București 1901. vol. I. pg. 518, vol. II. pg. 251, 315, 425—428, 429, 439, 414, 437.
- X) Primii gramatici Români Bănățeni: Gramatica lui C. D. Loga. Buda 1822 și fragmente din viața și faptele lui. Caransebeș 1923. 50 pg.
- XI) Onisifor Ghibu: Un dascăl bănățean de acum 100 de ani: C. Diaconovici-Loga. — „Banatul” a. II. pg. 6—9 No. 3; pg. 29—34 No. 4 și pg. 36—38 No. 5.
- XII) Gh. Adamescu: Contribuțiune la Bibliografia Românească. Fasc. I. pg. 37; Fasc. II. pg. 48; Fasc. III. pg. 44.
- XIII) D. Izverniceanu: Pagini din Istoria Banatului și scriitorii bănățeni. „Arhivele Olteniei” a. III. pg. 485—486;
- XIV) Tr. Topliceanu: C. D. Loga „Almanahul învățătorilor pe a. 1930” întocmit de G. Neamțu: Lugoj 1929, pg. 38—42.
- XV) Iuliu Vuia: C. Diaconovici-Loga — cu prilejul comemorării a 80 ani dela moartea și 160 ani dela nașterea lui. „Vestul” — a. IV. No. 928, 929, 931, 937, 945, 947, 950, 953, 971; 972;
- XVI) N. Iorga: Istoria literaturii române în veacul al XIX-lea. București 1907. vol. I. pg. 71 și 285; vol. II pg. 230.
- XVII) G. Adamescu: Istoria literaturii Române. București 1911 pg. 161.
- XVIII) Dr. Petru Pipoș: Suplement la Istoria Pedagogiei. Arad 1912, pg. 14—15 și 18—19;
- XIX) Dr. A. Sădeanu: Apostolatul primilor profesori ai preparandiei noastre. Arad 1912. pg. 10—11 și 29;

- XX) Dr. I. Lupaș: Istoria bisericească a Românilor Ardeleni. Sibiu: 1918, pg. 157—160.
- XXI) O. Densușianu: Literatura română modernă. Buc. 1920, pg. 74—75;
- XXII) Dr. I. Roșu: C. Diaconovici-Loga. „Banatul” a. 1920, No. 79—80, reprodus în „Făclii aprinse”, Timișoara 1933.
- XXIII) Dr. T. Botiș: Istoria școalei normale și a institutului teologic ort. român. Arad 1922, pg. 388 și urm.
- XXIV) Dr. A. Cosma-Junior: Bănățeni de altă dată. Timișoara 1933, pg. 12—16;
- XXV) Vicențiu Bugariu: Constantin Diaconovici Loga „Vestul” a. 1930, No. 77.
- XXVI) Arhimandritul Ștefan Mihailovici: Necrologul lui C. D. Loga „Gazeta de Transilvania” a. 1850, pg. 157;
- XXVII) Nic. Tomiciu: C. D. Loga „Dacia” (Timișoara) a. 1940, 12 Febr (pg. 4).
- XXVIII) Dr. O. Ghibu: Din Istoria literaturii didactice românești. București 1916 vol III, pg. 240.

Câteva capitole din Gramatică.

I. DE URZIREA VERBURILOR.

Verburile căutând la urzirea lor se deschilinesc:

1. *In verburi de redăcină (radicale) care nici delă o parte a grăirii nu purced, fără delă redăcina sa s'au urzit.*
P. e. văd, vedere; dorm dormire.
2. *In verburi deduse (derivate); acestea delă sine nu stau, ci delă alte părți ale grăirii se deduc.*
3. *Dela nume înființetoare. P. e. pertainesc delă parte; curtenesc delă curte.*
4. *Dela pronume: p. e. însușesc, delă însuși; amăni, delă amăn.*
5. *Dela adverbii: p. e. întârziez, delă târziu; repezesc delă repede.*
6. *Dela prepoziții: p. e. asupresc, delă asupro.*
7. *Dela interjeții: p. e. oftez delă of; mă vait delă vai. —*
Inseamnă: la aceste deduse se alătură și verburile adesețetoare (frecventative) p. e. dormitezu, lucrezu, cetezu:

care verburile arată adesea lucrare, precum: în loc de a zice: adesea cetești, sau mult cetești, sau tot cetești; zic: cetezi, lucrezi, ș. a.

II. DE CREȘTEREA LIMBII PRIN ÎNMULȚIREA CUVINTELOR.

Verburile precum cele de redecină așa și cele deduse, au sânt simple, au compuse; deci:

1. Simple, se numesc, când nu se împreună cu alt cuvânt, ori părțicea. p. e. ar, bat, înfrânez, pun, ușurez ș. a. Inseamnă: Mîrtea omenească pururea caută cuvinte, prin care se dă acel înțeles vre unei ființe, sau lucrări, care se cere după firea și însușirea ființei sau a lucrării: drept aceea la verburile cele simple, fie ele de rădăcină, ori deduse, după stările înprejur se alătură nește părțicele, și așa li se mută înțelesul, care l'au avut mai înainte. Întru urmarea acestor avem a grăi de verburile.
2. Compuse (alcătuite), care cu alte cuvinte ori părțiceale se alcătuesc; precum sânt prepozițiile cele nedespărțite: p. e. a, ad, de, des, ex sau s, re, res, cu sau con, in, pro, sub, tra, stră, sau trans. p. e. dorm, adorm.
„a“: dorm, adorm; mestec, amestec; plec, aplec.
„ad“: un, ad-un; umbrez, ad-umbrez; apă, ad-apez: amân, ad-amân;
„de“: prind, deprind; pun, depun; lungesc, de-lungesc;
„des“: leg, des-leg; bat, des-bat; armez, des-armez; încuiu, des-cuiu;
„ex“, sau „s“: pun, ex-pun sau spun; torc, extorc sau storc;
„re“: sucesc, resucesc; torn, re-torn; trag, re-trag;
„res“: frâng, resfrâng; cumpăr, res-cumpăr; bat, res-bat;
„cu“ sau „con“: leg, con-leg sau cu-leg; prind, con-prind sau cu-prind.
„în“ sau „în“: depărtez, în-depărtez sau în-depărtez;

crunt, încrunt sau in-crunt; cununez, în-cununez sau in-cununez.

„pro“: lungesc, pro-lungesc; cetesc, pro-cetesc; duc, pro-duc;

„sub“: pun, sub-pun; trag, sub-trag; scriu, sub-scriu.

„tra“: duc, traduc;

„stră“ sau „trans“: mut, stră-mut sau trans-mut; pung, stră-pung sau trans-pung; fug, stră-fug sau trans-fug

„pre“: săr, pre-săr; încep, pre-cepu; zic, pre-zic; dau, pre-dau; pun, pre-pun.

Insamănă mai departe: din aceste până aci zise, vedem că limba românească deși multor întâmplări nenorocite și ale barbariei fu supusă, totuș a vălstrat unde și unde pârțicealele ceale ce pot înbogăți limba ca să o facem harnică de a putea cu ia grice învățeture și științe înalte, după înțelesul care se cere la fiește care loc, a le cuprinde, ca aceia înțelegere tocmai să iasă, carea după cuprinsul și puterea vre unei învățeturi se cere.

(Din „Gramatica Românească“ pg. 131—134.)

III. DE CRESCĂMÂNTUL ȘI SCĂZĂMÂNTUL NUMELOR.

1. Crescămintul numelor.

- a. Numele înființetore și însușitoare bărbătești iau crescământ, punându-le la sfârșit silaba oiu sau oc; precum: om, omoi, sau omoc; cal, căloi, sau căloc; lat, lătoi sau lătoc. ș. a.

Insă: fecior are feciorandru; copil, copilandru.

- b. Ceale femeiești se fac crescute alăturându-le silaba one, sau oiu, precum: muerone, mueroiu; petrone, petroi: bună, bunoe sau bunocă. Fată se zice: fătone sau fătou sau fătăroncă:

2. Scăzemântul numelor.

- a. Numele înființetore și însușitoare bărbătești se fac micșurătoare alăturându-le vre'o silabă, dintre acestea: uț,

ișor, el, cel, aș. p. e.: domn, domnuț, domnișor, domnicel; frate, frățuț, frățisor, frățel; cătel, cățeluș. Unele iau iță, ică; p. e. bade, bădiță; nepot, nepoțică, nepoțel.

Luare aminte: Numele proprii și acestea pot lua crescământ și scăzământ: precum: Ioan, Ionoiu, Ionuț sau Nuțu sau Ioniță; Martin, Martinoiu, Martinuț, Gheorghe, Gheorgoiu, Gheorghită.

- b. Ceale femeiești: se mută în mășoratece luvând oru'na dintre aceaste silabe: iță, ișoră, icea, uță, ică, cică. p. e.: Doamnă, Domniță, Domnișoră, Domnicea, Domnicică; mare, mășoră, măruță, măricea, măricică.

Insamnă. Aicea și ceale femeiești, proprii iau crescământ și scăzământ: precum: Anna, Annoaia, Anuța, Anita; Marta, Martoaia, Martuța sau Martița.

(Ibid. pg. 60—61).

IV. DE REDICAREA TONULUI LA ZICERI.

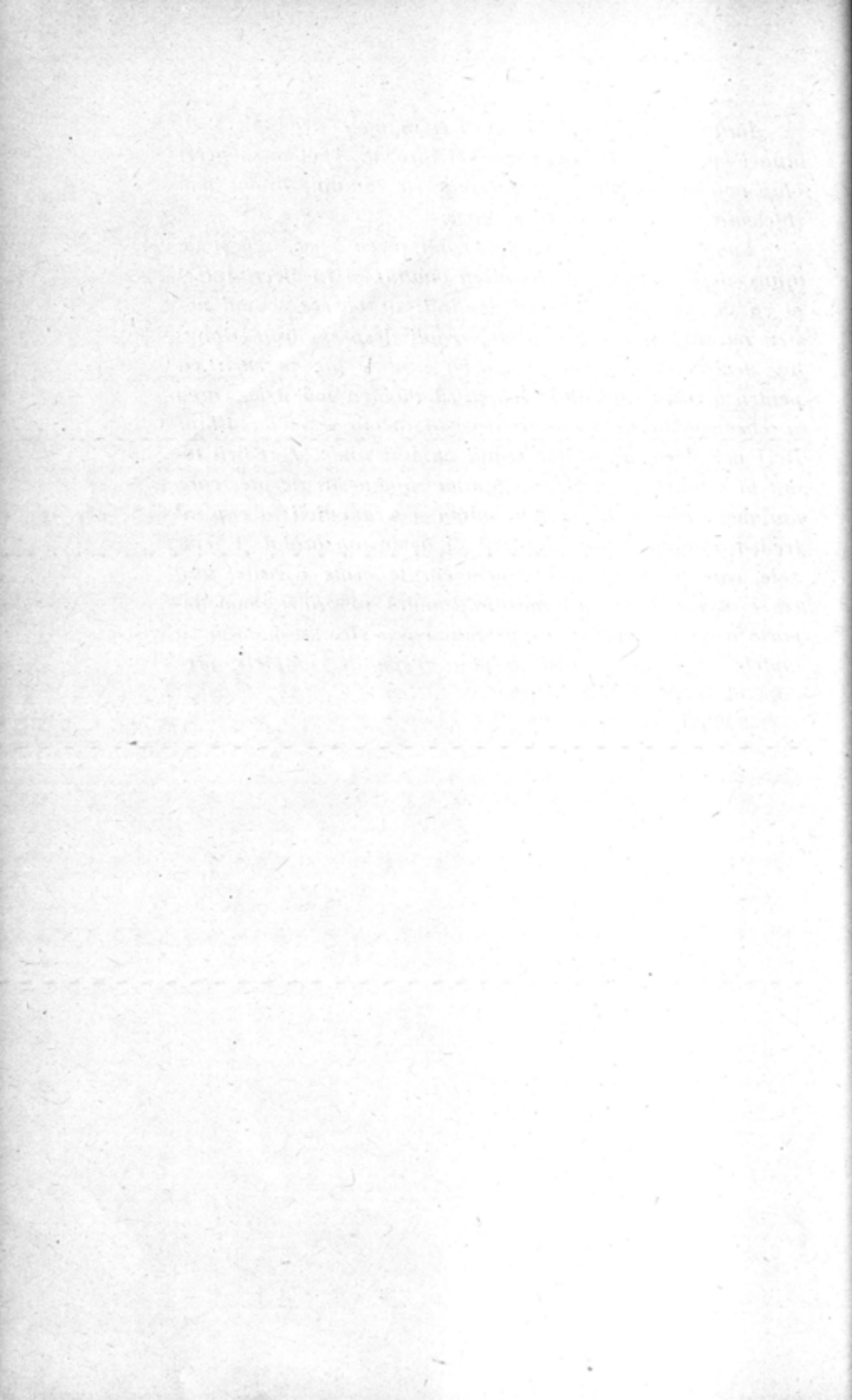
Precum în cuvintele ceale de mai multe silabe, nu am respuns tote silabele cu asemenea ton; așa și întru zicere întreagă, nu toate cuvintele tot cu o redicătură a tonului trebuie să le răspundem, pentru că tonul în zicere întreagă nu se leagă tot de unele cuvinte, ci se poartă la aceale cuvinte, după cum poștește scopul, stările înprejur și toată cuprinderea aceiași ziceri. In zicerea aceasta: Eu am chemat eri pe Petru la școlă, se poate tonul în cinci forme schimba. Cel ce vorbește, ori la care cuvânt poate să dea ton, precum el poștește de a face pe ascultători a pătrunde mai tare înțelesul unui au altui cuvânt; deci acela cuvânt ce răspunde cu mai înalt ton. Prin tonul acesta în ziceri, facem altora simțirile și cugetele nostre cunoscute.

Când strigăm pe cineva, redicăm tonul cătră început și-l slobozim cătră sfârșit: când întrebăm, redicăm tonul cătră sfârșitul zicerii. Când arătăm simțrile dragostii, grăim cu ton umilit și plăcut: din bucurie cu ton deșteptat și vionel.

Iară de avem patimi mari a mâniei, uriciunii ș. a. atunci vorbim cu ton putearnic și înfocat. Apoi întru acest chip având privință spre schimbarea tonului, limba mai înțeleasă și mai cumplită se face.

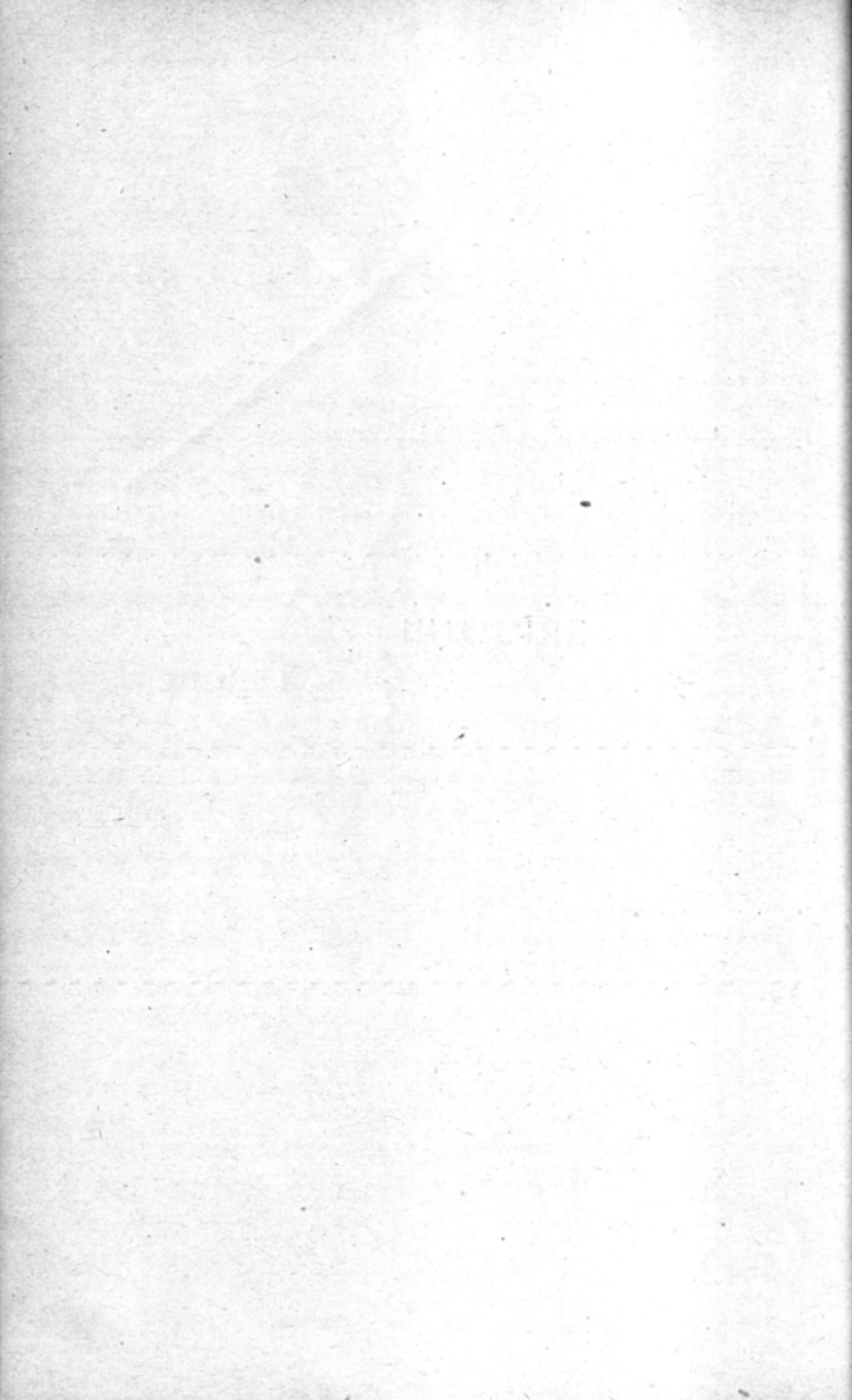
Luară de seamă: Aceste reguli aicea puse, pot fi de ajuns, de a și cumpăta tonul în cuvinte și în ziceri întregi ca să vină înțelesul mai deplinit: de oarece scopul nostru nu au fost aceea a arăta, reguli despre măsura tonului, pentru ca să învăț pe cineva cum se fac versuri: că pentru aceasta este altă învățetură mai cu măiestrie, carea se cheamă Măestria Poezii: aceasta încolo se va da la Tip: Deci noi aicea am arătat reguli cum și unde se redică tonul la cuvinte și în zicerile limbii românești: despre care am mai grăit și în partea întâia a Gramaticii la cap. al treilea arătând cetirea dreaptă, și acolo am arătat și semnele, care le întrebuițăm prin cărțile ceale tipărite: iară ce se atinge de a păzi măsura tonului în grăire: mai departe a da îndreptare las pe mame, ca ele din preună cu laptele să învețe pruncii drept a răspunde cuvintele, precum au făcut și până acuma.

(Ibid. pg. 205—206.)

III.

EPIGONII

Ioan Tomici (1772-1839).

Alături de Țichindeal, Roșu, Iorgovici și Loga și după moartea lor se ridică o mulțime de intelectuali bănățeni cari caută prin toate mijloacele să ridice nivelul cultural al Neamului Românesc din Banat: înființează școli, scriu învățăături morale, compun versuri ocazionale, traduc tratate de agricultură și economie rurală iar ca literați se inspiră din epocile de glorie ale istoriei Românești. Ei însă sunt departe de cei patru corifei, puterea lor de muncă e mai limitată, influența lor mai redusă iar inteligența mai mediocră. Ei sunt niste umbre ai marilor redeșteptători, niste epigoni ai lor. Lucrările lor n'au importanță literară și ceeace ne-a făcut să-i pomenim aci, este respectul ce-l avem pentru iubirea lor de neam și muncă.

Unul dintre acești epigoni, care se ridică întrucâtva prin activitatea lui culturală, este Ioan Tomici. A fost și el, întâi preot în Dognecea, apoi profesor la teologia din Vârsăț, iar în 1804 este numit protopop în Caransebeș. Aci începe activitatea lui culturală. În 1819 depune comanda generală a regimentului româno-iliric, planul său pentru reorganizarea școalelor române. Tot odată ia inițiativa înființării la Caransebeș a unui curs de 3 luni pentru pregătirea învățătorilor. În 1824 ajunge inspector al școalelor românești din regimentul banatic româno-iliric, și director al cursului pregătitor de învățători. Cu această ocazie își creează Tomici un bun renume în istoria culturii române. Moare în 1839. De pe urma lui ne-au rămas câteva traduceri de economie rurală

și „**Învățăături pentru creșterea și bună purtarea tinerimei**“. Cărțile de gospodărie rurală prezintă interes doar prin cuvintele, expresiile și terminologia veche agricolă.

„**Învățăturile**“ constau din trei părți:

I. „**Despre buna creștinătate și buna purtare a șolarilor**“.

II. „**Despre buna purtare în societatea omenească**“.

III. „**Despre cântarea bisericească**. (Cântece de stea, Cântecul pustiei și Cântecul bunului Împărat Franț I-ul și al Milostivei Împărătesei noastre Carolina care-i cântă supușii lor la ziua nașterii lor și la alte privilegii).
Când spre sfârșitul vieții lui, se înființează la Brașov „**Foaia pentru minte, inimă și literatură**“ (1838), **Tomici** figurează printre primii colaboratori.

BIBLIOGRAFIE:

A.

- I) **Cultura Albinelor sau învățătura despre ținerea stupilor în magazinuri pentru toate părțile . . . tradusă prin Ioan Thomici**. Buda 1823 (180 pg. + 3 foi + 1 planșă).
 - II) **Cultura bobitelor, sau învățătura despre ținerea și creșterea omidelor . . . tradusă prin Ioan Thomici**. Buda 1823 (70 pg.)
 - III) **Scurte învățături pentru creșterea și bună purtare a tinerimei Române**. Buda, 1827 (122 pg.).
 - IV) **Privighetoarea și vulturul (fabulă)**. „**Foaia pentru minte, inimă și literatură**“. Brașov a. 1838, pg. 38—39.
 - V) **Leul, lupul și vulpoiul (fabulă)** idem a. 1838, pg. 62—63.
 - VI) **Greurul și Furnica (fabulă)** idem a. 1838, pg. 54—55.
- In manuscris:
- I) **Răpirea în Parnas și taina cu Muza română**. (Manuscrisele Academiei Române No. 987 f. 179).

B.

- I) **Enciclopedia Română t. III**. pg. 1110. Ed. Dr. C. Diaconovici.
- II) **N. Iorga: Istoria literaturii Române în sec. XIX, vol. I**. Buc. 1907, pg. 314.
- III) **I. Bianu, G. Nicolaiasa: Catalogul manuscriselor românești t. III**. Craiova 1931, pg. 194 și 210.
- IV) **Caius Pascu: O cuvântare a protopopului Ioan Thomici ținută la 17 Oct. 1804 în Lugoj, la degradarea unui preot. „Vestul“ a. 1933 No. 717.**

- V) I Bianu — D. Simonescu: Bibliografia Românească Veche. t. III. pg. 429, 430, 554—555.
- VI) Primii gramatici români bănăţeni. „Foaia Diecezană“ Caransebeş, a. 1922, No. 28.
- VII) I. Vuia: Contribuţie la istoria şcoalelor bănăţene. Activitatea culturală a protopresbiterului Ion Tomici. Caransebeş 1923.
- VIII) E. Precup: O carte veche: Cultura Albinelor. „Anuarul Liceului Petru Maior“ din Gherla pe a. 1928—29 pg. 121—27.
- IX) Protopresbiterul Ioan Tomici (1772—1839). „Calendarul Românului“ pe anul 1929. Caransebeş 1928, pg. 128—129.
- X) Nic. Tomiciu: Protopopul Ioan Tomiciu „Dacia“ a. 1940, 19 Febr. pg. 7.

PRIVIGHETOAREA ŞI VULTURUL.

Cât te fericesc eu pre tine înalt zburătoriule vulture, îi zise oarecând privighitoarea: Eşti vrednic a te chema împărat al tuturor paserilor. Cum te înalţi cu mărire la atâta înălţime? Tu trebuie mai frumos se vezi cereştile frumuseaşe, decât noi toate celelalte paseri de jos le vedem? Ei privighitoare dragă, că proastă eşti şi nimic nu şti! Au gândeşti tu, că eu pentru dragostea frumuseţii cereşti atâta de înalt mă suiui? Eu mă suiui ca de acolo mai limpede se pot vedea vreun Epure vre()o Testo(a)să sau vreun Ariciu jos pre pământ. Amuţi Privighitoarea şt gândi în sine: deacă tu şi întru aşa înălţime de nimic alta nu gândeşti decât de foale, laude(-)te de acum cine te va lăuda dar eu nu.

INVĂŢĂTURĂ MORALĂ.

Nu iaste de mirare că vulturul se sue atâta înalt, numai pentru interesul său, pentru că aceia iastă lui înăscut, ca așa se se hrănească, numai de mirare iaste când omul cel cu înţelepciune şi cu graiu după chipul lui Dumnezeu zidit, suindu-se la vre'o chiemare înaltă, de rici un bine de comună nu grijaşte ci toată petrecania şi îndeletnicirea lui spre acel necuvios sfârşit iastă aplecată şi pornită ca numai să capete bani şi numai lui se(-)i fie bine; iară alţii caute cum vor trăi şi ca să(-)şi poată a-

junge acest spurcat scop al lor, în loc de a lăși învățăturile care slujesc spre adevărata cunoștință de Dumnezeu, spre buna purtare, spre luminarea minții și spre toată buna norocire și fericirea neamului omenesc; ei cu meșteșuguri deschilne plase(sic!) le împedecă și le încurcă, c'învățând se rămână neînvățat și cu ochii deschiși fiind se nu vază și minte având se nu priceapă, că se află în apă turbure și în primejdie totodeauna a fi vânat. (După „Foaie pentru minte, inimă și literatură“ pg. 38—9 a. 1838).

Petru Lupulov (1804-1872).

Alt epigon fără talent, dar plin de bunăvoință și dragoste pentru neamul lui, este P. Lupulov.

Născut în Timișoara unde-și face și primele studii, trece apoi la Universitatea din Verona pentru a studia teologia și filosofia.

În 1833 fiind ales episcop al Timișorii românul Maxim Manuilevici, P. Lupulov fericit că pe tronul episcopesc a ajuns un român, se grăbește să-i dedice o odă în care cântă meritele episcopului ales. De aci aflăm că în acest timp (1834) autorul era „jurat la tabla districtuană din Eperis“. Din prefața lucrării pedagogice „Omul povăluit de minte“ aflăm că între 1842-6 era profesor la teologia din Zara (Dalmția). Aci stă până după revoluția din 48 când se întoarce în Banat spre a conduce școalele naționale gr.-ort. din districtul regimentului românobanatic. Continuă și aici activitatea lui de traducător neobosit pentru delectarea și luminarea neamului său. Moare la 1872 în Timișoara. Adăpat la cultura neolatină, Lupulov este printre primii Bănățeni cari caută să facă cunoscută literatura italiană la noi. Lucrările pedagogico-morale sunt aproape toate compilate după diferiți autori. Ceeace trebuie reținut la acest om este râvna cu care a năncit la ridicarea neamului său.

BIBLIOGRAFIE:

A.

I. Versuri de bucurie pline la instalația înalt prea sfințitului Domn Maxim Manuilevici, Episcopului Timișoresc condite prin Petru Lupulov jurat la Tabla districtuană din Eperis în

semn de un adevărat încrezământ și umilință. În Buda cu tipariul (Crăieștii) Universității Ungariei 1834

- II) Omul povăuit de minte. Au tradus din limba franceză pe limba românească Petru Lupulov în Tesaro-Crăescul institut clerical de legea G. n. u. în Zara (Capitala cetate a Dalmației) de a III clasă profesor. Cu propria sa cheltuială. În Buda. Cu tiparul (Crăieștii) Tipografii a Universității 1846
- III) Măestria de a se feri de răul sărăciei sau trei serioase: agonisește, reține (conservază), convârtește! Testamentul a unui tată către fiul său; dat la lumină de Petru Lupulov fostul de filosofie și teologie profesor cu propria sa cheltuială. În Buda, 1846 cu tipariul (Crăieștii) Tipografii a Universității.
- IV) Spiritulu Familiar, tradusu din limba italiană pe limba Română de Petru Lupulov. Viena, 1855.
- V) Caterina I-ma Dramă în cinci acte. Tradus'u din limba italiană pe limb'a română de Petru Lupulov. Timișoara 1856 cu tipariu a lui M. Hazaj și al fiului.
- VI) Nedreptatea testamentaria. Commedia în cinci acte tradusă din limb'a italiană pe limb'a română de Petru Lupulov. Viena 1856 cu tiparul Mechitaristilor.
- VII) Recepte despre varie (deschilinite) bucate, cari ori și cine le poate face traduse în limba română de Petru Lupulov și dedicate sessului femeesc, Timișoara 1857.
- VIII) Culegere a mai multor învățături folositoare date la lumină de Petru Lupulov. Timișoara 1857.
- IX) Despre Bărbații străluciți a cetății Roma. Timișoara 1857.
- X) Vitteemul și Ierusalimul datu la lumină în limba română de Petru Lupulov. Timișoara 1866.

In manuscris:

- I) Indreptătoriu a minții omenești sau învățături de a cunoaște unele adevăruri, virtuți, prejudețe, deșertăciuni și pricini, care scurtă viața omului, compuse, culese și în rând puse de P. Populov fostul în Dalmația, profesor.
- II) Odă la ziua nașterii 7/19 Martie 1844 Preaînălțatului și Prealuminatului Împărat și Craiu Ferdinand alcătuită de P. Lupulov. (Ambele se află în colecția Academiei manuscrisul No. 987 f. 59—65 și f. 283).

B.

- I) „Enciclopedia Română” t. III pg. 145 Ed. Dr. C. Diaconovici
- II) Primii gramatici români bănățeni. „Foaia Diecezană” No. 23 a. 1922. C-sebeș.
- III) A. Cosma: Petru Lupulov. „Nădejdea” a. 1921. (29 Septembrie).

IV) Ioan Dimitrie Suciu: Petru Lupulov. Epigon al Renașterii Bănățene. „Vestul“ No. 2116, 2117.

V) Ion B. Mureșeanu: Petru Lupul-Lupulov. „Dacia“ Timișoara n. 1940 (2, 3, 4 Martie).

P. LUPULOV DESPRE RENEGAȚI.

În statul naturei sunt toți oamenii și toate neamurile asemenea și prostul, precum și necioplitul. Nărod este acela, carele se sfiește, și se rușină de aceea nație de care părinții lui cu fost. Mi se pare că nația și mai mult se va rușina de așa plantă, că se nascu în sânul aceia, și după ce îi supsă laptele se lăpădă cu totul, ca și Iuda Iscariotul. Nu(-)ți place să fii aceea ce natura au voit, bine, însă nici naturii nu(-i) place să fii aceea ce poștește ticaloasă inima ta, apoi putea vei tu să te cerți cu ea? Nici decât. Schimosește-te cum vrei, însă aduți aminte, că toți aceia cari au umblat împotriva naturii, aspru de ea au fost pedepsiți. Natura au vrut să fie neamuri și limbi deosebite, călcând tu aceasta a vi înaltă voință, ve(r) să fii al ei stăpân, vorbindu-i întru un chip, care tu însuși nu înțelegi. Vorbești fără lipsă gângăind cu limba ciosflectată ca și acela pe care l-au amestit rachiul, bolborosește ca vai de el, — îl rid copii. Te faci cu sălă gângăiță și sărsăiță. Iubite cititor! iubește toate neamurile ne lăpădându-te de al tău, apoi vei fi mai mult plăcut înaintea celor înțelepți știind ei bine că nici să fi tu Român au stat în voința ta, nici să fie alții Greci, sau Arnăuți au stat în voința lor, și numai cei sălbateci vreau cu sila să fii și tu sălbatec. Tu îți caută lucrul tău, fi de omenie, iubește dreptatea și frăția.

(P. Lupulov: „Omul povățuit de minte“ pg. 4—5)

DIN „VERSURI DE BUCURIE PLINE“.

I.

*Iată ceasul a sosit
Episcopul au venit
Episcopul cel dorit
Și de toți foarte iubit.*

II.

*Ascultați-l dară toți
Fă creștine tot ce poț
Făcând tot cum să cuvine
—Ca tuturor să fie bine.*

III.

*Poftiți toți ca să trăiască
Episcopul și să plinească
Datorina din ce poate
Ca să-l laude toți și toate*

IV.

*Fie ceriul prea-lăudat
Că acum am căpătat
Un episcop de mult poftit
Cu bune fapte 'npodobit*

Iulian Grozescu **(1839-1872).**

În timpul lui era mult mai bine cunoscut ...Acum, odată cu moartea doar în colecțiile revistelor de altă dată i se mai citește numele.

Născut în 1839 în Comloșul de câmpia mănoasă a Banatului, face liceul în mai multe orașe, trece apoi la Facultatea de drept din Pesta, unde începe ziaristica la „Concordia“. După aceea încearcă cu Emerie B. Stănescu, să scoată o revistă literară care nu reușește din lipsă de fonduri. În acest timp George Ardelean înființând „Umoristul“ trece colaborator aci, unde se împrietenește cu Iosif Vulcan și când acesta în 1865 scoate „Familia“, Iulian Grozescu ajunge redactorul ei.

La această revistă a scris el toate novelele lui inspirate din mediul satului bănățean sau din trecutul Banatului, precum și cele mai reușite poezii. După doi ani se retrage dela „Familia“. Boala nemiloasă de care suferia progresează. Acuma-i trebuie liniște:

„Dați-mi pace, s'am odihnă
Căci acuma-s obosit“.

Era amărât și nemulțumit când vedea că „Prin trădări și strâmbătate încă mulți se procopsesc“. În dragostea lui de necunoscut, trece în patrie — la București, — unde credea că-i va fi mai bine. Ne-a lăsat impresiile lui — foarte interesante și scrise cu multă căldură — despre acest oraș și societatea lui din acele vremuri. Face și aci ziaristică până în 1871 când se întoarce la Pesta ca redactor la „Albina“ în locul lui V. Babeș.

Nu stă mult nici aici căci puterile-l părăsesc. Dorul de cerul albastru, de câmpia nemărginită a locului natal, și mai ales boala care de data aceasta nu-l mai iartă, îl face să se întoarcă după un an la ai săi — la Comlos — unde moare în luna Maiu 1872.

Poet dotat cu multe calități, Iulian Grozescu e considerat de unii critici ca unul dintre cei mai mari poeți ai vremii sale. A abordat toate ramurile poeziei, a căutat să facă cunoscută literatura română prin traducerea multor poezii în ungureste și a biciuit cu talent moravurile vremii lui. Destinul nu l-a lăsat să-și pună talentul pe deplin în serviciul neamului său, totuș acel ce cercetează trecutul nostru literar nu poate să uite pe acest „Cântăreț plin de bunăvoință și sentimente frumoase“.

BIBLIOGRAFIE:

A.

Proză:

- I) „Căderea Timișanei“, novelă istorică. „Familia“ a. I pg. 3, 19, 35, 48, 59, 70.
- II) Mărioara și Măriuța, novelă originală. „Familia“ a. II pg. 172, 185, 198, 207.
- III) Doica Floarea, novelă originală. „Familia“ a. II pg. 398, 410.
- IV) Arta iubirii. „Familia“ a. II pg. 115, 127, 139, 151.
- V) Câteva meditațiuni despre fericire. „Familia“ a. II. pg. 388.
- VI) Fatalitate și noroc, novelă. „Familia“ a. III pg. 73, 87, 98, 111, 123, 134, 150.
- VII) Suveniri din București. „Familia“ a. III pg. 238, 250, 260, 274, 284, 296, 310.
- VIII) Meditațiuni literare. „Familia“ a. III pg. 322, 334, 346.
- IX) Deputații români în dieta Ungariei. „Albina“ a. 1867 No. 23.
- X) La finea anului. „Albina“ a. 1869 No. 109.
- XI) Recenzia istoriei lui Nic. Tincu Velia. „Albina“ a. 1869 No. 23.

Poezii:

- I) Mai înainte și acum. „Umoristul“ a. III pg. 105.
- II) Ești unit sau neunit. „Albina“ a. 1867 pg. 23.
- III) Învierea. „Albina“ a. 1867 pg. 43.
- IV) Imnul Domnului. „Amvonul“ a. 1868 pg. 312.
- V) Către Maica prea curată. „Amvonul“ a. 1868 pg. 376.
- VI) Religiunea. „Amvonul“ a. 1868 pg. 642.

- VII) Rugăciunea. „Amvonul“ a. 1868 pg. 675.
- VIII) La moara Ilenei. „Familia“ a. I pg. 26.
- IX) Mireasa. „Familia“ a. II pg. 272.
- X) Doine. „Familia“ a. IV pg. 73, 278.
- XI) Străină. „Familia“ a. V pg. 63.
- XII) Te iubesc. „Familia“ a. V pg. 91.
- XIII) Secretul meu. „Familia“ a. V pg. 158.
- XIV) Lăutariul. „Familia“ a. V pg. 351.
- XV) Rămas bun dela musă. „Familia“ a. V pg. 566.
- XVI) Desamăgire. „Familia“ a. V pg. 614.
- XVII) Invierea. „Familia“ a. VII pg. 146.
- XVIII) Dați-mi pace. „Familia“ a. VII pg. 315.
- XIX) Păsărica fetei. „Familia“ a. VII pg. 577.
- XX) Fe câmpie. „Familia“ a. VIII pg. 300.
- XXI) Imnul Domnului. „Familia“ a. XXXVI pg. 470.

In volum:

Roman Népdalok, Forditottak Ember Györgj, Grozescu Iulian, Vulcan Iozsef, bevezette Vulcan Iozsef. Budapest, 1877, XXIV + 164 pg

B.

- I) Necrolog în „Familia“ a. VIII pg. 299.
- II) Enciclopedia Română t. II pg. 622 ed. Dr. C. Diaconovici.
- III) Dr. Șt. Cioroianu: Iuliu Grozescu din Livezi „Arhivele Olteniei“ a. V pg. 411—15.
- IV) Vicențiu Bugariu: Amănunte despre Iulian Grozescu „Vestul“ a. II No. 264.
- V) Vicențiu Bugariu: Naționalismul lui Iulian Grozescu „Vestul“ a. II No. 265.
- VI) Vicențiu Bugariu: Iulian Grozescu-nuvelist „Vestul“ a. II No. 266.
- VII) Vicențiu Bugariu: Iulian Grozescu-poet „Vestul“ a. II No. 268.
- VIII) Vicențiu Bugariu: Iulian Grozescu-umorist „Vestul“ a. II No. 269.
- Vicențiu Bugariu: Iulian Grozescu ziarist „Vestul“ a. II No. 271.
- Vicențiu Bugariu: Tălmăcirile lui Iulian Grozescu „Vestul“ a. II No. 272.
- Vicențiu Bugariu: Amintirile lui Iulian Grozescu din București dela 1861 „Vestul“ a. II No. 274, 275. 276.
- Vicențiu Bugariu: Iulian Grozescu despre Istoria bisericească a lui Nicolae Tincu Velea „Vestul“ a. II No. 277.
- Vicențiu Bugariu: Iulian Grozescu despre școala de agronomie din Sănnicolaul Mare „Vestul“ a. II No. 278.
- Vicențiu Bugariu: Recenziile lui Iulian Grozescu „Vestul“ a. II No. 279.

- Vicențiu Bugariu: Despre activitatea lui Iulian Grozescu. Concluziuni și încheiere. „Vestul” a. II No. 280.
- George Bratu: Iulian Grozescu „Vestul” a. IV No. 894.
- Dr. Aurel Cosma-junior: Bănățeni de altă dată, vol. I Timișoara 1933 pg. 31—32.
- Gh. Cardaș: Poezii și prozatorii Ardealului până la unire. Bibl. pt. toți, pg. 132—145.
- V. S. Pop: Conspect asupra literaturii Române. Buc. 1876 vol. II pg. 191.
- Mențiune în „Neamul Românesc literar” a. 1911 pg. 80.

STRĂINĂ.

I.

*Mulți îmi zic c'aș fi străină
Ici — în dulce țara mea,
Și n'ar fi pic de țărână
Să o pot numi-a mea!*

II.

*Mulți îmi zic-și-a bună seamă
Că aceștia ar dori,
Ca pre-o bicată de orfană
Să mă vadă-a tot cerși.*

III.

*Să cerșesc — eu îndurare
De la — acei ce m'asupresc,
De la — acei ce a mea stare
Și moșia mi-o răpesc?!*

IV.

*Unde-odată cu mândrie
Numai singură-am domnit,
In această Românie
Eu străină-am devenit!*

V.

*Unde Optum, Mihai Bravul
Memorutul stăpânea, —
Ăst pământ d'eroi ca bradul
Nu e mai mult moșia mea?*

VI.

'N a mea casă și moșie
N'am nimic ce-ar fi al meu,
Căci neamicul cu truție
Mă apasă tot mereu.

VII.

Ma ce-e mult! — și al meu nume
Nu-l mai suferi un moment,
Și-ar voi a mă depune
Chiar de vie-în mormânt.

VIII.

Ca pre-o mumie 'nvelită
In rușine și păcat:
Prin o lege urgisită,
C'am murit-m'a decretat!

IX.

Eu ce simt în aste brațe
Încă sânge strămoșesc
Eu să n'am — să n'am viață??
Nu! — eu încă mai trăesc.

X.

Zică cruda tirănie
C'am murit, că nu mai sunt;
S'a vedea că încă-i vie
Gintea bravă de român.

XI.

Și a vedea — vedea odată
C'ăst pământ vechiu, strămoșesc
N'a mai fi pământ de pradă
Ci c'am drept să-l stăpânesc!

XII.

Eu! străină 'n astă țară
Unde văd eu neamul meu, —
Și să fiu tot de ocară?...
Să ferească Dumnezeu!

XIII.

Azi când văd eu pe cerime
Strălucind o mândră stea,
Când o bravă Românie
Văd aici 'naintea mea.

XIV.

Când mă văd încongiurată
De ai Romei bravi copii, —
In deplin sunt încântată,
Căci străină nu pot fi!

XV.

Zică-ori cine că-s străină
Ici în dulce țara mea,
Eu voiu' spune ca Română
C'astă țară e-a mea!

(„Familia“ a. V pg. 63)

SUNT ROMÂN.

I.

Sunt român! — și cu mândrie
Imi pronunț numele meu,
Că sunt „fiu de Românie“
Mulțumesc lui Dumnezeu!

II.

Sunt român! și ca atare
S'am noroc pe acest pământ
Iar din contra — cu muștrare
Să per iute — în mormânt.

III.

Tot Românul cu al său nume
S'a mândrit și s'a mândri
Căci strămoși mai cu renume
Nici n'au fost nici n'or mai fi.

IV.

Ca nepoții Urbei — veche
Câte neamuri s'au ivit,

*N'au putut ca să arete
Un trecut mai strălucit.*

V.

*Și de-aceea cruda soarte
Obiciniască al meu sân
De n'oi zice pân'la moarte
Sunt ferice că 's român!
(După V. Bugariu „Vestul“ a. II No. 265)*

ION COTOARĂ.

I.

*Ion Cotoară traistă goală
Cum se scoală la opt ore —
Cere 'ndată o cafea:
Și cum cere, o muere
Cu pingele mititele
Incinte-i se ivia.*

II.

*Ca o țurcă habăucă
Se apucă de îmbucă —
De-l vedeai te-ai fi mirat
Cum pe ele, chiflicele
Și fîngele mititele
Impreună le-a spedit.*

III.

*E 'n grăbire peste fire
Din dormire-l pomenuiră
Gânduri mari — mari negreșit,
Căci, cu-o gură cât o șură
Urla surla și murmura,
Cu nimic e 'ndestulit.*

IV.

*Iute iată se îmbracă,
Ș'apoi pleacă că-l așteaptă
O suavă floricea;*

*In grădina la vecină
Cătră-o zână se închină
Ea cu spaimă-l cuprindea.*

V.

*Căci iubește pe Stan Pește
Cel ce crește, se mărește
In avere și-e prea bun
Dar Cotoara pungă-ușoară
Ca o moară, bute goală
E guratec și nebun.*

VI.

*„Cuconiță, porumbiță!
Dă guriță lui Ioniță
Căci te-adoră ca p'un sfânt;
Pân' la moarte noi o soarte
Dulce foarte ca nuci coapte
Vom trăi pe-acest pământ.*

VII.

*Ion Cotoară, Ion Cotoară
Te domoală-și te 'nsoară
Ori cu cine vrei, poștești,
Dar cu atare declarare
Mie mare supărare
Mi-ai cauzat mă chinuești.*

VIII.

*Caută dară de te cară,
Fugi în țară nouă hotară
Căci aici nu ești chemat.
— „Domnișoara Florioară
Fii domoală, căci m'omoară
Graiu-ți nalt și iritat“.*

IX.

*Dute-Dute cât mai iute,
Căci se 'mpute brânza 'n bute
Stan al meu de va veni...*

— „Să fiți dară de ocară...
Ieși afară tu Tândală
Vă văd ce viteaz vei fi!“

X.

Atunci pește se ivește...
S'asvârlește, nimerește
Pe Cotoară cu un par.
Ion Cotoară se'ncocoară
Domnișoară Florioară
Ai vrut sânge-iată dar!“

XI

Se loviră, se păliră
Se trântiră, tăvăliră
Și-Cotcară a invins.
„Domnișoară, domnișoară
Ion Cotoară mă omoară“.
Strigă Pește c'un glas stins.

XII

Biată fată ce să facă?
Ia o ceapă moțonată,
Și-l lovește drept în cap...
Ion l'aceste se trezește
Pe Stan Pește îl slăbește
Și-mi începe alt atac.

XIII

„Așadară Domnișoară
Vrei să moară Ion Cotoară?
Rea creștină poți să fi!
Insă fie gălăgii
Căci de-o mie de stafii
Cum e Pește n'oi fugi!“

XIV

Ce mințește de aceste...?
Strigă Pește ca și zece,
Vin la luptă dar' de nou!
Vin la spadă, care-arată

*Calea dreaptă la o fată,
Nu puterea cea de bou“.*

XV

*Ș'apoi iară se luară
Se 'narmară se luptară
În duelul cel vestit...
Atunci iată ce s'arată...?
După ceapă și salată...
Mama fetei a venit...*

XVI

*Biata fată, ce să facă?
Fuge'ndată rușinată
Și s'ascunde între 'spini...
„Aleo! mie —, ce pustie...
Fete-o mie de stafie
Ce umblați voi prin grădini?!*

XVII

*„Cătă, cătă, — cătă pradă!!!...
Ca o vacă spulberată
Toate stratele — ați călcat...
Ai, salată, morcovi, ceapă,
Toate-s pradă-pradă-pradă.
Doamne! — ce să mă mai fac?“*

XVIII

*Și ce-i vine 'n mână bine
Cu un spine mărăcine
Biata mamă s'a luat
Peste strate treierate
Garduri sparte, ruinate
Pe eroi i-a prefugat.*

*(„Umoritul“ Pesta, 1865 a.
III, No. 7, pg. 33—34:)*

Elie Trăilă

Un alt scriitor diletant, care totuși în timpul lui, a reușit să se impună publicului cetitor. Asupra vieții lui avem foarte puține informațiuni; știm că s'a născut în comuna Ciudanovița. Liceul l-a făcut la Lugoj și Beiuș, apoi trece la Oradea-Mare unde termină facultatea de drept cu ajutorul material al lui G. Mocioni. La Oradea colaborează la revista „Amvonul” a lui Iustin Popfii. Mai târziu, când se va înființa „Familia” lui Iosif Vulcan, E. Trăilă este printre primii și cei mai harnici colaboratori. După câțiva ani încetează însă aceeași rodnică colaborare. Probabil multiplele lui ocupații, sau vr'o nemulțumire l-au îndepărtat de Iosif Vulcan. Prin anii 1900 îl aflăm director la institutul de credit „Orăvișana”.

A localizat poezii după scriitorul german Berend și a tradus din Lamartine. În proză, cea mai însemnată lucrare a lui, care a și fost premiată, novela istorică „Filca lui Menumerut”, azi nu se mai citește. S'a ocupat și cu chestiunile filologice. El era pentru simplificarea ortografiei, prin suprimarea liniuței despărțitoare, a accentelor și pentru introducerea „fonetismului pur”. Cu toată silința lui, metoda de simplificare a ortografiei și scrisului propusă de dânsul a rămas moartă și azi e interesantă doar prin felul lui de a scrie. „Enciclopedia Română”, ne mai amintește următoarele lucrări a lui E. Trăilă: Poezii (1866); Vulturul măhnit (1874); Strigoii (1874); Teoria emigrării și încreșării (1900). În cercetările ce le-am făcut, n'am dat de urma nici uneia dintre aceste lucrări. Poate în viitor, din colecțiile particulare necunoscute încă azi, se va putea întregi și opera acestui uitat scriitor.

BIBLIOGRAFIE:

A.

I. Poezii:

In „Fenice“ Almanacu Beletristicu dela Societatea de leptură a Jaminei Romane studioase la Academia de drepturi și Archigimnaziul din Oradea Mare. Oradea Mare a. 1867 — a publicat următoarele versuri:

I) Cătră o fiică romană pg. 7—11.

II) Fetiția bănățiana și ciucurelul, pg. 87.

III) Fluturelul de seară pg. 101.

IV) Nostalgia pg. 163.

V) Ostașul orbitu pg. 176.

VI) Tricoloriulu romanu pg. 242.

In revista „Amvonul“ — Oradea Mare a. 1868:

VII) Meditațiune (după Lamarine) pg. 130.

VIII) Imn (după Lavieville) pg. 95.

IX) Istoria unui cerșitor (după Berend) pg. 154.

X) Un sfat pentru oratorii Amvonului pg. 219.

XI) Lamentarea morții (după Berend) pg. 249.

In revista „Familia“:

XII) Devotament familiei de Mocioni, a. II. pg. 201.

XIII) Căntece (după Berend) a. III. pg. 555

XIV) Din străinătate (după Herwegh) a. IV. pg. 183.

XV) De ce? (după Berend) a. IV. pg. 368.

XVI) Jidovul rățacitor (după Berend) a. V. pg. 31.

XVII) Ahasveru (după Berend) a. VIII. pg. 136

II. Proză:

I) Fiica lui Menumort „Fenice“ Almanahu beletristicu... a. 1867, pg. 14—103, (reprodusă și în „Vasiova“, Timișoara, a. 1937 Nrele 9—24)

II) Un satean (nuvelă) idem, pg. 183—232.

III) Dela Oradea-Mare (reportaj) „Familia“ a. IV. pg. 58.

IV) Răzbunarea, — narațiune din viața poporului. „Familia“ a IV, pg. 314, 326, 342.

V) Novele de N. Gane — recenzie — Familia a. XVIII. pg. 223.

VI) „Flori de Toamnă“ poezii de T. V. Păcățianu — recenzie — „Luminătorul“ Timișoara a. 1882. No 102.

III. In volum:

I) Simplificarea graficii și ortografii. Caransebeș, 1899.

B.

I) Enciclopedia Română. t. III. pg. 1117 Ed. Dr. C. Diaconovici.

II) Dimitrie R. Rosetti: Dicționarul Contemporanilor. Buc. 1898.
pg. 184

III) Episcop R. Giorogariu: Zile trăite. Oradea-Mare, 1932. pg.
493—494

Mențiune în „Albina“, Viena, a. 1868 No. 59 (5/17 Iunie).

Dr. Atanasie Marian Marienescu **(1830—1915)**

Atanasie M. Marienescu este unul dintre acei „diletanți folositori“, cari la sfârșitul veacului trecut erau în număr destul de mare în Ardeal și pe cari Il. Chendi îi caracterizează așa de nimerit: „oameni cu inteligență mediocră, cu oarecare cultură literară, cu bune sentimente și doritori de a face numai bine, pe cari îi vezi în fruntea tuturilor încercărilor de a da un avânt vieții sufletești și economice a poporului. Ei stau în capul societăților culturale. Scriu și țin conferințe. Tipăresc reviste și cărți. Judecata lor e dreaptă, munca lor onestă și caracterul lor integru“. (Folietoane, 107).

Născut în Lipova, face liceul în Arad, Timișoara și Budapesta, unde urmează apoi dreptul pe care-l termină în 1861. La început face avocatură în Lipova, apoi intră în administrație fiind chemat de Gojdu la Oravița. Aci se împrietenește cu Simion Mangiuca, care se interesa de problemele de filologie și folclor. Nu stă mult în administrație căci în 1862 îl vedem ca avocat stagiar în Lugoj iar peste câțiva ani asesor la tribunalul de Severin. De aci trece la Oravița, apoi ca judecător la Timișoara iar în 1880 Consilier la Curtea de Apel din Budapesta, de unde apoi e mutat în Oradea. Sfârșitul vieții l-a petrecut în Sibiu localitatea de origine a soției. În 1881 a fost ales membru al Academiei Române. Activitatea lui este foarte vastă. A colaborat aproape la toate periodicele din Ardeal, dar mai ales la „Foaia pentru minte“, „Foișoara Telegrafului Român“ și „Familia“, studiile și poeziile lui

crau primite cu multă bunăvoință. A atins toate genurile literare și de aceea n'a reușit în nici unul.

Ca folclorist ne-a lăsat 2 volume de poezii populare: unul cu balade, celalt cu colinde — culegere care ar fi într'adevăr foarte prețioasă dacă culegătorul nu ar fi intervenit schimbând foarte mult forma lor primitivă. În 1866 sasul Wilhelm Schmidt într'o broșură despre „Anul și zilele sale în părere și datină la Românii din Ardeal“, încerca să ne conteste latinitatea noastră din punct de vedere mitologic. Atunci At. M. Marienescu pentru a-i dovedi contrarul, concepe o lucrare de vaste proporții, pe care o împarte în 4 tomuri:

I. Datinile și sărbătorile Romanilor vechi.

II. Sărbătorile și datinile creștine.

III. Urme de sărbători și datini păgâne în sărbătorile și datinile creștine de azi.

IV. Mitologia daco-romană.

Ar fi fost într'adevăr o lucrare folositoare dacă ar fi terminat-o. Insuș Hașdeu a rămas mulțumit de plan și în raportul său către Academie, propune să fie tipărită pe spesele Academiei. N'a tipărit însă decât primul volum și acela foarte greoiu și sec, astfel că nici în domeniul acesta n'a reușit să facă ceva care să rămână.

Ca istoric s'a ocupat cu epoca primilor voievozi munteni. Nu aduce nimic nou însă, nici în această chestiune. Istoria Română națională, este o compilație după cronica lui Șincai, fără vre'o valoare științifică.

Ca filolog a atins o mulțime de chestiuni: dialectul bănățean, limba bască, limba albaneză, numiri românești, numiri romane și dace, limba Celților, ajungând la rezultate bizare cari nu mai pot sta azi în fața criticii.

A fost și versificator. A încercat toate ramurile: poezia patriotică, unde a reușit în parte, și poezia lirică unde e sub critică. A încercat și o epopee pe care n'a terminat-o. Ca prozator ne-a dat o încercare de roman-

șare a vieții lui Petru Rareș și a Domniței Ruxanda, care azi nu se mai citește.

BIBLIOGRAFIE:

A.

I) FOLCLORE:

- I) Pinteia — baladă istorică — „Foaie p. minte” a. 1858. pg. 59—60 și 63—64;
- II) Păstorii iubitori — baladă istorică — „Foaie p. minte” a. 1859 p. 7.
- III) Raport în interesul poeziei populare — „Foaie p. minte” a. 1859. p. 38—42;
- IV) Plecarea la peșit — colindă — „Foaie p. minte” a. 1859 pg. 40;
- V) Grâul, vinul și mirul — colindă — „Foaie p. minte” a. 1859 pg. 55—6;
- VI) Prada din rai — colindă — „Foaie p. minte” a. 1859 pg. 95—6.
- VII) Vraja de urâciune — studiu folc. — „Foaie p. minte” a. 1859 pg. 226—8;
- VIII) Ioan Iorgovan și șarpele — baladă — „Foaie p. minte” a. 1860 pg. 94—6;
- IX) Blăstăm — baladă — „Foaie p. minte” a. 1861 pg. 234;
- X) Impăratul Salabeg — baladă — „Familia” a. I pg. 83;
- XI) Datinile poporului român: „Pază”, „Bubă”, „Cinstele” și „Vânturile” — „Familia” — a. II pg. 370—1 și 406—7;
- XII) Schiță istorică despre poezia populară și cântăreții populari la Maghiari, Germani și parte Francezi — „Familia” a. II pg. 415—16; 428; 440—1;
- XIII) Mercea Giuca — „Familia” a. II pg. 481—2;
- XIV) „Întoarcerea urmei”, „Cinstele” „Deslegatul”. — „Familia” a. III. pg. 69—70; 205; 265;
- XV) Gruia Novac și Fata de Latin — baladă — „Familia” a. VII p. 326—330;
- XVI) Codreanu Florilor și calul lui — baladă — „Familia” a. VIII pg. 339—341;
- XVII) Fata română — doină — „Familia” a. VIII pg. 578—9;
- XVIII) De însemnătatea datinelor populare pentru literatura dramatică — conferință — „Familia” a. IX pg. 213—14; 226—8; 236—42; 249—51;
- XIX) Jicmon Craiu — baladă — „Familia” a. IX pg. 297—300.
- XX) Importanța baladelor, povestirilor și datinelor populare — „Familia” — a. X pg. 85—6.
- XXI) Ion Iorgovan și șarpele negru — baladă — „Familia” a. X pg. 109—116;

- XXII) Iovan Iorgovan și șerpele — baladă — „Familia“ a. X. pg. 424—6;
- XXIII) Datine dela nunți la Români — studiu — „Familia“ a. XX pg. 27;
- XXIV) Satire populare — „Familia“ — a. VII pg. 451.
- XXV) Împăratul Gutăe — „Luminătorul“ a. 1880 No. 4.
- XXVI) Corbul și Mihai Vodă (baladă populară) Albina a. 1866 No. 1;
- XXVII) Fata codrilor — baladă prelucrată după tradiția populară în proză — „Concordia“ a. 1865 pg. 94;
- XXVIII) Năvăceștii — cinci ani înaintea Academiei Române — „Luminătorul“ a. 1886 No. 4, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21.

II) MITOLOGIE:

- I) Cunoștințe despre poporul reto-roman. „Foaie p. minte“ a. 1859 pg. 70—74;
- II) Pitic, Piticot, Staticot — ființe mitologice daco-romane — „Familia“ a. VII pg. 482;
- III) Pricolicii (azi la poporul Român) „Familia“ a. VIII pg. 116;
- IV) Baba Dochia „Familia“ a. VIII pg. 366—7;
- V) Vinalia Rustica „Familia“ a. VIII pg. 450;
- VI) Elele în mitologia daco-romană de azi „Familia“ a. IX pg. 97—101; 107—111;
- VII) Saturnalia și Pizereii — conferință — „Familia“ a. X pg. 446—9; 456—9; 612;
- VIII) Magii „Familia“ a. XI pg. 436—7;
- IX) Messia „Familia“ a. XI pg. 169—171; 182; 193—5;
- X) Savaot „Familia“ a. XIII pg. 559—560;
- XI) Paradisul „Familia“ a. XX pg. 486—7; 496—9; 508—9; 520—2; 531—2;
- XII) Statueta Hermafrodită „Transilvania“ a. XXXI (1900) pg. 205,
- XIII) Alburus în Lucania, Alburum în Dacia „Familia“ a. XXX pg. 41—2;
- XIV) Baba Dochia „Transilvania“ a. XXI pg. 72;
- XV) Traianiada și Negriada — observații critice din punct de vedere mitologic — „Luminătorul“ a. 1880 No. 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16;

III) ISTORIE, FILOLOGIE:

- I) Despre limba din Elveția — „Foaie p. minte“ pg. 4—7 a. 1858.
- II) Dania, Davia, Dacia — „Familia“ a. VIII pg. 49—50.
- III) Familia lui Traian Împăratul — „Familia“ a. VIII pg. 498—500.
- IV) „Fa, biea“ — „Familia“ a. XX pg. 287—8; 296—8;

- V) Ardeal — studiu limbistic celtic — „Familia“ a XX. pg. 467; 478—479; „Ardea“ și rădăcina „Ard“ pg. 490—491; Schimbarea lui „D“ în rădăcina „erd“ pg. 503—504; Rădăcina „Ard“ în cuvinte comune româncști, pg. 512—516; Rezultate pg. 526—527;
- VI) Etimologia cuvântului „Palat“ — „Familia“ a XIX. pg. 432—434;
- VII) Baschi — „Familia“ a XXIII. pg. 450; 462—463; 472—475; 486; 498—499; 511; 523; 546; 558—559;
- VIII) De originea și antichitatea numelor geografice și istorice — „Familia“, a. XXVI. pg. 76—77;
- IX) Biserica națională în Grecia — „Foaie p. minte“ a 1860. pg. 293—296;
- X) Sistema solară — Familia, a. XXX. pg. 53—55; 112—115;
- XI) Mătcălăul sau împărțăția și însurăția — „Familia“ a. XXX pg. 126.
- XII) Ausonii în Italia, Ausonii în Dacia — „Familia“, a. XXX pg. 545—6.
- XIII) Cloșca cu puii și scroafa cu porceii — „Familia“, a. XXX pg. 448—451.
- XIV) Solia împăratului Teodosie al II-lea la Attila. „Familia“ a XXXII. pg. 535—536.
- XV) Numirea persoanelor la Etrusci „Familia“ a XXVIII. pg. 354; 364; 376; 388; 400; 414; 426
- XVI) Lumea latină înainte de Roma și zidirea Romei. „Familia“, a. XXIX. pg. 378; 388; 412; 430; 454; 466.
- XVII) Caucașul în Dacia — „Transilvania“ — XXII. pg. 33.
- XVIII) Numele familiare românești: Mețianu, Piso, Trugia și Ranta. „Transilvania“, a. XXIII. pg. 283.
- XIX) Crăișorii români în Dacia pe timpul stăpânirii Sarmatilor „Transilvania“, a. XXI pg. 389 și 421.
- XX) Împăratul Aurelian și retragerea sa din Dacia — „Transilvania“, a. XXI. pg. 431;
- XXI) Studiu filologic — „Transilvania“ — a. XXII pg. 116; 144;
- XXII) Din cari părți ale imperiului Roman s'au adus coloniile romane așezate în Dacia — „Transilvania“ — a. XXII. pg. 353.
- XXIV) Sistema de guvernare a Hunilor și deosebi a lui Attila „Familia“, a. XXXIII pg. 534;
- XXV) Românii în Nibelungelied de pe timpul Hunilor. „Familia“, a. XXXIV. pg. 339;
- XXVI) Belénjes, Beiuș, Beiuș și Binș. „Familia“, a. XXXVIII pg. 601;
- XXVII) Albanezii. „Familia“, a. XL. pg. 196;
- XXVIII) Diftongii „oa“ și „ie“ în limba română. Transilvania, a. XXIX. pg. 86.
- XXIX) Numele latine. Transilvania, a. XXXII. pg. 73;
- XXX) Schițe istorice din 1860. Transilvania, a. XXXII. pg. 17;

- XXXI) Cum s'a născut l. română. „Transilvania“, a. XXXII. pg. 305;
 XXXII) Instrumente de scriere și de cultură la Grecii și Romanii
 vechi. „Transilvania“, a. XXXIII. pg. 113.
 XXXIII) Descoperirea bibliotecii din Babilon. „Transilvania“, a
 XXXIV. pg. 127;
 XXXIV) Cărămida și litera. „Transilvania“, a. XXXIV. pg. 191;
 XXXV) Calea lui Traian. „Familia“, a. XXVI. pg. 343;
 XXXVI) Numele familiare românești. „Familia“, a. XXVII. pg. 8;
 18; 30; 42; 54; 66; 78; 90; 103.
 XXXVII) Sufixe „este“ și „este“ în numele de localități — „Fa-
 milia“ — a. XXVII. pg. 187, 200, 210, 234, 246, 258, 270, 282,
 294, 318, 330.
 XXXVIII) Moșul și nepotul — o icoană istorică — „Foaie p. min-
 te“, a. 1860. pg. 266; 274.

IV. POEZII ȘI PROZĂ:

- I) Mersul Romanilor pentru resbelul lui U. Traian cu Decebal. —
 Foaie pt. minte — a. 1855. pg. 27;
 II) Către „Foaia Gazetei de Transilvania“ — Foaie pt. minte — a
 1858. pg. 16;
 III) Ducesa Paluchini. — Foaie pt. minte — a. 1858. pg. 55;
 IV) Florile amorului. — Foaie pt. minte — a. 1858. pg. 79, 88; 339.
 V) Mărbul meu. — Foaie pt. minte — a. 1859. pg. 188;
 VI) Cătră ursită. — Foaie pt. minte — a. 1859. pg. 204;
 VII) Virginia. — Foaie pt. minte — a. 1859. pg. 236;
 VIII) Colonelul Burelian. — Foaie pt. minte — a. 1859. pg. 316;
 IX) Mihai Viteazul și Andrei Batori — baladă — Foaie pt. minte
 — a. 1860. pg. 54;
 X) Românul. — Foaie pt. minte — a. 1860. pg. 353;
 XI) Mamei Românilor. — Foaie pt. minte — a. 1860. pg. 362;
 XII) Călăriul din Roma. — Foaie pt. minte — a. 1861. pg. 27; 48;
 XIII) M. Coceiu Nerva și N. Traian. — Foaie pt. minte — pg. 71; 79;
 XIV) Către Joe (Jupiter). — Foaie pt. minte — a. 1861. pg. 122;
 XV) Năluca în vis. — Familia — a. III. pg. 450;
 XVI) Către A. B. — Familia — a. III. pg. 27;
 XVII) Anei mele. — Familia — a. III. pg. 73;
 XVIII) Miresei mele. — Familia — a. III. pg. 162;
 XIX) Steaua Romană. — Familia — a. III. pg. 517;
 XX) Matei Corvinul și Ștefan Vodă. — Familia — a. III. pg. 589.
 XXI) Să-ți aduci aminte. — Familia — a. V. pg. 86;
 XXII) La o ruină. — Familia — a. V. pg. 195;
 XXIII) Strigoiul. — Familia — a. X. pg. 193;
 XXIV) Solii daceni și Decebal. — Familia — a. XI. pg. 418;
 XXV) Pruncii tăiați. — Familia — a. XI. pg. 437;

- XXVI) O Romanță. — Familia — a. XIII. pg. 338;
 XXVII) După bătălia dela Sarmisegetuza — fragment dintr'o poemă
 — Familia — a. XIII. pg. 517;
 XXVIII) Strămutare — Familia — a. XIV. pg. 229;
 XXIX) Colinda lui Carol Craiu — Familia — a. XVII. pg. 145;
 XXX) Caius Marius și Cornelius Sula — Luminătorul — a. 1880 No. 5;
 XXXI) Sabin și Peponila — Familia — a. XX. pg. 209;
 XXZII) Pe al meu portret — „Diorile Bihorului“ — a. I. (1854) pg. 64.
 XXXIII) U'mama romana — „Diorile Bihorului“ — a. I. (1854)
 pg. 288.
 XXXIV) D-rei Constanța Dunca — Foaia pentru minte — a. 1862
 pg. 355.

V. DIVERSE ARTICOLE

- I) Egalitatea națională — Foaia pentru minte — a. 1861 pg. 293.
 II) Către onoratele femeile române — Foaia pentru minte — a. 1861
 p. 101 (un apel).
 III) Doctori în Drepturi cu privință la Români — Foaie pentru min-
 te — a. 1862 pg. 301.
 IV) Să ne știm afla în timpul de față — „Telegraful Român“ —
 a. 1868 pg. 107.
 V) Iuliana Mocioni de Foeni (necrolog) — „Telegraful Român“ — a.
 1858 pg. 111.

VI. IN VOLUM:

- I) Poesia populară. Colinde culese și corectate de . . Buc. 1861
 (175 pg.).
 II) Poesia populară. Balade culese și corese. Pesta (Viena) 1859—
 1867 (2 vol.): (I) 142 + XX pg.); (II) 3 + 147 pg.).
 III) Istoria romana națională pentru tinerimea romana. Sibiu 1861.
 (XII + 179 pg.).
 IV) Poesie populară. Colinde culese și corectate de . . Buc. 1861
 (XXI + 198 pg.).
 V) Petru Raresiu, Principele Moldaviei, novéla istorica originală.
 Sibiu 1862 (158 pg.).
 VI) Detorintiele noastre, unu discursu populariu închinatu preoților
 și invetiatoriloru romani. Viena 1868 (46 pg.).
 VII) Epistóla deschisă catra ddnii protopopi, preoți, professori, in-
 vetiatori și catra literații romani. Pest'a 1870 (17 pg.).
 VIII) Doi feti cotofeti séu doi copii cu perulu de auru Povésta po-
 porala romana. Pesta 1871 (32 pg.).
 IX) Argiru și Iléna Cosandiana. Povésta poporala prelucrata. Pesta
 1872.
 X) Descoperiri mari. Pesta 1872 (61 pg.).

- XI) Stéu'a maghilaru séu cantece la Nascerea Domnului Isusu Cristosu. Biserica Albă 1875. (47 pg.).
- XII) Vieața și operele lui Petru Maior — discurs de recepție la Academia Română. — București 1883 (122 pg) Extras din An. Ac. Rom. s. II t. VII.
- XIII) Cultul păgân și creștin. tom. I București 1884 (VII pg. + 2 fr + 448 pg.).
- XIV) Novacescii cinci ani înaintea Academiei Române. Timișoara 1886 (63 pg.).
- XV) A jobbágj szónak eredete és értelme. Nagyvárad 1892.
- XVI) A magyar népnéo philologiai eredeie s értelme és a kaukázusi magyarország. Nagyvárad 1898 (52 pg.).
- XVII) Dialectul român bănățean. Studiu pe baza poesiilor dialectale ale lui Victor Vlad Delamarina. Lugoj 1902. (28 pg.).
- XIII) Luteranismul, calvinismul și introducerea limbii românești în bisericile din Ardeal. București 1902. (26 pg.). (Extras din An. Ac. Rom. s. II t. XXIV secț. ist.).
- XIX) Despre articol și declinațiune. București 1903. (15 pg.). (Extras din An. Ac. Rom. s. II tom. XXV. secț. lit.).
- XX) Ilirii, macedo-Românii și Albanezii. București 1904. (50 pg.). (Extras din An. Ac. Rom. s. II. t. XXVI. secț. ist.).
- XXI) Intru memoria lui George Barițiu. Sibiu 1904 (14 pg.).
- XXII) Pețitorii. Comedie poporală în 3 acte. Sibiu 1905. (41 pg.).
- XXIII) Cuvântare rostită la înmormântarea lui I. Vulcan. Sibiu 1907 (12 pg.).
- XXIV) Sara, Miază-noapte și zorile. Pe baza astronomiei și a mitologiei populare. Sibiu 1908. 12 pg
- XXV) Negru-Vodă și epoca lui. București 1909. (Extras din An. Ac. Rom. t. XXXI. secț. ist.).
- XXVI) Țara Severiaului sau Oltenia. Buc. 1910. (Extras din An. Ac. Rom. t. XXXII. s. II).
- XXVII) Dinastia lui Radu Negru-Vodă în Ungro-Vlahia și dinastia Basarabilor în Oltenia. București 1911 (din An. Ac. Rom. s. II. t. XXXIII.).
- XXVIII) Isoare pentru istoria bisericească ortodoxă. Sibiu 1911 fasc. I. 39 pg. fasc. II. 56 pg

B.

- I) Arune Pumnul: Lepturariu rumânesc... t IV. p. II. Vieanna 1865 pg. 253—262.
- II) Ignatiu Szabo: Recenzia baladelor și colindelor „Familia“ a. 1859 pg. 237—40.
- III) Atanasie M. Marienecu (portret și biografie) „Familia“ a. III. pg. 449

- IV) Dimitrie R. Rosetti: Dicționarul contemporanilor Buc. 1898 pg. 125.
- V) Raportul lui Hașdeu despre Cultul Păgân și creștin. An. Ac. Rom. t. V. (1882—3) pg. 71.
- VI) Lupaș Ioan: Atanasie M. Marienescu — necrolog — „Telegraful Român” Sibiu a 1915. No. 6 pg. 21—22.
- VII) N. Iorga: Atanasie M. Marienescu — necrolog — „Drum Drept” a. 1915 pg. 10.
- VIII) Gh. Adamescu: Contrib. la Bibliografia rom. Fasc. II pg. 134 Fasc. III pg. 96.
- IX) Traian Topliceanu: Dr. At. M. Marienescu „Analele Banatului”, fasc. VI. a. 1930 pg. 1—14.
- X) Dr. A. Cosma-junior: Bănățeni de altă dată, vol. I. Timișoara 1933 pg. 125—9.
- XI) Gh. Cardaș: Poezii și prozatorii Ardealului B. P. T. pg. 113—117.
- XII) Dr. Lupaș: Cronicari și Istorici Români din Ardeal, Craiova pg. 262—3.
- XIII) Aron Densușian: Cercetări literare. Iași 1887 pg. 167—218.
- XIV) Iuliu Onu: Comemorarea lui Atanasie Marienescu. „Vestul” No. 1888, 1889, 1890 a. 1937.
- XV) Eugen Victor Popa: Atanasie Marienescu „Vestul” No. 2245 a. 1938.
- XVI) Sever Bocu: Atanasie Marienescu „Vestul” No. 2245 a. 1938 (discursuri de comemorare).
- XVII) N. Iorga: Oameni cari au fost vol. IV. pg. 67 Buc. 1939. (Reproduce necrologul din „Drum Drept”).
- XVIII) Dr. O. Ghibu: Din istoria literaturii didactice românești. București 1916 vol. III. pg. 266—67. (Analza lucrării „Învățătorul și poporul”).
- XIX) Dr. Eusebiu Roșca: Atanasie Marienescu „Telegraful Român” a. 1915 No. 5 pg. 17.
- XX) Necrolog în „Telegraful Român” a. 1915 pg. 14.
- XXI) Maria Cunțan: Impresiuni. (La moartea lui Marienescu) „Telegraful Român” pg. 18. a. 1915.

ROMÂNUL.

*Țară mândră și măreață
Și 'mprejur cu munți
Că grădina 'n fortăreață
Cu voinici mai mulți
Toată lumea de-ai umbla
Țară c'asta n'ai afla*

Vițã mare și vestitã
Ca și de Romen
Dela Roma strălucitã
Dela un Traian
Toatã lumea de-i căuta
Vițã c'asta n'ai afla

Limbã dulce și duiosã
Sunet îngeresc
Și cu haina maiestuosã
Ce-i dar strămoșesc
Toatã lumea de-i cerca
Limbã c'asta n'ai afla.

Eu-s Român, fălos pe nume
Pentru'a țării mele amor
Pentru limbã și națiune
Gata sunt să mor —
Toatã lumea de-i umbla
Ca Românul nu-i afla.

(Din Foaie pt. minte a. 1860. py. 353).

Coriolan Brediceanu **(1849—1909)**

Deobicei, C. Brediceanu ne e cunoscut ca un om politic însemnat din epoca Memorandului, și tot odată un avocat distins. El însă are și o frumoasă activitate literară, activitate care nu a prea fost luată în seamă de biografiile lui. Născut și crescut în mediul românesc al micii burghezii din Lugoj, face studiile la liceul din Beius și universitatea la Pojon și Budapesta. Se stabilește ca avocat în Lugoj, unde ajunge fruntașul vieții românești din Banat. În 1892 figurează și el printre apărătorii Memorandiștilor. Candidează de mai multe ori la alegerile parlamentare nu reușește însă decât în 1906. Cu toate că n'a participat decât 3 ani la ședințele parlamentului, desfășoară o activitate care l-a făcut nemuritor. Ca literat ne-a lăsat mai multe comedii și două romane inspirate una din trecut, Banatul și celălaltă din mediul satului bănățean. Romanele lui sunt „nepretențioase scrise cu scopul de a îndemna tinerețea la îmbrățișarea literaturii române“.

BIBLIOGRAFIE:

A.

- I) Piatra Credinței — Istorie din viața poporului. Ed. II. Lugoj, 1913
- II) Fira — roman din popor — Lugoj 1913.
- III) Locuit — comedie într'un act — „Familia“ a XXXVIII. pg. 25—27; 37—39; 50—51; 62—64;
- IV) Bunii bătrâni — piesă de teatru — (cit. de Cosma).
- V) „Niță Panjen“ — monolog — (cit. de Cosma).

B.

- I) Enciclopedia Română t. I. pg. 379—380. Ediția dr. C. Diaconovici
- II) Dr. Aurel Cosma junior: Bănățeni de altă dată, vol. I. Timișoara 1933

- III) Dr. Ioachim Miloia: In Memoriam. La 25 de ani dela moartea lui Coriolan Brediceanu. „Voința Banatului“ din 11 Februarie 1934.
- IV) N. Iorga: Oameni cari au fost, vol. I. București 1934. p. 302—303;
- V) Dr. Aurel Peteanu: Un mare luptător al vremurilor apuse: Coriolan Brediceanu. (Câteva Reminescențe) „Almanachul Banatului“ pe a. 1929. redactat de Romulus S. Molin. pg. 188—193.
- VI) Dr. Aurel E. Peteanu: Două comemorari ale Banatului „Luceafărul“ a. I. No. 2. pg. 84—85. (Timișoara).
- VII) Petru Micșa: Coriolan Brediceanu „Calendarul asociației Generația nouă“, pe a. 1937. pg. 58—59.
- VIII) C. Brediceanu și mileniul — „Dreptatea“ 1986. No. 68; (Timișoara).
- IX) Romulus P. Roșu: Coriolan Brediceanu „Vestul“ 1930, No. 148, 149.
- X) Victor P. Costa: Coriolan Brediceanu „Voința Banatului“ Timișoara a. IX (1929) No. 11.
- XI) Dr. Aurel E. Peteanu: Coriolan Brediceanu „Vestul“ No. 2064 a 1937.

DIN „FIRA“.

Nana Petria uitată de bărbați, cântită de flăcăi, se făcuse iubită fetelor cu dor; iar babele din Tapia priveau cu mare mulțumire la purtarea ei închisă, cumpănită și așezată. Babele pe sate sunt multe, destoinice în descântări, ba și la vrăjitură se pricep multe. Mai tot satul își are descântătoare și vrăjitoare, unele mai vestite, altele mai de rând, altele iar cu trecere și cu veste, cale de nouă poște în lung și în lat.

Când o femeie câștigă încrederea nevestelor din sate, îi chemată moașe, și moașele pe sate sunt meștere la descântece și vrăji, căci în doctorii nu se încred, cei-ce nu au brodit cu doctoriile, nici nu au avut unde și cum să le cunoască puterea. Apoi zic ei, cine va mai crede, că doctorii pot vindeca toate durerile și că pot alina toate năcazurile; că doară și durerile, și năcazurile de multe feluri sunt, precum și inimile în multe chipuri sunt frânte și zdrobite. Apoi Românul nici n'a prea avut doctori din

neamul românesc, căci românului nu i-a fost iertat a ști carte până mai deunăzi, și a se încrede în tot păgânul, asta n'o poți cere dela o inimă curată românească și dela judecata limpede a unui cap românesc.

Și mai cu seamă, când unii oameni, dela care e silit a cere ajutoarea și sprijin, nu îl dau, atunci datorința și dorul de a scăpa de rău și de prăpastie, pune în lucrare fantasia; iar viua și puternica fantasmă a poporului, află leac și mângâiere unde și doctorilor le stă mintea 'n loc.

De aceea descântătoarele și vrăjitoarele află leac pentru toate relele; ele știu face de dor, de dragoste, de reînnoarece, de bubă, de perire, și nu este durere, la care să nu-i dea de leac; nu este năcaz și amar să nu-i afle alinare. Tainele vrăjitoriilor la ființe nevrednice de tainele vrăjitoriilor nu s'au descoperit, rămân tănuite, căci vraja descoperită pierde puterea și descoperitoarea ologeste, ori dă în alte rele. Și totuși se susțin descântecile și vrăjitoriile din babă în babă.

Cum?! Prin împărtășire, dela una curată și iertată, la alta vrednică și smerită.

Babele din Tapia, cari știau descânta și vrăji, ca și când s'ar fi vorbit, așa descoperiră una după alta descântecile și vrăjile lor nanei Petria, chemându-se fiecare, când se așezau toți și stâneau luminile, atunci îi împărtășia descântecile: de cap, de bubă, de boală rea, de deochiu și de tot felul; cu cărbuni stânși, cu apă de Bobotează, cu busuioc răsărit pe mormânt de fată mare, care știa vrăji cu ujugul, cu „să-i vină în vis“, cu jeg de moarte sau ca să afli cazan cu bani, ca să afli ce ai pierdut, ori ce ți-s'a furat. Toate aceste vrăji i-le împărtășeau, căci toate babele descântătoare și vrăjitoare știau pe nana Petria vrednică de ori-ce putere tainică.

Multe vrăji și meșteșuguri învățase nana Petria așa! descântecile ei îi mergeau toate în plin, nici-odată n'o mințeau, de aceea i-a eșit numele și eșitul bun al descântecilor și vrăjilor ei, îi câștigase mare preț la toți „cei cu vr'un

dor“, ori cu vr'un năcaz, încât îi mersese vestea departe, peste hotarul Tapiei.

Dar o și mai vestită vrăjitoare decât nana Petria, era baba Dochia din Lugoj, căci multe năcăjite, dorite și amărâte cari veneau și cereau sfat și ajutor dela nana Petria, de boala sacă, sau vraje: pentru a îmbina inimile de părătate sau vraja de a prăpădi necredinciosul; ea nu la putea ajuta și auzind mai târziu de isbânda bună și întrebând de unde și prin cine, toate lăudau și mulțumeau babei Dochia din Lugoj.

Tare ar fi dorit nana Petria să le știe și ea acestea rare și puternice vrăji, dar vraja nu se împărtășește pe cerute, ci după judecata celei ce o știa, numai aceleia, căreia vrăjitoarea voește ca ea să știe vraja dela ea.

Precum nana Petria știa de vestita baba Dochia, așa nici acesteia nu-i rămase traiul, purtarea și numele bun al nanei Petria necunoscut și având și ea la apropierea morții datorința a susține tainele puterii vrăjilor știute de ea pentru binele oamenilor, veni vremea ca și ea să le împărtășească cuiva.

N'avea mult să aleagă. Deci trimisă după cea mai curată și smerită dintre cunoscute, după nana Petria la Tapia. Asta chemare bine a primit-o nana Petria și ca și când s'ar fi dus să cuprindă o împărăție, așa de veselă a plecat la Lugoj la baba Dochia.

Baba Dochia cârăia de mult timp de slăbeție; numai când și când se mai scula din pat. Când a intrat nana Petria în casă, baba Dochia cucuia culcată la părete și ridicându-și capul aruncă o privire întunecată către uze. Văzând pe nana Petria, deodată s'a înșeninat. Ochii ei mari, cufundați în găurile lor, luciră cu putere nouă; pieptul i-se înălță mai tare la răsufare, par'că vedea ajuns ceasul, în care se va ușura de o grea și scumpă sarcină.

Dupăce s'au așezat toți și cănele și mâta, baba Dochia suflă în luminare și întorcându-se de către restanță, începu a împărtăși și ea nanei Petria descântecile și vrăjile toate câte le-a știut și apoi îi mai arătă unele taine

necuroscute a mișcărilor și semnelor de lipsă, precum: „când să caște“, „când și de câte-ori să sufle“, „când să dea cu piciorul în pământ“, „când să ridice și când să întoarcă ochii“ și „când să resfire aerul în cercuri și când să bată vântul cu vătraiul, când cu mâna stânga întoarsă, sau când cu dreapta nesucită“. Nana Petria toate bine le asculta și le însemna, și deși tăcea, era neliniștită, căci aștepta ce știa ea din veste, că adecă: mai are baba Dochia o vrajă rară și grea.

După puțină odihnă se ridică baba Dochia în pat și zise către nana Petria: „Draga mea Petria; am încă o vrajă și aceea e de mare folos. E vraja zinelor, cu care se vindecă dorul inimilor depărtate prin soarte“.

Nana Petria tuși una, căci putu năduși simțul de bucurie, care îi încălzi inima; vezi, — că baba Dochia o să-i împărtășească și această vraje de care avea așa mare lipsă — știți — pentru nepoata sa Fira și pentru Codru.

Baba Dochia se șterse pe frunte odată și răsufând una lung și cu tigneală, urmă cu împărtășirea acestei vrăji zicând: Petrio! Iar deschide lada și caută în fundul ei, că vei afla o legătură. In aceea păstrez eu călți de păr de lup; apoi iar pune mâna la grindă cu colacul de ceară galbină și caută de-asupra de colac, trage fusul negru ce-l vei afla acolo; scoate apoi după ușa dela pod vergeaua netedă de nua de sânge, asta Petrio dragă! asta e furca, fusul și călții babei de vrăjit, pentru pedeapsa zdrobirei dorului de fată mare și vraja zânelor, cu care se vindecă dorul inimilor depărtate prin soarte. De va fi necredincios și va voi să-l pedepsească, Marți seara când nu-i lună, trei fire de călți de păr de lup răsucit de trei-ori cu fusul negru, în trei sfinte Vineri la miezul nopții, pe furca de nua de sânge, acelea trei fire, așezate după rânduială vrăjilor să le arunci în vadul morii spânești, unde cad vopii și să-nvârtesc volburile iute și vișoros.

Și a treia oară de-i viclean și necredincios, i-a strâns ele gâtul, sau îi samănă pe un deget o bubiță mică, dar fără leac, din care trebuie să moară. Iar de e credincios

și împedicat de a-și vărsa dorul la inima iubitei vraja rea de prăpădenie nu-l ajunge, ci-l întărește cu puterea „elelor“ în cugetul curat de iubire; și de dorul de întâlnire fără oprire, și-i uscă buzele, și-i impanjeneste privirea. De voești cu puterea zinelor a împreuna inimile desbinat prin soarte, atunci taie lâna de pe miei de lapte, toarce-o cu fusul în furcă drept, răsucește nouă fire de trei-ori.

Cu această ață leagă mânierele unui ciobăraș nou, plin cu apă dela râu, luată când dă roua dimineța și pe fund așează de trei-ori 3 petricele albe și aruncă peste ele de trei-ori 3 bani noi și de trei-ori 3 linguri de cositor neso-losit. Acest ciubăraș acoperindu-l cu cercelie lucrată de fata cu dorul, mergi înaintea zorilor la izvorul zânelor și înconjurând de nouă-ori izvorul, 9 pietre să arunci din ciubăr în izvor, apoi ocolind stejarul de lângă izvor de 9 cri, se lapezi împrejur cei 9 bani din ciubăr, iar apa din ciubăr cu linguri cu tot să o torni în scobitura din mijlocul stejarului dela izvor, zicând nouă vorbe; rumele alesei, numele voinicului, locul fetei unde se află și apoi aceste cinci vorbe: „puterea zânelor împreună dorul inimilor“. Fă-ți trei cruci, rupe cercelia în două și o parte cruncă-o în izvor, cealaltă o iei cu tine și întoarce-te pe altă cale și orice sgomot, vânt, șuierătură, strigăt sau țipătură vei auzi, să nu trăcnești, nici înapoi să nu te uiți. Ci ajungând acasă, ia apa din fântâna din care se duce de obicei apă în casa fetei, umple ciubărul și du-o fetei alese, spală-i ochii și șterge-o cu partea de cercelie ce a rămas. Apa din ciubăr o aruncă spre răsărit, iar cercelia să o poarte fata în sân, până va veni mirele să o ia.

Așa învața baba Dochia pe nana Petria, vrajă rară și puternică.

Mai bombani babi Dochia unele vorbe înțelese numai de vrăjitoare, apoi de slăbemie și oboseală adormi.

Nana Petria se întoarce încă în aceea seară acasă, cu inima liniștită și cu gândul, că vraja, carea a învățat-o, să o facă mai înainte și cât mai curând nepoatei sale Fira și lui Codru, căci bine știa ce dor pălește obrajii Firei

și ce năcaz sbârcește pe doda Rusanda și ce amar slăbește ochii moșului Păun și cum tânjește Codru în cetatea Mantua. Ajungând nana Petria acasă și bădicăind prin prin întunerec după aprinjoare, își tot bătea capul, cum ar putea scoate dela Fira, fără să știe de ce și pentru ce, cercelia lucrată de ea, ca semn de lipsă la vraja dorită. Așa! Așa o să capăt! șopti mereu nana Petria, după un timp, ca și când ar fi aflat calea bună cum să pună mâna pe cercelia dela Fira.

Apoi stângând lumina, după rugăciune, scufundată în gânduri, zise întru sine: „De-ar da bunul Dumnezeu să-mi fie vraja cu noroc, atunci Fira va fi fericită; de va fi vraja primită, inima amărâtă a dodei Rusanda se va înveseli; și de va fi vraja cu bun eșit moșul Păun va fi mângăiat și pe Codru nu-l va mai mânca străinătatea în cetatea Mantua.

Dimitrie V. Păcățianu

(1856-1900)

Dimitrie V. Păcățianu nu prea a fost luat în seamă de istoriografia literară ai Banatului, cu toate că el poate fi considerat întemeietorul presei în dialect Bănățean, după cum V. Vlad Delamarina a întemeiat poezia.

Asupra lui avem foarte puține date. Știm că este fratele mai mic al lui Teodor V. Păcățianu, și că s'a născut la 1856 în Seliște jud. Arad. Copilăria a petrecut-o în satele bănățene, cu obiceiuri seculare, cu oameni sfătoși și buni cari aveau să-l influențeze mult. Mai târziu îl aflăm ca droghist în București unde și moare. În dorul lui de locurile unde s'a născut, de oamenii între cari a crescut și de cari a fost influențat, el scrie frumoasele lui romane intitulate atât de sugestiv „De pe la noi“ în dialect bănățean. Subiectele romanelor sale sunt inspirate din mediul satelor bănățene, descriind cu mult pitoresc și într-un stil ușor viața acestor sate.

BIBLIOGRAFIE:

A.

- I) Chestiune filoxerei. Un cuvânt către protectorii și cultivatorii de vie. București. 1890.
- II) Călăuza Practică pentru fabricanții de spirtoase și licheruri și pentru cultivatorii și comercianții de vinuri, București.
- III) De pe la noi — nuvelete — (1889—91) București, 1899.

B.

- I) Enciclopedia Română. t. III. pg. 504 Ed. Dr. Cornel Diaconovici.
- II) Mențiune: Dr. A. Cosma-junior: T. V. Păcățianu „Luceafărul“ a. 1935 No. 11.

TÂRGUL.

E târgul de „Armingen“. Soarele privea din vinețiile cerului, drăgăstos ca 'n luna lui Mai, peste luncile mănoase și largi ce se întind de-a dreapta și stânga drumului, ca și cum ar fi voit să ridice cu zimții razelor sale fir după fir de iarbă ca să crească mai curând din pământ, fir după fir de flori ca să înflorească mai devreme.

Lunca târgului să înțesase de lume ce călca și strivea cu tălpile iarba și florile abea înmugurite, fără nici o milă, fără nici o durere de inimă. Ii trebuia acestei lumi bani și pentru ce te mai întrebi de inimă? Milogitul cerșetorilor, tiuitul din clarinete și trîmbițe răgușite, bumbăitul sgomotos din tobele mari a comedianților, meeitul mieilor, mugitul vacilor ca și țipetele negustorilor, totul striga după bani și numai după bani, făcând un sgomot groaznic de auzit. Al dragului neamtu, mă! — își ziseră unul altuia doi feciorandri, privind din vârful carului năsdrăveniile unui saltimbanc de târg. Mă, ăsta-i în star: să-ți fure cu ochii banii din șarpar. Ia uit'al dracului, cum să dă de-a berbeleacu peste cușitel! Are iarba fiarelor în foale.

Și saltimbancu striga, cât îl ducea gura: — numai douăzeci, numai douăzeci de craișări veniți! Numai douăzeci! de văzut minune!

Târgu începuse a curge în toi. Cererea era mare și prețurile sămbunau din minut în minut. Numai comedianții nu 'și mai urcau prețu. Noa, iacă! trii suce zășe, vrei? Dă mâna și zi năroc! Ba nici un crițar nu las că nu-s de furat. I-am crescut io din vițaii mei. Iac' îi vind cum îți spun, fiindcă mi-o dat potca din cap. Niși trisuce trizăși? Da mă doare inima că-i dau și eu trii șinzăzi da șie să fac... Noa iacă: și patruzăși fie, dă mâna... Da „Codalbu“ fașe singur douăsuce și măi bine, apoi „Boian“? nu ce uiți șe blagă dă bou... E, iacă fie! da să plăcești alvălucu, dă mâna și zi năroc.

Vânzătoru-i dete mâna zicând: „să ai noroc dă ei, da, pră Dumnezău, îți spun că mă cred înșeluit, n'am ște să mă fac, cum îți spun: m'o dat potca de cap... — Ba, frace, să nu ce crezi înșeluit și să mi-i dai cu toată irima Potcă, re-potcă, să ai năroc de bani, api bun îi Dumnezeu...

„Atâta mă bucur și io, da, cum îți spun, n'ar fi fost lipsă să-i vind dacă nu'mi murea muerea tumna la „Sângeorz“... — Dumnezeu s'o ierce!... nu ce mai amari că d'aficea... „Da vezi că m'or uguit doi pruncuți și ște să mă știu eu fașe...“ — Lasă frace, să-ți trăiască și bunu i-i Dumnezeu! o să ai ajutori la zile de bătrânețe. „Atâta mă bucur și io, cu năgejgea asta“. Și pe când schimbau cei doi plugari aceste vorbe, vânzătorul, Florea, să căznia să deslege pălămarele ce legau pe „Codalb“ și pe „Boian“ de roatele carului unui vecin și abea izbuti căci, după cum era zăpăcit, el mai mult le innoda.

„Ține! — zise el punând cu dreapta capeteii pălămarele în stânga cumpărătorului — să 'ți dee Dumnezeu năroc cu ei! Da numa bine să-i îngrijească că-s niște boi. cum îți spun, c'o mie bună și nu poți să le gășăști păreche în tât târgu“.

Cumpărătorul, la rândul său, îi pune cu dreapta banii în mâna stângă: — iacă trii suce, iacă și șinzăși să ai năroc dă bani mă frace! După-ce Florea 'și puse banii 'n șerpar și cumpărătorul să mai uită odată în gura boilor, plecară amânoui la „șatra“ peste drum, să bea, după cum îi data, „alvâlcu târgului“.

„O iță dă răchie!“ strigă Florea care era dator a da da alvâlcu și dupăce noul stăpân al boilor îi legă de stâlpul șatrei, intrară amândoi înăuntru și să așăzară la c. masă.

„Și cum îți spun, mă frace, rincepu Florea așa potcă pă cap să nu dea Dumnezău niși la dujmanii mei!“

— Și întărește-ți inima mă frace, nu fi așa slab dă înjer! Iacă io-ți spun am pacinuit d'așcea dăstule. Intreabă pă șine-i întâlni din Drăgănești dă Chenta Cumetu

li-o spune; că am îngropat pân' acumă trei mueri și, iac' tat n'am murit. Așa vrea Dumnezeu și pașe! Morții cu morții, vii cu vii!... Vezi bine, dă lu Sângeorz pân' acu, iac abia-i o săptămână; nu puceai s'o zăuși da ia lună pari-că nici n'o trăie așa o să-ți vină.

„Ba că n'o s'o pot zăuila atât viața mea, c'asa blagă dă muere nu-i găsi într'un corn dă țară! Numa să ce dai în vorbă cu șineva dă la noi, din Dobreni, dă nora lui Mioc Gornicu, nevasta lu Florea nu a lui Simion...” — Mă frace Floreo! tăce să schimbă în lumea asta, ascultă-mă pă aune că mî's fript, cum nici nu ce gângești; tăce muerile's blagă 'n casă numa bărbatu să fie om!

„Apoi năroc bun frace Chento-închină Florea și bună cunoscință! Să-ți trăiască șeledu se ț'o dat Dumnezeu în casă, să ce îmbucure și boii se ți-am dat dă bună voie și cu tăta inima să 'ți aducă năroc în cgradă și să ți-i fină Dumnezeu în pașe!

— Amin! s'ajiuce Dumnezeu și Dumitale frace Floreo! să 'ți dee tot se cu gându-i gângi și să ce mângăie la 'n-tristarea d'acu!

Și amândoi făcură semnul crucii și băură câte un ciocănaș din ȋța dă răchie. Chenta scoase din traistă un crâmpușor dă nălai copt în țest, rumen și poftitor în coajă, și începu să imbuce după răchie imbiind și pe Florea, care neavând nevastă nu putea avea nici traistă gătită de țarg, cu ceva ae-ale gurii prin ea.

„Mulțămesc zisă Florea refuzând — că n'o să-imbuc nimica, fiindcă, vrînd Dumnezeu am dă gând să cumpăr o văcuță și mă grăbesc să merg prin țarg, că șcii vorba, șine pleacă mai dă vreme ajunge mai bine! Cum ȋți spun om doi pruncuți miși și mă gângesc cum să-i cresc fără dă mamă”.

Și lui Florea ȋi licăreau ochii 'n lacrimi când ȋi ducea vorba la pruncii săi; unu abia înțărcat, altu abia pe trei ani.

Inchină cu al doilea ciocan lui Chenta, ȋși luă zioa bună și plecă prin țarg grăbit. Cum umbla, întrebând din

om în om prețul vitelor, văzu el că 's foc dă scumpe și ce era cât de cât vacuța mai bună îi cerea suta și cincizeci. Iși făcu socoteala: o sută cincizeci pentru vacă, la Popă Moissă douăzeci pentru maslu, stâlpii la îngroapăciune; pentru pomeni, pe puțin o sută; nu-i rămâne destul pentru „porție“. Nu poate cumpăra vacă și ce o să mănânce bieții copii? Cumnată-sa, nevasta lui Simion frate-so al mai mare, păcat de Dumnezeu că i-a zis să fie muiere! Mai birze o făcea broască că tare-i și place „glodu“ și latrătura dar de lucru fuge 'n fundul pământului. S'-'așumi cu tămăie și să fugi să nu mai gândești a „simbră-lui“ cu ea prin „seledu casei“.

Florea simțea că-i arde pălăria pă cap. Ce potcă 'i vină, așa, de-odată! La Paști era Aica lui să spargi pietrii cu ea; doauă săptămâni în urmă o îngroapă. Cum nu să uită Dumnezeu câte-odată ce face! Bine, rău, nu alege; dă odată cu pumnul 'n cer și stinge o dragă lumină dă viață pă pământ, a cui o fi să fie, nu mai întreabă pe nimeni!

Bag-sama așa i-o fost rânduit. Când să zică și el: Doamne-ajută! trăbui să scoată din ladă suta, să cumpere sicriu, zăbranic, luminări, mărâmi la dieci, vin pentru pomară și câte altele; să mai rămână și dator lui Popă Moissă. „Doamne, Doamne! mare 'l milostivirea ta! scapă mă și pă mine că n'am făcut la nime niși un rău!“ — zisă el disperat, când, întrebând încă la o mârtoagă de vacă i să spusă: sutașazăși.

„Șciam io că m'am înșeluit! și patru suce șinzăși a-și fi prins pă boii mei; da mai ai tu capu la loc? să fi tu om și muere.

Plecă 'nainte prin târg, trăgându-și din greu sufletul. Nu poate cumpăra vacă și pace bună!

Și cum mergea, așa, pierdut în gândurile triste ce-l munceau, să pomeni prin târgul oilor și a bună samă ar fi trecut și prin el, neștiutor de capul său dacă nu l-ar fi deșteptat sbieretul mieilor ce țipau în mâinele căsărilor care-i legau și 'i aruncau în care lungi să-i ducă la moar-

te — pentru bani. „Uită, sărașii mnei! cum zbiară ei după mamele lor, tumna ca copiii așii mei“ și inima i-să umplu mai mult de durere.

Ii veni în gând să cumpere vre'o oaie-doauă pentru lapte dar văzând mai la margine și o cireadă de capre, și aduse aminte că, pe când era în școală, într'o zi le spusă Dascălu: cumcă laptele dă capră îi mai sănătos ca cel de oaie și să hotări să întrebe de prețul lor, plecând într'acolo.

Privi el prin cireadă și văzu una care-i părea a fi bună, lăptoasă; neagră și cu ugeru mare. „Pământu negru face pită albă și bună, își zisă întrebând pe nevăstică ce o păzea stădu-i la coadă cu jordișca în mână: „Cum dai capra nană?“

Capra, și cum ar fi înțeles că e vorba de pielea ei — ce să vinde pentru bani — se uită lung la Florea și începu să zbiere; parcă'i zicea prin meieitul ei tremurător: bun întâlnit.

— Da vai și amar dă mine, mă frace! — răspunsă stăpâna caprii, o nevestică de vre-o douăzeci de ani — m'or dat douăzăși și unu pântru ea: de asta-i capră dă douăzăși și unu dă florinți? Trii îți dă lapce în tătă zioa; iacă, fă socoteala numa cu căce trii groșiță... Io am șerut trizăși da iacă, dacă ți gându dă luat, Ț'o dau cu douăzși și opt că mă sileșce, amaru meu și n'am se face dă r'e dau dă bună voie...

Florea părea că să mai ușurează pe inimă. Adecă mai este lume ca el, cu potcă pă cap, cu amara 'n suflet, izbăt dă rânduiala ursitorilor. Când vezi că ai tovarăși, uiți o leac din necazul tău; așa 'i făcut omul să fie! „Ba io să-ți dau douăzăși și patru; m'oi înșelui, nu m'oi înșelui. N'am mai simbrăluit cu capre dă când m'o făcut mama, aa se să fac, cum îți spun: potca se nu face din om. Iacă zî năroc bun!“ și Florea 'i întinse mâna. — Da mai bine sō șciu că nu vād crițari în ochii mei și n'o dau mai lesnea dă douăzăși și opt! Nu ce scumpi Dumneata c'asa blagă dă capră nu-i găsi în tăt târgu, să dai suce. Iată-ți

spun că-i numa dă trii ani, crescută dă mine dă când eram faţă, cu tăriţă din palmă.

Capra când auzi de palmă să întoarsă spre dânsa eie-
ind, iar stăpână-sa îi mai dete o coajă de pogace să ru-
mege. — Draga mea vezi cum şcie ea c'am vorbit de tă-
rîfe.

Lui Floarea 'i creştea oarecum inima văzând atîta
cuminţie la capră şi la stăpână-sa o inimă aşa de bună.
„Să vege căi muere şe-i plăse să simbrăluiască cu io-
sagu din ogradă“ — îşi zisă el. „Nişi cu douăzeşi şi şasă
n'o dai?“ zisă el nevastii; făcându-se că pleacă.

— Mă doare inima că trăbue să o dau şi cu două-
zăşi şi opt, da şe să fac? Amaru meu... Lui Florea 'i
spunea ce 'i spunea că trebue să ia capra asta, că nu era
în toată cireada târgului, cât era de mare, alta la fel. Să
întoarsă iar: „Noa, iaca 'ţi mai dau un florint, douăzăşi
şi şapce, vrei? dă mâna şi zi răroc! Să socoti cât să so-
con vînzătoarea: s'o dea, să n'o dea. Dar şi fără soţ?
să 'ntrebă ea hotărîtă. N'o dau mai lesne din cum fi-am
spus! Nu ce scumpi acuma pântru nimica că 'ţi ei un io-
sag în ogradă, îţi spun pă Dumnezău. Dă douăzăşi şi
opt şi iacă, năroc bun să fie! — dă, să fie 'mbare-mi ba-
nii cu soţ! şi nevasta oftă din lung, pomenindu-şi vorba
de soţ.

Pe Florea mai îl străbăteau lacrimile 'n ochi. „Aşa-îl
să fie 'mbare-mi banii cu soţ“ să gîndi şi el şi abia acu-
ma prinsă el a înţelege de ce, nevasta asta, tînără, cum o
arăta faţa e cu opregul mohorit, fără cercei în urechi şi
fără mărgelă şi salbă la gât, când toate nevestele nu merg
la târg decît în hănele „dă tînut“, „a bună samă 'i şi
ea fără soţ!“ — Asta 'i amaru din vorbă.

„Noa, fie cu soţ dară! — zisă el din toată inima şi
deschisă sârparul. „Iacă, o caroce dă zăşe, hai cole la sa-
tră să bem alvălucu ca să schimb, că n'am mărunt“.

Nevasta luă hîrtia de zece, o 'nodă în colţu mărămii
şi 'şi desbairă brăcirile să lege capra dând lui Florea
jordişca. Târgu nefiind încheiat încă pe deplin între dânsa

și Florea, care nu număraseră încă toți banii, ea trăbuia să iucă capra de braci până la „șatră“ unde, primind toți banii i-o va da în primire cu vorbe potrivite: s'o stăpânești sănătos ș. a.

Măgdălina, așa se chema nevastica cu capra, era în floarea vârstei, cum îi mai bună de iubit, nu prea frumoasă dar știa să se poarte. Umbletu ei era fălos de 'ți părea că e un păun. Și Floarea băgase bine de seamă la toate ce avea ea atrăgător.

Cum mergeau prin târg alături, căci capra nu mai trăbuia să fie mânătată din dărăt, el o întreabă de unde e.

— Da dă la vai ș'amar dă mine — răspunsă dânsa tot întristată, — dă la Dragșinea!

„Api — atunci nis veșini! — obiectă Floarea, io m'is din Dobreni, hotărâți cu Dragșinea; fișioru lu Mioc Gornicu — dacă-ai auzit dă el“.

— Așa, dară nu nis dăparce! Io mis fata lui Pavel Boantă, se l'or omorât lotrii în drumu mare către graniță.

Măgdălina, cum să uita spre Florea îi venia, nu știu cum, ca și când l'ar mai fi văzut; îi păria om așa dă bun și prietenos, să nu te mai deslipești de el.

Intre astea sosiră la șatră. Legaseră capra de chioloara ușii și, intrind înăuntru Florea ceru „O iță dă răchie 'ndulcită. După ce s'așezară la o masă, Măgdălina reîncepu firul vorbirii; că e Măgdălina fata lui Pavel Boantă lac-așa, amar dă mine! tăt fără năroc am fost. Rămăs'ii de mama numa dă unspreșe ani; pă taica 'l omorără lotrii; mă măritai acum or fi trii ani, la Rusalii, și iacă ajunsăi și văduvă, cu copil! — Vai ș'amar dă mine! — Și ochii 'i licăreau în lacrimi, oftând din fundul sufletului. Apoi continuă: — Biata capra asta, se m'o mai rămas și cășcioara și iacă, trăbui s'o vînd, că vezi-bine, lumea nu ce 'ntrebă ai; dacă n'ai pune, numa decât îți scoace vorbă: abia o apucat să moară... și 'și șterse ochii ce nu mai puteau ține lacrimile.

Lui Florea îi era greu dar să gânde: omul năcăjit, când știe că și alt naț suferă, să 'mpacă mări ușor cu nă-

cazu. De-aceia începu a spune și dinsul năcazul său Măgdălinei.

„Se să faci, nană Măgdălină? poace-că 'i seris altui nat dă om așa! Când s'ar bucura mai bine, atunși să guș-ce mai mult venin“.

Ița de răchie indulcită veni și abura, caldă, răspândind un miros de miere prin șatră. Florea ceru măruntiș 'a o „carce dă zăse“ și umplu în ciocănașă „alvălucu“.

„Iacă aiși — zisă el — zăse florinți ți-am dat afară și cu zăse, douăzăși; iacă și opt. Să ai năroc dă ei!“ Măgdălina 'i dete mâna. Api năroc bun să-ț dee Dumnezău și Dumitale Brat, Floreo! Iosagū ște ți l'am dat dă bună voie și din tătă inima curată să-ți trăiască, să 'ți imbucure șeledu!

Amin! Să-ț ajuce Dumnezău și Dumitale Nană Măgdălină șie cu gându 'i gângi“ — zisă Florea scuturându-și mîna. Și nu știu cum îi părea lui mîna Măgdălinei; caldă, moale și mică. Sămăna așa de mult cu mîna Anicăi lui... și ce înțeleaptă muere! ce frumos știe să vorbească! un fior îl cutremura în tăt corpu; ca și cum ar voi să-i eurgă tăt sângele de prin vine, așa umbla prin ele. Dar își luă curaj și închină Măgdălinei care își legase banii în colțul de măramă.

„Dumnezeu să ce 'mbucure Nană Măgdălină! lasă fă-ți corajie că-i bun Dumnezău! să trăiești! și ciocnind cu ciocănașele băură.

Să-ți ajuce Dumnezău și Dumitale Brat Florea, da vezi, cam greu să 'npacă inima, bat-o focu dă inimă.

Florea nu auzise ce 'i răspundea Măgdălină că era pierdut în niște gânduri ce 'i umblau a valma prin cap. Să gândea la multe și 'și punea fel de fel de întrebări. ce-a zice lumea? — trebue să te ții de gura lumii? — poți să nu dai ascultare inimii? — da lumea face altfel? Mai toarnă în ciocănașe și închină Măgdălinei, beînd, oarecum setos, dintr'o nghitură tot conținutul ciocănașului.

„Da câți copii zîși că l'or ugit, nană Măgdălină?“ întreabă el.

— Num 'o feciță, aproape dă doi ani! — răspunsă ea înduișată, scoțând din traistă un crâmpoi de pâine nedospită, că i să făcuse foame după rachiul cald și dulce, și imbie și pe Florea — că nu 'i fi mâncat d'asară!

Dar el nu observă căci iar îl cuprinseseră gândurile lui multe. Iși răzîmă fruntea pe palmă, și 'ntr'un târziu întrebă iarăși:

„Când ziși că Ț-o murit bărbatu?“

— Tumna la zăpost l'am îngropat. Dumnezeu să-l ierce! răspunsă dânsa, ștergându-și iar ochii ce nu se mai încăpeau de lacrimi. Când a 'și fi zis și io Doamne ajută. În floarea vieții — iacă, merg pă douăzeci și unu dă ani — să stăsim șeva pă zile dă bătrâneță..

„Ascultă! — o întrerupsă Florea, luându-și curaj, ca și cum s'ar fi deșteptat din niște visuri pline de făgăduieli — „Ți-ar strica să ai trii copii? Iacă, mă gângesc așa: a' o fetiță, io am doi copii... și patru lanță de pământ, că'i tare greu să fi în tăce părțile“.

Măgdălina să roși în obraz și-și plecă capu 'n poală, gânditoare. Inima 'i spunea prin bătăi neliniștite ce voia s': știe și aceste bătăi de inimă par'că o îndemnau să s'arunce în brațele lui Florea, că — era așa de bun și prietenos om, să nu te mai deslipești de el.

— Așa văd și io — răspunsă dânsa într'un târziu, șchioasă — că-i greu să fi și muiere, când o lăsat Dumnezeu de lucru pentru fiecare...

„Iac 'atunși, dă mâna și zi năroc bun! nu ce mai gângi“.

— Da când sococești?...

Până la Rusalii iacă, mai avem sinși săptămâni fără trii zile; tumna dăstulă vreme să ne vină cărțile“. Măgdălina 'i întinsă mâna, tremurând de bucurie. Să-i vie norocul, așa, de odată, fără veste.

— Dă n'ar fi într'un șeas rău. Să ne dea Dumnezeu năroc și sănătate, Brat Floreo! Cu cregință unu cătră altu, o să ne 'mbucure Dumnezeu! Lui Florea 'i scânteiau ochii de veselie.

Cum i-a dat Dumnezeu în gând să să ducă prin târgu oilor; să găsească așa „blagă“ dă nevastă; să-și vadă de-odat' tot viitorul ce în faptul zilei era încă negru și posomorât, — atât de luminos și senin, — ca ochii Măgdălinei.

„Nană Măgdălină! zisă el, ținându-i mâna nică și caldă pe inima lui să fim sănătoși noi și copii, ajutorul zicelor dă bătrâneță, încolo niși o lipsă n'o să avem, că mulțam lu Dumnezeu avem cu ște trăi“.

El mai umplu și al treilea ciocan zicând: „asta'i dă cregință“ și după ce-l baură să sărutară. Lumea ce-i vedea îi credea beți și nu să înșela căci beți erau, însă nu de ciocanele cu răchie ci de bucurie.

Capra începu să zbiere afară și Floria 'și adusă aminte că mai are multe dă târguit — pentru pomană și să sfătui cu Magdălina dă tot ce trăbuia, făcându-și socoteala dă bani. O să-i rămână atâta ca să poată cumpăra și o pereche de juncani.

Să sculară să piece. „Dă când m'o făcut mama-zisă dânsul, deșlegând capra din chiotoarea ușii — cu capre r'am simbrăluit. Ia-o tu și-o du acasă până la Rusalii, că io-oi mere prin târg să caut dă Juncani; doar oi găsi mai lesnea cât de miși, pân'la anu o să crească ei buni dă plug“.

— Bine, zisă Magdălină — da vezi să nu ce 'nșelui, să'i plăcești prea scump. „Dacă-i așa, hai cu mine!“

Și plecară amândoi, Măgdălina ducând capra de brăciri.

Mergând, întâlniră prin târg pe Chenta. „Bun întâlnit frace Chento! strigă voios Florea văzându-l“.

— Năroc bun frace Floreo! da ște-ai mai târguit? Iac'o biată Capră și... răsucindu-și mustața arăta din geana ochiului spre Măgdălină.

— Noa, vezi! nu ți-am spus io? Mă frace, io mis păcinut d'ășcea. Da fie 'ntr'un șeas bun! Năroc să vă dee Dumnezeu și s'auzim dă bine.

Și Chenta să pierdu prin mulțime. Cum străbăteau ei prin târg, Florea să chibzui cu Măgdălină că ar fi mult mai bine să nu meargă prin Dragșinea ci din târg să meargă cu dânsul, și Duminecă s'or duce să-și ia și dânsa fetița, s'o ducă la el, ceia-ce-i plăcu și Măgdălinei.

Iși mai făcu odată socoteala de bani ca să știe până la cât poate da pentru juncani. Cizmele, lumânări, vase, mărâmi, și alte mărunțișuri pentru pomană, — n'o s'o facă așa mare și scumpă — vr'o șinspreze florinți tot, — Popa Moisă, mai așteaptă el; o să poată da pentru juncani până la o sută șazăși și șinși și măi rămâne și pentru runtă vr'o șapteazăși. Cam puțin, dar nunta dă văduvi nu e așa scumpă.

Târgul vitelor, ce era de dimineață stăpânit de plugari, ajunsese acum pe mâna căsapilor, care voiau să cumpere ieftin și prin urmare prețurile scădeau mereu, astfel că Floarea 'și cumpăra doi boi buni cu o sută șizeci de florini.

„Iacă — zisa el Măgdălinei — când începe nărocul îți mere tăt bine. Boii mei, cu puțin mai buni cu ăștia, i-am cat cu trisuce șinșizăși“. Plecară cu boii și cu capra, grăbiți să cumpere de toate și pentru pomană, că soarele abia mai era trei suliți pe cer și o să-i prindă noaptea pe drum.

Când să iasă din târg, să întâlnească cu Popa Moisă.

„Bun întâlnit Părinte!“

— A, bine că te'ntâlnii Floreo! zisă Popa Moise, cu un aer tare îngrijorat, poate că ai să-mi dai ăi douăzeci de florini ce-mi datorezi că mis tare lipsit dă bani.

„Ba, Părinte, să mă mai ierți doauă-trii luni!... iac'o să mă'nsor la Rusalii și nu ții pot da acum“.

Părintele Moise 'și schimbă îndată, ca prin farmec înfățișarea. Știa că cununia o să-i mai aducă vr'o câțiva florini; unde mai pui apoi botezele cari o să-i vie după cununie. Prin urmare se bucură de această veste.

— Bine, bine fiule! Dacăi așa, năroc bun!

— Dar așa de grabă?...

*Florea-l rugă să-i scoată cărțile dela Prota și-i spusă
cine e Măgdălina, care-i sărută mâna, apoi luându-și zioa
bură zisă:*

„Ap’asa’i bun târgu Părinte!”

(Din volumul „De pela Noi“.)

Emilia Lungu-Puhallo **(1853-1932)**

Cu Emilia Lungu-Puhallo se încheie seria scriitorilor cari au trăit sub influența marilor creatori ai Renașterii bănățene. Viața ei, plină de singurătate și dureri, se poate împărți în două faze:

Accea a formării ei intelectuale, între 1860—1875 ca elevă la școala tatălui ei, învățătorul Traian Lungu, apoi ca elevă la institutul Notre-Dame din Timișoara iar între 1873-5 ca elevă particulară la Preparandia din Arad.

A doua epocă este cea a tinereții sale, între 1875—1887 când se impune cercurilor literare din Banat și Ardeal ca poetă, novelistă, romancieră și feministă.

În 1887, căsătorindu-se cu ofițerul croat Isac Puhallo de Brlog, stă în Sarajevo și Mostar până în 1892 când murindu-i soțul se reîntoarce la Timișoara, unde-i moare și unicul fiu.

În 1905 — după o lungă perioadă de reculegere — scoate la Timișoara ziarul „Dreptatea Poporului” fiind prima femeie ziaristă profesionistă din Ardeal și Banat. Însă articolele ei de vie polemică nu mai au ecoul dorit în rândurile cetitorilor.

Dela această dată (1906) până la moarte (Decembrie 1932) trăiește singură, retrasă și uitată în Timișoara.

A scris poezii, schițe, povești și un roman. Romanul „Elmira” scris în 1882 și publicat în Familia, dela Oradea-Mare, are sănătoase principii pedagogice și se poate citi și azi cu plăcere. A fost prima femeie română care s'a încumetat să scrie un roman. Lucrările ei mai importante au fost publicate în „Familia”. Aci a și debutat ea,

în paginile acestei reviste, a dat săptămânal din sufletul ei atât cât puterea de creație și cultură o ajutau. De aceea Emilia Lungu poate fi considerată ca o scriitoare familistă, tot așa ca și Iulian Grozescu, Elie Trăilă, Atanasie Marian Marienescu și atâția alți bănățeni, cari toți au fost bine primiți de sufletul deschis al lui Iosif Vulcan. Subiectele ei de inspirație sunt din mediul pe care-l cunoștea mai de aproape și din care făcea și ea parte: al micii burghezii din orașele bănățene. Eroi ei sunt suflete delicate, slabe, cari nu pot infrunta necazurile vieții.

Ca feministă, a contribuit la înființarea societății femeilor române din Timișoara, a condus prima școală primară de fete din Banat și a ținut conferințe despre rolul din trecut al femeii române.

BIBLIOGRAFIE:

A.

1) POEZII:

- La mormântul amicei S. P. R., — „Familia“ a. 1874 No. 13.
 Unde — „Familia“ a. 1874 No. 30.
 Suvenirul — „Familia“ a. 1874. No. 42.
 Doi ochi — „Familia“ a. 1874. No. 49.
 Un singur dor. — „Familia“ a. 1875. No. 13.
 La un ghiocel — „Familia“ a. 1879. No. 38.
 De ce? — „Familia“ a. 1879. No. 71.
 Nu-mi vorbiți. — „Familia“ a. 1879. No. 83.
 Iartă! — „Familia“ a. 1879. No. 97.
 Ieri și astăzi. — „Familia“ a. 1881. No. 12.
 Lăsați-mă. — „Familia“ a. 1881 No. 49.
 Iarna. — „Familia“ a. 1881. No. 79.
 Seara. — „Familia“ a. 1883 No. 16.
 Dimineața. — „Amicul Familiei“ a. 1884. pag. 72.
 Tăc. — „Amicul Familiei“ a. 1884. pg. 123.
 Ei. — „Amicul Familiei“ a. 1884. pg. 226.

II) SCHIȚE, NOVELE:

- Contesa Cornarini. — „Familia“ a. 1874. No. 19, 20, 21, 22, 23, 24.
 Barbul Cobzariul — „Familia“ a. 1878. No. 91, 92, 93, 94, 95, 96,
 97 și broșură separată.
 Ochii cei mai frumoși — „Familia“ a. 1879. No. 45.

- Episod din viața unei femei frumoase. — „Familia” a. 1879. No. 67.
 Cordelia. — „Familia” a. 1880. No. 16, 17, 18, 19 și „Amicul Familiei” a. 1884. pag. 275—280.
 O noapte de vară. — „Familia” a. 1880. No. 41, 42, 43.
 Înaintea luni. — „Familia” a. 1881. No. 44
 Voluntarul. — „Familia” a. 1881. No. 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86.
 O icoană de carnaval — „Familia” a. 1882. No. 3.
 Icoane. — „Amicul Familiei” a. 1884. pag. 98—100.
 Portrete. — „Amicul Familiei” a. 1884. pag. 29—31
 Caractere. — „Noua bibliotecă română” a. I. No. 19.
 Dumineca — „Noua bibliotecă română” a. I. No. 19 și „Luminătorul” (Timișcra) a. 1890. No. 35.
 El și Ea. — „Noua bibliotecă română” a. II. No. 9.
 Paști — „Dreptatea” a. 1886. No. 67.
 Toamna. — „Dreptatea” a. 1896. No. 252.
 Întâia neauă. — „Dreptatea” a. 1896. No. 297
 Ea și El. — „Drapelul” (Lugoji) a. 1905. No. 45.
 Căisănele — „Dreptatea Poporului” a. 1905. No. 29, 30, 31, 32, 33.
 Sfântul Nicolae. — „Dreptatea Poporului” a. 1905. No. 48, 49.
 Noaptea Crăciunului. — „Dreptatea Poporului” a. 1905. No. 52
 „Doina”. — „America” din 10 Febr. 1909, și în broșură separată.
 „Ajunul Crăciunului”. — „Drapelul” din Cicago No. 2 a. 1912.

III) ROMANE:

- „Elmira” — roman în trei părți — „Familia” a. 1882. No. 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30.

IV) DIVERSE:

- Reportaj asupra adunării învățătorilor dela Reșița. — „Biserica și Școala” (Arad) a. 1877. pg. 245.
 Educațiunea prima. — „Biserica și Școala” a. 1878. pg. 28—29.
 Educațiunea Națională. — „Biserica și Școala” a. 1878 pg. 43—44.
 Mama. — „Familia” a. 1878. No. 62.
 O foaie de suvenir, — din ziarul meu — „Familia” a. 1878. No. 24, 25, 26, 27 și 28.
 Mehadia — impresii de călătorie — „Familia” No. 72.
 Femeia Română. — „Biserica și Școala” a. 1879. pg. 358—361
 Elisa Regep. — necrolog — „Biserica și Școala” a. 1879 pg. 393.
 G. excursie de iarnă. — „Familia” a. 1879. No. 6.
 Educațiunea femeii române. — „Biserica și Școala” a. 1880. pag. 225 și 232.
 Instrucțiunea femeii române. — „Biserica și Școala” a. 1880, pag. 314 și „Familia” a. 1880. No. 72.

- În ajunul anului nou. — „Familia” a. 1880. No. 1.
 Monahie sau căsătorie. — „Familia” a. 1880. No. 57.
 Luxul modern. — „Familia” a. 1880. No. 76.
 Gândiri — „Familia” a. 1881. No. 36, 40.
 Femeia și influența ei — disertație rostită în societatea de lectură
 a Românilor din Timișoara în ziua anului nou 1883 —
 și publicată în „Luminătorul” a. 1883 (IV) No. 2.
 Un apel. — „Amicul Familiei” a. 1884. No. 14.
 Amintiri. — „Dreptatea” a. 1896. No. 40, 41, 42, 43.
 Cuiu cu cuiu se scoate. — „Poporul” (Buda-Pesta) a. 1899, No. 6.
 Bani dăruiți. — „Drapelul” a. 1905. No. 43 (Lugoj).
 Lănățenii. — „Dreptatea Poporului” a. 1905, No. 24.
 Noi Români. — „Dreptatea Poporului” a. 1905, No. 26.
 Graiul bătrânesc. — „Dreptatea Poporului” a. 1905, No. 27.
 Tot noi Bănățenii. — „Dreptatea Poporului” a. 1905, No. 29.
 Concertul din drum — „Dreptatea Poporului” a. 1905, No. 40.
 Bănățenilor noștri. — „Dreptatea Poporului” a. 1905, No. 40.
 Școalele noastre. — „Dreptatea Poporului” a. 1905, No. 41.
 Alegerea deputaților pentru congresul național bisericesc. — „Drep-
 tatea Poporului” a. 1905, No. 45.
 Scrutinul. — „Dreptatea Poporului” a. 1905, No. 45.
 Să scumpesc banii. — „Dreptatea Poporului” a. 1905, No. 45.
 Călimariul — „Dreptatea Poporului” a. 1905, No. 46—47.
 Apucături mășave. — „Dreptatea Poporului” a. 1906, No. 2.
 Sfat bun la timp potrivit. — „Dreptatea Poporului” a. 1906, No. 8.

B

- At. M. Marienescu, E. Trăilă și I. Vulcan: Dare de seamă asupra
 concursului pentru premiul femeilor române. „Familia”
 a. 1875, pg. 333—335.
 Dr. At. M. Marienescu: Recenzia novelei „Vagabondul” prezentată
 la concursul revistei „Familia” pentru novele în anul 1879
 — „Familia” a. 1897 (XXXIII) pag. 580—582.
 Vasile Ranta Buticescu: Recenzia novelei „Vagabondul”. — „Familia”
 a. 1897 (XXXIII) pag. 606.
 Liviu Jurchescu: Emilia Lungu — o veche și uitată scriitoare din
 Banat — „Vestul” a. III, No. 519—520.
 Dr. Aurel Cosma-junior: Bănățeni de altădată, vol. I. Timișoara
 1933, pag. 60—62 și 140.
 C. Stoicanescu: Emilia Lungu — „Vestul” a. 1932/26 Dec.
 Dr. Aurel Cosma-junior: Necrolog în „Unirea Română” din 20 De-
 cembrie 1932.
 Ioan Dimitrie Suciu: Emilia Lungu de Puhallo — „Tineretea” (Bu-
 curești) a. II. No. 5, pag. 143—151.

Ioan Dimitrie Suci: Emilia Lungu Puhallo — „Luceafărul“ (Timișoara) a. 1939 (V) No 7—9 (Iulie-Sept. pg. 17—40).
N. Iorga: Încă un nume literar: Emilia Lungu-Puhallo. „Cugeț Clar“ (București) a. 1946 (IV) No. 27, (11 Ianuarie).

EA ȘI EL

După ce așteptase șase ani de-a rândul, acum îi veni și lui numirea definitivă.

Era om tânăr, cu sufletul învăpăiat. Pus în loc inferior, de șicane și nedrepte preterări nu fusese cruțat. Numai individualitatea caracterului și o nețărmurită hărnicie îl ajutară spre țintă — neposedând el pe nimeni care să-i fi oblit calea, sau din dos să-l împingă înainte, precum în lume împinși sunt mulți în posturi onorifice.

De ieri își primise decretul. Era profesor... profesor adevărat, nu auxiliar!

De multele pățanii, însuși nu-și putea crede norocul. Părea acum cu capul mai înalt și cu sufletul mai aripat...

Trei zile de ferii de apropiau. Plănuise, în ele, a-ți cerceta părinții, spunându-le gură la gură faptul săvârșit.

Cu zâmbet îndestulit se gândea la ei. Ce făloșie pe tatăl său, ce răs cu plâns pe biata mamă! Oh! De mari vremuri jertfise ea sfinților tămăde, ca să o învrednicească a-și vedea fiul cu toate laolaltă, cu casa și masa sa...

Și viile lui închipuiri îi zugrăveau mândrele episoade ale viitorului. În ele un inger de femeie, ce-l ademenise prin duh luminat, și bogății de simțiri. Ii făcuse cunoștința, în cea mai radioasă junie. La altarul ridicat ei, se închinase cu gingășie și sfântă adorare. Dar știindu-se om negata, caracterul lui era mult mai sublim, decât să-l fi îndemnat la o declarație prea timpurie!

Dar ceasul dorit, acum se apropia. Hotărât era a-i zice: „fi-mi cîntea casei și soția sufletului!“

Prin ăst vis cu ochii deschiși, se zărea în cuibul său, lângă un studiu, din când în când slobozind fumul aromei țigări. Și era drăguț acest cuib, cu perdelele albe, cu flori în ferestre, și o lampă umbrită. Simția tiptil ca o

umbră apropierea ei; palmele ei puse pe ochii lui; glasul ei întrebând: „ghicești“?

— „Liă! Dragă Liă“, — exclama el sărutându-i degetele, ce a bună seamă pregătiseră o cină după al lui gust frugal.

Trăise destul în asemenea iluzii, acum ca bărbat deplin zoria a faptui și dreptul inimei. Ani întregi se mângăiasă numai cu ele și cu un portret... portret primit în ajunul cenzurii și atunci nu dela ea!

A fost așa:

Un prieten al lui se cununase cu o prietenă a ei. În cercul plin de oaspeți și veselie, apăruse pe o clipă și el, spre a strânge mâinile tinerei părechi. Și unii și alții, mișcați fiind, trecură în o odaie fără martori. Și plini de emoțiuni ca sufletele tinere, mireasa îi arătă din daruri un portret... Era al Liei.

De câte ori nu-și poftise el icoana ei, dar cine s'ar fi apropiat de dânsa cu o asemenea cerere? Acum fiind în pragul a părăsi orașul, cuprins și de vârtejul dorului, îndrăzni a-l cere dela prietena ei...

Mireasa fericită fiind, voia să ferească și pe alții.

„Ia-l“ — zise ea — „dar promite-mi că mi-l trimiți îndărăt, când originalul va fi al d-tale“...

Astă inspirațiune a ei, pe el îl încurcă, încât abia murmură: „Lia e un inger, dar“...

— „Dar e femeie și caracter, și aste nu se câștigă ușor!“ Apostrofă mireasa. „Ea ți-e dragă; te prețuește foarte... Ambii fiind tineri, veți aștepta, noi încă am așteptat destul ziua !“ azi!“.

*

Ca în toate altele, așa și în călătoriile prefera profesorul a fi singur. Colegii tulburau prea mult încântarea lui pentru cer, pământ, văi și dealuri, printre cari șerpuia arumul său.

Variata priveliște, cu sate mărunte, păduri umbroase și holde poleite de soare — lângă ele sale proprii simțiri,

revărsau sufletului una din acele curate îndestuliri, cum arare-ori sunt date omenimei.

La o mică opritoare copii sărăciei îi imbiară apă, proaspătă din izvor. La o alta îi întinseră flori de câmp și brăghin alb, mirositor.

Darnică fu recompensa lor, precum e a tuturor, cari prețuesc produsele măreței naturi.

Gâfâind și șuerând se apropie trenul de o stațiune mai mare.

Lărmuitul clopoștilor, uși trântite, râs și strigăte făcură alaiul de primire. În rețeaua comunicațiunei aici se încopcea o linie nouă. Profesorul sări oblu în sus, nu fără a-și lua și florile. Chipeș și înalt de statură, traversă șinele, suind în un cupeu, deschis de conductor. Dar se căuse, că a intrat. O damă se uita prin fereastra opusă. Poate și dânsa prefera a fi singură. Signalul dat puse trenul în mișcare. Resignat își ocupă el locul...

Într'aste puternicul curent de aer respingea înapoi fumul locomotivei. Svelta călătoare încă fu silită a închide fereastra. Profesorul salută, ea își înclină capul, cum se face în preajma streinilor. Așezată în umbra cotului scoase o carte începând a citi.

El urmărise mișcările ei aproape instinctiv. Atunci cu un pas spre dânsa, exclamă: „Liă, nu greșesc, D-ta însăși?” Cu firești bucuri îi întinse ea mâinile, zicând: „Ce coincidență! nu credeam să te mai întâlnesc cândva. Dar spune cum ți-a mers de atunci până acum?”

El privi lung în ochii ei; fuseseră stele călăuze, pe ceriul juneței sale. Și acum găsi în ei tot acea sinceră și caldă expresie, ce împodobia sublim nefermoasa ei față. Încă ținând mâinile ei, răspunse:

— „Am trăit studiilor și chemării. De rău nu mă vait! Scopul mi l-am ajuns.”

— „Și încotro călătorești?”

— „La părinți. Vreau să le fac o bucurie cu denumirea...”

— „Și atunci“?

— „Nădăjduesc a-mi întemeia căsnicia, punând în ea de stăpână și tovarășe, o dragă ființă... dragă de atunci, când avui norocul a face cunoștința D-tale“...

O fugitivă rumenire îi undulă obrazii, până sub boltitura frunții pentru el fiind ca revărsatul unor zori așteptate.

Inclinat spre ea, cu glas aproape întrebător zise: „Nu crezi că mă desmierd prea timpuriu în ale mele viitoare jericiri? Deci povestește te rog ce fac iubiții părinți, frații și prietenii aceluia îndumnezeit timp?“

— „Oh! părinții erau sănătoși, cunoscuții așijderea“
— însă ce alta mai avea să spună? Doară să spună că prietenele se măritaseră toate... toate până chiar și sorioarele ei mult mai tinere?

În veacul nostru, în butul obiceiurilor noastre sociale, o oribilă destăinuire pentru o fată de 27 ani!

Criticul moment fu curmat prin conductorul care vesti:

„Doamnă stațiunea N. se apropie!“

O întrerupere mai blestemată, ursita nu putuse iscodi!...

După ani mulți, când întâmplarea îi aduse la olaltă, când el și-ar fi descoperit iubirea și dorul a o numi soția sufletului, ursita puse pricină...

Și auzise el bine? Numirea de „Doamnă“ nu o tulbura de fel?!

Fatal cuvânt, care lovi ca fulgerul.

Fusese el oare nebun, de nici când nu gândise, că astă ființă putea fi iubită și de altul mai sprinten ca el? Agitat și scos din fire, el o conjură pe amintirile juniei, să-i spună: e doamnă sau domnișoară?

O luptă de un moment se porni. Sinceritatea sufletului și făloșia ei, o smâncinară grozav. Aproape fără răsuflu șopti: „Doamnă“. Niște clipe de grea tăcere se puseră între ei. Apoi încă un salut scurt, și ei se despărțiră

Rămăs singur, el din înălțimea nădejdiilor se simți picat în noianul pustiiilor mâhniri. A fost destul un cuvânt

spre a-i sfârâma credința, la care zidise cu ce a avut mai sfânt și curat...

Piscuri surii se perindau cu brazi seculari, dar profesorul pierduse farmecul lor. Soarele asfințise, când scodorii în gara ultimei stațiuni. Niște cunoscuți îl salutară de bun ajuns; el le mulțumi prin gesturi grăbite. O bătrână păreche de țărani, își făcea loc printre mulțime. Pe ei îi cuprinse cu brațele. Au fost părinții lui.

Intr'adevăr trenul cu Lia, sbura ca aripat. Și ea era singură și prada păcatului ce-o rodea dureros.

Fusese întotdeauna mult prea rigidă față de sine, decât să-și înjosească conștiința cu neadevăruri. Ce ispită fu acum? Ce silă spre a minți?

Adevărat, ochii lui o fixaseră în mod nemilos. Nu voise oare și dânsul a râde de o fată tomnatecă, precum e obiceiul multora din societate?

Of! Pentru asta a mințit. Ba mai bucuros și-ar fi dat viața decât să spună că e Lia... acea Liă jăloasă, ce a respins pe mulți numai și numai pentru că îl iubea pe el...

Ca epilog, face o prietenă următoarea sentință: „Ea și El au fost juni din vremi bătrâne“.

— „De ce“? întreb eu.

— „Pentru că numai atunci s'a iubit și resignat cu asemenea nepricepute sfiiri“...

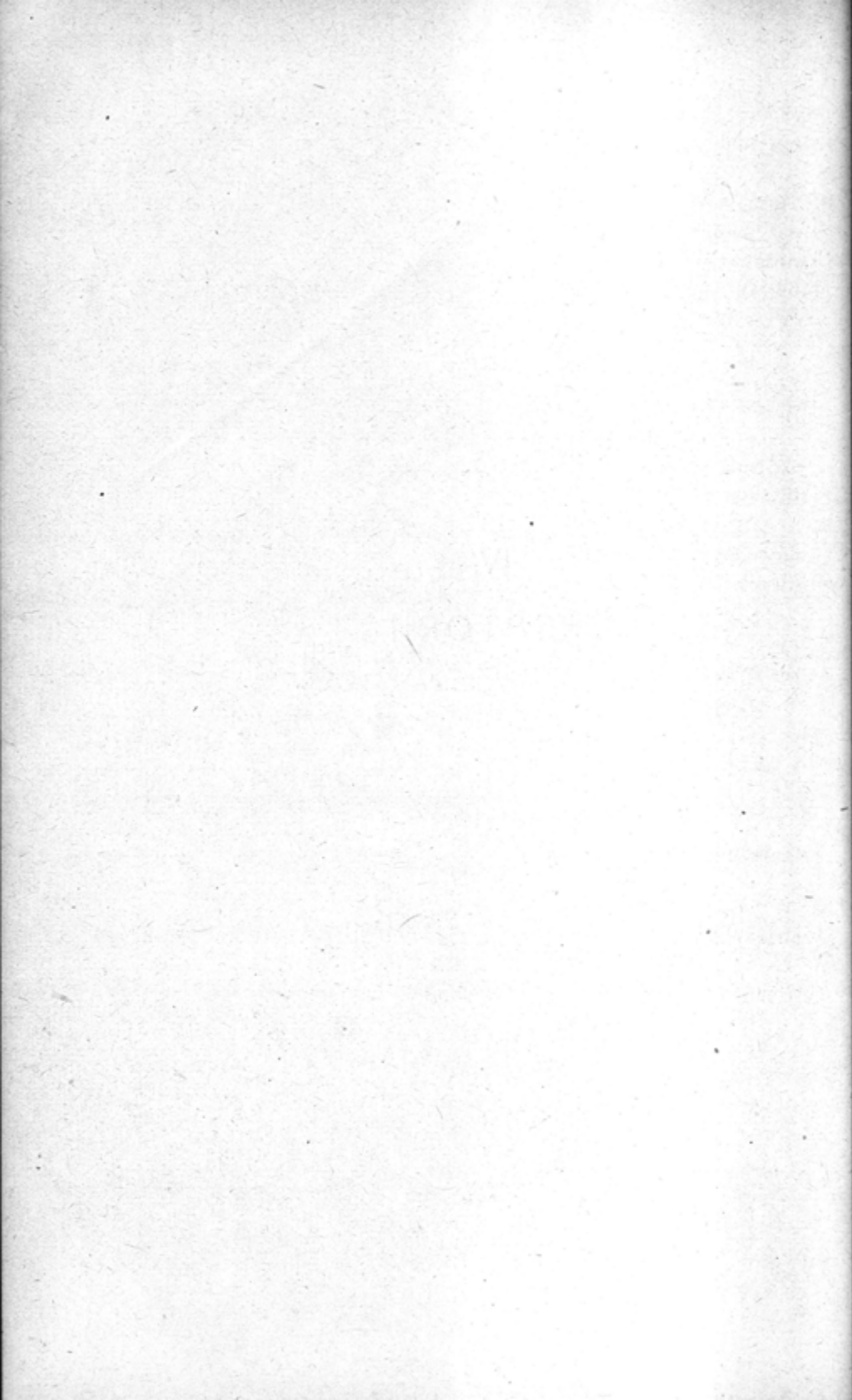
— „Oare acum să fi perit aceste pudice virtuți?“

— „Ce vrei cu învechituri? Suntem în timpuri practice!“ răspunse ea cu convingere.

Eu tac, iar tu, cetitorule fi bun și spune ce gândești.

(Din „Drapelul“ a. 1905, No. 45).

IV.
CREATORII

Gheorghe Bocu

(1850—1893)

Câți dintre Români care își iubesc trecutul neamului nu cunosc Doina lui Lucaciu? De melodia doinei acestea, prin anii Memorandului 93—98 răsunau toate satele, lunecile și văile însângerațului Ardeal. Dar câți știu oare că autorul acestei nemuritoare Doine este Gheorghe Bocu, învățătorul mândru și dârz din Șistarovățul Banatului?

Gheorghe Bocu a venit în Banat din ținutul Hălmașului, teatrul revoluțiilor din 1784 și 1848 din comuna Lazuri și e colaboratorul lui Pavel Bocu, aghiotantul lui Horia, pedepsit și el cu frângerea pe roată. Face liceul la Beiuș, apoi trece la școala Normală din Arad ca elev iubit al profesorului Alexandru Gavra. Întâi funcționează ca învățător în Munții lui Apuseni unde duhul ercismului plutea în toate. Cu sentimente de nemărginită dragoste de neam și conștient de menirea sa, descinde el în 1872 în Șistarovăț. Prin intransigența sa în școală și în afară de școală, prin atitudinea lui dârză în reuniuni și prin abnegația sa, el reînviază întreg ținutul amorțit la conștiința națională.

În anul 1877, Episcopul Ion Mețianu publică un premiu pentru cea mai bună lucrare care va trata despre „remunerațiunii și pedepse în școala populară”. La concurs se prezintă și Gh. Bocu și obține premiul I-iu dintre

cei 32 de concurenți. Urmează apoi o epocă de liniște în viața lui. Vine însă anul 1892 când Românii în frunte cu Vasile Lucaciu, I. Rațiu, Aurel Suciu, Iuliu Coroianu, prezintă lui Franz Iosif durerile lor și Impăratul în loc să-i satisfacă îi aruncă în temniți. Sufletul românesc nu cred să fi fost vre'odată mai agitat ca în acele momente. Milioane de Români așteptau nerăbdători sentința dela Cluj. Gh. Bocu, care urmărea și el cu răsuflarea înăbușită tot pasul luptei noastre naționale și în care zăcea duhul eroic al strămoșului ucis cu 100 de ani în urmă, reușește să intruchipeze în acest moment toată durerea neamului românesc în nemuritoarea Doină a lui Lucaciu. Ca orice cântec revoluționar, Doina se răspândește vertiginos, răsărind din mii de unghere și baionetele ungurești se arătau neputincioase de a o strivi. La hore, la nunți, în case particulare, la petreceri, baluri, unde se întâlneau doi Români isbucnea doina. Statul maghiar lupta cu o fantomă. Parchetul de Cluj intentă proces contra autorului, dar nu putu fi judecat din cauza că în 10 Iunie 1893, autorul muri.

Gh. Bocu a declamat doina lui în fața națiunii întocmai cum făcuse Andrei Mureșeanu cu Răsunetul lui și Rouget de L'Isle cu Marseilleza. Curajul lui, puterea lui de fascinare a fost care a inflăcărat, iar nu setea de ascunsă glorie literară. Bocu n'a râvnit aceasta. N'a vrut să fie poet și totuși prin tumultul simțirii lui a devenit.

BIBLIOGRAFIE:

A.

- I) Remunerațiunile și pedepsele în școala populară — „Minte și inimă“ (Arad) a. 1877 No. 2, 6, 7.
- II) La pensionarea lui Alexandru Gavra — „Minte și inimă“, a. 1877 No. 5.
- III) Cuvânt funebru l rostit la înmormântarea studentului Eugen Suciu. — „Biserica și școala“ (Arad) a. 1877 pg. 62—3.
- IV) Prelegere practică ținută de învățătorul Gh. Bocu, în conferința învățătoarească din Lipova la 8/20 Sept. 1886. — „Biserica

și școala" a. 1887 pg. 172—5 și 196—8.

- V) Un cuvânt serios la începutul anului școlastic rostit în adunarea generală a învățătorilor rom. gr. ort. din tractul Lipovei. „Biserica și școala" a. 1881; pg. 317.
- VI) Sfințirea bisericii din Șistarovățiu. — „Biserica și școala" a. 1882 pg. 476—7 (reportajiu).
- VII) Necazuri învățătoarești. — „Biserica și școala" a. 1885 pg. 60.
- VIII) Martirului Dr. Vasile Lucaciu (Doina lui Lucaciu) — „Foaia Poporului" (Sibiu) a. 1893 No. 32.

B.

- I) Episcopul I. Mețianu: Premiu pentru o disertațiune despre remunerațiuni și pedepse în școala poporală. — „Minte și inimă" a. 1877 No. 7.
- II) I. Grădinariu: Chestiunea salariilor învățătoarești. — „Biserica și școala" a. 1885 pg. 80.
- III) Doina lui Lucaciu — „Dreptatea" a. 1895 No. 42, 43, 44.
- IV) Dr. Ioan Suciu: Doina lui Lucaciu — o lămurire — „Dreptatea" a. 1895 No. 49.
- V) Iosif Vulcan: Doina lui Lucaciu. — „Dreptatea" a. 1895 No. 84.
- VI) La mormântul dascălului Gh. Bocu — „Vestul" a. VIII (1937) No. 1931, 1932, 1933.
- VII) Ioan Dimitrie Suciu: Gheorghe Bocu (1850—1893) — „Vestul" a. VIII (1937) No. 1892.
- VIII) Ioan Dimitrie Suciu: Contribuțiuni la activitatea lui Gh. Bocu — „Vestul" a. X (1939) No. 2324.

DOINA LUI LUCACIU

*Cântă-o mierlă prin păduri,
Robu-i Lucaciu la Unguri,
Pentru sfânta dreptate,
Căci noi n'avem din ea parte!*

*Nu fi mierlă supărată
Nu-i robia ne 'ncetată,
Vine-o d'albă primăvară
Fi-va Lucaciu liber iară!*

*Nu suspina înzadar
Du-mi-te pân' la Sătmar
Unde-i Lucaciu la 'nchisoare
Nu vede nici cer nici soare.*

*Du-te și te pune 'ndată
La fereastra-i încuiată,
Și-i spune închinăciune
Dela întreaga națiune.*

*Spune-i multă voe bună
Și că-i împletim cunună,
O cunună 'n trei colori
Din mai multe d'albe flori!*

*Că el bine s'a luptat,
Ca Român înflăcărat,
Pentru țară și națiune
A pretins el multe bune!*

*Spune-i, mierlă dragă, spune,
Dela 'ntreaga sa națiune,
Că noi cu toți îl iubim,
Pentru el în foc sărim.*

*Fi-va Lucaciu liber iară
Pentru noi în astă țară
Până-i viu nu-l părăsim
Mai bine toți ne jertfim.*

(Din „Foaia Poporului“ a. 1893 No. 32).

Ion Popovici-Bănăţeanu

(1869-1893)

După cum renaşterea bănăţeană a avut trei reprezentanţi mai însemnaţi pe Tichindeal, Paul Iorgovici şi C. D. Loga, tot astfel şi acest al treilea moment de mare însemnătate pentru cultura bănăţeană, — acela al creatorilor — e reprezentat prin trei talente mari, cari dacă ar fi ajuns la maturitate, Banatul ar fi avut astăzi un rol cu mult mai important în dezvoltarea culturii româneşti. Aceşti trei mari creatori bănăţeni sunt Ion Popovici-Bănăţeanu, Victor Vlad Delamarina şi Casian R. Munteanu. Nici unul dintre ei n'au ajuns vârsta de treizeci de ani, toţi trei au dus o viaţă sbuciumată, plină de lipsuri şi au murit înainte ca talentul lor să ajungă până la genialitate. Inşă meritul lor cel mare — pentru care pe bună dreptate se pot numi creatori — este că la un moment dat, ei au reuşit să-şi impună felul lor de a scrie cu preocupările lor din viaţa Banatului, atrăgându-şi admiraţia şi simpatia întregului românism — şi ce-i mai mult au reuşit să creeze LIMBA LITERARĂ BĂNĂŢEANĂ. Căci există o limbă literară bănăţeană, după cum există una moldoveană, una munteană şi una ardeleană.

Şi înainte de ei subdialectul bănăţean se observa în diferite opere: astfel în dicţionarul valaho-latinum din veacul al XVII-lea, sunt diferite particularităţi provinciale, cari au făcut pe cercetători să-i stabilească originea în Banat, apoi limba marilor înfăptuitori ai renaşterii bănăţene şi a Epigonilor lor, e plină de expresii tipice bănăţene.

Meritul lui I. P. Bănăţeanu şi V. V. Delamarina constă în faptul că ei au creat limba literară bănăţeană, dându-i o formă artistică, ceea ce nu au făcut înaintaşii lor,

care scriau în această limbă, nu mai pentru că o cunoșteau mai bine, fără a urmări un scop superior.

Și a crea o limbă, e tot atât de mult, cât și a scrie o operă nepieritoare.

Dante, Shakespeare, Eminescu, poate nu ne-ar apare azi atât de uriași, dacă limba în care și-au scris operele lor n'ar fi devenit limba literară a Italiei, Angliei și României.

Niță Popovici era fiul unui „maistor” opincar din Lugoj, care mai târziu îl va face mult necaz și pe care poetul, nu-l va mai considera printre cei vii pela sfârșitul vieții. Totuși educația primită în acel mediu al micii burghezii lugojene, îl influențează covârșitor în opera lui de mai târziu. Face primele clase la liceul din Lugoj de unde e eliminat împreună cu Victor Vlad Delamarina, pentru sentimentele lor naționale. Acuma începe dureroasa lui pribegie care va dura până la sfârșitul vieții. După o ședere de câțiva ani la liceul din Brașov, se înscrie la Teologia din Caransebeș. Idealul lui era să termine teologia, apoi să se facă preot la sat, unde ar fi avut răgaz să scrie. Din cauza unei iubiri nepermise cu soția unuia dintre profesorii săi, trebuie în anul ultim să părăsească teologia. Desiluzionat, bolnav, pleacă în toamna anului 1892 la București ca funcționar la contabilitatea „Ligii pentru unitatea culturală a Românilor”.

Maiorescu în acea vreme era stabilit la București și Junimea îl urmărise. Imediat după sosire, Popovici trimite lui Maiorescu „spre apreciere” câteva poezii. Acesta dându-și seama de talentul lui îl invită la dânsul. „Prin felul lui simplu fără nici o afectare și fără acea intenție de a produce efect”, Popovici devine simpatie marelui critic care-l invită să citească la întrunirea cercului „Junimea” novelele sale. Citirea novelei „In lume” a fost în acea seară din 16 Ianuarie 1893, debutul lui literar: „De la început ne-a încântat cumpătarea, aș zice linștea intensivă a stilului, plastica descriere a amănuntelor, și acea

„limbă românească, plină de miez, care mai ales pe cei „deprinși și cu alte limbi îi trezește ca din vis, și le dă „impresia unei vieți sufletești de cea mai mare adâncime „a simțirii” — ne mărturisește mai târziu Maiorescu, care a asistat în acea seară la citirea novejii.

După acest succes, cu ajutorul lui Maiorescu se reîntoarce acasă, își revede mama bolnavă, își caută de sănătate și încearcă să termine Teologia din Caransebeș, unde între timp intervenise Maiorescu pentru a fi readmis. Însă era prea târziu. „Ajuns acasă, cu schimbarea cli- „mei, frigurile m'au luat în goană și nu-mi era că mă „scuturau ci-mi era că biata mamă se bătea cu alte gân- „duri și nu i se mai usca fața de lacrimi”. În Mai (1893) era tot la Lugoj în căutarea sănătății. Pleacă apoi în acest scop la Tușnad de unde continuă corespondența cu Maiorescu: „Aerul, apa, îmi priesc de minune, pofta de mân- „care mi-a crescut, respirația mi-e mai lungă și umbletul „nu mă mai obosește, cum mă obosea acasă”. Era doar o autosugestie însănătoșirea lui. La sfârșitul lui August (29), acasă, în orașul copilăriei lui își încheie calvarul vieții.

Opera lui e foarte vastă pentru timpul cât a trăit. Încă depe băncile școalei scrie la ziarul „Trbuna” din Sibiu, poezii, romane și traduceri din literatura țărilor nordice. În poezie, e influențat de Eminescu. Mai târziu reușește să iasă de sub această influență introducând o notă personală: resemnarea. „Amorul nu-i este acel „lung pri- „lej de durere” ci „un basm al dorului ce s'a tot spus „din vremi păgâne”. (Il. Chendi).

Novelile lui sunt inspirate din viața meseriașilor lugojeni și prin ele Popovici a ajuns creator în cultura bănațeană. „Cele două romane și poeziile lui rămân dovada „unui mare talent literar. Puternica intuiție originală, din „care sunt isvorâte, conformitatea expresiilor și acea mă- „sură și tonalitate egală, care se găsesc așa de rar în serie- „rile române, sunt semnul celui chemat și celui ales”. (Titu Maiorescu).

BIBLIOGRAFIE:

I. POEZII:

- Lângă Tine. — „Tribuna“ (Sibiu) a. 1888 No. 7.
La groapă — „Tribuna“ (Sibiu) a. 1888 No. 7.
Cerul de nori — „Tribuna“ (Sibiu) a. 1888 No. 7.
Șerpele — poveste versificată — „Tribuna“ (Sibiu) a. 1888 No. 158 și urm.
Cal din frâu — poveste versificată — „Tribuna“ (Sibiu) a. 1889 No. 40.
Și de eri — „Tribuna“ (Sibiu) a. 1889 No. 72.
Mutul — poezie în proză — „Tribuna“ (Sibiu) a. 1889 No. 261.
Mediocritatea — poezie în proză — „Tribuna“ (Sibiu) a. 1889 No. 261.
Din mult și astăzi — poezie în proză — „Tribuna“ (Sibiu) a. 1889 No. 261.
Tărănă — poezie în proză — „Tribuna“ (Sibiu) a. 1889 No. 261.
La fereastră — „Tribuna“ (Sibiu) a. 1890 No. 8.
În groapă — „Tribuna“ (Sibiu) a. 1890 No. 17.
Trandafir — poezie versificată — „Tribuna“ (Sibiu) a. 1890 No. 39.
În clipa morții — „Tribuna“ (Sibiu) a. 1890 No. 269.
Liniște — „Tribuna“ (Sibiu) a. 1889 a. No. 269.
Sară de toamnă — Convorbiri Literare a. 1893 No. 9 pg. 797—8.
Unui anacronist — Convorbiri literare — a. 1893 No. 9 pg. 797—8.
Mamei — Convorbiri literare — a. 1893 No. 1 pg. 797—8.
Pe a lui umăr — Convorbiri literare — a. 1893 No. 3 pg. 277—8.
Sub nuc — Convorbiri literare — a. 1893 No. 4, No. 368.
Cu pasul — Convorbiri literare — a. 1893 No. 6 pg. 522.
Cu aducerile aminte — Convorbiri literare — a. 1893 No. 6 pg. 523.
Dute — Convorbiri literare — a. 1893 No. 6 pg. 524—5.
La groapă — Convorbiri literare — a. 1893 No. 6 pg. 525.
Cum nu vine el — Convorbiri literare — a. 1893 No. 6 pg. 526.
Dăgăt de clopot — Convorbiri literare — a. 1893 No. 7 pg. 619.

II. SCHIȚE, NOVELE:

- Din lume — „Tribuna“ a. 1889 No. 198 și 199.
Căminatul fraților — „Tribuna“ a. 1889 No. 265.
Din lume — „Tribuna“ a. 1890 No. 2—5.
Dăle tinerețelor — „Tribuna“ a. 1890 No. 125—7.
Feciorul moșului — „Tribuna“ a. 1890 No. 280—283.
În lume — Convorbiri literare — a. 1893 No. 10 pg. 801—835.
După un an de jale — Convorbiri literare — a. 1893 No. 3, pg. 193—230.

III. TRADUCERI:

- Gaston Gehaelder: „Comedianul” — „Tribuna” a. 1889 No. 19—20.
Robert Dunkan Milne: „Zece mii de ani în ghiață” — „Tribuna”
a. 1889 No. 34—8.
Ivan Turghenieff: „Sublocotenentul Lergunoff” — „Tribuna” a.
1889 No. 48—52.
Björnson Björnstjerne: „Cuibul de vultur” — „Tribuna” a. 1898,
No. 256.
Ibsen: „Expedițiunea nordică” — piesă în patru acte. Lugoj. 1907
(în volum).

IV) DIVERSE:

- Fulgi de zăpadă — cugetări — „Tribuna” a. 1890, No. 269.
Românele în istorie — disertație — „Tribuna” a. 1890, No. 272—3.
Poezii populare din Banat — „Tribuna” a. 1890, No. 13—14.
Două scrisori dela Ion Popovici Bănățeanul „Convorbiri Literare”
a. XL (1906), pg. 278—281.

V) IN VOLUM:

- „Nuvele” — vol. I — București, 1909 „Biblioteca populară Socec”
No. 81—82
„Din viața meseriașilor” — nuvele — cu o biografie de Titu Maiorescu
și cu portretul autorului. București f. a. „Biblioteca
pentru toți” No. 23—24.
„In lume” — Pagini alese din Scriitori Români — București f. a.
Ed. I. No. 105—106. Ed. II. No. 185.
Ion Popovici Bănățeanu: „Ant in the Woold” — „Roumanian sto-
ries translated from the original bi Lucj Bjng”. London —
New-York 1921.
D-1 Tr. Topliceanu, la sfârșitul studiului D-sale despre I. P. B. pu-
blică un „adaus” care cuprinde poeziile: „Cum nu vine el”,
„Cu aducerile-aminte”, „Du-te”, „Mamei”, „Cu pasul” și o
scrisoare a poetului către T. Maiorescu

- B.
I) Titu Maiorescu: Ion Popovici-Bănățeanu — necrolog — „Convor-
biri Literare” a. 1893, No. 6, pg. 520—521.
II) Dimitrie R. Rosetti: „Dicționarul Contemporanilor”. București
1898, pg. 154.
III) Enciclopedia Română. t. III, pg. 645. Ed. Dr. C. Diaconovici.
IV) Duiliu Zamfirescu: „Poporanismul în literatură” — discurs de
recepție la Academie — Buc. 1909 pg. 40—1 și 55.
V) Ilarie Cheșediș: „Portrete literare” — Biblioteca pentru toți — Bu-
curești f. a. pg. 71—76.
VI) Gh. Adamescu: „Contribuțiune la Bibliografia Românească”

Fasc. I pg. 178; Fasc. II pg. 305.

- VII) Titu Maiorescu: „Critice“ vol III București 1908 pg. 150 și uria.
VIII) Traian Topliceanu: Viața și opera lui Ioan Popovici Bănățanu. Caransebeș 1930. Extras din anuarul liceului C. Brediceanu din Lugoj].
IX) Sever Bocu: Ion Popovici Bănățeanu — „Vestul“ a III. No. 44
X) Gh. Cardaș: „Poetii și prozatorii Ardealului până la Unire“ Biblioteca pt. toți. București f. a. pg. 448—468
XI) Ion Breazu: „Literatura Tribunei“ — „Dacoromania“ Cluj a. VIII, pg. 98—111.
XII) Ion Pillat: Poetii din Ardeal și Banat. „Pagini alese“ serie nouă No 19—20, pg. 63—8.
XIII) Ion Breazu: Povestitori ardeleni și bănățeni până la Unire — Antologie Cluj 1937 — Biblioteca secției literare și filologice a Astei No. 1, pg. 139—170.
XIV) Radu Popescu: Recenzia lucrării d-lui Traian Topliceanu în „Vestul“ a. I (1930) No. 96.
XV) Gh. Dinteanu: Ion Popovici-Bănățeanu „Vestul“ a 1932 No. 578, 579, 580.
XVI) M. Lația: Ion Popovici-Bănățeanu și „Tribuna“ din Sibiu. „Vestul“ a. 1932 No. 584.
XVII) I. E. Torouțiu: Studii și documente literare vol V. București 1935 pg. 51—54 (corespondența lui I. P. B. cu Titu Maiorescu).
XVIII) I. Breazu: O scrisoare a lui I. P. Bănățeanu „Luceafărul“ Timișoara a. 1938 (IV) Mai—Iunie pg 25—27.
(Lucrările publicate de I. B. în „Tribuna“ au fost citate după studiul d-lui Traian Topliceanu).

SUB NUC

*Sub nucul pus din vremi bătrâne
Ei s'au retras; la umbra lui
Îi spune basmul dorului
Ce s'a tot spus din vremi păgâne.*

*Blânzi ochii ei alunecară
Pe fața lui mai din adins,
Dar când privirea ei i-a prins,
— Ea s'a făcut ca și de pară.*

*Incetișor o ia de mână:
Mi-ești dragă cât nu pot să spun,*

N'ași vrea dar uite mă supun
Să-mi fi de-apururea stăpână.
Și apoi de pieptul lui o strânse
Pierdută 'n ochii lui, de dor
Atâta de fermecător,
Obrajii 'n mâini ea îi cuprinse
Și soarele sta 'n asfințire
Ca și al mamei cald surâs
O dulce rază le-a trimis
Să lege sfânta lor iubire.

(După „Convorbiri literare“ a. 1893 pg. 368).

SARĂ DE TOAMNĂ

I.

Prin văzduh nouri albaștri răsfirați ușor dispar,
Iar în negura de veacuri blânde stelele răsar;
Din spre codrii sfiicioasă iese luna îngândurată;
Ca o dulce mângâiere dintr'o inimă curată!

II.

A pustiu țărăesc greeri prin câmpia, sărăcită
De podoabe, ce se 'ntinde jalnică și ruginită.
Limbi de foc sglobii, sălbatec se ivesc în fundul zării
Și din când în când un chiot sfâște liniștea sării.

III.

Lunca-i mută, lunca-i moartă. De când toamna 'n
rece brumă
Amuțit-a ca prin farmec și horiri, și răs și glumă
Alungând în țări de vară ciripit de rândunele,
A sburat seninul verii, bucuria mea cu ele.

IV.

Umbra crește ca durerea unui suflet pribegit,
Eu mă simt atât des singur și atât de părăsit!
Și pășesc încet, pe gânduri, în spre solitara-mi vatră
La fereastra casei mele câinii hăuie și latră.

(Convorbiri literare“ a. 1893 No. 9 pg. 797)

CU ADUCERILE AMINTE

I.

*Cu aducerile-aminte
Din viața din trecut
Tu mă cerți, mă cerți acum
Par'că nu m'ai cunoscut.*

II.

*Dar, iubito, dacă astăzi
Rece sunt, să nu te miri,
Nici să turburi amintirea
Cu nedrepte 'nvinuiri:*

III.

*Căci tu nu mai ești aceeaș,
Cu privire de eres
Să adormi durerea'n suflet
Să dai vieții înțeles.*

IV.

*Și nici eu nu sunt ca 'n vremuri
Când atâta ne iubirăm....
E de mult — un veac îmi pare —
De când nu ne întâlnirăm.*

V.

*Vezi, nici tu nu ești de vină,
Dar nici eu nu am păcat:
Ne 'ndurata vreme, dragă
Drumul ni l'a destinat.*

VI.

*Nu cu ceartă să te-apropii,
Blândă tu să 'mi eși în cale,
Pe frumos trecutul nostru
Să vărsăm lacrimi de jale!*

(„Convorbiri literare“ a. 1893 No. 6 pg. 523)

MAMEI

*Nu mai plânge, nu mai plânge, mamă dragă, nu mai plânge
Ale tale doruri toate și dureri nu le poți stânge
Cu a lacrimilor picuri.*

*Roiul chinurilor crude tipărit 'n supta-ți față,
Suferințele troene din a ta trudită viață
Pe-a mea inimă le smicuri.*

*De ce plângi? Trecut-a vremea când alergai orașul
Intrebând pe fie-care, unde-ți este copilașul
Și erai de frică moartă.*

*Că-i pierdut, ori căruțașii l'au călcat în drumul mare
Și tu n'o să-i dai de urmă, ori să-l vezi fără suflare
Aducându-l 'om pe poartă.*

*Când cu ochii seci de lacrimi, istovită de veghiat,
Te rugai așa fierbinte, în genunchi lâng' al meu pat:
Doamne! Doamne! scapă-mi-l.*

*Căci e bun, e blând, cuminte, și e toată-a mea avere,
E nădejdea bătrâneții, singura mea mângăiere
Și mi-e singurul copil!*

*Au trecut și nu mai plânge. Ai văzut la rândunică
Puii, dacă prind aripe, dela cuiburi se ridică
Și în largul lumii zboară.*

*Și tu știi că toate 'n lume, când ajung la-al vieții rost,
Se desbină, se 'mprăștie, ca și cum nici n'ar fi fost
Frățior și sorioară.*

*Ce-ți mai turburi dar viața și nu dormi nopțile 'ntregi
N'ai să schimbi tu mersul lumii, n'ai să dăr'mi veșnice legi.
Nici să 'ntorci vremea 'napoi.*

Și durerea cu viața deodată-i plămădită,
Până la mormânt cu truda și cu doru-i înfrățită
Asta-i scrisă pentru noi.

Gârbovită și bătrână, nesimțit tu te apropii
Cu durerile vieții pân' la marginile gropii
Și nu poți muri de dor.

Lung te uiți în a mea cale, genele abia 'ți ridici,
Și în inima pustie te frământă ca să despici
Zarea depărtărilor.

Dar fecioru-i dus departe, dar fecioru-ți nu mai vine
Căci s'a pus atâta vreme între el și între tine,
Cale ce nu se mai curmă.

Mamă dragă, mamă dragă, nici atât nu ai pe lume;
Să mă vezi în clipa morții, să mă strigi încet pe nume,
Cu suflarea cea din urmă.

Să m'aplec plângând spre tine, să închid albele-ți pleoape
Și să pun o cruce simplă, semnul tristei tale groape
Intr'un colț uitat, tăcut...

Și împins de mâna sorții pe a vieții neagră cale,
Cine știe de-oîu ajunge să mă închin țărânii tale
Și mormântul să-ți sărut.

(„Convorbiri literare“ a. 1893 No. 1 pg. 58—9).

CU PASUL

I.

Cu pasul unui biet pribeag
Convoiul jalnic pleacă,
Și 'n urmă nu e nimenea
La groapă să 'l petreacă.

II.

*Incet alătura m'am dus,
Durerea să mă frângă,
Căci de-oiu muri, și 'n urma mea
Nu-i cine să mă plângă.*

(„Convorbiri literare“ a. 1893 No. 6 pg. 522)

LA GROAPĂ

I.

*La groapă toți o petreceau
Plângând-o ca pe-o moartă,
Pe când ea încă mai trăia;
Căci sufletu-mi o poartă!*

II.

*Și trupul ei l-au așezat
În cripta seculară,
Pe când pe mine m'au uitat
Cu dragostea-mi afară.*

(„Convorbiri literare“ a. 1893 No. 6 pg. 525)

IN LUME

Din viața meseriașilor

Pășind încet pe drumul larg și plin de praf, omul se apropia de oraș. În spate își ducea calabălăcul; niște haine vechi, câteva schimburi și o păreche de ghete, iar în sân, învălitate într-o năframă, „cartea de botez, cartea de lucru și cartea de cătănie“, întreaga lui avere. Trei ani de zile slujise pe împăratul și negăsind loc în orașul unde fusese, c'un băț în mână și cu câțiva creițari în buzunar porni în lume și călca așezat ca omul învățat cu drumu-

rile. Auzise, ba unii îl și sfătuiră să plece la Lugoj, unde sunt mai mulți maeștri și trecerea negoșului mai mare, iar el, cu nădejde în suflet purcese la drum. Se simțea tare și doritor de muncă. Trei ani de zile nu mai văzuse lucrătoare, trei ani de zile să nu mai lucreze meșteșugul, ce cu atâta drag îl învățase, îi părea că acum n'ar mai ști prinde pielea în mână, însă cu cât pășea înainte, cu atât încrederea în sine îl stăpânea mai mult „dar lucru, lucru, își zicea în gândul lui, încât să se mire toți, și opincile argăsite de mine când le ia săteanul în mână să nu le mai lase“. Și când zicea așa, pășia mai repede și-i venea să sboare, și să ajungă mai curând. Dar apoi iar se domolea, îi veneau alte gânduri, că nu va găsi loc și atunci ce va face?

Să nu găsească de lucru? Ii era frică să-și răspundă și să se gândească la ce avea să facă când nu va găsi loc. A! numai să găsească la cineva lucru, se mângăia tot el, alungându-și astfel gândurile rele și ținându-și viitorul. Și se vedea în lucrătoare muncind cât șapte și adunând creștari pe creștari se vedea cumpărând întâiu o piele, apoi două, în urmă trei, șase și tot mai multe, tot mai multe până își va face și el o lucrătoare și, dacă găsește și el o fată pe plac, să se însoare.

Gândurile îl îmbătaseră și nu mai știa pe unde calcă, venea încet cu capul în pământ, dar locului n'ar fi stat, căci oboseala n'o simțea și par'că cineva îl împingea înainte.

Era toamnă târzie, câmpiile sărăcite și drumul pustiu. Plopul din marginea drumului își plângeau frunzele risipite de vânt și triști își încovoiau vârfurile țuguiate.

Tarina săracă și moartă, iar dealurile fără glas șurmeneau în asfințitul soarelui ca omul, pe care în clipa morții voești să-l scapi cu cel din urmă leac. Și umbrele fântânelor răslețe dela întinderea zărilor se prelingeau mocnite par'că jăleau viața și veselie de odinioară. Câte un cârd de ciori, speriate de cine știe ce, se înălța din miriștele gloduroase și se așeza pe vârfurile plopilor bă-

trâni dând din aripi și cloncănind a pustiu.

Dar Sandu nu vedea și nu auzea nimic; venea el în de el și vorbindu-și la inimă.

Iar pe la aprinsul luminilor intră în oraș și n'apucă pe cărări ci prin mijlocul drumului ca să nu-l opăcească câinii.

— „Țin drumul drept înainte, își zise el — dau de biserica românească, apoi apuc la dreapta și ajung la pod, însă dela pod, o să întreb eu“.

Iar la pod și întrebă, dar îi spuseră așa în cât se rătăci și numai târziu ajunse la „herberg“.

Dete bună seara și cam cu sfială întrebă dacă poate să doarmă și dacă este ceva de mâncare.

Birtașul se dete cu el în vorbă și află că Sandu e de prin părțile Dobrei și fusese trei ani de zile cătăna, iar acum își caută loc la vr'un opincar. Am venit, grăi Sandu greu, să văd dacă nu voi găsi de lucru aci, căci vezi D-ta...

— Cine știe, poate să găsești, — îl întrerupse birtașul, și ești afară.

— Și zici d-ta că n'o să găsesc? întreabă Sandu pe birtașul ce-i aduse slănină și o bucată de pâne.

— Ba poate să găsești dacă ești bun de lucru și om de treabă.

Sandu nu zise nimic, adică nu putea scoate vorbă din gură, dar de spus, i-ar fi spus, cum va lucra și ce fel de om este el. Și fiindcă nu putea spune birtașului își spunea sie însuși cât va munci de mult și cum se va purta, ca și o fată mare să se ascunză de el.

Bătut de gânduri îmbuca rar, iar birtașul văzându-l tăcut îi spuse ca să stingă lampa și-i dete noapte ușoară.

Însă noaptea numai ușoară nu i-a fost. Făcându-și cruce se întinse pe lavița de lângă zid, având drept căpătâi calabalăcul, sub care își puse cu îngrijire bănișorii și „cărțile“. Deși obosit de drum, somnul nu i se prindea de ochi, se încălzise, îl apucase un fel de amețeală și gândurile îl scăldau în nădușeli. Mereu se întorcea pe la-

vița îngustă și 'și lipea fruntea de zidul rece suspinând din greu. Și când se făcuse ziuă era ca și fierț, oasele i se înmuieră, picioarele abia îl purtau și capul îi era târbăcit. Apa și răcoarea dimineții îl mai limpeziră-apoi plecă spre piață, unde după spusa birtășului va da peste șetrele meșterilor.

Deși era toamnă, oamenii nu se prea îmbulzeau să cumpere opinci. Și puținii meștri, ce în ziua duminicii își desfăcură negoțul mișcau din picioare și după cursul soarelui mutau „fășile“ ca să fie tot în umbră.

La crucea din piață, Sandu stătu locului și par'căjunghiul ce-i trecuse prin inimă, când văzu șetrele goale îi zdrobi și cea din urmă scânteie de voință. Ii venea să se întoarcă înapoi, să nu mai întrebe, îi era ca și cum i'ar fi avut tăria să auză, pe vr'un maestru spunându-i că n'are loc, căci de greu ce i'ar fi fost s'ar fi băgat în pământ. Și fără să știe ce face mișcă înainte; când a fost însă aproape de cea dintâiu șatră, se sfii și n'avu curajul ca să dea binețe maestrului.

Plecă mai departe. Ocoli șetrele de vre-o trei ori și nu 'și putea lua inima în dinți ca să întrebe pe vre-un meastru de are sau nu loc.

„Acu mă duc“ își zise el ca mai vârtos să se întărească, dar când să plece văzu un sătean că se apropie de șatră.

„Să-l las să târgue apoi mă duc“.

Dar nu plecă, îi era frică, mai ales că maestrul neputându-se tocmi cu săteanul deschise lada și asvârli opinca cu putere în fundul ei. Nu făcuse nimic și totuși îi era groază să se apropie de șetre. Nu știa nici el de ce; și îi era ciudă că era așa. Și întrebându-se că de ce-i așa, își aduce aminte de cutare și cutare cunoscut cât era de îndrăzneț și fără de frică. De ar fi și el așa! Inșă el nu poate fi, nu 'l lasă inima să fie.

„Dar tu varboncașule, ce te tot întorci p'aci, ca oiaș în culcuș“ se răsti la el un opincar mic de stat, cu ochii câprii și cu glasul răgușit.

„Eu? bolborosi Sandu, nu sunt varboncaș“.

„Nu?“ Apoi ce tot dai târcoale, par'că eu nu te-am văzut, ai stat, ne-ai ocolit de vre'o câteva ori și iar ai stat, par'că n'ai gândul curat!

„Maestre, eu nu sunt“...

„Ce ești, ce nu ești haid, cară-te, c'apoi vezi de ce o să dai“.

Sandu abia își târa picioarele, un fel de păinginiș i se puse pe ochi și pe inimă îngreunându-l. Ar fi plâns dar lui însuși îi era rușine, ca om mare să umble prin mijlocul pieții cu lacrimile în ochi. Și-l durea și ar fi spus cât de greu i-au căzut vorbele ce le-a auzit, dar n'avea cui să-și deschidă inima.

Se pomeni la birtașul ce-l găzduise; obosit și frânt se trânti pe lavită.

„Ce-i?“ Il întrebă birtașul.

Sandu pierdut se uita la el, apoi ca și când și lui i-ar fi teamă să-și audă glasul, zise; „nimic“.

Pe birtaș îl cuprinse mila.

„N'ai găsit loc?“

„N'am întrebat“.

„Apoi așa cum vrei să găsești?“

Sandu tăcu, iar birtașul îl privi nu știu cum, dete din umeri, clătină din cap și-și căută de treburi.

Cu cotul pe masă și cu capul răzimat în mâni, Sandu privea înainte-i și cine știe cât ar fi stat pe gânduri dacă nu i-ar fi grăit birtașul:

„Uite, a venit de la Dinu Tălpoane să întrebe dacă nu-i vr'o calfă fără lucru, du-te cu șagărtul și poate vă puteți învoi, e om de omenie și lucrează tare“.

Fără să zică ceva. Sandu se ridică și i se păru că visează. Dar văzând pe șagărt cu șorțul îngălbenit și cu cismele mari pline de var stins, îi sclipiră ochi și de bucurie ar fi sărutat mâna birtașului.

Eșit afară, începu să vorbească cu șagărtul, care îi spuse, că maistorul e pâne de om, dar nevasta lui rea încât să te ferească sfântul de gura ei; că lucrătoarea e

mare și lucrul e mult mai ales acum toamna și maistorul uneori ia oameni cu ziua, ca să scoată gata un rând de piei mai iute, și multe altele îi spuse, dar Sandu nu îl mai asculta.

Șăgărtul văzând că nu îl mai întreabă, se sfii să-i mai vorbească și așa merse ră muți unul lângă altul.

Sandu știa unde are să meargă, dar nu știa ce are să zică și cum să se tocmească; cu anul, cu luna, cu săptămâna, și nu se putea dumeri cum ar fi mai bine să facă. Ce știa din lucrătorea maistorului, la care învățase el zănatul și cele auzite dela calfele ce lucrează cu el se frământa în capul lui în cât la urmă se încurcase de n'ar fi putut spune câte zile are săptămâna și câți bani va lua dacă lucrează o lună întreagă.

„Am ajuns“ zise șăgărtul oprindu-se înaintea ușii de lângă poartă.

Sandu simți un fior rece trecându-i prin tot trupul. O clipă stete locului. Trei ani de zile șăgărt și patru ani calfă lucrase numai la un maistru și întreaga lui viață ar fi rămas tot acolo dacă nu l'ar fi luat soldat, și la el s'ar fi dus în ziua când a eșit din cătănie de n'ar fi murit: de aceia îi era răcoare și dacă șăgărtul n'ar fi deschis ușa poate că n'ar fi intrat.

„Prânzesc“, zise șăgărtul văzând curtea largă pustie și pornind în spre fund unde lângă lurătorea cea veche era zidită o casuță mai scundă.

Nu erau departe de ferestre când auziră vorbele celor din casă și zângănitul cuțitelor.

„Știi ce?“ grăi Sandu, „Du-te tu, spune c'am venit, dar aștept până când gata cu prânzul“.

Șăgărtul plecă și spuse maistorului, că calfa e afară dar nu vine până ce nu se scoală maistorul de la masă

„Să vină în casă!“

Dar nevasta îi tăie vorba: „lasă-l încolo, cine știe ce mutălău o fi și ăsta, par'că e fără nas de nu cutează să vină înăuntru, dă-i mai bine pace să-mi ticnească prânzu“

Bărbatul, om bine zidit, ras, plin și rumen la față, cu ochi albaștri și blânzi, simțea că dacă o mai zice ceva nevastă-sa o să 'i sară în cap și lăsă șăgărtul să iasă afară. Iar șăgărtul care știa că o vorbă de a maistoriții bate o sută de porunci dela maistor, se retrase lângă, vatra tinzii și aștepta să-l cheme și pe el la masă.

„Dar ce-i Ghiță tu nu mănânci“ se auzi glasul măistoriței, sau aștepți imbiat, măăă! acuș trebuie să te rugăm să vii și D-ta la masă!“

Șăgărtul învățat cu năravurile maistoriții luă un scaun.

Dar nu îmbucă de trei ori când măistorița îi porunci să cheme pe „mutălăul ăla“.

Sfiicios Sandu, dete bună ziua și din căți erau în jurul mesei el nu văzu decât pe maistor și lângă el pe măistorița, a cărei ochi par'că-l ardeau și-l făceau să-și piardă rostul.

Cum te „chiamă“? îl întrebă maistorul.

„Mă chiamă Sandu Boldurean“.

Și cu glas domol spuse unde s'a născut, la cine a învățat și câtă vreme a lucrat, iar la întrebări abia își ridică pleoapele. Se zăpăcise iute cu totul când măistorița îi strigă: „dar ce tot întorci ruptura-ți de pălărie și o iei dintr'o mână într'alta, pune'o undeva și vorbește mai cu inimă să înțeleagă omul ce scoți din gură“.

Sandu simți cum tot sângele i se urcă în cap și făcând să vază își agăță pălăria în zarul ușii.

„Și tot la un maistor ai lucrat?“

„Tot“, iată cartea mea de lucru, apoi cu oarecare iuteală, scoase năframa, o deslegă și întinse maistorului „cartea lui de lucru“.

„S'o văd și eu“ zise maistorița și smulse „cartea“ din mâna bărbatului, — d'apoi că mutălăul ăsta ce mi-rare să stea tot la un loc, și cine știe ce maistor va fi fost și ăla, șopti ea bărbatului, care i-ar fi răspuns, că tot mai asta e frumos de la o calfă de opincar să stea cât mai mult la un maistor, căci opinca mai tot într'un

fel se lucră și numai ici colea se argălesc piei altcum. Însă îi era rușine de calfă și se făcu că frunzărește prin carte.

Pe Sandu îl treceau sudori; când întinse „cartea“ i se umpluse sufletul de bucurie c'a putut ajunge până aici, dar încetul cu încetul și mai ales când măistorița luă „cartea“ și șopti bărbatului, un fel de îngheț i se puse pe inimă.

„Ce îi spune, dar dacă vor fi găsit ceva rău, dacă nu-l primesc în lucru, erau întrebări, cari oricât de târbăcit era, i se iveau în suflet, dar la cari nu putea răspunde deși știa că în „carte“ stă numai bine de el, și c i măistorul are nevoie de calfă, tocmai acum toamna când r dricul târgurilor. Par'că-i luaseră o grea povară vorbele măistorului:

„Bine te primesc în lucru, cât ai căpătat dela măistorul tău?

„Apoi eu am lucrat la el patru ani și cu plată“.

„Dar ce atâta vorbă, iacă îi dăm 1 fl și jumătate pe săptămână, fără spălătură și poate să rămână, căci și așa în cătănie va fi uitat și cât a știut să lucreze“, se amestecă măistorița în vorbă ridicându-se, semn ca cele două calfe și șăgărtul să-și vadă de lucru.

Sandu stetea ca pironit, iar în casă nu rămăsese decât măistorul și copilașul lui de vre-o 6—7 ani, căci fata și cu măistorița eșiseră în tindă să vază de vase.

„Ei ce te tocmești, rămâi ori nu“ țâfni măistorița ivindu-se în prag. „Rămân!“ grăi Sandu, fără să știe că el vorbește.

Măistorul să uită la ea, apoi se întoarse către Sandu: „ai mâncat?“

„Că doar n'a venit să-l sature tu“ îl intrerupse nevasta.

„Tu muere“... măistorița însă îi aruncă o privire plină de înțeles și se pierdu prin curte.

„Să vii dar de mâne la lucru“.

Sandu se feri din cale și eși după măistor; mergeau unul lângă altul. Ajunși la ușa curții se opriră; măistorul

ar fi vrut să-i mai spună ceva, ar fi vrut să aducă vorba de plată, căci prea i se părea puțin 1 fl. 50 pe săptămână, dar Sandu era bun bucuros că găsise de lucru și nu îi venea să ceară mai mult.

„Maistore, eu mă duc, sănătate bună!“ — „Sănătate bună!“ îi răspunse maistorul și-i era ca și cum ar voi să îl cheme înapoi și să-i mai spună o vorbă.

O lună și mai bine Sandu avusese vreme să își vină în ogaș și să-lucreze mai cu nădejde zănatul, dar în acest timp încetul cu încetul văzuse că în casa maistorului său, nu cântă cocoșul. Rea de gură și tăfnoasă, măistorița Veta era mereu nemulțumită cu lucrul, ba că peile n'au eșit din vase destul de galbene și n'au crețuri; ba că rându asta de piei a fost dires, încât opincile nu țin la mână și câte și mai câte, tot vorbe grele pentru calfe, cari mai vârtos își dedeau zor și lucrau din răspuțeri numai ca peile să fie bine argășite și maistorița să n'aibă nimic de zis.

La început, lui Sandu îi cădeau greu cuvintele ocăritoare, și întreaga ziulică era muncit de gândul, că măistorița numai lui i le zicea și cu dinadins le zice, fiindcă nu e mulțumită cu el. Ba într-o vreme îl apucase un fel de dor de ducă, ca să nu o mai audă și celelalte calfe să nu mai fie necăjite din pricina lui, căci își zicea că numai decând a intrat el în lucrătoare lucrurile merg atât de rău și gura măistoriței nu mai tăce. Dar pe nesimțite s'a cam obicinuit cu năravurile casei, iar când o calfă îi spuse că și mai înainte maistorița tot așa a fost și ori cât de bine să fie lucrate pieile ea tot găsește nod în papură, i se prinse inima la loc și-i peri gândul de a părăsi lucrătorea maistorului Tălpoane.

Nu se crăpa bine de ziua și el era în picioare și nu lăsa lucrul din mână până la vremea mâncării, se spăla pe mâni și curat își lua locul obicinuit la masă cu stăpânii, căci din bătrâne vremuri era datină că maistorul să nu se sfiască de calfe și să mănânce deschilinit.

Tăcut la lucru, tăcut era și la mâncare și numai când

era întrebat, Sandu răspundea domol și așăzat. Celelalte calfe mai aruncau câte-o vorbă, mai râdeau și când au prins de veste, că măistoriței îi place să iee pe Sandu peste picior, începură să facă fel de fel de glume pe socoteala lui.

La început Sandu a făcut ochi mari, s'a uitat la ei și nu putea să-i înțeleagă, mai apoi s'a dedat și râdea și el d'impreună cu ei, însă un răs plin de bunătate și milă.

Dealtfel trăia bine cu calfele, numai loța, îi cam amăra zilele și n'avea de cât să-i zică: ai făcut zama prea slabă, pentru că Sandu deși știa că nu-i adevărat, să fie o săptămână 'ntreagă necăjit și mereu cu frică în sân că pieile nu vor ieși galbene și cu creț după placul măistoriței.

Se simțea însă mângăiat când vedea pe maistor Dinu venind în lucrătoare și întrebându-l numai pe el câte piei sunt în lucru și când vor fi gata, căci pentru târgul cutare i-ar trebui atâtea, iar un negustor îi pune sulita în coaste. „Pe când va fi de lipsă vor fi gata să n'ai nici o grijă“, răspundea Sandu, iar maistorul Dinu pleca mulțumit și cu credința că opincile vor fi gata până în vremea când are să plece la târg și să trimeată negustorului.

De când intrase Sandu în lucrătoreea lui, a văzut că toate merg mai bine. Peile erau ținute în amuș atât cât trebuia ca părul să se sloboadă și să nu ardă în var; zama o ferbea așa încât să nu fie nici prea ferbinte, nici prea tare; ruzile erau la loc, peșeurile așezate grămadă și lucrătoreea era curată cum n'a mai fost până 'aci.

Și maistor Dinu știa cât prețuiește o calfă bună acolo unde sunt mulți lucrători și unde lucrul e destul.

„Una îi mai lipsește — își zicea el — ș'ar fi om cum puțiri sunt, e prea moale“. Dar tocmai fiindcă era moale ținea atât de mult la el și dacă i-ar fi cerut 4 Fl. pe săptămână, i-ar fi dat bucuros și nu l-ar fi lăsat să se ducă din casa lui. Așa își zicea el, dar Sandu nici nu visa ca să ceară mai mult decât avea și toată viața lui ar fi fost în stare să lucreze tot cu aceeași plată.

Cei drept, dacă și el ar fi făcut ca ceilalți ca în fiecare Dumirică să-și scoată banii i-ar fi căzut poate greu când ar fi văzut pe maistor Dinu numărând celorlalți mai mult de cât lui, dar el nu cerea. O singură dată a scos din leafă 2 fl. și aceștia numai fiindcă într-o Marți mamă-sa îi trimise multă dorită sănătate, dar totodată îl rugă că dacă poate să-i trimită ceva de cheltuială.

Intr'un suflet alergă Sandu, în piață să caute pe maistor Dinu și-i venea să ceară toți banii câți avea să primească pentru lucru și să-i trimeată mame-sei. Maistor Dinu însă neștiind nici pentru ce-i trebuie, nici de câți are lipsă îl întrebă dacă îi sunt de ajuns 2 fl.

„Da“ zise el și cu banii ghiață se duse la omul din satul lui, îi înveli bine și îl rugă să nu peardă vremea ci să se ducă să dea banii mume-sei, să-i spună că tare o dorește și de poate să dea până la el, că el e în lucru la stăpân bun și tocmai acum n'are răgaz nici pe o singură zi.

Trecuse de atunci două săptămâni și nu primise veste dela mamă-sa.

Marți însă, ziua târgului de săptămână, pe când întindea la pei, veri omul să spună că a dat banii și-i aduse o „carte“ scrisă de „chinezul Petru“.

Sandu luă scrisoarea, ar fi vrut s'o deschidă, dar deta cu ochii de măistorița și fără voe o ascunse în sân.

„Ia te uită la el — se răsti ea — noi ardem să isprăvim lucrul, mai curând și lui îi vine să citească stafetele dela drăguțe“.

— „N'am drăguță“ — răspunse Sandu lin.

— Atunci cine-ți scrie?

— Mama.

— Mamă-ta, dar ea știe să țină pana în mâni-auzi mincinos ca ăsta.

— „Eu nu mint“.

— Nu minți — ia să-mi taci din gură — par'că mămă-ta ar ști să scrie... și se uită cam codiș la Sandu, care plecase la cealaltă grămadă de prețuri. Unul din calfe în

vremea aceea îi spune că într'adevăr scrisoarea e de la mumă-sa, dar e scrisă de chinezul din satul lui.

— „Atunci ce nu-mi spune“, se răsti ea, „parcă eu să i le știu toate?“

Sandu se întoarce.

— „Dar tu știi să citești?“

— „Știu, măistoriță“.

— Bine că ști...

Măistorița plecă și calfele își văzură de lucru până la vremea mesei. Sandu zăbovi să citească scrisoarea. Când intră în casă, măistorița nu se răbdă ci-i spuse vre-o două.

Dar Sandu abia o înțelese, maică-sa îi mulțumea din toată inima și era atât de înveselit în suflet, încât și palme să-i fi dat totuși n'ar fi simțit nimica.

De mâncat a mâncat, dar n'a știut ce, nici dacă sătul ori flămând s'a sculat dela masă, și până seara a lucrat ca un nebun.

În pat, cu mâinile sub cap, gândurile i se încrucișară. Trei ani erau trecuți de când nu văzuse pe mumă-sa și cât a fost în cătănie mereu o dorise, căci numai din luni în luni primea ceva dela ea.

O lăsase bătrână și săracă.

„Va fi îmbătrânit și mai mult de dorul meu“ își zicea el și i se stingeă inima că nu poate să se ducă s'o vadă.

Ce bine ar fi de-aș putea să mă duc de Crăciun acasă. Până atunci însă, o să-i mai trimit bani să-i fac bucurie și s'o mai mângâiu.

Și vedea cum plânge de bucurie când primește bani și cum se roagă lui D-zeu ca să-i lungească zilele și să-i dea spor și noroc.

Și parcă se simțea lângă ea, parcă-i simțea suflul vorbelor dulci și mângâietoare.

Legănat în astfel de gânduri, adormi.

Mâne-zi a dat Dumnezeu vreme frumoasă și Sandu

mătură pieile cu grijă și des ca să se usuce cât mai degrabă.

Însă ori câtă trudă își dete el și celelalte calfe pieile nu se uscară și maistor Dinu nu putea să înceapă croitul și tăiatul pieilor până mâine-zi. Croitul merge repede când le ai toate la îndemână și-ți stă cineva într'ajutor, și maistor Dinu se pricepea și la croit și la tăiat. Mai greu și mai migălos era însă udatu, unsul, îngroșatul și cusutul opincilor și a fâșiilor. Și fiindcă zorul era mare maistor Dinu zise nevastei sale ca să cheme și pe Ana, fata lor, ca să ude și ea opinci.

Maistorița, care ținea pielea să-i fie mai ușor lui Dinu să scoată fâșiile și să le tae după croit, puse mânele în solduri și se uită la bărbatu său.

— „Cum, Ana mea să ude opinci?“

Maistor Dinu, la vorba nevastei lăsă cosorul în mijlocul pielei.

— „Că doar nu-i groșiță, nici n'o s'o mărit după cine știe ce magnat. Să vină să dea și ea ceva ajutor, astar nu-i nici o rușine“.

Neastă-sa își pierduse cumpătul; fata ei să ude opinci, fata ei să se pună alături cu calfele, fata ei care umblase atâția ani la școală la călugărițe, fata ei care știa să lucreze atât de frumos, fata ei împrietenită cu nepoatele cutărui domn mare și, soră de cruce cu fetele cutăruia, fata ei să ia opincile în mâni și să-i miroase degetele a scoarță..

„Să-ți fie rușine“ răspunse ia răgușită de mânie, „dacă nu ești în stare să-ți fii rostul cum se cade, cel puțin nu-ți face fata de ocară“.

„De ocară?“ întrebă maistor Dinu, dar nevastă-sa se duse ca din pușcă. Lung timp se uită după ea, aruncă apoi privirea la calfe și c'un tremur nervos apucă casorul și tăia repede opincile.

Calfele, care auziseră vorbele schimbate și văzuseră plecarea repede a maistoriții, tăcură molcom și-și vedeau de treabă. Maistor Dinu isprăvi cu tăiatul pieilor.

— „Ați putea să vă grăbiți și voi cel puțin acum, când știți că lucrul trebuie să fie gata“, zise calfelor și plecând capul la pământ, se duse.

— Grozav de necăjit e maistor Dinu grăi Iofa privind în urma lui.

— De ce? îl întrebă unul.

— De ce, de când sunt, vorbe mai aspre nu l'am auzit scoțând din gură.

La masă ca nealțedăți era liniște, numai copilașul se ocância și cerea mai ura mai alta. Mamă-sa îi șterse vre-o câteva peste mâni ca să se astâmpere și să tacă, dar băiatul mai ales începu să plângă și ea cătrănită i' scoase în tindă.

Maistor Dinu nu zicea nimic, iar Ana fata lui se uita oarecum speriată în jurul ei și bucuros ar fi întrebât că ce s'a întâmplat de azi sunt toți ploați.

Sandu, o văzuse de multe ori, dar nici odată n'o văzuse bine. Știa că-i fata maistorului, când venea la masă îi dedia binețe, dar să vorbească cu ea, ori să se uite mai mult în fața ei până azi nu făcuse.

Văzând-o acum privind tristă când la tată-său, când la mamă-sa, când la cei din jurul mesei, îi venea să-i zică ceva, s'o mângăie și s'o facă să râdă.

Dar n'avea ce să-i spună și nici vorbe nu găsea; iar când ochii lor se întâlneau par'că îl prindea un vârtej și-l ducea nu știu unde. Căci frumoasă și bine făcută era Ana. Cu mâinile albe și cu fața și mai albă nu-ți venea să crezi că-i fată de meșteșugar. Ochii mari, albaștri și plini de bunătate erau umbriți de spânecene negre; și când râdea se învăluiau într'o veselie ce-ți mângăia sufletul și mereu ai fi dorit s'o vezi râzând.

Iofa, calfă de mai multă vreme la Dinu, când nu era măistorița acasă nu odată o rugase să-i cârpească câte ceva și nu arare ori ea-i aducea din piovniță băutură când gerul era mare și el se plângea că nu mai poate de frig. Și ori cât de cuminte era Iofa, tot îl scăpa gura să spună în lucrătoare cât de bună este Ana.

Aşa încât toți așteptau ca măistorița să plece de acasă și ei să poată vorbi cu Ana și s'o roage mai de una mai ce alta.

Numai Sandu nu s'a dus nici odată. Și tocmai de aceea mai ales acum îi venea s'o roage și s'o facă să-și lase gândurile și să zâmbească.

Dar ochii ei îl tulburară și par'că se simți mai ușor când se văzu în lucrătoare.

Impărțit lucrul, el avea azi să întoarcă pieile din vasele pline cu zamă de scoarță de brad și de gorgoașă.

Era singur în lucrătoare, putea să lucreze în tihnă, dar mereu lăsa scândura din mână și ca nealte dăți aburii îl înduioșiau și nu lua seama dacă pieile sunt întoarse line. Mai avea un vas de întors, când ușa se deschise încet.

„Bun lucru, Sandule“!

Sandu își ridică capul ca trezit din vis, se șterse de sudoare, se uită la Ana ca la un om, pe care nu te așteptai să-l vezi, îi venea să zică ceva, dar un nod i se puse în grumaz.

Ana păși mai aproape.

— „Sandule, am venit să-ți spun, că după ce-ai întors pieile, să pui opincile în lăzi“.

— „Bine“ răspunse Sandu.

— „Să nu uiți, că tata a zis“ — și plecă.

Afară dete piept cu loșa și trecând repede pe lângă ei nici nu-i auzi binețea.

— „Sandule, ce a căutat Ana în lucrătoare?“ întrebă el aruncând șorțul după vas.

— „Nimic“ răspunse Sandu, căruia îi părea rău că n'a vorbit mai mult cu Ana.

— Nimic? Așa! Ascultă, ai întors pieile?

— Intors.

— Apă ai pus în cazan?

— Am pus.

— Ce ai pus! Nici nu l'ai umplut, mai adă vre'o două vedre.

— Unde să mai torn două vedre, nici una nu încape?

— Ce nu încape? Zi mai bine că ți-a fost lene să aduci și cine știe și pieile cum le-ai întors...

Sandu se înroși.

— Iofo, am învățat zănatul de la maistor și nu de la calfe.

— Ei ș'apoi?

— Ș'apoi nu-mi trebuie învățătură de la tine.

— Lasă că vedem noi! se răsti Iofo și plecă.

La vre-o trei zile veni măistorița în lucrătoare, umblă încoace și încolo, se uită într'un târziu la vase și scoase o piele.

— Cine a întors vasul ăsta?

— „Eu“, răspunse Sandu.

— „Mă gândeam eu că tu“; ia vină să-ți vezi și tu lucrul; asta-i întors, asta-i zamă, asta-i lucru pentru care iei plată?

Ca lovit în cap, Sandu se apropie de vas. Galbenă era zeama, galbene erau pieile și cu încreșturi ca întotdeauna și nu putea înțelege ce vină poate să-i bage măistorița

— „I-am spus eu“, se amestecă Iofo în vorbă și deschizând ușa să scoată afară o coșarcă de scoarță, adăuse, — „dar d-lui știe toate și n'are lipsă de învățătura nimănui!“.

— „Firește“, țișni măistorița, n'ai avut vreme să întorci pieile cum se cade, ai stat de povești și de lucru nici grijă n'ai avut. Ce-a căutat Ana alaltăeri aici?

— Ana, Ana a venit să-mi spună ca să pun opincile în lăzi.

— Și tu, fără ca ea să-ți spună, n'ai știut atâta seamă? D'apoi ție omul trebuie să ți le dea toate în gură, că alt cum vai de sporul ce l'ai face!

De multă vreme Sandu era singur în lucrătoare, dar par'că nu se putea mișca din loc, par'că mereu îi sunau în urechi cuvintele măistoriții și sub greutatea lor el se simțea zdrobit.

A venit săgârtul să-l cheme la cină, însă nu s'a dus. I-ar fi fost ca și cum toți ar fi auzit vorbele măistoriții și s'ar fi uitat la el.

Ioța și celelalte calfe se întoarseră de la mâncare și-l găsiră tot în lucrătoare, proptit cu mâna de vas.

— Ce, ai întors pieile, d'aia n'ai venit la cină, ori iar ai stat de vorbă cu Ana? rânji Ioța.

Sandu îi auzise glasul, dar nu l'a înțeles ce-a zis; cu ochii mari și duioși s'a uitat la el și, neștiind ce face, a eșit afară.

În zorii zilei următoare, Sandu s'a sculat, dar nici el nu-și putea da seama dacă a dormit ori dacă, cât a fost lungul nopții, s'a bălăcut cu gândurile.

Din lucrătoare ieșea fără să fie pus mâna pe ceva, se ducea la amușe, scotea cu cleștele pieile și cerceta de sunt bune de păruit, se întorcea iar în lucrătoare și era așa de fără rost.

La dejun s'a dus și el cu celelalte calfe; s'a luat după ele; să-l fi întrebat însă, n'ar fi știut să-ți spună unde se duce.

Erau singuri și toți tăceau și tocmai liniștea asta îi făcea rău lui Sandu; ar fi dorit s'audă vorbă, vorbă multă.

Când să se ridice dela masă, veni măistorița; lui Sandu par'că i se întunecau vederile.

După vre'o câteva vorbe schimbate, Ioța zise: Lasă maistoriță, că pieile din cele două vase le întorc eu...

— Le întorci și tu ca Sandu...

În năvala sângelui, Sandu lăsă cuțitul din mână și puse bucata de slănină pe masă.

— Și jdică ce crezi, că dacă nu mănânci, eu o să plâng? Nu le-ai întors bine și pace, că doar nu de azi, de eri în lucrătoare.

— „Măistoriță“...

— Măistoriță încoace, măistoriță încolo, fă-ți lucrul cum se cade, să nu-ți umble gândurile prin alte părți și nimenea n'o să-ți zică o vorbă legănată.

Calfele se sculară, se ridică și Sandu, dar picioarele abia îl țineau și capul îi era greu.

*

Două zile întregi Sandu n'a știut dacă e el sau altul. Măncarea nu-i pria și somnul numai pe furișate se prindea de ochii lui. Și în toată vremea asta mereu era muncit de gândul să se ducă la maistor Dinu și să-i mulțumească din lucru. De vre'o câteva ori a pornit din lucrătoare hotărât să-i spună, dar odată l'a chemat Ioța ca să-i ajute la ceva și apoi s'a răzgândit și s'a lăsat pe vreme mai potrivită când l'ar fi găsit singur, căci înaintea măistorișii n'ar fi putut să-i spună nimic.

Și cine știe de i-ar fi și spus, dacă Maistor Dinu n'ar fi dat prin lucrătoare. L'a întrebat cum stau pieile și cum nu-i plăcea să întindă vorba se pregătea de ducă după ce le mai spusese că lucrul cutare și cutare trebuie grăbit, iar altul făcut așa și așa.

Sandu s'a luat după el, dar îi murea vorba pe limbă.

— „Ce ai, Sandule! Vrei să-mi spui ceva?”

— „Apoi, maistor Dinule, să nu-ți fie cu supărare, dar eu îți mulțumesc de lucru..

Maistor Dinu se uită lung la el, la toate s'ar fi așteptat, numai la asta nu și tocmai acum în vremea târgurilor“.

— „Imi mulțumești din lucru? Și de ce?”

— „Fiindcă măistorișa mă tot ccărăște și nu-i place cum lucrez și Ioța își bate joc de mine și eu nu mai pot să sufer, mie îmi cade greu; eu lucrez din toate puterile și vreau să fac lucru bun și nu vreau ca dumneata să plătești numai așa și lumea să zică, că mă ții de milă“.

— „Ei, mai lasă și tu; știi tu cum e măistorișa, așa e ea; și lui Ioța îi astup eu gura, auzi, — și apoi unde ți-ai și găsi loc, ascultă-mă pe mine și las' că vorbesc eu cu măistorișa“.

Maistor Dinu plecă și Sandu se întoarce în lucrătoare. Și cum mai înainte de a vorbi cu maistor Dinu n'a

știut dacă are ceva de isprăvit; așa nici acum nu-și putea da seamă dacă a isprăvit.

Maistor Dinu se duse acasă, spuse nevastei sale că Sandu a vrut să iasă din lucru și-i zise ca să-i dea pace de aci înainte, fiindcă e calfă bună, harnică și om de omenie.

— „Mulțumim dumitale“, îi răspunse soția „va să zică, am și eu atâta grijă de lucrătoare câtă ai și tu și să nu fiu volnică să spun calfelor nimic, să nu le poruncesc cum să lucreze negoțul“...

— „Eu nu zic să nu le poruncești, dar să nu-i batjocorești, că oameni sunt și ei...“

— „Așa, eu doară nu sunt rea și dacă le spun ca să facă așa și așa, îmi bat joc de calfe, ș'auzi tu, obraznicul de el, să mă pârască pe mine că-l batjocoresc... și de ce nu i-ai dat drumul?“

— Cum să-i dau drumul? Pentru ce? Și chiar când avem mai mare lipsă de oameni. Eu îmi bat capul să mai bag unul în lucru și nu știu de unde să-l iau, iar ție îți arde ca să dăm afară pe Sandu și în urma urmelor pentru nimica. Nu fi și tu așa“..

Mântuiră vorba, căci venise Niță a lui Burencea să-l întrebe dacă merge la târgul Devii.

Seara, după cină, măistorița opri pe Sandu să-l trimită undeva.

— Mă Sandule — și de ce ai vrut tu să ieși din lucru — nu-ți place mâncarea noastră?

— Ba-mi place.

— „Ori nu-ți dăm seara răchie deajuns?“

— Apoi eu nu beau răchie“...

— Nu bei? Și tu, prostule, numai acum îmi spui? Și ceilalți doi dar au tăcut, ce socotiți voi că nouă ne plouă răchie? Și în atâtea zile se trece și partea ta. A, dar las' că li se va usca lor grumazul. Și apoi tu de ce nu mi-ai spus mai de mult?

— Că nu m'ai întrebat niciodată.

— Bine, acu du-te unde-ți zisei; dar vezi, dacă te

trimit pe tine, e că în ceilalți nu am atâta încredere și tu să faci tocmai precum te-am învățat.

— „Fac măistoriță“, răspunse Sandu cu sufletul mai ușurat. Și, ajuns la uliță, își zise că tot nu-i așa de rea măistorița.

Peste un ceas când se întoarse, în casa de jos, nu era decât Ana.

După ce dete bună seara și văzu că Ana e singură, voi să iasă afară.

Ana, cu ochii ei se uită cum era să deschidă ușa și-l întrebă: Ce vrei Sandule, pe cine cauți?

— „Pe măistorița“.

— Atunci așteapt'o că acuz vine. Sezi.

Sandu se pușe pe marginea unui scaun.

Ana cosia, iar el se uita la mâinile ei și în mișcarea lor repede ochii lui se desfătau într'o priveliște necunoscută până acum și frumoasă. Ana simțea că se uită la dânsa și, ca să-și alunge acest gând, smâcnia acul și co-sea mai repede. Cu cât însă privirea lui se pirona mai mult asupra ei, cu atât Ana se tulbura mai tare și o roșată vie se împrăștie peste obrazul ei. Un fel de căldură o prinse și în fundul sufletului ei își zugrăvea pe Sandu cum sta pe scaun, cu ochii lui negri ațintiți la ea, și ochii erau frumoși și atât de vorbitori, iar Sandu era chipeș și ea nu mai putea suferi, privirea lui o ardea.

— „Sandule, de ce te uiți așa la mine“.

— „Eu... eu... nu mă uit“.

Și urmă o tăcere lungă. Liniștea din odaie însă le împreună sufletele, nu-și vorbeau nimica și totuș par'că-și spuneau multe și se înțelegeau atât de bine. El o simțea pe ea că e aproape, că răsuflarea ei ușoară și abia auzită îi îmbăta sufletul și ea îl simțea pe el și ceva neînțeles, dar dulce, se sălășluia în inimile lor.

Ei, par'că nu-i mai venea să coase și acum lui îi era greu să-și arunce ochii la ea, îi era frică c'o supără și-i era sfială și i-ar fi fost rușine dacă ea l'ar fi prins cu privirea îndreptată asupra mânilor ei.

Iși plecă capul în pământ. Ana însă ar fi vrut să privească, acu ar fi vrut ca s'o învâlue în raza ochilor lui, căci în văpaia lor îi era bine, bine.

Dar Sandu nu-și mai ridica capul. Ea scăpă ghemul de ață jos. Trezit de sgomot, Sandu sări ca ars, îl căută pe sub masă și îl văzu.

Ea uită să-i mulțumească și el nu putea să înceapă vorba, căci ochii lor se întâlneau și se rușinară unul de altul.

Se scurse iarăși vreme.

— Nu mai vine măistorița, zise Sandu într'un târziu și o să zică că am stat mult unde m'a trimis.

— Vine îndată, răspunse Ana..

— Sandule, dumneata n'ai spus mamei că am fost în lucrătoare, îl întreabă ea deodată îndreptându-și ochii la el.

— Eu nu te-am spus.

— Atunci cine să mă fi spus!

— Eu nu, și cine, nu știu.

— Cum m'a ocărât mama pe mine și a zis, că am stat mult cu dumneata de povești.

Am stat eu mult!

— Ba nu, c'ai venit și mi-ai spus să pun opincile în lăzi și apoi ai plecat.

— Vezi, și de ce nu mă lăsă mama să vorbesc cu dumneata, că tata zice că ești așa de bun...

— El nu a mai zis nimic, și ea tăcu, iar peste câteva clipe a venit măistorița.

— Bine că te-ai întors, de când te aștept, zise ea grăbit, să te mai trimită omul pe tine, ești bun de mănă după moarte. Ei, acum hai de-mi spune ce ai isprăvit.

În tindă, Sandu îi spuse ce-a isprăvit la mătușa ei și apoi s'a dus să se culce.

Mâne zi, era Duminică; calfele aveau puțin de lucru și pe la ceasurile zece erau slobode. La masă ca în toate sărbătorile era și vin, iar maistor Dinu, fiindcă cumpăraseră vre-o 30 de piei, cum nu s'a gândit de lesne, era mai vesel ca

alte dăți. Mai deschis era și Sandu, și azi par'că s'a spălat mai bine și s'a periat mai frumos. Gătită era Ana, gătită ca întotdeauna, dar acu n'avea astâmpăr și mereu sărea să dea mume-sei ajutor. Câte odată își arunca ochii la Sandu și o cuprindea un fel de bucurie neînțeleasă, că el o vede, că el se uită la ea. Numai măistorița era tot cea veche și cum copilașul striga mereu, că-l doare capul, ea ar fi vrut ca prânzul să se sfârșească repede. Legă o năframă udă la capul copilului și îl culcă în pat. Copilașul se domoli, iar maistor Dinu după ce băură și vinul ce a rămas, se ridică de la masă, semn că prânzul s'a sfârșit. Și cum îi era obiceiul își luă pălăria, întrebă dacă cuiva îi trebuie bani; dete lui Ioța cât ceruse și apoi porni prin oraș.

„Sandule, grăi maistorița, când calfele erau să plece, tu și așa nu te duci nicădere, vină peste un ceas, după ce isprăvim noi cu vasele ca să stai lângă Gheorghită, căci azi e Duminică și poate să dea cineva pe la casa noastră.

Ana se uită la el, iar Sandu abea înțelese cuvintele măistoriței și nu putea răspunde nimic.

„Vin“ și eși, ca scos, afară.

Pe la trei ciasuri, veni mama măistoriței, o femeie de vre-o 60 de ani, roșie în față și bine zidită, cu o fustă de culoare închisă, iar în cap o năframă de mătase neagră și mare de-i ajunge aproape până la genunchi și în mână ca toate femeile bătrâne cu o batistă galbenă.

Venea rar la fata ei căci înțelese că vremile ei de-a eși în lume trecuseră, dar mai ales fiindcă măistorița Veta n'o vedea bucuros în sărbători, nici azi n'ar fi venit, dar nu fusese de multă vreme la ea și-i era dor de nepoți.

În casa dinainte, ea se bucura de frumusețea și cuminenția nepoatei sale, care dimpreună cu mamăsa mai ștergea câte ceva de praf ori puneă la loc or'un lucru uitat în altă parte.

Ana se așeză lângă bunică-sa, iar bunica o mângăia pe cap și se uita cu drag în fața ei. Nu o mai slăbea din

povește: „bunichii așa și bunichii dragă așa“ dar când îi era sufletul mai înveselit se deschise ușa.

— „A, d-l și d-na Naraschievici“, zise măistorița Veta sărind să-i primească ca și cum i-ar fi sosit un alai împărătesc.

— „Poftim ocupați loc“. Iar d-l și d-na Naraschievici nu se imbiară, pe când fata lor trecută de 20 de ani, s'abă și urâtă, nu uită să sărute mâna măistoriței. „Sărut mâna“ tanti zise și Ana, iar d-na Naraschievici, la rândul ei o sărută pe frunte și nu-și putu înăbuși mirarea cât de mare a crescut și ce frumoasă e.

Ana se înroși și se duse lângă d-șoara Naraschievici, iar măistoriței îi scilipeau ochii de bucurie.

— „Dar lăsați-o și d-voastră, nu-i mai umpleți capul, grăi ea ca să zică ceva pe când mumă-sa își punea întrebarea că de unde până unde nepoata ei să zică acesteia „Tanti“. Ce-i drept nici Ana, dar nici măistorița Veta nu știa să fie neamuri cu Naraschievici; însă d. Naraschievici spusese că așa e „nobil“, iar ce zicea el pentru măistorița Veta era sfânt.

— D. Dinu, nu este acasă?

— Nu. Știți d-voastră, așa e firea lui, îl măncă locul să stea acasă.

Și răspunzând acestea, măistorița Veta se apropie de mumă-sa, căreia îi venea să ia pe toată familia Naraschievici și s'o scoată afară, de ciudă, că i-au turburat dulceața clipelor câte le-ar fi petrecut lângă nepoată-sa.

„Mamă“, îi șopti ea în ureche, ar fi bine ca d-ta să te duci jos, lângă Gheorghită că acum va fi sculat...

Nu isprăvise vorba și bătrâna era la ușă, cu mâna pe cleampă se uită mânioasă la fata sa, la d. și d-na Naraschievici, își înghiți însă vorbele și eși afară.

Era să și plece și în gând își zise, că nu-i mai calcă în casă, dar își aduse aminte de Gheorghită. Când intră bătrâna era Sandu lângă pat și-i spunea povești. „Iacă maica bună, iacă maica bună“, strigă voios Gheorghită, se

sculă repede, o prinse după grumaz și o sărută de nenumărate ori.

Bătrânei îi trecu necazul ținând în brațe pe Gheorghică, care începuse să-i desfacă batista și să-i caute prin buzunarul fustei.

— Uite ce i-a adus bunica lui Gheorghică, zise ea, care-i făcuse acest nărav și-i dăte o jucărie.

Cu jucăria, Gheorghică nu mai era bolnav și pe mama bună o uitase. Bătrâna se uită câțeva vreme la el, apoi își ridică ochii la Sandu.

— „Cum mai merge lucru?“

— „Bine“.

— „Și negoțul se trece cu preț?“

— „Cu preț“.

Pe când Sandu zicea aceste cuvinte, măistorița Veta intră în tindă, scoase dintr'un parșechi o farfurie înărcată cu aluaturi și repede plecă înapoi.

La sgomotul ce-l făcuse, bătrâna își așinti privirea spre fereastră.

— „Duce sus, iar pe mine nici nu m'a îmbiat“ și ochii i se umplură de lacrimi.

— „Adică atâta mă prețuește ea pe mine“, zise bătrâna înecându-se în amar. Săracă lume de am ajuns la vreme de bătrânețe ca fetei mele să-i fie rușine de mine. Și mă scoate din casă par'că aș fi fără nas. Dar să n'o bată Dumnezeu că are copii. Inșă mă doare când văd că pentru niște bancroși, pentru niște prăpădiți cari au fugit din Temișoara de groaza datoriilor, ea nu mă bagă în seamă. Și eu n'am venit să-mi dee, eu n-am venit ca bancroșii ăia să mă sature, că mulțumesc lui Dumnezeu am tot ce-mi trebuie la casa mea, dar să-și bată ea, în așa chip joc de mine să mă facă de râsul lor, Doamne, Doamne, oare pentru asta am crescut-o pentru asta m'am necăjit eu cu ea!

— „Sandule“, grăi bătrâna suspinând din greu, să-ți spui că tare m'am bucurat de cinstea care mi-a făcut-o și n'am să uit în toată viața mea, că m'a primit ca pe o

mamă, dar să-i spui auzitu-m'ai; să-i spui că poate aştepta mult pînă îi voi călca pragul dar nici la mine să nu mai trimeată, când are lipsă de ceva, să se ducă la Domnul, la bancrotul de Naraschievici". Şi plecă mama măistoriței Veta, cătrănită de nu vedea pe unde calcă, iar Sandu rămase cu capul în pămînt.

Cam peste o jumătate de ceas, veni Ana şi-i păru rău când auzi, că burică-sa plecase, şi de ce s'a dus.

Sandu nu voia să spună, şi să minţască nu-l lăsa inima, deci îi zise cu jumătate gură: „Apoi s'a dus, fiindcă n'a putut să stee“.

Ana se puse pe dunga patului şi mîngîind pe frate-său, îl întrebă dacă-l mai doare capul.

Gheorghită n'avea vreme de răspuns, dete din cap şi se jucă mai departe.

— „Sandule, d-ta mai stai cu el? Că vezi eu trebuie să mă duc sus, şi tu Gheorghită dragă, să fii cuminte, să te joci frumos. Apoi îi sărută şi porai încet par'că i-ar fi părut rău, că trebuie să plece. Cu ea i se duse şi inima lui Sandu şi bucuria sufletului ce o simţise când o văzu lângă frate-său sărutându-l cu atîta dragoste.

În amurgit, măistorița Veta, era afară din cale vesele; nici n'a întrebat când şi dece s'a dus mumă-sa, așa de fără veste. Zise lui Sandu, care nu cuteza să-i spună ce a zis bătrîna, să aducă lemne şi să facă foc pentru încălzitul cinei, iar ea își învăluia sufletul în ce-a zis d-l şi d-na Naraschievici şi se simţea atît de măgulită, încât nu-şi aducea aminte să fi avut o zi mai plăcută.

*

Se lăsase ger greu şi Timişul îngheţase. Opincarii, pentru ca să poată sinălui şi scoate pieile din apă, trebuiau să-şi facă produc. Într-o dimineață, Sandu, încălțot cu cismele mari de lucru, tăia bura deasă şi venea la Timiş să sinăluască un rând de piei. După el şăgărtul acucea în roabă butucul, capra, şinăleul şi două toporaşe ca să spargă ghiata. Făcură produsul şi Sandu rămase singur.

înșepeni un cap al butucului de un pociumb, sub celălalt așeză bine capra, deslagă două piei, le puse pe butuc una peste alta și începu să lucreze.

Sandu era oțelit și dedat cu frigul, dar ori cât de re-
pede lucra, răsuflarea i se sleise și mânilor i se înșepeneau.
La început mai rar, în urmă tot mai des mișca din pi-
cioare, puneă sinălăul pe butuc, își sufla în palme și mâ-
inile încrucișându-și, lovea cu dreapta subsuoara stângă
iar cu stânga subsuoara dreaptă ca să-i încălzească sân-
gele, pe când ochii-i lăcrimau de ger.

În jurul lui liniște înghețată, numai vâjăitul apei când
îndorcea pielea îl făcea par'că să simtă și mai mult aspri-
mea iernii. De lucrat însă lucra, deși încet și aproape fă-
ră spor. Era cam pe la amiază și el sinăluisă 5 piei, când
scârțăitul zăpezii de pe termure îl făcu să-și ridice capul.

Sinălăul îi scăpă din mână; pe țarmure Ana, c'o ul-
cică astupată în mână, îi dete „bun lucru“. Sandu nu
știa ce să-i răspundă.

Vină, uite ți-am adus, un pic de vin fierț, că mama
s'a dus de-acasă, și ți-o fi frig... Sandu eși la țarmure și
abia ținea ulcica în mână.

„Îți mulțănesc“ zise el cu gura, dar cu ochii și-
spus inima.

Ana își plecă privirea în jos; „bea iute“, grăi încet dă-
rînd ea n'ar fi auzit, „că nu pot să stau mult“.

Sandu bău vinul.

Ano, d-șoară Ano...

Ana însă își trase mîna și uitându-se la el nu știu
cum îi zise: „Ți-e mai cald?“ Erau prea vorbitori ochii
lui Sadu, era prea ademenitoare liniștea singurătății, era
prea multă pace în văzduh și erau prea împrietenite su-
fletele lor în cât să nu se înțeleagă. Ea se duse lângă el,
par'că să-l încălzească și el își îndoi brațul după trupul
ei ca s'o lipească de inima lui.

Nici o vorbă nu și-au spus, însă le era, că n'ar mai
avea ce să-și mai spună.

„Sandule, eu mă duc, că trebuie să mă duc, că poate

„să vină mama“ și moale se desfăcu din brațul lui, făcu câți-va pași încet, se întoarse, și ca o căprioară fugi înspre casă.

Iar pe când Sandu se uita după dânsa, se ivi Costă, opincar și el.

Mă, dar bine trăiesc calfele lui Tălpoane, și eu tocmai să vin, își murmură Costă în barbă, zâmbin de ceeace avea să povestească. „Sandule“ strigă el, umblam să merg pe la voi, dar fiindcă știam că sinăluți, m'am abătut să te întreb dacă v'au venit pieile dela Pesta, că eu de trei zile aștept.

— „Nu ne-au venit“.

— Nu? Ce dracu poate să fie de nu le mai trimite, și aveți mult de lucru?

— Mult.

— Cam câte piei!

Sandu se uită la el, — „Avem multe“.

— Multe. Știu eu că multe, dar câte?

— Nu le-am numărat.

— Dar pe târgul Hunedoarei o să aveți negoț?

— Așa credem, numai cu uscatul merge greu.

— Și aveți piei grele, nu-i așa?

— Și mai grele și mai ușoare, știi d-ta cum sunt în lucru.

Costă își mușcă buzele și-i venea să-i tragă lui Sandu pre-o două palmi, de ciudă că nu-i spunea ceeace ar fi dorit să știe.

— Dar ce frig e!

— Frig.

— Ei, dar voi nu-l prea simțiți; că fata lui Tălpoane vă ține cu băutura. Lui Sandu tot sângele îi plesnise în față și nici el n'a știut de ce n'a svârlit cu sinăleul în Costă, care-l privea zâmbind.

„Și ce-i cu asta, par'că nouă nu ne-a mers tot așa numai vă păziți să nu vă vadă nimeni și să nu vă audă. Rămas bun, acu, să nu te țin din lucru!“

Sandu nu mai vedea, îi era negru înaintea ochilor,

par'că se înădușea și-i era cald și-l ardea pe dinăuntru; scrâșnind din dinți întindea pielea de s'o rupă nu alta și sinelua de credea că s'a luat la întrecere.

La amiazi șagărtul veni să-l cheme la masă. Pe drum își aduse aminte de cele întâmplare și-i venea să se întoarcă înapoi. În tindă văzu pe Ana și inima îi zvâcni ca atinsă d'un fer ars. Ana însă era în voe bună, ochii veseli îi râdeau în cap și gropițele în obraji erau azi mai pline de ispite. Și veselie ei cuprinse și sufletul lui Sandu; uită ce a zis Costa și nu mai auzea alta de cât glasul Anei.

Iar după prânz, frigul nu era așa de cumplit, liniștea nu era așa de moartă și el nu se simțea singur; plină de viață era preajma lui și ori unde-și întorcea capul el nu vedea de cât pe Ana.

Și din suflet i se desprindea dorurile iar în capul lui se învârteau atâtea gânduri frumoase și toate se întâlneau în ființa Anei. Gândirea îl ducea departe și se vedea cu lucrătoarea și cu casa lui, iar pe Ana alături cu el îndulcindu-i zilele. Și erau acestea atât de ademenitoare și atât de pline de vraje, încât Sandu își zâmbea lui însuși și-și ticluia vorbe line și dulci ca să-i le spună Anei, căci îi părea că ea este a lui și nimeni n'ar putea să-i tulbure tica clipelor norocite.

Mocnită se lăsase sara și Sandu de mult isprăvisese cu lucrul dar nu-i venea să plece și i-ar fi părut rău ca însuși să se smulgă din dulceața acestei liniști, unde își croise toată calea vieții ce credea că-l așteaptă. Și din greu a suspinat când a pus piciorul pe țărnire și a pornit înspre casa măistoriței Veta.

*

Cu cât se apropiau sărbătorile Crăciunului, cu atât târgurile erau mai bune și opincarii ridicară prețul negoiului, mai ales, că era moaște și sătenii vrând nevrând trebuiau să-și cumpere opinci.

Ajunul s'a întâmplat să cadă Marți și astfel târgul de săptămână a fost nemai pomenit de bun.

Măistorița Veta deși avea de lucru de nu știa unde-i stă capul, totuși a fost și ea la șatră până pe la 10 ciasuri când apoi s'a întors acasă.

Iar seara colacii au fost copți și împărțiți, care pentru casă, care pentru săraci, care pentru finii ce aveau să vină a doua zi de Crăciun cu cinste. Și după ce totul a fost isprăvit și așezat la îndemână, cu sosirea lui maistor Dinu toți se duseseră în casa „dinainte“, făcură foc să nu se stingă, ca Christos născutul în această noapte, să nu degere și așteptau în pace să vină și pe la casa lor colindătorii și băeții cu „steaodă“ ori cu „crai“. Iar ca bucuria zilei de mână să fie și mai deplină, aprinseră „pomul de Crăciun“ și maistor Dinu scoase din dulap pentru Gheorghită un cal de călărit și pentru Ana un gherghes și alte lucruri trebuincioase unei fete mari. În mulțumirea zăgărită pe fețele copiilor, părinții se desfătau.

Văzduhul însă părea că încetul cu încetul se desmorțește și liniștea orașului se împrăstie. Cum răsar seara pe cer stele așa se iveau pe toate stradele jelițe cu „Pomul“, băeți cu „Steaua“, cu „Crai“ ori cu „Vitleenul“ și feciorandri cu „Colinda“ sau cu „Turca“. Și în această mișcare vie, în sgomotul acesta plăcut în cântările duios trăgărate și în colindele frumoase întreg orașul se învăluia într'un aer sfânt și tot omul își uita necazurile vieții și par'că se simțea în prea mărirea lui Dumnezeu.

Pe când însă maistor Dinu asculta „colindătorii“ de la fereastră și primea în casă „Crai“ peste drum în lucrătoare Sandu era singur. Celelalte calfe nici la cină nu fuseseră. Dimpreună cu alții s'au infundat într'un birt ca să petreacă acolo noaptea nașterii Domnului.

Aprinsese un muc de lumânare și p'un scăunel Sandu ședea lângă gura cuptorului de sub cazan.

Rar picurau de pe vase stropi de rană și căderea lor suna lung în liniștea lucrătorii. Sgomotul de afară se frângea surd în ferestre și-l arunca pe Sandu cu mintea înapoi. Și așa dintr'o dată începu să-și colinde:

„Nu te poți apropia
La trei mîle de pămînt
Unde naște fiul sfînt;
De mirosul floritor,
De para făcliilor,
De fumul tămăilor
De cîntecul îngerilor“.

Își cîntase încet, dar par'că își desvălise tot trecutul îngropat de anii cîți îi petrecuse departe de casă în care s'a născut. Și cum se vedea și acum singur, lipsit de ori și de bucurie, o lacrimă i se furișă în ochi, își propti capul în mîini și se uita pierdut în para focului. Nouă ani de zile, de cînd mînăncă Crăciunul tot printre străini, în totdeauna a rîmnit la veselia altora și nici odată nu s'a mai sălășluit în sufletul lui ticna zilelor acestora, ca în vremea cînd era acasă. Și cine să-și aducă aminte de el și să-i facă bucurie în această sfîntă sărbătoare?

Ușa lucrătorii se deschise repede și intrarea Anei îi spuberă toate gîndurile.

— Sandule ți-am adus ceva de Crăciun.

Sandu nu întinse mîna să primească.

— „Cum te uiți tu la mine, Sandule; va, de ce nu vrei tu să iei ce-ți aduc eu“, și zicînd acestea, Ana se apropie și mai tare și-i puse lucrurile aduse în mînă.

— Ano, grăi Sandu înădușit, Ano, să se uite Dumnezeu așa la tine cum mă uit eu.

Și a fost glasul lui par'că din inimă smuls, iar Anei îi periră vederile; bunătatea și duioșia cu care el grăise, îi cuprinse sufletul atît, de nu știu cum, în cît își răzimă capul de pieptul lui, murmurînd ca în vis: „tu, Sandule tu“.

Dar ea a trebuit să plece, căci s'a furișat din casă pe cînd intraseră niște băeți cu „Craii“ și acum muma o va căuta. Și Sandu a rămas să-și spună că sărbători mai ferice nu i-a dat Dumnezeu...

A doua zi de Crăciun, după amiază, începură să vină

finii în casa maistorului Dinu; iar cîns!ea, cîns!e cere. Ei aduseră colaci și altele, măistorița Veta le întinsese masa cu mîncări și care cum pleca ducea în schimb de la naș un colac. Pe sub sară nu rămăsese decât Lena, văduva lui Tîru. Maistor Dinu își făcu vînt să plece, iar Ana era în casa de jos cu niște prietene.

Rămase ele între ele, gustară din vin și vorba se încinse. Și când stau două mueri la povești cine scapă neatinș de gura lor. Ba cutare e așa, ba cutare s'a îmbrăcat de s'a făcut de răsul lumii și vorbele de clacă merg strună.

— Și să nu te miri, își urmă vorba măistorița Veta, când vezi pe nevasta lui Costa rumenită ca o fată mare; apoi îi va sta ei, muere în ani ca să se mai sulimenească?

— Dar las'o, nașă dragă, că dai și d-ta altele...

— „Par'că nu le-am auzit eu“.

— Apoi, atunci...

— „Inșă nu știu cum e, că Costa e destul d'al dracului și la gură ca o meliță.“

— Că bine zici, vorba orașului.

— „Dar i s'a mai cîntat acum și lui, nu-i ca mai înainte, a început să strângă din spate și din gură să mîi tacă.“

— Ce să facă nașo, ori n'ai auzit, dar mai bine să nu-ți fac inimă rea tocmai acum de sărbători.

— „Ba să-mi spui, fino, ridică măistorița Veta glasul și, ochiul îi scînteia“.

— Las' mai bine să auzi din gura altuia...

— Una, fino Leno, ori îmi spui, ori...

Și fina Lena cunoștea destul de bine pe măistoriță Veta încât să nu-i spună că Costa povestește c'ar fi văzut pe Ana ducând la Timiș lui Sandu, vin cald și c'ar fi stat prin ger două ceasuri cu el de vorbă și multe altele.

Roșu era vinul, dar mai roșie se făcu maistorița Veta la față. Și era ca și cum ar lovi-o guta.

— „A! a zis el vorbele aste?“

Lena nu știa cum să o domolească.

— Nașă dragă, zău, de știam că te turburi așa, nici

nu-ți spuneam. Ș'apoi de ce te cătrănești, par'că nu știe lumea că el e un mincinos și un potcaș de nu-i găsești păreche în toată împărăția, și cine dă ceva pe toată flecăriturile lui, și oamenii nu știu ce creștere dai dumneata Anei și care fată de maistru mai stă în rând cu ea? Ana d-tale ia lasă...

— „Nu las“, țâfni măistorița Veta ceva mai domolită — îi arăt eu lui. Către cine a zis el vorbele aste?

— Către cine a zis nu știu; eu le-am auzit în casa lui Trifu.

— În casa lui Trifu? Apoi Trifu e văr cu el — Nu auzi Leno, crezi tu minciunile lui?

— Dar cum să le cred nașo, dragă, cum să le cred; nu lu-a crezut doar nici Trifu, ba încă a zis să-i fie rușine că scornește așa minciuni...

— Minciuni Leno, minciuni, dar lasă-l pe mine! — Fata mea...

— Ci nu mai vorbi nașă Veto, zi să dea Dumnezeu să fie Ana sănătoasă și dumneata să-i vezi norocul. Costa... dar cine-i Costa, și-l rîde lumea când își cascadează gura.

— Și zi, în casa lui Trifu ai auzit, și cine știe blăstămatul de el, prin câte locuri nu va fi lătrat, că ăla latră Leno, latră mai rău decât o cățea, — dar să nu fiu eu cine sunt dacă nu i-o plătesc.

Și fina Lena îi dedea dreptate mângâind-o ca să nu se cătrăneasce atâta, că tot orașul știe ce purtare are Ana și oamenii stau în loc și se uită după ea când trece blândă și smerită ca „un trandafir înflorit“.

— „Ce să-ți fie inima rea, nașă dragă zise ea sculându-se ca să plece, — dar îi crește omului inima când vede pe Ana și par'că nu ne e și nouă fală când o vedem tot cu fete de „Domn“. Una e Ana și alta nu e ca ea, ce să-ți faci d-ta zilele negre pentru troncăniturile unui om ca Costa“...

Măistorița Veta a petrecut pe Lena până la poartă și venind în casă se întrebă, că ce are de făcut. La vreme

potrivită se întoarce și maistor Dinu. Fără mult înconjur nevestă-sa îi spuse totul, cu câteva adausuri și împodobiri.

— „Ei, și ce, zise el, — par'că lumea nu ne cunoaște pe noi și pe fata noastră, și nu știe cât plătesc vorbele lui Costa. Alții să nu zică, dar Costa...”

Măistorița Veta se uită încruntată la el...

— Cum! Îți face fata de vorbă prin oraș și ție nici că-ți pasă?

— Nici că-mi pasă! Ba-mi pasă dar ce vrei să fac? să mă duc să-l omor? Nu fi și tu așa...

— Ce să nu fiu așa, ba să fiu ca tine, să-mi facă fata de ocară și eu nici grijă să n'am.

— Apoi bine, dar ce să fac? Vai de casa unde nu-i bărbatul, bărbat.

Să cauți să vezi cui a spus, să-ți aduni martori și să faci să nu-și mai deschiză gura.

— O să caut.

— „Nu caut, caut, ci să cauți”.

Maistor Dinu știa că cea din urmă vorbă trebuie să fie a nevestei sale și nu mai zise nimica; bucuros ar fi vrut să nu fie în casă, dar nu mai putea pleca. După câteva clipe însă zise:

Ascultă Veto; bine, să caut martori, dar dacă va fi adevărat...

„Adevărat!” țipă nevestă-sa și era să se repeadă la el și să-i tragă palme — „adevărat”? Oare de ce nu-ți seacă D-zeu vorba în gură-rânji apoi ea și eși repede afară.

Peste câteva clipe se întoarce cu Ana.

— Ano, auzi ce zice tătăl tău, c'ar fi adevărat că tu ai dus vin cald lui Sandu.

Graba cu care venise mumă-sa s'o cheme și privirea tatălui, se lăsase atât de greu asupra ei, în cât își plecă capul în pământ, ridică colțul catrinței și începu să plângă. „Așa” la asta am ajuns — eși afară, să nu te mai văd în ochii mei — și frântă, măistorița Veta se lăsă pe un scaun iar Ana plângea, de credeai că-i iese sufletul”. Acu

ce-i cu asta par'că dacă i-a dus vin am săracit și cine știe ce păcat mare a făcut? I-a dus vin fiindcă îi era frig și fiindcă am zis eu să-i ducă — grați maistor Dinu apropiindu-se de Ana.

„Lasă, nu mai plânge“ și o mângăia pe frunte. Ana însă plângea cu hohot și se lipea tot mai mult de tatăl-său. Lui maistor Dinu i se rupea inima.

„Du-te sărută mâna mumei-tei și las, nu e nimic Veto“ ... Nu, să se ducă acuma din ochii mei, să se ducă. Asta mi-o făcu Ana, fata mea a cuminte, fata mea a bună, fata mea a laudată așa, — bucuria mamei, așa; — și clătină din cap măistorița Veta, iar înaintea ochilor îi era negru.

Maistor Dinu nu știa ce să facă. Ca să curme odată toate, scoase încet pe Ana afară și căută să-i domolească plânsul.

Intr'un târziu se întoarse iarăși în casă. Nevastă-sa abătută și zdrobită se uită în pământ.

De odată se ridică.

— Dinule azi să dai drumul lui Sandu — auzitu-m'ai? acu să te duci și să-i spui să nu-l mai văd p'aci că n'ai zile bune cu mine.

— Cum să-i dau omului drumul, acum în cap de noapte, vezi și tu că nu se poate — apoi ce-i el de vină? .. Mai-storița Veta par'că l-ar fi nîmicit cu privirea.

— Acu să-i dai drumul, înțelesu-m'ai, ori îl scot eu pe așă afară.

— „Bine Veto, îl lăsăm din lucru, dar nu putem să ne jucem de poveste în lume, că dăm calfelor drumul în sărbători și-i scoatem noaptea din casă — fii și tu cu răbdare, iacă dimineață îi dau banii ce-i mai are la mine și să se ducă în numele D-lui“. Treaba ta ce ai cu el, destul că să nu-i mai văd fața, că dau de potcă, îi scot ochii; el să-mi facă casa de vorbă, un nîmenea ca el-auzi? să se ducă din lucrătoarea mea că altcum nu e bine“.

Iar mâne dimineață, maistor Dinu se duce în lucrătoare și cheamă pe Sanu la el. Îi cădea greu și-l durea

inima că trebuie să-l lase din lucru, dar n'avea încotro.

Il întrebă de când e în lucrătoreea lui, ce bani a scos și făcură socoteală câți mai are de primit.

Lui Sandu i se părea că se dărâma casa și-l îngroapă — să nu-l mai țină pe el în lucru? Grozav de grea era Iovitura. „Ai să primești 27 fl.“ zise maistor Dinu și par'că se sfia să privească în fața lui Sandu.

Iacă aci 30 ca să nu rămâi în pagubă cu zilele până la capătul săptămânei, și D-zeu să-ți dea noroc, ești om cum se cade și de omenie, dar eu nu te mai pot ținea. Imi pare rău, însă n'am ce să-ți fac. D-zeu să-ți ajute.

Și zicând acestea maistor Dinu eși.

Perdut în gânduri, multă vreme Sandu s'a uitat așa, fără ca să vadă ceva. Intr'un târziu, oftă din greu, își strânse banii și cu inima înghețată se duse să-și adune ce bietul avea haine și rufe c'apoi să-și vadă de drum.

Strânse îi erau toate, dar nu-i venea să-și ia rămas bun de la calfele cu cari lucrase atâta vreme. Și chiar lui Iofa îi părea rău, căci Sandu a fost bun și nu l'a vătămat mai cu nici o vorbă.

„Vă las cu bine“ grăi Sandu și par'că i s' a aieslipit inima de la loc.

„Să-ți ajute D-zeu!“ răspunseră ei și dându-i mâna, îl petrecură până afară.

Iofa îl însoți ceva mai departe. „Mă Sandule — uite, nu mă lasă inima ca să nu-ți spun, dar eu cunosc pe măistorița și tu știu că vrei să te duci să-ți iei rămas bun de la ea. Nu te duce, ascultă-mă pe mine, că nu maistorul ci ea a zis să te lase din lucru. Și tu nu te duce că nu e bine să te duci. Sandu nu-i răspunse nimic.

Mai făcură câțiva pași și se despărțiră.

Cu cât însă se apropia mai mult de casa maistorului Dinu, cu atât îi venea, cu atât par'că cineva îl împingea mai fare ca să intre.

Când a fost însă aproape de poartă, maistor Dinu, eși în uliță. Văzând pe Sandu stete locului.

— Te duci?

— Mă duc maistore, dar ași vrea să-mi iau rămas bun...

— Că măistorița nu e acasă, las că-i spun eu...

— „Să rămâneți cu bine maistore!

— „Bine să-ți dea D-zeu și ție!”

Pășind greu și încet Sandu, apucă drumul spre piață. În colțul uliței, se opri își întoarse capul înapoi și se mai uită odată în lungul uliței, și înspre casa maistorului Dinu. A străbătut piața și călca pe pod când se întâlni cu Niță lui Burencea.

— Ce-i Sandule, ai eșit din lucru? Unde te duci?

Sandu, așa ca prin vis, rătăcită își aruncă privirea în nemărginitul zării și năbușit răspunse: Mă duc în lume!

(Din „Convorbiri Literare“ a. 1893, pg. 801—835).

Victor Vlad Delamarina

(1870—1896)

Viața cu toate frământările și necazurile ei, l-a cuprins prea de timpuriu și nu i-a dat răgaz să-și desvolte până la maturitate talentul său. Zic cu necazurile pentru că Delamarina nu a avut parte de fericire în scurta lui viață de 26 ani.

Născut în Satumie lângă Lugoj, unde tatăl său era primprețor încă dela frageda vârstă de 12 ani, primește prima lovitură a vieții prin moartea tatălui său. Trece la bunicul său în Lugoj — orașel care în prezent se menține mai mult din amintirea trecutului cultural și politic ce l-a avut pe vremea copilăriei poetului. Clasele primare și liceul până în clasa 4-a le face în acest oraș, cu vechi tradiții românești, cu oameni sfătoși și hârțăgoși, cu obiceiuri cari au influențat mult sufletul sensibil al copilului precoc. Eliminat din liceu pentru sentimentele lui naționale, trece la mama lui la București, — care după moartea soțului ei venise ca profesoară la azilul „Elena Doamna”. Este înscris la Colegiul „Sf. Sava”, de unde trece la școala militară din Craiova și apoi la Iași. Viața militară cu disciplina severă și profesori neînduplecați nu cadra cu sufletul visătorului depe malurile spumoase ale Timișului și astfel odată cu ieșirea depe băncile școalei și viața lui era pe sfârșite. Cuprins de aceeași boală nemiloasă ca și prietenul său I. Popovici-Bănășanul, merge să-și caute de sănătate dar în zădar. Ca ofițer de marină face călătorii prin țările de sud, cu care ocazie cunoscând oameni și locuri noi — își publică — pe cât l-a ajutat cultura — impresiile de călătorie în „Familia” și „Dreptatea”. Apoi se îmbolnăvește mai greu. Vine acasă la moșia

părintească unde moare într-o zi frumoasă de vară. A fost dus în Lugoj, — oraşul atât de drag lui, pe care nu l-a uitat nici odată şi care i-a dat motive de inspiraţie, cari fac ca opera lui să trăiască şi azi.

„Victor Vlad Delamarina este prototipul Românului „bănăţean: isteţ şi cu predispoziţii artistice, glumeţ şi cu „o notă de ştrengărie, mândru dar fără a fi îngâmfat, ini-
— „mă visătoare dar mai presus de toate Român entusiast,
„Român exclusivist şi neasimilabil, dârz întru a-şi apăra „limba şi credinţa de acasă”. (Chendi, Fam. 1901 pg. 26).

„Fondul poeziilor lui e acelaş ca şi forma: strict po-
„poran. Subiectele lui sunt scene din popor, ideile lui sunt „ideile poporului ţăran. Precum în limbagiu totul e origi-
„nal, nefalsificat, nerafinat, aşa şi după cuprins poeziile „lui sunt icoane din lumea spirituală a ţăranului român,
„icoane cari te frapează prin naivitate şi originalitate”.
(Dăianu, Tribuna, a. 1896 No. 104).

BIBLIOGRAFIE:

A.

- În „Dreptatea” a publicat următoarele poezii:
 „Toaca din Lugoj” a. 1894 No. 59.
 „Liricul modern” a. 1894 No. 64.
 „Singuru păcat” a. 1894 No. 69.
 „Tucă-l moşu” a. 1894 No. 81.
 „Mă Cimişe” a. 1894 No. 97.
 „N-am ghişit-o” a. 1894 No. 101.
 „Poezie şi proză” a. 1894 No. 102.
 „Lu Ana lu Gică” a. 1894 No. 111.
 „Progresiva” a. 1894 No. 112.
 „Poeţilor profunzi” a. 1894 No. 112.
 „Coadă vulpii” a. 1894 No. 114.
 „Pământu” a. 1894 No. 118.
 „Al mai tare om din lume” a. 1894 No. 125.
 „Noi nis acasă” a. 1894 No. 128.
 „Fapricaşul naşului” a. 1894 No. 134.
 „Carce în dăparce” a. 1894 No. 146.
 „D'a baba oarba” a. 1895 No. 15.
 „Calu lui Doancă” a. 1895 No. 39.

- „Lu Ana lu Gică” — „Familia” a. XXX. pg. 66.
 „Ăl mai tare om din lume” — „Luceafărul” a. 1908 pg. 275—276.
 „Tucă-l moșu” — „Luceafărul” a. 1908. pg. 276.
 Poezii în grai bănățean — „Luceafărul” a. 1936 pg. 195—205

INSEMNĂRI DE CĂLĂTORIE:

- „Marina Română” — Schițe din călătoria bricului „Mircea” —
 „Dreptatea” a. 1894 No. 243, 248, 249, 251, 252, 254, 259.
 „Călătoria cruciătorului „Elisabeta” din a. 1893”. — „Familia” a.
 XXIX, pg. 596, 608, 618, și a. XXX. pg. 8.
 „Schițe de călătorie” — „Luceafărul” a. 1980 pg. 248—262.
 „Schițe din călătoriile mele” — „Luceafărul” (Timișoara) a. II. pg.
 121—140.

IN VOLUM:

- I) Poezii Bănățenești. Intocmiri. Adunate și aranjate din însărcinarea despărțămintului Lugoj al Asociațiunei de Dr. Valeriu Branișce, Lugoj, 1902.
 II) Poezii. — București 1922. („Pagini Alese” No. 69.)
 III) Poezii bănățenești. — Sibiu 1928. Bibl. pop. „Astra”.
 IV) Poezii din Ardeal și Banat. Ediție îngrijită de Ion Pillat. București „Pagini Alese”, serie nouă. No. 19—20, pg. 69—78.

B.

- I) Un poet bănățean (biografia și portret) „Familia” a. XXXVIII. pg. 313—314.
 II) T.: Victor Vlad (necrolog) „Dreptatea” a. 1896 No. 103.
 III) Dr. E. Dăianu: Victor Vlad Delamarina. — Pro memoria — „Tribuna” Sibiu, No. 104, a. 1896.
 IV) Titu Maiorescu: În memoria unui poet bănățean — Convorbiri Literare” a. 1898 No. 2.
 V) Ilarie Chendi: Zece ani de mișcare literară în Transilvania — „Familia” a. 1901, pg. 26—27.
 VI) Octavian C. Tăslăuanu: Victor Vlad Delamarina — „Luceafărul” 1908, pg. 271—275.
 VII) Lucia Barbu: Amintiri despre Victor Vlad Delamarina — „Luceafărul”, a. 1908, pg. 281—286.
 VIII) Gh. Adămescu: Contribuțiune la Bibliografia Românească Fasc. II pg. 316.
 IX) Liviu Jurchescu: Victor Vlad Delamarina — pictor. „Vestul” a. II No. 220.
 X) A. Cosma-Junior: „Bănățeni de altă dată” pg. 132—135.
 XI) Traian Topliceanu: Victor Vlad Delamarina — „Luceafărul” a.

1935 pg. 74—78.

- XII) Gh. Cardaş: Poezii şi prozatorii Ardealului până la unire.
pg. 469—475.
- XIII) Alexandru Bistriţeanu: Patruzeci de ani dela moartea lui
Victor Vlad Delamarina. — „Luceafărul“ a. 1936 pg. 254—60.
- XIV) A. Cosma-Junior: Proza lui Victor Vlad Delamarina — „Lu-
ceafărul“, 1936, pg. 118—120.
- XV) Romulus Radu: V. Vlad Delamarnia. — „Vestul“ a. I No. 12.

CARCE IN DĂPARCE.

*Biata Binca'i plânji dă milă
Inimioara îi zdrobită
 Ii topită
 Opărită,
Fiin'că viedz, biata-i ugită
Moartă'n dor, după Trăilă.*

*Parta — Opriegu şi brineţu
N'o chichesc, — is colo'n ladă
 Stau grămadă,
 Las'să şadă,
Doamne numa doru il adă
Doru iei — Trăilă — „onvieţu“*

*Pră la joc n'o văd fişiorii
Dă fişiori par'că-i iei secie?
Să să'nbiece
Alcie fiece,
Ia nu vrea să să arecie
Dă'l dă la „onvieţ“ iei dor îi!*

*Parc'o iau visuri duşmane,
Biata Bianca, — par'că moare,
Dar scrisoare
Vestitoare*

*Dă șciri prea'nbucurătoare
Căge taman din cătane.*

*Îi căprar Trăilă-istețu
S'o făcut domn mare micu
Și voinicu
Toamna i cu
Cum îi dзіșie? Ala?! — obșicu!
Poi! — Ce jioși tu cu „onviețu“?*

*Iuce'n fugă 'ncaltă-opinca
La jidovu cu răchie
Al dă șcie
Cărț să scrie
Hălor duș în cătănie
Intr'o clipă-ajunje Binca.*

*Jidovu dă bună samă
Ca ori cari om cu carce
Pântr'u-o carce
In dăparce
Dă câșcig vrea s'aibă parce
Fie batâr și d'aramă*

*Binca spune și plăcește
Scrie jidovu ș'adună
Să minună
Binca-a bună
Niși prîn cap nu i cășună
Cât dă rău să păcălește.*

*„Scrie-i multă sănătate
„Că nis bucuroș în pașie
„Satu tașie
„Fin'că-i plașie
„Șie mai boambe griu fașie
„Și c'or fi'n ăst an bucace.*

„Veta s'o'npăcat cu Niță
„Sanda s'o sfăgit cu mine,
„Păi viedz bine
„Pântru cine;
„Dar șie'm pasă! — Să s'anine
„Dă nu-i plașie, — c'o funiță!“

Și mai spune: căce toace,
Ș'ar tot spune biata fată
Rușănată
Ingrijată
Că spunând banii să gată
Și d'aficea nu să poace.

„Porșii nu mai vreau tărăță
„Scrie c'or crescut juncanii
„Chițoranii
„Mânc ciurcanii;
„Și — firică mi-s gata banii —
„Il mai țuc-dă o groșiță!!“

(Din vol. „Poezii bănățanești“,
Lugoj 1902 pg. 11—13.)

ĂL MĂI TARE OM DÎN LUME.

Trâmbiț, dobe, larmă, chiôt,
Fluer, străgăt, răs și ropot...
Șie să fie? — Șie să fie?
Iacă'n târg „minăjărie“!
O „comegie“ d'a cu fiară
Ș'imprejur lumie și țară.

In căleacă o măimucă
Baș ca omu mânca nucă

Alta blăstămată, șoadă
Să țânea numa în coadă,
Ș'alcele mâncale-ar focu
Nu-ș găsau o clipă locu-

Lupi, urși, mâțe, oi, cornuce,
Fel dă fel dă joavini sluce;
Chițorani, ariși și vulturi
Dă prîn lume din țanuturi
D'elea gâbe, d'elea rele
Feri-mă, Doamne dă iele!

Mulce-am văz't, pă bani viedz bine.
Cum nu vege ori și șine.
D'apăi l-am văz't anume
„P'âl mai tare om dăn lume“
Care să juca cu lei
Și-i băcea dă-i lua toți zmeii!

Cui l'o doborî'n țărână
Ișia că-i plăcește'n mână,
O hârcie d'a d'o sută
Fără dă niși o dispută.
Dar cum mi ce puri cu neamtu,
Care'n ghinț îț rupe lanțu?

Să loviau fișiorii'n coace
„Șire-i? Unge-i? Care poace?“
Când d'odată, — iacă — amaru!
Sandu Blegia, — tăbăcaru
Să sufulcă șâ tușeșce
Lângă „comegeant“ să-opreșce.

Să râgea neamtu dă Sandu
Dară Sandu, fișiorandu,
Mi-l cuprinsă dă subsuară
Si nu să lăsa cu „doară“!

*Strânjie-l! Sușie-l! Zi-i pă nume!
Ălui mai tare din lume!*

*Gâfăia neamtu, — a silă
Dar lui Blegia nu-i fu milă
Hopa-țupa, țupa-hopă!
Ș'o găsât nemțoniū popa!
Țâne-l, lasă-l! Ia-l Jă mină!
Zdup-cu neamtu în țărână!*

*Bravo! — Sandu — să trăiască!
Dar când fu să îi plăcească
Ișie neamtu: „Abăr frace . . .
Nu să pringe că-i pă space!“
Vrea: că-i puṅgă și că-i ceacă
Suta zuitată s'o facă!*

*„Nu ce jioși cu mine dragă
„Asta viedz în cap ț'o bagă
„N'ascult vorbe io, — și glume
„Când mis io mai tare'n lume
Ș'adă suta!“ — Ișie Blegia
„Că dă nu —: 'ț fac prau comezial!!*

(Ibid. pg. 14—16.)

MĂ CIMIȘE.

*Mă Cimișe, dragu meu
Vrearea-și fi io'n locu teu
Numa-o vară, numa una!*

*Numa-atunși io aș avea
Parcea mea ca parcea ta*

*Tu iești drac împelițat
Cum nu-î altu prân Bănat
Fece jii'că tuși într'una!*

*Fece'n umbra sălșilor
Cam în șiuda măișilor.*

*Mă Cimișe făt frumos,
Făt frumos și drăgăstos
Iești viclean pă vreme caldă.*

*Cu răcoare și cu pești
Fecel mi le momești.*

*Mă Cimișe, io ce știu
Cum ce miști ca-arjintu viu
Când s'arune' fecel'n scaldă.*

*Tu trâcnești, iele trâcnesc
Și cu cine să iubesc.*

*Până'n Sebeș tușii-le
Pă rând tece mândrile
Nu fi-i greu d'atâta miere?!*

*Dar tu nu ce becejești!
Tuși și fuji! Lotru mai iești!*

*Dă la Sebeș la Logoj
Ce dăsmierz dă ochi frumoș,
Tuși la fecie cum să șiere!*

*Cum ce-o făcut Dumnezeu
Baș așa dă nătărău?*

*Dân Logoj dacă ce duși
Până'n Cimișoara tuși
Și la Panciova-ștrengare:*

*Ce pornești îmbrătrânit
Cătră Dunăre-ostenit.*

*Dunărea ca un potop
Mi ce'nghive ca p'un strop
Ș'apăi ce'neacă și'n mare!*

*D'ași trăi ca cine, mă
N'aș crâcni; înneșie-mă!*

(lib. 19. 17—18.)

„TUCĂ-L MOȘU“.

*„Tucă-l moșu, țucă-l moșul“
Iera vorba unui moș
Când vegea copii drăcoș'
Tot cutrierând Logoju.*

*Moșului i-o fost zănatu
Să șierșască la crițari.
N'aduna el bunuri mari
Dar îl miluia tot natu.*

*„Viaț-mi ieste spre osândă
„Pân la-o sută am vr'un ar“ —
Să jelea iel în givan
Cu vorba lui bună, blândă.*

*Chipu lui, bătrân și dulce
Samănă, mă gâugeam ieu,
Baș cu a lu Dumnezeu
Și'm venea să fac și crușie.*

*Toț copii-l luam cu buna
Nu ca p'ăllalți caliși
„Moșu țucă pii miși“ —
Răspunea și el într'una.*

Dă colași și vr'un ou roșu
Când pomana să împarce
Pă la paști, îi fășiam parce
Și lu bietu „Tucă-l moșu“.

Dumnezeu să ce trăiască!
Și pă voi pă toț d'aiși.
„Moșu tucă pii miși!“
Zișea iel să mulțamească.

✱

Intr'o iarnă d'a cumplită
Iar veni moșu'n oraș
Gârbovit, zdrențos, golaș
După zălnica lui pită.

Fiin'c'o vint la noi, — vezi bine
Baș în ziua dă ajun:
N'o fi moșu „moș Creșiu“?
Mă gânceam ascuns în mine.

Sara'n vremea dă colindă
Când sărbătoream la pom
Ies afară, ș'aud un om
Spunând slujilor din tindă:

„Ia săriț' afară'n stradă
Oameni buni a lu Cristos
Și vegeț că colo jos
O căzut un om grămadă!“

L'or adus omu'n căldură
Și l'or pus la sluji pă pat,
„Tucă-l moșu“-i înghiețat!
Am strâgat io ca d'arsură.

*Și frecatu-l-or cu neauă
Și i-or dat să bea vin fierț,
Dar târziu și în deșert...
După șeri căzusă-o steauă.*

*Și s'o stâns moșu, — firește!
Un biet suflet chinuit,
Pământu l'o înghițit,
Dar pomina'l mai trăiește!*

(Ibid. pg. 21—23.)

SÂNGURU PĂCAT!

*Sub lumină ha șierească
Pă largu pământului,
In bătaia vântului
Firie dulșie omenească,
Graiu blind și cumpătat
Ca în dulșiele Bănat
Nu mai cred să găscă!*

*Șie mândrețuri prân câmpie!
Șie dă holge cu rod bun!
Crește prunu lângă prun
Și struguri frumos în vie!
Bănățenii-au ochi frumos'
Iei is vredniși, sănătoș'
Și tot natu-i d'omenie!*

*Cum răsună'n ghies pădurea,
Dă glas dulșie dă șimpoi,
Ori dă fluier dă la oi!
Dar auzitu-s'o p'aiurea,
Că săceanu lucrător
Ca'n Bănat să cânce'n cor?
Pun rămaș că: nicăurea!*

Dă cregirță ș'a lui faptă
Bănățanu ăl frumos
Totd'auna i fălos!
„Tu șie ești?” Dăntrebi, ce așceaptă
Dă la ori care băiețan:
„Bage, — io mis Bănățan!”
O fi vorba lui gireaptă.

P'ingă tece estea bunie,
Care is pă la Bănat
Ieste ș'un micuț păcat,
Nu vă râgeț, — dar l'oi spune:
Farba și albelele
Strică bănățenele
Ca pă flori o uscășiune!
(Ibid. pg. 26—27.)

POEZIE ȘI PROZĂ.

Sară dă mai.
Răcoare'n grăgini. Din flori frumoasă
S'adună-o buracă care miroasă
Miros dă rai!

Dulșie trifoi
Cage sub coasa siujii Ilie,
Care-l adună, ș'apăi-l imbie
La vași, la boi.

In fundoane
Cocomu c'o carce, ca zăbunit
Zglâmboiat la stele, șege picit
P'o petroane.

— *Sluga, prostu,*
Ișie: Cooane, — să am iertare
Cum-va vr'o lecție vrei a'nvățare
Pă d'a rostu?!

— *Coconu: Cum?*
Dă lecții vorbești? Nu vezi Ilie
Nu vezi că mă'nbiet dă poezie?!
Vezi't dă drum!!!

— *Poezie?*
Șie-o fi și asta? Bietu dă iel biet.
Să imbieată dă aia. Io vez mă'nbiet
Dă răchie!

(Ibid. pg. 28—29.)

LU ANA LU GICĂ.

Ano, Ano!
Logojano!

Ano, Ano! Logojano!
Calșie-o roata pălărie
Că mai bine'ți sege ție
Ca rumână d'omenie
La jocu dă Sânt-Ilie
Să-ți porți conșiu cum ți-i data
Și ca nația să-ți crești fata
N'aduni bani tu cu lopata
Ca să-i dai la „Șvoart” d'agata!

Ano, Ano, Logojano!
Sări la joc ca un vrăbece,
Nu-s ca cine mulce fece,
Dar pă cine tece tece
Stau ca nuca pă părece!
Urđ'ți mărăma vestită

*Dă la bună-ta ugită?
Und-ți-i sucna ha'ntărită
Și cătrânța ha'mpupită?*

*Ano! Ano! Logojano!
Iuicice la a lu Burugă
Cătu-i dă mândră la rugă!
Jucătorii-i vin în fugă
Și la vorbe dulși i'ndrugă
Ea în port dă păoriță
Samănă cu o groșiță
Dă ha mai înaltă viță
Bătâr că îi pilăriță!*

*N'are „mider“ da-are vacă,
Ea cu portu iei să'mpacă,
Are bani ș'o jost săracă
Și avere-o să-și mai facă.
Din piaț când vine acasă,
Pune dă'mbucat pă masă,
In dolaș florinții-i lasă
Și dă modă niși nu-i pasă
Ano, Ano! logojano!*

*Dar tu Ano, — vai-do-mine —
Ce chichești, ca nu știu șine
Toț' să rid p'ascunz dă cine
Că nimic nu-ț sege bine!
Când în loc dă o măramă
Porț' pă cap făr' să-ți dau samă
Pălărie!? O mamă-mamă
Par'că iești din „Panoramă“!
Ano, Ano, Logojano!*

*Logojana agevărată
Mândră--i numa năschimbată
Cu mărama păstă spată*

Și cu sumra ha umflată.
Nu da banii pă nimica,
Că ți-l sărășiești pă Gica
Dă n'o s'aibe niși musica,
D'und' s'o plăcească lu Nica!
Ano, Ano! Logojano!

(Ibid. pg. 31—32.)

NOI NIS ACASĂ...!

Vântu adună nori dă ploaie
Ș'nîtâmplarea întâlnisă
Rumân cu clăbăț dă oae
Cu-unu d'ăla uns cu clisă
Ăl cu clisa pă mustețe
Pă mustețe răsusic,
Cu pinceni pă șijme crețe
Stă dă vorbă, Drașie-mi-ce!
„Moi! — ișia iel, pe sub sore
„Mai frumos nu fi nimica
„De chit mare serbatore
„Din țara lui Ion Paprica!“
(Sărbătoarea năvălirii,
Lumea toată va să șcie
Că copii pustiirii
Îs p'aiși dă ani, — o mie).
„Hat la voi nu fi ospete?
„Veselie, bucurie?“ —
Ișea ăl cu șijme crețe
Da Rumânu: — Auz prostie?!
— Dați-i voi cu joc și cânturi
D'aia las nu ne prea pasă!
Voi vis d'ăi aduș dă vânturi,
D'apăi noi — noi nis acasă!
(Ibid. pg. 33.)

CALUL LUI DOANCĂ.

Bași Doancă, paure bun dă suflet
La vorbă greu, ca și la umblet
Avea: pădurie, vie, holge,
Gazdă-colo! Nu ori-șie godje!
D'avea ș'un cal,
Gloabă dă val!

Cu chiși și coașce răsărice
Cal dă cătănie pasă-mi-ce
Pă vriemea lui fi fost-o „Mișca”
Când nu șcia șie-i codorișca
Și'n cârcă dunji
N'avea prea lunji!

Da lu bași Doancă nu-i fu d'aia
Dă șie-i din șieri ruptă bătaia?
Când nu vrea „Mișca” să mai tragă
Nu-l îmbia cu „dragă-dragă!”
Dă-i! Arge-l! Poc!
In dobitoc!

„Păi d'apoi c'așa să și cagie
„N'am dat io bani printru păragie!”
Să sococeă bași Doancă'sine:
„Și dă n'am lucru fac io bine
„Ori cui o vrea
„Cu gloaba mea!”

Și dat-o gloaba la tot natu
Nu mai găta dusu, cărațu
Biet' Mișca. L'o'ndrăjit năcazu
A chin iș legăna grumazu!
Din cal frumos!
Pielie și os!

Az cară la veșin bucacie
Măine ce miri-șie dușie'n spacie
Și iac'așa din greu în grielie
Cum să nu vuez osu prân piele?!
Ba-i dă mirat
Căce-o răbdat.

II.

Odată, gazda și nu altul,
Pă bietu cal mi l'o'nhămatu-l
Dă la păduri, la-un liemn cât viacu
Dă lung; — ca să-l tragă săracu
Cal păcimaș
Până'n oraș!

— In drum, pă cuscru-l întâlnește
— Mă iei pă lemn?! — Cum nu? Pofceșcel!
Mai mersă-un pic: — iac'o săceană
Hai sus cu ia! Pă-urmă-o cătană
Ostenită
Mai invită.

Și când baș bine-acas s'ajungă:
„Ba dracu!? — Bat harângu'n dungă!!!“
Ii foc!!! Ii foc!!! O vai-do-mine!
La foc, mărtoagă, că nu-i binie!
Și cum işie,
Dă și zbișie.

'Poi dă porneală când fu gata
Hop! Nana Vieta, groasa, lata:
— Din drum: să stai dragă veșine
Și făl'pomană și cu mine!
— Cum nu nană?!
Fac pomană!

Da când fu sus și nana, — eaică:
Sughice calu! Stă, s'apleacă

Suspin, nevoie, cagie, mōare
Zmăcnind sāracu dān pişioare
Şaşa'nhămat
Ni s'o gătat!

D'atunci auzim zicala-uşoară
Când baş ne'mbie bună-oară
La joc c'o proastă ori vr'o poancă
„Doar nu mis io calu lu Doancă!“
Zicătoare
Vorbitoare!

(Ibid. pg. 40—42.)

Aurel C. Popovici (1863—1917)

Aurel C. Popovici este cea mai luminoasă figură a Neamului Românesc dintre anii 1892-1917. Dela Eminescu încoace nu am avut un doctrinar politic mai clarvăzător și care să-și păstreze actualitatea și după unirea cea mare, în felul cum și-a păstrat-o Aurel C. Popovici. Cărtea lui, „Naționalism sau Democrație“ este o operă de temelie în gândirea politică românească; iar „Statele Unite ale Austriei Mari“ este în mic, un plan de confederație care s'ar putea foarte bine aplica Europei de mâine.

S'a născut la 4 Octombrie în Lugoj, ca fiu al meseriașului Constantin Popovici înrudit cu marele Coriolan Brediceanu. Această înrudire va avea o influență binefăcătoare asupra viitorului cugetător politic român, căci C. Brediceanu se îngrijește de educația lui, trimițându-l să-și facă studiile secundare în puternicele centre românești Brașov și Beiuș, ajutându-l moral și material oridecâteori tânărul student se afla la câte o răscruce și introducându-l în viața publică românească. În 1885 se înscrie la Facultatea de medicină din Viena iar în 1888 trece la Graz. În timpul facultății își însușește limbile greacă, latină și spaniolă cari în viitor îl vor ajuta atât de mult la susținerea principiilor lui.

În acest timp tineretul român era într-o mare agitație: în 1881 partidul național român decretând pasivitatea politică, abuzurile și cruzimile maghiare neîntâmpinând nici o rezistență ajung la limită. Studenții din România revoltați de aceste abuzuri scot în 1891 „Memoriul studenților universitari români, despre situația Românilor din Transilvania și Ungaria“, în care demască Europei

comportările Ungurilor față de Români. Încă în acel an, Ungurii răspund cu un contra-memoriu, încercând să respingă acuzațiile ce li se aduceau de către studenții din România. (Les Roumains et la nation hongroise. Reponse „au memoire des étudiants universitaires roumains sur la „situation des Roumains de Transylvanie et de Hongrie“). Atunci studenții români din Viena, Graz și Budapesta, publică în 1892 celebra „Replică“. („Chestiunea română în „Transilvania și Ungaria. Replica junimii academice române din Transilvania și Ungaria la răspunsul dat de junimea academică maghiară. Memoriul studenților universitari din România cu o hartă etnografică a Austro-Ungariei și a Românilor“). Deși „Replica“ era publicată în numele studenților români din Ungaria, autorul ei era Aurel C. Popovici. Autoritățile maghiare confiscă cartea și urmăresc pe presupusul autor. În 27 August 1892, A. C. Popovici e arestat la Predeal — în timp ce venea dela Sinaia — și acuzat de „ațătare la ură contra unei naționalități“ și ca răspânditor al Replicii, este condamnat la patru ani închisoare, 5000 coroane amendă și cheltueli de judecată. Cu aprobarea comitetului Central al partidului Național, se hotărăște să nu se supună pedepsii. Ajutat de Valer Braniște pleacă în Austria, de unde prin Italia ajunge în România. Aci e primit cu multă simpatie, i se încredințează postul de profesor de limba germană și igienă la Seminarul Nifon și la Școala de Războiu. Concomitent este director politic la „Semănătorul“, scoate manuale de limba germană și ziarul „România Jună“ de unde pornește lupta „împotriva civilizației evreo-levantine“. Conservator din fire, el pledează pentru o cultură adânc națională potrivnică democraticeii nivelări.

Poblema Românilor subjugăți îl preocupă intens. Acum (1906) apare acea operă îndrăzneată și atât de documentată: „Die Vereinigten Staaten von Gross Österreich“, (Statele libere ale Austriei Mari), operă în care propune

transformarea Austriei într'un stat federal pe baza individualităților naționale. Cartea a fost bine primită atât în cercurile Românești cât și în cele Austriece „cari acum „află că naționalitățile Ungare nu sunt alcătuite din niște „bieți barbari incuți cum ar vrea să ni-i înfățișeze Ma- „ghiarii“. (C. Graur, pg. 220). Profesorul Iorga are următoarele cuvinte la adresa acestei opere: „O astfel de lu- „crare poate sluji de temelie unei literaturi polemice în- „tregi pe acest teren. In al doilea rând este atâta putere „de a frământa acest mare subiect, de a rânduî și folosi atâtea știri de atâtea feluri culese din atâtea locuri, es- „te atâta energie de stil, care arată un scriitor de chema- „re încât aceste însușiri cari au câștigat d-lui Popovici „stima și chiar a dușmanilor sistemului și teoriei sale „trebuie să-i asigure recunoștința noastră fiindcă s'a impus „astfel încă un nume românesc atenției publicului celui „mare al Europei“. („Semănătorul“ a. V. pg. 264).

Pentru a-și impune ideile sale cercurilor conducătoare ale Austriei, în 1912 se întoarce la Viena unde reușește să câștige adeziunea Principelui moștenitor Franz Ferdinand. În 1916, după intrarea României în războiu se refugiază la Geneva unde continuă cu aceiași tenacitate propaganda scriind broșura „La question Roumaine en Tansylvanie et en Hongrie“, care s'a tipărit după moartea lui, în 1918 și a servit delegației românești la conferința de pace din Paris.

Nu a avut fericirea să vadă unirea cea mare, căci moare în 1917.

BIBLIOGRAFIE:

A.

I). Casa D-lui Harrij, — novelă tradusă din franțuzește. „Luminătorul“ (Timișoara) a. 1882 (III) No. 4, 5, 6.

II) Ziua cea din urmă, — novelă tradusă din italienește. „Luminătorul“ a. 1884 No. 29, 30, 31.

III) Forme și fond în cultură. „Familia“ a. 1886 (XXII) pg. 425; 437.

IV) Forme și fond în viața familială. „Familia“ a. 1886 (XXII) pg. 449

- V) Forme și fond în Catedra și băncile. „Familia“ a. 1886 (XXII) pg. 462; 470.
- VI) Forme și fond în Junimea. „Familia“ a. 1886 (XXII) pg. 486-90.
- VII) Forme și fond în cultură: Educația fetelor. „Familia“ a. 1886 (XXII) pg. 511—514.

IN VOLUM:

- I) Chestiunea română în Transilvania și Ungaria. Replica uniunii academice române din Transilvania și Ungaria la răspunsul dat de junimea academică maghiară memoriului studenților universitari din România, cu o hartă etnografică a Austro-Ungariei și a Românilor. Sibiu 1892.
- II) Chestiunea naționalităților și modurile soluționii sale în Ungaria. Sibiu 1894.
- III) Principiul de naționalitate. Conferință dezvoltată la 30/I. 1894 în „Ateneul Român“ din București. 1894.
- IV) Vorbe înțelepte; Maxime și reflecțiuni culese din literatura universală. București 1900.
- V) Călăuza fericirii, adică învățătura vieții după Sfânta Evanghelie și după povățuirile boerului Iordache Golescu București. f. d.
- VI) Die Vereinigten Staaten von Gros-Österreich. Politische Studien zur Lösung der nationalen Fragen und staatsrechtlichen Krisen in Österreich-Ungarn. Ehemal. Mitglied des Zentralen Vollzugsausschusses der rumänischen national partei in Ungarn und Siebenbürgen. Leipzig 1906.
- VII) Christos a înviat! Credința părinților noștri. Cluj 1908. (Retipărire din „Sămănătorul“)
- VIII) Naționalism sau Democrație. (o critică a civilizațiunii moderne). București 1910.
- IX) La question roumaine en Transylvanie et en Hongrie. Avec plusieurs tableaux statistiques et une carte ethnographique par Kiepert. Preface de N. P. Comnène Lausanne, Paris 1918.
- X) Curs complet de limba germană. Carte pentru clasa II-a secundară. Ediția IV. București 1905; Ed. V. Buc. 1906; Ed. VI. Buc. 1907; Ed. VII. Buc. 1908; Ed. VIII. Buc. 1909; Ed. X. Buc. 1910; Ed. XI. Buc. 1911; Ed. XII. Buc. 1912; Ed. XIII, refăcută cu ilustrații după Hölzel Buc. 1914; Ed. XIV. Buc. 1920; Ed. XV. Buc. 1922; Ed. XVI. Buc. 1926; Ed. XVII. Buc. 1927
- XI) Curs complet de limba germană. Carte pentru clasa III—IV secundară cu colaborarea Domnului N. R. Colceag. Ed. II. f. d. Ed. IV. Buc. 1905; Ed. V. Buc. 1907; Ed. VI. Buc. 1908; Ed. VII. Buc. 1909; Ed. VIII. Buc. 1910; Ed. IX. Buc.

- 1912; Ed. X. Buc. 1914; Ed. XV Buc. 1926; Ed. XVI Buc. 1927;
- XII) Carte de cetire pentru clasa V-a secundară, Ed. IV. Buc. 1907; Ed. V. Buc. 1909;
- XIII) Carte de cetire pentru clasa VII-a secundară cu colaborarea D-lui G. Bogdan-Duică. Ed. II. Buc. 1905; (5 vol.)
- XIV) A. C. Popovici și N. R. Colceag: Curs de limba germană pentru clasa IV-a secundară. Anul I-u de studiu. București 1929.
- XV) A. C. Popovici și N. R. Colceag: Curs de limba germană pentru clasa V-a secundară. Anul II de studiu. Buc. 1929.
- XVI) A. C. Popovici și G. Bogdan Duică: Curs complet de limba germană în conformitate cu noile programe București f. d.
- XVII) „Stat și națiune“ — traducere din limba germană de Petre Pandrea. București 1938.

B.

- I) Alexandru Lapedatu: Aurel C. Popovici — „Neamul Românesc“ Iași a. 1918—7 Iulie. (Citat după C. Rudneanu).
- II) Vasile Bardan: Aurel C. Popovici — „Vestul“ a. III, (1931). No. 445, 446, 447, 448, 449, 452, 466, 468, 469, 471, 476.
- III) Dr. Marius Sturza: Aurel C. Popovici — „Patria“ (Cluj) a. 1923, No. din 26 Iulie și urm (Citat după Gr. Nandriș).
- IV) Liviu Jurchescu: Mormântul dela Geneva „Vestul“ a. III No. 471.
- V) Gamma: Un cugetător confirmat: Aurel C. Popovici. „Vestul“ a. 1933. No. 931.
- V) Octav Șuluțiu: Aurel C. Popovici — „Vestul“ a. 1933 No. 936.
- VII) Constatin Graur: Cu privire la Franz Ferdinand. București 1935 pg. 209—222.
- VIII) Nicolae Iorga: Oameni cari au fost. vol. II. București 1935-pg. 264—267
- IX) Gh. N. Dragomirescu: ideile și prorociile unui precursor: Aurel C. Popovici. „Sfarmă Piatră“ a. II (1936) No. 48.
- X) Liviu Popovici: Aurel C. Popovici „Familia“ (Oradea) a. V (1938) No. 9—10 pg. 23—28.
- XI) Reactualizarea lui A. C. Popovici. „Vestul“ a. IV No. 975.
- XII) Onisifor Ghibu: Un student bănățean de acum 45 de ani: Aurel C. Popovici. „Luceafărul“ (Timișoara) No. de Crăciun, a. 1936, pg. 526—531.
- XIII) Grigore Nandriș: Aurel C. Popovici (1863—1917) cu o „Mărturie“ de S. Mehedinți. Cernăuți 1937, 38 pg.
- XIV) I. V. B.: Aurel C. Popovici — „Vestul“ a. 1937 No. 1864.
- XV) C. Rudneanu: Aurel C. Popovici — „Luceafărul“ (Timișoara) a. 1939, No. 7—9 (Iulie-Sept.) pg. 3—8

CONCEPȚIA CULTUREI.

N'o fi consistând mărimea geniului
în a recunoaște mai bine unde trebuie
uniformitate și unde diferențieri?

Montesquieu

(De l'Esprit des Lois, L. XXIX

Ch. XVIII).

Civilizația e o noțiune generală care, dacă vrem s'o adâncim, trebuie privită mai ales din două puncte de vedere: al civilizației propriu zise și al culturei.

Cultura vine, după cum știm, în prima linie dela cultul pe care îl are un popor pentru ordinea morală a lumii, a sa proprie. Civilizația, în sens restrâns, e dezvoltarea de ordin tehnic. Ea ne face cu puțință viețuirea fizică, procurându-ne condițiunile și înlesnirile de traiu material, de îmbrăcăminte, de comunicație. Ea este pânea vieții. Dar numai oamenii primitivi se mulțumesc cu viața materială. Sufletul lor e încă rudimentar, abia diferențiat de al animalelor. Oamenii însă cari au ajuns la conștiința adevăratei demnități omenești, ori și cât de mult ar prețui și ei trebuințele și plăcerile materiale ale vieții, simt numai decât că nu pot să trăiască, o viață vrednică de a fi trăită, fără cuvântul lui Dumnezeu. Cu pânea începe traiul animal. Viața omenească nu începe decât cu începuturi de cultură: de cult religios, de cult pentru străbuni, pentru părinții culturei naționale, pentru neam, de cult pentru istoria dezvoltării de până atunci, de cult pentru tot ce constituie notele distinctive ale poporului respectiv, de cult, mai ales pentru viața sufletească și intelectuală. Cultura unui popor este deci cultul său pentru idealurile sale naționale. Și cu cât un popor are înțelegere mai adâncă și mai luminată pentru religiunea sa și moravurile sale, pentru filosofia și arta sa, pentru tot ce dă vieții omenești un cuprins filosofic și de farmec estetic, cu atât poporul e mai cult. O viață petrecută în cele mai moderne și elegan-

te, în cele mai civilizate spelunci nu constituie o viață omenească, sănătoasă, normală, cultă, ci pur și simplu o sălbăticie rafinată: covârșirea animalității, adesea chiar a bestialității asupra moralității și intelectualității omenești.

Față de asemenea civilizație, ori și cât ar fi ea de lustruită, cea mai simplă viață rurală a unui sat cu un cult religios, plin de învățături filosofice-morale, de aspirații ideale, este un mic centru de adevărată cultură, un raiu sufletesc.

Istoria universală întreagă ne arată că după cum o cultură începe și înăntează cu cultul religios, cu cultul unei filosofii practice și fecunde pentru armonizarea morală a unui popor, tot așa, prin slăbirea acestui cult și cu dispariția lui, slăbește și dispăre și cultura acelui popor, poporul el însuși. Fenomen ușor de înțeles: covârșirea concepțiilor bunului traiu material, slăbește străduințele spre idealuri: omul cade iarăși în animalitatea din care se ridicase. Într-o animalitate, firește, „înnaintată“, „civiliza-tă“, „luminoasă“...

„Luminarea poporului“ în acest „secol al luminilor“ încântă fără rezervă pe toți aceia care nu știu judeca. Da lumina e o necesitate a vieții organice a întregului cosmos. Soarele e dătător și păstrător de viață. Ochii omenești nu văd în întuneric, ci la lumină. Dar de aici nu urmează că trebuiesc mereu fixați la soare. Pentru că asemenea lumină le arde, le frige retina, îi orbește. Unde e mai slabă vederea? Unde sunt cei mai mulți orbi? Acolo unde lumina-i orbitoare: la răsărit. Da, ab Oriente lux. Dar orientalii au orbit de mult! Cel puțin toți aceia care se uitaseră prea mult în soare. În orient e obârșia civilizației generale. Acolo au trăit filosofi cei mai subtili. Dar și sofistii acolo s'au născut. Căutau mereu să proiecteze lumină în mecanismul gândirii. „Lumină“ multă, arzătoare. Dialectica lor scapără foc și scântei. Deducțiile lor erau de o rigoare „logică“ desăvârșită. Se legau unele de altele cu zalele de oțel, și sclipeau ca adevăruri de aur în bătaia

„luminii“ de atunci. Cel puțin așa se părea „înnaintașilor“ din acea vreme. Popoarele ajunseră pe culmile civilizației omenești. Dar dincolo, se deschideau prăpăștiile. Platon, un reacționar inconsequent, căuta mereu să le îndemne a se retrage mai la vale, dincoace de prăpăstii. Zadarnic. Căci și el se uitase prea mult drept în soare. Și el își pierduse vederile și nu vedea că valea lui, „Republica“ lui, era tot o prăpăstie. Din idei „înnaintate“ în idei „înnaintate“ lumea se lupta pe înălțimi ca orbii. Și se prăvăli întreagă în neant. Se apropiaseră prea mult de soare, își fripseră și ochii și aripele minții.

„Unde-i multă lumină, e și multă umbră“ zice Goethe. Așa-i și în viața culturei, câtă vreme nu e compromisă de artificii de civilizație bengalică. Să nu cauți să schimbi legile naturei, căci atunci ele te strivesc. Ochiul omenesc nu e făcut spre a privi mereu în soare. Și nici civilizația unui popor nu trebuie mereu expusă la lumină. Unde e prea multă lumină, e și multă uscăciune.

Iar unde e numai lumină, acolo în curând orice viață încetează și se întinde pustiul. S'o lăsăm mai jos cu „luminarea poporului“! Dacă îl iubim din inimă curată. Viața unei națiuni e cultura ei proprie. Ca să poată exista, și culturei îi trebuie și lumină firească și firească umbră. Ii trebuie căldură, dar și răcoreală și frig. Ii trebuie timp senin, dar îi trebuiesc și ploi de rodire. Când și când chiar o scurtă dar trecătoare furtună nu-i strică. Se mai curăță aerul de microbi patogeni. Cu alte cuvinte, cultura națională nu e floare de câmp; dar nici de seră artificială. E o floare de grădină. Trebuiesc libertăți. Dar ele implică și restricții, atât în viața politică cât și în răspândirea ideilor și cunoștințelor de tot felul. Mai ales dacă poporul nu are-o cultură națională veche, puternică și resistentă. Apoi civilizația generală de azi răspândește excese de „lumină“ De aceea și vedem atâtea minți ofilite, atâtea inimi pârjolate, atâtea uscături și secături ce scântează „lumină“ din mlaștini... Acest exagerat heliocentrism în civilizația generală duce, și trebuie să ducă, în linie dreaptă, la gas-

trocentrismul cel mai barbar. Și aici, ca între logică și absurd, între sublim și ridicol, între summum jus și summa injuria, între om și bestie, între înălțare și cădere distanța nu-i decât de un pas. Căci e foarte îngustă acea fâșie de hotar ce desparte imperiul speculațiunilor filosofice-științifice de deșertul aberațiilor, de prăpăstie.

Civilizația propriu zisă e o meșteșugită încercare ome-nească de a utiliza legile naturei. Dar ea nu trebuie să uite niciodată că și cultura sufletească a unui popor își are legile ei naturale cari trebuiesc respectate, cari nu pot fi decât utilizate, dar niciodată schimbate. Când dar civilizația materială, imbecilii și fanfaronii pseudo-științifici, caută a înlocui legile externe ale culturei; când aceeași civilizație de plăceri vulgare devine sub pavăza unei filosofii destructive și a unei economii politice fantastice — scop ideal în viața unui popor, cultura sufletească se descompune, poporul își pierde încet vigoarea, decade și apune. Și cu el, și civilizația sa de ordin tehnic-științific, multă- puțină câtă o are. Roma, puțin civilizată dar cultă, cu o puternică mentalitate și sentimentalitate națională, biruște Cartaginismul arhicivilizat, putred de bogat, dar cu o cultură sufletească, în ruină, disolvată în barbarie elegantă. La rândul ei, Roma arhicivilizată de influențe decadente elinești, cartagineze și asiatice, putredă de bogată dar cu cultul ei, cu cultura ei națională distrusă, este învinsă de barbarii germanici fără civilizație dar cu puternice începuturi de cultură sufletească.

Franța, arhicivilizată și plină de bani, dar cu cultul ei, cu cultura ei națională în plină criză naționalistă, cosmopolită, a fost trântită la pământ de către Prusia mult mai puțin civilizată, dar mult mai cultă prin religiozitatea ei adâncă și inteligentă, prin virtuțile ei — pe cari ea nu le pusesese în discuție — prin dezvoltarea ei politică normală de până atunci și deci prin patriotismul ei feciorelnic, nealterat de teorii absurde asupra „originii” și „menierii” Statului. Rusia, civilizată și plină de comori, dar cu o cultură în fașă și deja compromisă — tirănia, bigo-

teria fără conținut și corupțiunea generală o dovedesc — a fost răpusă de Japonezii cei cu o civilizație improvizată, dar cu o veche cultură morală, și cu o splendidă abnegațiune națională. Anglia, arhicivilizată și arhibogată, stăpâna Indurilor, cu o cultură puternică, dar de mult infectată de imperialism economic, era cât pe aci să pățească ne-maipomenita rușine de a fi înfrântă de un popor pitic și obscur fără civilizație modernă, dar cu o cultură sufletească și mai curată decât a contemporanilor d-lui Lloyd George. Atât e de adevărat că în viața națiunilor, cultura sufletească, națională a fost și va fi totdeauna acel David din Sf. Scriptură care, deși tânăr și mic, dar aprins de idealurile neamului său a biruit pe Goliat, acea namilă de uriaș îngâmfat, al cărui nume în limba ebraică înseamnă: „strălucire“... Și civilizația noastră, fără cultură națională, e plină de „strălucire“ electrică, de automobile, de telegrafie fără sârmă, de gazete cotidiene, de programe din care strălucește „știința“ democrațiilor, „soluțiile lor sociale“, pânticească aspirație „a celor mulți“ și binevoitoarea toleranță provizorie pentru patria „medievală“, vremelnică, ce nu se poate asemăna cu patria planetară, cu Statul democrației sociale pe care ni-l dulgherește „știința socială“, civilizația incultă.

Cultură superioară nu înseamnă filosofie prostească materialistă, însă nici filosofie genială disolvantă; nu înseamnă idolatrie plată, dar nici religiune volatizată în ateism criticist; nu înseamnă estetică primitivă, dar nici sensibilism decadent, patologic; nu înseamnă șovinism stupid, dar nici expansivism internațional; nu înseamnă absolutism dar nici libertăți anarhice, și mai ales ea nu are nimic de împărțit cu democratismul doctrinar. Omul cu cultură superioară, ori și cât ar fi de învățat și orice rang ar ocupa, e om bun și drept și amabil cu toată lumea de bine, chiar cu cei mai umili servitori. El își agorâsește acea cultură înaltă nu numai pentru sine, ci spre a o răspândi în popor. El îmbărbătează orice bună voință

și destoinicie pozitivă. Dar combate insolența. El știe că o cultură superioară e produsă de spirite și suflete superioare, de personalități productive. El știe că după cum biserica creștină își are „Sfinții ei Părinți“, așa toată cultura unui neam își are întemeietorii ei, dela cari ea a purces, s'a răspândit mai departe între oameni mai mari și mai mici, în tot poporul. El știe că valoarea acestor „părinți“, a acestor inteligențe directive e mai mare decât a altor și trebuie să fie mai hotărâtoare decât a altora; că părerile lor nu trebuiesc lăsate a fi înlăturate de ambițioși guralivi cari duc masele în rătăcire și la sigură pierzare.

Cultură superioară însemnează un superior discernământ în complexul atât de mare, atât de bogat și variat al elementelor ce constituiesc astăzi civilizația generală. Cultura superioară însemnează o supremă sinteză din scrupuloase analize. Cultura superioară însemnează ea, îndată ce te-ai convins de temeinicia acestei sinteze, a acestui rezultat al civilizației generale, să-ți dai silința de a ocroti toate condițiunile fecunde și deci neapărate pentru existența unui neam, pentru dezvoltarea culturii sale naționale, pentru asigurarea ei. Toată știința adevărată rezultă din cernutul faptelor; nu din generalități pripite, nu din confuzie de idei. *Toute la science consiste sulement à voir distinctement*, zice Descartes. Accentuez în deosebi: ocrotirea „condițiunilor fecunde și neapărate“. Căci aici nu este și nu poate fi vorba de adevăruri „integrale“, ce nici nu există. D. e. formele religioase, chiar fondul lor, pot părea inoelnice cuiva din punctul de vedere al deducțiilor logice abstracte care nu țin seamă de natura omenească, de realitate. Căci o chestiune, din punctul de vedere al adevăratei culturi, nu se pune prin absurd. Și absurd este a te întreba mereu d. e. „este întemeiată, adevărată și necesară existența naționalităților din lume?“ din dată ce ele există de când există lumea. Așa-i și cu religiunea, cu morala ei, cu clasele societății, cu recunoașterea personalităților directive, cu multe altele. Astea sunt condițiuni indispensabile ale culturai, al căror grad de fecunditate

atârnă numai de respectul de care se bucură la poporul respectiv.

Din punctul de vedere al culturii superioare, este deci absurd să te întrebi mereu dacă există ori nu există un Dumnezeu. Desvoltarea istorică de mii de ani, a tuturor popoarelor pământului, totdeauna în forme religioase, ne arată că credința în Dumnezeu e o condițiune organică a întregii culturi omenești, dela sălbaticul din Africa și până sus la Bismarck și Goethe, până la Descartes și Pasteur. Din acest punct de vedere, părerea ta personală, a individului, e cel puțin absolut de prisos. Cu tăgăduirea religiunii ca factor primordial al culturii, cu tăgăduirea existenței lui Dumnezeu, tu poți să-ți creiezi o satisfacție vanității tale personale, dar prin aceasta nu numai că nu înaintezi cultura omenească, ci contribui, dacă propagi părerea ta, numai a slăbi acea cultură, a o distruge.

Un triumf al demagogiei tale de filosof sau de savant visionar, și de a fi „cea mai sfântă fire visionară din lume“. Căci mai sfinte decât toți sfinții pământului sunt condițiunile primordiale ale culturii unui neam. Și sfinții nu sunt decât aceia cari le întăresc. Și toți acei cari le slăbesc, sunt cărturari nepricepuți, farizezi sau vameși, oricine ar fi ei.

Oameni ca Voltaire, Kant, Schopenhauer, Nietzsche, ș. a., ar fi fost incomparabil mai mari și activitatea lor neînchipuit mai fecundă dacă tocmai ei, în loc de a se pierde d. e. în ure mărunte și într'o dialectică scolastică modernă contra „popimii“, și de a slăbi astfel toate religiunile, le-ar fi lăsat în pace. Germania ar fi azi cea mai puternică națiune din toată istoria lumii și din prezent, dacă acești oameni ar fi avut sentiment național nemțesc. Dacă ar fi înțeles vorba tot a unui compatriot al lor, a lui Goethe — că numai în sferă mărginită — in der Beschränkung, — ese întreaga valoare a maestrului la iveală. Atunci probabil că un Kant nu ajungea la cosmopolitismul său, la ideia „păcii eterne“ și la o religiune eterizată într'o „rațiune practică“, menită și ea a fi, mai mult

sau mai puțin ca a lui Voltaire, în practica altora, un fel de comisariat de poliție. Atunci probabil că Schopenhauer nu și-ar fi risipit geniul său, mai scriitor poate ca al lui Kant, ca o viață întreagă să ne dovedească delicia neexistenței, des Nichtseins. El care lua toate precauțiunile ca să nu se îmbolnăvească, să nu moară... El, care era așa de puțin „filosof“ încât a scris articole furioase în contra lui Hegel și a celorlalți „filosofi universitari“ cari, în grandomania lor tot „filosofică“, fuseseră atât de inviați încât nu-l băgau în seamă. Ceeace trebuia să facă pe filosoful disprețului vieții s'o disprețuiască încă mai mult... Adesea mi-am zis: ce servicii puteau face aceste genii patriei lor dacă tocmai ele, un Kant, un Schopenhauer, un Nietzsche se făceau sau rămăneau d. e. teologi. . devotați lui Dumnezeu și neamului lor!... Dacă, înțelegând și mai ales simțind pulsațiunea inimei germane, ei și-ar fi pus toată văpăia sufletului lor, toată vigoarea minții lor să adâncească în inimile Germanilor încă mai mult ideia Dumnezeirii, imanența religiei și a tuturor celorlalte premise fundamentale ale oricărei culturi. Pornind însă dela concepția falsă, — pentru că e vagă, o simplă abstracție — a unei „umanități“, einer Menschheit, s'au urcat în turnul ei și de acolo nu vedeau decât cosmopoliți, Weltbürger... Închipuiți-vă apoi pe Nietzsche că în loc de a-și bate joc de Wagner și de Nemții săi, el ar fi avut pentru ei simțirea caldă și sănătoasă pe care a avut-o Eminescu pentru Români! Ce era să producă geniul său dacă nu se risipea în această civilizație cosmopolită, pe care și el o combătea — întărind-o!

Kant, care el însuși ne-a învățat atât de bine că gândirea e un proces dinamic între intuiție și idei, el, care mereu ne repetă că ideile fără intuiții sunt goale și că intuițiile fără idei sunt oarbe („Gedanken ohne Anschauungen sind leer, Anschauungen ohne Gedanken sind blind“) el însuși a fost sedus, în câteva chestiuni fundamentale ale vieții, de rațiunea pură. Pe de altă parte

Goethe, geniul cel mai văzător, a descoperit nenumărate adevăruri de viață. Și în privința aceasta ca în multe altele, tot Goethe are dreptate: „crede vieții, ea te învață mai bine decât oratorul sau cartea“. (Glaube dem Leben, es lehrt besser als Redner und Buch). [Vier Jahreszeiten Herbst]. Kant a fost un geniu, poate cel mai mare filosof, dar prea a fost cărturar, prea i-a lipsit experiența.

(Din „Naționalism sau democrație“,
pg. 19—26.)

LIBERTATEA DISCUȚILOR.

Cui îi place tirănia? Nimănuia. Nimănuia din cei ce nu-s tirani. Dar cine se știe feri de ea? Aici e toată chestia libertății, a fericirii omenești pe acest pământ.

Dacă despotismul unui monarh devine cu adevărat insuportabil, poporul îl răstoarnă. Mai curând sau mai târziu. Nenorocirea mare este că adesea, foarte adeseori, tot el, poporul, se dă rob unui despotism: demagogiei. Totdeauna când voința lui nu e condusă de conducătorii săi istorici, de fruntașii patrioți ci de demagogi. Monarhul tiran se menține mai totdeauna prin puterea baionetelor. Demagogia numai prin viclenie, prin minciună, prin corupțiune din ce în ce mai generală, din ce în ce mai purulentă. Tirania unui monarh, forța lui și abuzul legat de ea, face slugi plecate. Dar deșteaptă și caractere de acțiune, de luptă hotărâtă, chiar vitejească, pe viață și pe moarte. Tirania demagogică însă nu produce decât cel mult saltimbanci de petrecanie pentru M. S. Mulțimea din întruniri, cetitoare de gazete și lesne crezătoare din fire. Contra asupririi din partea unui tiran poți și trebuie să lupți fără rezerve când libertatea e într'adevăr în primejdie. Căci atunci, într'un moment istoric, poți avea un sprijin puternic în popor, în simțirea lui generală, și tirania ușor poate fi doborâtă la pământ. Cum s'a întâmplat de mii de ori.

Dar în lupta contra demagogiei odată generalizată, pe cine te mai poți rezima? De regulă, numai pe o altă demagogie. Pentru că poporul odată sedus, odată pornit el însuși după făgădueli vizionare, nu mai ascultă decât de cei ce îi promit lucruri din ce în ce în mai adimenitoare, mai imposibile, mai dezaastroase pentru existența lui proprie. După un demagog urmează totdeauna altul, mai radical.

După acesta iarăși altul și mai radical, până la desăvârșita prăbușire națională. De această soartă o națiune nu poate scăpa, decât dacă fruntașii ei sunt destul de înțelepți, destul de patrioți și de hotărâți a împiedica, din timp degenerarea guvernământului și a opoziției în demagogie. Din timp. Căci mai târziu orice îndreptare e imposibilă.

Ești om cult și vrei să fii liber în mișcările tale? În orice caz, pentru tine, ca om cult, libertatea e mai prețioasă, mai necesară decât pentru cel cu trebuințe mai mărunte și mai puține în ordinea morală și intelectuală a vieții. Mai ales pentru tine și pentru toți cei de o seamă cu tine, pentru oamenii cu adevărat culți, o libertate potrivită este o condițiune a fericirii omenești. Dar un lucru esențial: Nu poți fi liber ca „om“ în abstracțiune. Nu poți fi liber decât ca membru al unei națiuni constituite într-o formă de Stat, ca cetățean al lui, nu al universului anarhic, nu ca membru al „umanității“, nu ca cosmopolit.

Libertate există azi mai în toate Statele. Mai veche e în Anglittera. Și alte țări au avut-o și o au cu mult dinaintea revoluției franceze. Vrei să faci politică? Fă. Fă-o cum vrei, că ești liber. Dar dacă ții într'adevăr la libertate, nu uita niciodată, oricare ar fi nemulțumirea ta omenească, că nici tu, nici eu, nici altă lume nu putem îndrepta soarta noastră decât în Stat, decât în State. Nu uita niciodată că fără State nu trăesc decât animalele și triburile cele mai sălbatice și nomade; că aceasta-i ade-

vărata „tovărășie“ în care am ajunge cu toții, dacă tovarășii „marelui“ Marx ar izbuti să dărâme Statele „de azi“, și să ne ferească cu geniala lor „organizare socială“ și „lumea nouă“ de mâne. Nu poți prin urmare, ca om cu creerii în bună rânduială, să urmărești, sub pretextul politicei, scopuri cari atacă, cari slăbesc și desfundă temeliile patriei tale, ale poporului tău. Un om cu judecată sănătoasă, cu caracter bărbătesc, găsește totdeauna, într-o țară cu libertăți potrivite culturei naționale, puțința să lupte pentru o îndreptare a stărilor ce nu-i convin. Dar lupta lui nu numai că trebuie să fie legală, ci să aibă în vedere înălțarea Statului și gloria lui, nu sistematica lui terfelire și primejduirea lui. Luptă, scrie, vorbește cât poțeste. Iar dacă ești om priceput, fă opoziție, fă critică, energică chiar, dar nu uita iarăși că poți fi în politică, întocmai ca în artă, un mare critic și totuși un meșter incapabil. O vorbă a lui Bismark: „Chiar maestrul tuturor criticilor, Lessing, nu s'ar fi încumetat niciodată să facă el un Laokoon“. Și pentru că e vorba de el, încă o reflecție plastică a marelui arhitect a unității germane: „Să nu ne inchipuim că putem grăbi noi scurgerea vremii înaintând ceasornicele noastre după cum ne tae capul. Nu putem noi grăbi coacerea din natură punând sub ele câte o lampă“. Sau cum zice Românul: „anul nu-l putem tăia cu foarfecele“. Nu uita că nu tu constitui națiunea, nici eu, nici noi toți împreună câți trăim în aceiaș epocă. Națiunea există de mii de ani și trebuie să existe în veci. De aceea, nu te pripi cu „civilizarea“! Dacă tu n'ai vreme, națiunea are multă vreme, are vecinicia înaintea ei. Graba ta foarte adesea strică treaba ei. Dacă, dar ești naționalist adevărat, mai întâi potolește-te...! Stăpânește-ți cu bărbăție avânturile tale generoase. Căci oricât de nobile ar fi, ele împing națiunea în aventuri. Lirismul în politică disolvă energiile naționale și prepară Statului tragedii sfâșietoare.

Bucură-te deci de libertățile Statului tău, dar respectându-le, nu abuzând de ele, căci le compromiți. Și o să le pierzi pe tine, pe copiii tăi și tot neamul tău. Căci iarăși

trebuie să-ți zici că nu este viață și nu-i fericire omenească decât la umbra libertății. Dar cum nimic nu e absolut în lumea aceasta, decât numai taina cea mare a lui Dumnezeu, și libertatea își are îngrădirele ei, își are rostul ei. Și tocmai hotarele ei sunt în acelaș timp granițele existenței tale, pentru că sunt condițiile primordiale ale ordinii însăși. Nu pune deci niciodată personalitatea, ori cât de mare te-ai crede tu cu aspirațiile sufletului tău, mai presus de hotarul libertății legale, mai presus de ordinea din Stat, căci între aceste hotare tu ești tu, dar fără ele, ești pleavă în vânt, cu tot individualismul tău exagerat.

Pe de altă parte însă, e treaba Statului ca nemulțumiri generale să nu se producă. Dar asta-i o chestie aparte.

Mi se pare deci că putem conchide zicând că politica nu poate fi decât, patriotică sau nu se mai poate numi politică. Orice fel de politică îndreptată direct sau indirect contra Statului, ca Stat în sine, contra tuturor Statelor, e anarhism, orice titlu și-ar lua ea însăși. Iar anarhismul e sau aberațiune mintală sau crimă. Și pentru că aceasta e de mult neștrămutata mea convingere, de aceea susțin că locul tuturor celor ce, conștient sau inconștient, se dedau la slăbirea temelțiilor morale, la dărâmarea Statelor nu poate fi decât în pușcărie sau în casa de nebuni. În nici un caz în sfera de libertate a Statului. Pentru că sunt dușmanii libertății naționale, sunt trădători ai neamului întreg. Față de asemenea elemente, ori și ce indolență din partea Statului este o abdicare la misiunea sa, la cea mai esențială datorie a sa: la legitima sa apărare. Nici un fel de teorii pe lume nu-l pot scuza pentru această călcare a datoriei sale de a-și apăra siguranța temelțiilor proprii.

Statul, care de dragul unor sofisme demagogice, nu-și indeplinește această a sa adevărată misiune, această categorică datorie de viață, trebuie să piară și merită să piară. Pentru că nu mai e Stat, ci obiect de loterie. O loterie ale cărei lozuri trebuie fatalmente să ajungă mai toate, mai curând sau mai târziu, în mâinile speculanților celor mai veroși și ale celei mai lesne crezătoare părți a publicului,

cu un cuvânt: odată și odată în mâinele excrocilor și car-
toforilor politici. Și atunci, generalizându-se disoluția și
anarhia, Statul e pierdut. O nouă viață nu-i mai poate da
atunci decât o singură voință de fer, tirania și prinea în-
groparea tuturor libertăților. Dar o asemenea galvanizare
arareori mai poate da o viață trainică unui Stat. Revolu-
țiile și contrarevoluțiile devin periodice, sleiesc puterile na-
țiunii și aceasta însăși se fărâmă, devine prada altor popoa-
re, se duce la fund. De acolo nu mai este reîntoarcere.
Doar o cruce sau o cruciuliță în marele cimitir al istoriei.
Națiunea n'a murit, în acest caz, pentru că n'ar fi avut
zile, ci pentru că n'a avut cap. Căci din clasicitatea anti-
că până la Oxenstierna, și dela el până la noi, se spune
mereu, dar nu se înțelege de loc, că Statele și națiunile se
prăpădesc când sunt guvernate fără înțelepciune.

Dar ideile sunt și trebuie să fie libere? Nu toate! Nici
un fel de libertate nu este admisibilă pentru o propagandă
de idei ce atacă direct rațiunea de a fi a Statelor, exis-
tența lui Dumnezeu, rațiunea de a fi a religiunii ca reli-
giune, a moralei religioase și oricărei morale ce o poate
întări, rațiunea de a fi a claselor în sine (numai prime-
nirea lor e discutabilă), a proprietății, rațiunea de a fi a
naționalității. Orișicine se atinge, în public, de aceste idei
cu intențiunea vădită de a le slăbi și discredita, nu merită
a se bucura de libertatea discuțiunii și a propagandei. Dar
cercetările științifice? Nici o cercetare nu e științifică dacă
atacă rațiunea eternă de a fi a acestor condițiuni primor-
diale ale culturii. Și dacă asemenea scriitori ar fi de zece
ori profesori universitari, cu diplomele tuturor universită-
ților, locul lor nu e în lăuntru naționalității, în lăuntru
libertății naționale. Asemenea atacuri trebuiesc neapărat
oprite prin constituție și o înțeleaptă codificare a libertă-
ții, chior prin introducerea cenzurei preventive, cu dreptul
de apel pentru autor la tribunalele ordinare. Nu la jurați.
Oricine este absolut liber să creadă și să cugete ce o vrea.
Dar nimeni nu este liber să profeseze în public, prin ti-
părituri și graiu viu în întruniri publice, idei ce desfundă

temeliile morale ale unei naționalități. Bine zice Iordache Golescu: „calul cu frâul, iar omul cu cuvântul. Iar când nici unul de cuvânt, nici altul de frâu nici cum vor lua, atunci de biciu amândoi vor lua. (Căci) omul, până ce nu-l bagi în jugul legilor, nu se învață minte“.

(Din Naționalism sau democrație, pg. 303—307).

Cassian R. Munteanu

(1892-1921)

Și Cassian R. Munteanu face parte din pleiada tinerilor poeți bănățeni cari n'au ajuns la maturitatea talentului lor din cauza morții timpurie.

Fiu de învățător din Vermeș, încă dela părăsirea școlii primare din satul natal, duce o viață sbuciumată. Începe studiile într'un oraș din Croația, trece la Oradea și apoi la Lugoj unde începe să scrie poezii în genul lui Victor Vlad Delamarina pe care le publică în „Drapelul“ sub pseudonime. Atras de mirajul necunoscutului, trece la 1911 în Vechiul Regat, se stabilește pentru puțin la Constanța unde trăeste din ziaristică, trece apoi la București iar în 1913 îl aflăm la revista „Ramuri“ din Craiova. În toamna aceluiaș an trece la Arad unde e angajat la „Românul“ și unde stă până la izbucnirea războiului. Marșurile forțate și tratamentul inuman din timpul războiului îi agravează boala. În 1915 dezertează la Români și este numit secretar al părintelui Lucaei. Tot deodată colaborează la „România Mare“ și „Tribuna“ organe de propagandă revizionistă care apăreau în București. Când în 1916 România intră în războiu, C. R. Munteanu este printre primii cari se înrolează ca voluntari. După demobilizare trece în Basarabia unde desfășoară o frumoasă propagandă în favorul României. În 1918 este trimis în Banat tot pentru propagandă însă boala agravându-se este internat la spitalul „Filantropia“.

Chiar din spital scoate „Banatul“ ziar de propagandă pentru alipirea Banatului la România. În căutarea sănătății merge la Palermo unde nu stă mult din lipsă de

mijloace materiale. În 1920 e ales deputat al partidului averescan. Boala însă progresează din ce în ce. Fără a putea participa la lucrările parlamentului, moare în 1921.

În poezie influențat de Octavian Goga — nu reușește să creeze. Totuși unele bucăți se citește și azi cu plăcere prin melancolia și tablourile frumoase ce le desvoltă în imaginația cititorului. În proză a scris însemnări de călătorie din Basarabia, însemnări din războiu și un studiu despre bătălia de la Mărășești. A abordat și teatrul căutând să biciuiască năravurile postbelice. Faptul că cu o viață așa de sbuciumată, cu o cultură încă neajunsă la maturitate și într'un timp așa de scurt a reușit să ne dea cinci volume cu un cuprins atât de variat și ales, nu poate de cât să trezească regrete pentru moartea lui.

BIBLIOGRAFIE:

A.

- I) Martiriul cătanelor. Lugoj 1919 — Însemnările din război ale unui soldat român din armata Austro-Ungară.
- II) Prin Basarabia românească. Lugoj 1919 — Însemnări de călătorie
- III) Pribeag — poezii — Lugoj 1919.
- IV) Bătălia de la Mărășești — zilele de glorie ale Armatei I-a Română — cu două hărți și anexe. București 1919.
- V) Rai și Iad — comedie — Bocșa-Montană 1920.

B

- I) Valerica Braniște: Un poet bănățean uitat: Cassian R. Munteanu „Convorbiri literare” a. 57 (25 Noemb. 1925) pg. 818—826.
- II) Petre Nemoianu: Viața și activitatea lui C. R. Munteanu. Lugoj 1927 și succesiv în „Vestul” a. (1930) No. 152, 153, 154, 155, 159, 162.
- III) Dr. V. Birlea: Însemnări pe marginea broșurei „Cassian R. Munteanu viața și activitatea sa” de P. Nemoianu — „Semenicul” a. I. No. 2 pg. 27.
- IV) Viața și activitatea lui C. R. Munteanu de P. Nemoianu-recenzie în Arhivele Olteniei a. VI pg. 392.
- V) Dr. V. Birlea: Pribeagul — „Semenicul” a. I. No. 6 pg. 1.

- VI) V. U. Comemorarea lui Cassian R. Munteanu „Semenicul“ a. I No. 6. pg. 26.
- VII) Tr. Birăescu: Cassian R. Munteanu: „Dezertorul“ „Vestul“ a. 1930 No. 144.
- VIII) Dr. A. E. Peteanu: 15 ani dela moartea poetului bănăţean Cassian R. Munteanu (1892—1921) „Luceafărul“ a. II No. 1, pg. 32—36 (Timişoara).
- IX) Nicolae A. Roşu: Naţionalismul în opera poetului Cassian R. Munteanu „Luceafărul“ a. II No. 1. pg. 37—40
- X) Pavel Precup: Cassian R. Munteanu „Calendarul asociaţiei, „Generaţia nouă“ pe a. 1937 pg. 66—68.
- XI) O. Ghibu: Amintiri despre C. R. Munteanu, „Almanahul presei Române“, Cluj 1926.
- XII) Dr. Victor Birlea: Cassian R. Munteanu, „Vestul“ a. 1930 No. 143.

PĂRĂŞITI . . . Părinţilor mei.

Amurgul scaldă în văpaie
căsuţa'n dâlmă la fântână
De peste drum să ducă apă
mai vine-agale o bătrână.
Şi stă pe cheiuri răzimată
privind grădina 'nţelenită,
Apoi la gură-şi duce mâna
când vede vatra părăsită;
In curte trist tânjeşte dudul
plecându-şi crengile uscate,
Pustiu se vaită vântul serii
prin gardurile dărâmate;
Iar de pe coşul lui vecinu
un cocostârc milos mai cată
Pe când dulău 'n preajma uşei
la lună latră din poiată.
... Cu ştergura la cap legată
pe prispă mama se aşează,

Privește 'n zarea depărtată
 și plânsul nu-i mai încetează;
 Pe rând își chiamă toți ficiorii
 împrăștiați în lumea mare,
 Dar ca să-i mângâie durerea
 pe nime'n lume nu mai are.
 Sub moviliște 'n două sate
 îi zac și fetele-amândouă...
 S'a 'ntunecat... ea se bocește:
 la căpătâi li-e crucea nouă!
 La drum s'aude clanța ușii...
 trudit sosește-acasă tata,
 Se sbuciumă întreagă ziua
 și tot întârzie răsplata;
 Incet pe cârjă se proptește,
 ostează lung și dă binețe,
 Inăbușă în piept năcazul
 ce l-a ajuns la bătrânețe.
 Pe creanga dudului se lasă
 o cucuvaie și cobește,
 Intrebător privesc bătrâni:
 A cui pieire mai vestește?

(Din Vol. „Pribeag“ pg. 6—7)

SEMENICUL.

Foaie verde măghiran
 Rău îi merge an de an
 Celui munte bănățean,
 Că-i taie pădurile
De-i seacă izvoarele
 Și-i pier cântărețele.

I.

Cu vârful 'nvăluit în ceață
 Străjer nebiruit de vremuri,
 Ascultă-mă să-ți spun povestea
 Ca 'n adâncimi să te cutremuri...

II.

...Deasupra plaiurilor tale
A stat lumina ce ne-aduse,
Tu martor zămislirii noastre
Ai fost în vremurile-apuse;
La poala ta încremenită
Ni-au poposit întâi străbunii,
Din coapsa ta se ridicară
Întâi altare rugăciunii.

III.

La umbra codrului de cetini
Poporul s'a 'nfrăţit cu firea
Şi la izvoare fermecate
Aflatu-şi-a tămăduirea,
Iar faima vitejiei noastre
Plutită pe culmea ta slăvită —
Şi tot la sânul tău se naşte
Povestea noastră umilită...

IV.

Năvălitori din patru unghiuri
Ca uraganul s'abătură
Şi 'nfrinţi de sulfi şi de soartă
Ca vântul peste noi trecură;
În urmă gloata primenită
La adăpostul tău, bătrâne,
Căta în pace să-şi urzească
Nevoia zilelor de mâne.

V.

Dar maşteră ni-a fost ursita
Ce ni-a zădărnicit şi rostul,
Căci alte hoarde flămânzite
Descoperit-au adăpostul
Şi ca lăcusta din pustie
Lumina ni-o întunecară
Şi 'n cursul veacurilor strânse
În preajma noastră s'aşezară.

VI.

De-atunci, străjere pân' acuma
 Urgia sorții ne 'nfrățește
 Și până 'n ziua mântuirii
 Ființa noastră pătimește:
 Pe coasta ta păraginită
 Iți zac pădurile tăiate
 Și 'n vadul stâncilor urnite
 Azi plâng izvoarele secate.

VII.

Iar noi muncim din greu ogorul
 Ca alții să ne ia bielșugul
 Și ca răsplată trudei noastre
 Ne dau ocară, chin și jugul;
 Cântări barbare de izbândă
 Aud ruinele cetății
 Și 'n vale gloata oropsită
 Așteaptă ziua judecății.

VIII.

Astfel, moșnege, până astăzi
 Ni-a scurs viața împreună
 Și 'n sufletul amândurora
 Simt cum amarul se adună:
 În pieptul nostru clocotește
 Răsplata zilelor robite,
 Iar tu sub scoarța impietrită
 Ascunzi puteri nebănuite.

IX.

Și când unealta pângărită
 Va sparge 'n inima ta cale
 Comorile să ni-le fure —
 Atunci să tresărim de jale:
 Din temelie să te scuturi
 Să gemi ca tunetul ce moare
 Și să cutremure văzduhul
 Mânia ta îngrozitoare.

X.

Din adâncimea furioasă
Să scoți cenușă, foc și smoală
In beznă să se 'mbrace zarea
Ca 'n ziua când morții se scoală,
Câmpia lor pârjol s'o arză
Ca să rămâie numai zgură,
Cum noi vom stânge 'n bălți de sânge
Nepotolita noastră ură.

XI.

Vulturii gloriei străbune
De bolta cerului aproape,
Vor împărți din slavă moartea
Celor ce vrură să ne 'ngroape:
Și după cruda răzbunare
Va răsări o zi albastră
In care pentru totdeauna
Va străluci povestea noastră.

XII.

— Iar pe movila de cenușă
Ce mi-a înăbușit părinții,
Cânta-voi imnul cel din urmă:
Cântarea sfântă-a biruinții!...

(Din vol. „Pribeag“ pg. 9—12).

„IN PRIBEGIE“.

Mă duc, mă duc în lumea mare...

I.

In urma mea pustiu va bate
Un vânt de toamnă pe cărare,
Cântând troparul pribegiei
Când voi păși peste hotare.

II

*De-aşupra bolta plumburie
Amurgul serii îşi va cerne
Şi stol de frunze veştejite
Pe drumul meu se vor aşterne.*

III.

*Căci doi tovarăşi, pân' la capăt
Mă însoţesc în pribegie:
Natura sfântă şi măreaţă
Şi tainica melancolie.*

IV.

*Iar mai departe nime 'n lume
Nu se va mai gândi la mine,
Deşi n'am fost cu răutate,
Dar nici n-am săvârşit vr'un bine.*

V.

*Ori poate numa 'n nopţi de iarnă
Privind cum moare 'n vatră focul,
Cu ochii 'mpânjeniţi de lacrimi
Mi-or plânge doi bătrâni norocul*

VI.

*Ci eu voi merge înainte
Mănat de valurile sorţii,
Să 'nving cu fapta şi cuvântul
Ori să mă 'mbrac cu vâlul morţii.*

VII.

*S'ajung la ţărmul verde, unde
Din visuri mi-am zidit cetate,
Ori neclintit să stau odată
Pe zidurile sfărâmate.*

VIII.

*Dar împăcat voi fi cu rostul —
Și alții 'n urma mea să vină,
Căci noi de trecem, va rămâne
O dâră slabă de lumină.*

.

IX.

*Necunoscutul mă atrage
Să-mi urmăresc mereu ispita,
Să văz visarea întrupată
Ce neamul nostru plăzmuie-a*

Mă duc... Așa mi-a fost ursita!

(Idem pg. 13—14)

„PRO NOBIS...”

I.

*Când soarele dispare la apus
Și mitraliera-și contenește cântul,
Prin țeava tunului străbate vântul...
— Atunci coboară mila Ta de sus!*

II.

*Acopere-ne cum astruci pământul
Cu vălul liniștii din paradis,
Imbracă-ne în purpură de vis
Cum roua 'și lasă peste flori veștmântul.*

III.

*Pribeagului de drumuri obosit
Credință-i dă, în van să nu mai plângă,
Oșteanului în lupte istovit*

IV.

*Putere-i dă, dușmanii să-i înfrângă —
Iar neamul nostru într'o zi măreață
În zori deșteaptă-l la o nouă viață!...*

(Idem, pg. 38)

MOARTEA GORNISTULUI

— Copăceanu —

Pe atunci fugisem două zile și două nopți, ne depărtasem b'nișor de Ruși. Ne-am săpat găuri în pământ și i-am așteptat să vină.

Câteva zile nu am văzut picior de dușman. Abia se rătăcia câte-un glonte leneș, între noi. Un astfel de glonte rătăcit l-a lovit și pe gornistul Copăceanu, care era lângă mine. Abia s'a înfipt în musculatura brațului stâng deasupra cotului; o pârțică din glonte rămăsese afară. Copăceanu mi-a cerut cuțitașul și s'a operat singur, apoi eu l'am bandajat. Căci pentru o rană așa de mică, dacă se ducea la doctorul jidan, cel mult mai căpăta câteva palme pe deasupra și era trimis din nou la front.

Numai aeroplanele sbârâneau neconținut deasupra noastră. Cele rusești sburau sus, printre nori, abia se vedeau cât o rândunică. Cele austriace, mai greoaie, se învârtiau abia la câteva sute de metri deasupra, peste noi. Așa s'a petrecut că numai într'o zi doborâsem două aeroplan de ale noastre, adecă austriace; unul s'a sfărâmat,

celuilalt numai motorul i s'a stricat. Vezi că aveau aripile colorate cu galben-negru, ori roșu-alb-negru, culori streine; de unde să știm noi românii că nu sunt aeroplane dușmane?

Atunci a venit poruncă dela nemți că „soldații valahi trebuie să cunoască aeroplanele noastre, ca să mai doboare și aeroplane dușmane, nu tot de cele K. u. K...”

— Ai dracului să fiți! — a încheiat Copăceanu, după ce ni se cetise porunca nemțească, și eu atunci am bănuțit că el plănuiește vre'o faptă grozavă în sufletul lui năcăjit.

O zi întreagă nu am mai tras asupra mașinelor de sburat, ca să ne învățăm să cunoaștem aeroplanele noastre, adică cele ungurești, austriace și nemțești. Cum sbârâneau în dragă voie deasupra noastră, îl vedeam pe Copăceanu cum ofta, cu ochii îndreptați spre cer:

— Dă, Doamne, să cază o mașină de alea în capul meu!...

— Ce vorbești mă, că te strivește când cade, i-am zis.

— Păi, măcar să ne ucidă pe amândoi — mi-a răspuns. — Tot mai multă pagubă ar avea ungurii după o mașină de a lor, decât după o mie de vieți românești...

Avea dreptate și am tăcut.

În altă zi un aeroplan dușman a început să se rotească deasupra noastră la înălțime mare. Totuși l-am cunoscut că-i rusesc, căci avea patru aripi (cele nemțești aveau numai două), dar nu am voit să tragem; ne ziceam că în urma urmelor poate fi al nostru, adecă nemțesc.

Dar când rusul a început să arunce la bombe din văzduh, și noi am început să tragem. Nu ca să-l doborâm, ci ca să prindem nițel curaj, ori ca să-l speriem să mai sboare și să arunce bombe și deasupra nemților.

Atunci s'au avântat și două aeroplane de ale noastre, adecă nemțești, să gonească mașina rusului. Ai noștri se vede că s'au zăpăcit cu culorile, căci abia s'a ridicat o mașină și a și căzut jos toată ciuruită. Numai o mașină

nemțească mai rămase, și se înălța îndrăzneț spre mașina dușmană.

Nemții au fluerat ei să încetăm focul, dar era sgomot mare, mi se pare că nu i-am auzit. Atunci a venit o ștafetă și i-a poruncit lui Copăceanu să iese el înaintea frontului și să sufle încetarea focului.

Copăceanu un moment a stat la îndoială, apoi s'a încruntat, a ieșit din tranșee, s'a repezit înaintea frontului și a început să sufle din rășputeri. Dar din greșeală, ori cu bună voie cine știe, în loc de „Feuer einstellen“, încetarea focului, el sufla „schnell schießen“, întărirea focului. Acum ai noștri trăgeau ca turbați, iar Copăceanu sufla înainte, cu ochii holbați la mașina nemțească, doar-doar ar vedea-o prăbușindu-se.

Deodată însă goarna lui nu a mai voit să scoată glas. El vedeam pe Copăceanu cum se căsnește, lovește goarna de genunchi, crezând că s'a astupat, o duce la gură și suflă iar. Cum s'a mai opintit odată, în zadar, am văzut că pe tunică în piept, i se ivește o pată roșie, care crește mereu; și când mai încercă să sufle odată, i-a năvălit sângele și pe gură... Alt glonte rusesc rătăcit, ori mai degrabă un glonte nemțesc bine îndreptat, îi sfredelise pieptul, de îi răsuflau plămânii lui Copăceanu, de aceea goarna nu mai scotea glas.

A văzut și Copăceanu pricina, s'a încruntat, a aruncat goarna, s'a clătinat dar nu a căzut până nu a văzut prăbușindu-se și celalt aeroplan nemțesc. Atunci fața i s'a luminat și atât a mai rostit:

— Ai dracului să fiți!

Apoi s'a întors într'un călcâi și a căzut grămadă mort...

(Din vol. „Martiriul cătanelor“ pg. 44—7)

Mihail Gașpar

(1881—1929)

Mihail Gașpar este ultimul scriitor mare al Banatului, care s'a impus și cercurilor literare bucureștene și care pe timpul lui era citit cu plăcere de tineret. După dânsul doar Constantin Miu-Lerca reușește să fie citit cu admirație și să fie considerat ca inovator în literatura românească. Însă Constantin Miu-Lerca e un scriitor de după unire și de aceea locul lui nu e între acești scriitori. E drept, că și Mihail Gașpar, a activat și după unire, însă debutul lui, scoala lui literară, construcția lui e cea a scriitorilor de dinaintea unirii.

S'a născut la 1881 în Gătaia dintr'o veche familie de preoți refugiați cu mult în urmă din Ardeal. Face liceul în Beiușul românesc, apoi trece la teologia din Caransebeș. În 1903 îl aflăm diacon la Lugoj și redactor la „Drapelul“. În acest timp Lugojul era în apogeul gloriei: aici era Valer Braniște, Coriolan Brediceanu și Dr. George Popovici cari luptau pe arena politică; tradițiile românești erau intacte iar umbrele marilor scriitori morți de curând, Ion Popovici Bănățeanu și Victor Vlad Delamariana erau vii în mintea Lugojenilor. În acest mediu curat și sănătos, își face Mihail Gașpar ucenicia ziaristică la „Drapelul“ lui Valer Braniște. În 1907 în urma unui violent articol împotriva stăpânirii ungurești, e închis la Seghedin pe 10 luni. Trebuia să cunoască și el gloria temnițelor ungurești. În anul următor, (1908) apare primul lui volum de novele: „În vraja trecutului“. În 1911 îl aflăm protopop în Bocșa-Română unde rămâne până la moarte. Mai târziu (1919) ajunge director al ziarului „Drapelul“ apoi în 1923, înființează el ziarul „Drum nou“

ce apărea în Boeşa. A activat în partidul naţional-ţărănesc, ca şef al organizaţiei de Caraş şi ca deputat în Parlamentul Român.

În liniştea târguşorului Boeşa, a scris el numeroasele lui opere cari l-au impus literaturii române.

Două sunt subiectele lui de inspiraţie: epoca de glorie a Istoriei Moldovenesti şi mediul satului bănăţean cu conflictele puternice dintre ţăranul român, ovreiul exploatare şi nobilul ungar. În romanele istorice n'a reuşit: pe de-o parte nu cunoştea aşa bine Moldova cu obiceiurile ei seculare, cu oamenii ei închişi, cu expresiile ei tipice. Pe de altă parte, romanele lui prea sunt încărcate cu declaraţii patriotice, eroii lui nu sunt adânci sufleteşte aşa cum se cere la un bun romancier istoric. Dacă aprofunda trecutul bănăţean cred că ar fi reuşit mai mult decât în cel moldovean. Ne-o dovedeste aceasta lucrările cu subiect din viaţa Banatului. Aci e mai mult un liric decât un epic, pentru că cunoştea problemele din propria sa suferinţă. Reuşeşte să ajungă chiar până la creaţie, cu minunata lui novelă „Blestem de mamă“ în care tratează mustrarea de conştiinţă a d-lui Sami Schwartz, care prin diferite metode, după ce omoară pe unicul fiu al unei văduve, reuşeşte să pună stăpânire pe casa văduvei. E blestemat de văduvă şi blestemul se împlineşte. Eroii lui sunt suflete dârze, mândre, cu duhul vitejiei cari uneori înving ca în „Românii din Potlogi“, alteori cad învinse ca în „Moşu Dascălu“, „Domnişoara Marta“.

A.

BIBLIOGRAFIE:

1. IN VOLUM:

- I) În vraja trecutului — schiţe — Lugoj 1908.
- II) Altare dărmate. Lugoj 1908.
- III) Din vremuri de mărire (roman istoric) Lugoj 1909.
- IV) De ale vieţii. Lugoj 1910.
- V) Fata lui Oană (roman istoric) Lugoj 1911.
- VI) Blăstăm de mamă şi Domnişoara Marta. Arad 1916 (Biblioteca „Semănătorul“ No 9—10).

VII) Fata vornicului Oană — roman — București 1929. („Colecția Autorilor Români“).

2. IN PERIODICE:

- I) Casa cu obloane verzi (roman din Banatul de altă dată). „Banatul“ (Timișoara) a. I. No. 3, 4, 5, 6—7, 8—9.
- II) Românii din Potlogi (Din Banatul de altă dată). „Banatul“ a. III. No. 4, 5, 6—7.
- III) Din trecutul Bocșei. (Fragment dintr'o monografie). „Almanahul Banatului“ pe a. 1929 pg. 94—99.
- IV) Sub Vodă Ștefan „Cosânziana“ (Orăștie) a. 1928 (citât după A. Cosma).

In ziarul „Drum nou“ din Bocșa, a publicat următoarele articole:

- Drum nou — articol program — a. 1923 No. 1 (1 Iulie).
- Romanitatea Șvabilor a. 1923 No. 2.
- Glasul minorităților a. 1923 No. 5.
- Dr. Cornel Diaconoviciu a. 1923 No. 9.
- Consolidarea unei dinastii a. 1923 No. 12.
- Iubileul Șvabilor din Banat a. 1923 No. 12 pg. 2.
- In umbra Semilunei a. 1923 No. 12.
- Gheorghe Lazăr a. 1923 No. 14.
- In semnul apostolatului a. 1923 No. 15.
- Semne de primenire a. 1923 No. 18.
- Un duel cu doi vulnerați a. 1923 No. 20.
- Spre Palestina a. 1923 No. 22.
- Temesvarer Zeitung a. 1923 No. 23.
- Atâta otravă a. 1923 No. 25.
- Le foyer des étrangères a. 1923, No. 26.
- 3 Ianuar 1785 a. 1924 No. 1.
- In preajma anului nou a. 1924 No. 2.
- In Basarabia a. 1924 No. 3.
- Reșița a. 1924 No. 4.
- Fulgere în zări a. 1924 No. 5.
- Stejarii delă Bocșa a. 1924 No. 6.
- In fine, o veste bună a. 1924 No. 7.
- Domnul Tancred Constantinescu a. 1924 No. 8.
- Vasile Ștefanica a. 1924 No. 9.
- D-l Onisifor Ghibu a. 1924 No. 10.
- O nouă orientare a. 1924 No. 11.
- In Parlamentul Român a. 1924 No. 12.
- D-l Nicolae Iorga a. 1924 No. 13.
- Vin Bulgariei a. 1924 No. 14.
- Au eșuat tratativele a. 1924 No. 15.

- Citind două broșuri a. 1924 No. 17
- Sinoadele eparhiale a. 1924 No. 18.
- Nicola Vulic. a. 1924 No. 19
- Lume bolnavă a. 1924 No. 21.
- Iarăși comploturi a. 1924 No. 22
- Unde sunt răspunderile a. 1924 No. 23.
- Coboară Duhule Sfânt a. 1924 No. 24
- Teatru stabil românesc a. 1924 No. 25.
- Așa pier iluziile a. 1924 No. 26
- O întrebare către D-l ministru al agriculturii, a. 1924 No. 27.
- Scăderea leului a. 1924, No. 28.
- Încă odată: teatru românesc a. 1924, No. 29.
- Universitate în Banat a. 1924, No. 30.
- Camarazi, rămâneți cu bine, și înainte cu bărbăție a. 1924, No. 31
- O barbarie a. 1924, No. 32.
- Lucru de neînțeles a. 1924, No. 33.
- Ei, anchetăm? a. 1924, No. 34.
- Regele Munților, a. 1924, No. 35.
- Criza de numărare a. 1924, No. 36.
- Sporirea numărării a. 1924, No. 37.
- Nu răzvim la orașe a. 1924, No. 38.
- Alcoolizare a. 1924, No. 39.
- Răspunsul cel mai nimerit a. 1924, No. 40.
- Idilă națională a. 1924, No. 41.
- Pilda Angliei a. 1924, No. 42.
- D-l Dr. Anghelescu a. 1924, No. 43.
- Nenorocirea cea mai mare a. 1924, No. 44.
- Să fie zorile? a. 1924, No. 45.
- Un nou scandal: Decorațiile a. 1924, No. 46.
- În jurul mișcării studenților a. 1924, No. 47.
- Iarăși „Reșița” a. 1924, No. 48.
- Capul Domnului Brătianu a. 1924, No. 49.
- Protopopul Herman dela Dej a. 1924, No. 50.
- Și pe pământ pace a. 1924, No. 51.
- Mi-a plăcut foarte mult a. 1924, No. 52.
- O rușine națională a. 1925, No. 1.
- Incercarea dela Cluj a. 1925, No. 2.
- Spre o fuziune Iorga-Maniu a. 1925, No. 3.
- 520.000 a. 1925, No. 4.
- Blăstămul sistemului a. 1925, No. 5.
- Situația noastră financiară a. 1925, No. 6.
- Patriarhatul Românesc a. 1925, No. 7.
- V'am adus Ardealul a. 1925, No. 8.
- Pentru ce atâta lipsă de interes a. 1925, No. 9.

- Uneltiri în întuneric a. 1924 No. 16.
- Colonisăm a. 1925, No. 10.
- La răscruce a. 1925, No. 11.
- Alegerea dela Reghin a. 1925, No. 12.
- Alegerea dela Reghin a. 1925, No. 13.
- Din Calvarul funcționarilor a. 1925, No. 14.
- Un jubileu la Reșița a. 1925, No. 15.
- Cineva care veghează a. 1925, No. 17.
- Cine samănă ura între frați a. 1925, No. 18.
- Dr. Gh. Comșa — Episcopul Aradului a. 1925, No. 19.
- Tot lipsa de control a. 1925, No. 20.
- Guvernul pe ducă a. 1925, No. 21.
- P. S. Sa Visarion Puiu a. 1925, No. 22.
- Revalorizarea leului a. 1925, No. 23.
- O vorbă în chestia gospodăriei dela C. F. R. a. 1925, No. 25.
- Imposibilități posibile a. 1925, No. 26.
- Potemkinii noștri a. 1925, No. 27.
- Mussolini a. 1925, No. 28.
- Tablou cultural a. 1925, No. 29.
- Insanitate morală a. 1925, No. 30.
- Lipsă de prestigiu a. 1925, No. 31.
- Semne de mai bine a. 1925, No. 32.
- Greva din Anglia a. 1925, No. 33.
- Dreptate da, dar pe toată linia a. 1925, No. 34.
- Lipsă de demnitate a. 1925, No. 35.
- O chemare cu tâlc a. 1925, No. 36.
- O ofensivă și un răspuns care nu s'a dat a. 1925, No. 37.
- Frații Palavicini a. 1925, No. 38.
- Gheorghe Cătană a. 1925, No. 39.
- Ceeace ne lipsește a. 1925, No. 40.
- Un marș triumfal a. 1925, No. 41.
- O rușine a. 1925, No. 42.
- Reînvie vremurile haiducilor a. 1925, No. 43.
- O măsură nedreaptă a. 1925, No. 44.
- Patriarhatul românesc a. 1925, No. 45.
- Dictatura mitocăniei a. 1925, No. 46.
- Sat fără câni a. 1925, No. 47.
- Un minister al educației a. 1925, No. 48.
- Leul nostru a. 1925, No. 49.
- Gest britanic a. 1925, No. 50.
- Un început de opinie publică a. 1925, No. 51.
- Gânduri de Crăciun a. 1925, No. 52.
- Narodna odbrana a. 1926, No. 1.
- Abdicarea principelui de coroană a. 1926, No. 2.

- D-l Dr. Ioan Lupaș a. 1926, No. 3.
- Românii din America a 1926, No. 4.
- Alegerile comunale a. 1926, No. 5.
- Două concepții a. 1926, No. 6.
- Pactul liberalo-maghiar a. 1926, No. 7.
- Peste tărăboiul a. 1926, No. 8.
- Criza Cărții a. 1926, No. 9.
- Greva școalei a. 1926, No. 10.
- Biserica ortodoxă, a. 1926, No. 11.
- Urâtă-i politica, a 1926, No. 12.
- „Apostolii“, a. 1926, No. 13.
- Averescu, a. 1926, No. 14.
- Adeverata cale, a. 1926, No. 15.
- Cum să face propagandă, a. 1926, No. 16.
- Vasile Stroescu, a. 1926, No. 17.
- Cartelul național-tărănist, a. 1926, No. 18.
- Alegerile, a. 1926, No. 19.
- La pogorârea Sf. Duch, a. 1926, No. 21.
- Wild West-ul românesc, a. 1926, No. 23.
- Unde dai și unde crapă, a. 1926, No. 24.
- Bulgarii, a. 1926, No. 25.
- Iarăși inflația, a. 1926, No. 26.
- Din Basarabia, a. 1926, No. 27.
- Aspecte parlamentare, a. 1926, No. 28.
- Ce interesează? a. 1926, No. 29.
- Partidul țărănist, a. 1926, No. 30.
- Prea mulți medici, prea mulți avocați, a. 1926, No. 31.
- Se prăbușesc idolii, a. 1926, No. 32.
- Propagandă religioasă, a. 1926, No. 33.
- O satisfacție, a. 1926, No. 34.
- Din durerile noastre, a. 1926, No. 35.
- Descompunerea partidului național, a. 1926, No. 36.
- O aniversare, a. 1926, No. 37.
- Inregistrez cu bucurie, a. 1926, No. 38.
- Rușinea noastră, a. 1926, No. 40.
- Problema care nu se lasă rezolvită, a. 1926, No. 41.
- Printre atâtea afaceri, a. 1926, No. 42.
- Bieții coloniști, a. 1926, No. 43.
- La Oradea mare, a. 1926, No. 44.
- La Sătmar, a. 1926, No. 45.
- „Cuvântul“, a. 1926, No. 46.
- Parlamentul, a. 1926, No. 47.
- Generalul Averescu, a. 1926, No. 48.
- Spre un guvern național, a. 1926, No. 49.

- La Capșa, a. 1926, No 50.
- Conferința mixtă, a. 1926, No. 51.
- Pre pământ pace, între oameni bunăvoire, a. 1926, No. 52.
- In preajma jubileului, a. 1927, No. 1.
- Proiectul de lege privitor la reglementarea presei, a. 1927, No. 2.
- O idee, a. 1927, No. 3.
- Palmele de anul nou, a. 1926, No. 4.
- Fuziunea, a. 1927, No. 5.
- Bun pentru Ardeal, a. 1927, No. 6.
- Când dai nas lui Ivan, a. 1927, No. 7.
- Legea fabricării locomotivelor. Discurs rostit în cameră, Marți 8/II a. c. No. 8. a. 1927.
- Vremea Ienicerilor, a. 1927, No. 9.
- Cazul Dr. Lupu, a. 1927, No. 10.
- Un act de dreptate, a. 1927, No. 11.
- Citesc în ziare, a. 1927, No. 12.
- Un război, a. 1927, No. 13.
- Icoana zilei, a. 1927, No. 15.
- Treuga Dei, a. 1927, No. 16.
- Concordatul, a. 1927, No. 18.
- Frământări politice, a. 1927, No. 19.
- 1877—1927, a. 1927, No. 20.
- Sinoade eparhiale, a. 1927, No. 21.
- O problemă îngrijorătoare, a. 1927, No. 22.
- Episcopul Mailat, a. 1927, No. 23.
- Unde suntem noi, a. 1927, No. 24.
- In preajma unei ere noi, a. 1927, No. 25.
- In preajma luptei, a. 1927, No. 26.
- Peste câteva zile, a. 1927, No. 27.
- O constatare curioasă, a. 1927, No. 28, pg. 2.
- S'a îndeplinit, a. 1927, No. 29.
- Fără fast, a. 1927, No. 30, pg. 2.
- Trăiască Regele! a. 1927, No. 31, pg. 2.
- Pumnul D-lui Brătianu, a. 1927, No. 32.
- Revizuirea păcii dela Trianon, a. 1927, No. 33.
- Frământări inutile, a. 1927, No. 34.
- Lipsa de sancțiuni, a. 1927, No. 35.
- Fraudele se țin lanț, a. 1927, No. 36.
- Un pericol al satelor, a. 1927, No. 37.
- La granița dobrogeană, a. 1927, No. 38.
- Gospodărie națională, a. 1927, No. 39.
- Scăpărăm, a. 1927, No. 40.
- Dr. Ștefan Nicolici, a. 1927, No. 41.
- Balcanul fumegă, a. 1927, No. 42.

- D-I Maniu, a. 1927, No. 43.
- Criza din Balcani, a. 1927, No. 44.
- Un ceas istoric, a. 1927, No. 45.
- In America și la noi, a. 1927, No. 46.
- Babbi Ben Akiba, a. 1927, No. 47.
- După moartea lui Ionel Brătianu, a. 1927, No. 49.
- In plină criză, a. 1927, No. 50.
- Studenții, a. 1927, No. 51.
- Se accentuează criza, a. 1927, No. 52.
- Spre un an nou, a. 1928, No. 1.
- Ungurii la apă, a. 1928, No. 3.
- Soarta revoluționarului, a. 1928, No. 4.
- Rătăcirii morale, a. 1928, No. 5.
- Lucru urât, a. 1928, No. 6.
- Din Maramureșul oropsit, a. 1928, No. 7.
- „Reșița”, a. 1928, No. 8.
- Parlamentul Român, a. 1928, No. 9.
- Standardizarea cerealelor, a. 1928, No. 10.
- Crima pasională, a. 1928, No. 11.
- Legea cultelor, a. 1928, No. 12.
- Marele eveniment, a. 1928, No. 13.
- Drumul spre Salonic, a. 1928, No. 14.
- O satisfacție, a. 1928, No. 15.
- De sfintele paști, a. 1928, No. 16.
- Maghiarii, a. 1928, No. 17.
- Visurile, a. 1928, No. 18.
- Apropierea româno-maghiară, a. 1928, No. 19.
- Alba-Iulia, a. 1928, No. 20.
- „Reșița”, a. 1928, No. 21.
- Leul aur, a. 1928, No. 22.
- Religia în școală, a. 1928, No. 23.
- Oameni și oameni, a. 1928, No. 24.
- Decadență în Biserică, a. 1928, No. 25.
- Mica Antantă, a. 1928, No. 26.
- O nouă rușine românească, a. 1928, No. 27.
- Atacuri vehemente, a. 1928, No. 28.
- Satul fără câni, a. 1928, No. 29.
- Atentatele dela Belgrad, a. 1928, No. 30.
- Pactul Kellog, a. 1928, No. 31.
- O notă rușinoasă, a. 1928, No. 33.
- Moravuri sălbătăcite, a. 1928, No. 34.
- Statutul Minorităților, a. 1928, No. 35.
- Dr. Petru Barbu, a. 1928, No. 36.
- O pacoste, a. 1928, No. 37.

- Represaliile de pe Valea Jiului, a. 1928, No. 38.
- Semne de eră nouă, a. 1928, No. 39.
- Țara risipei, a. 1928, No. 40.
- Propaganda maghiară, a. 1928, No. 41.
- Întâmplător sau, după plan, a. 1928, No. 42.
- La Ierusalim, a. 1928, No. 43.
- Moravuri sălbatice, a. 1928, No. 44.
- Călători, a. 1928, No. 45.
- Retragerea guvernului liberal, a. 1928, No. 46.
- Guvernul Maniu, a. 1928, No. 47.
- Nici odată guvern, a. 1928, No. 48.
- Dacă guvernul Maniu, a. 1928, No. 49.
- Zvârcoliri zadarnice, a. 1928, No. 50.
- În alegerile pentru cameră, a. 1928, No. 51.
- Bucuria maghiarilor, a. 1928, No. 52.
- Anul al VII-lea, a. 1928, No. 53.
- „Regățean“ și „Ardelean“, a. 1929, No. 1.
- Calendarul, a. 1929, No. 2.
- Imprumutul, a. 1928, No. 3.
- O jertfă a civilizației, a. 1929, No. 4.
- Nu tăgăduim, a. 1929, No. 5.
- Piese de incidente, a. 1929, No. 6.
- Stabilirea, a. 1929, No. 7.
- Bunurile publice, a. 1929, No. 8.
- Dania D-lui Nic. Iorga, a. 1929, No. 9.
- Ungurii, a. 1929, No. 10.
- Patru miliarde, a. 1929, No. 12.
- Hristos a înviat, a. 1929, No. 13.
- Natalitatea în Banat, a. 1929, No. 14.
- Pavel Blidariu, a. 1929, No. 15.
- Urmările reformei agrare, a. 1929, No. 16.
- Dumineca Samaritencii, a. 1929, No. 17.
- Fraudele, a. 1929, No. 18.
- N'ajunge! a. 1929, No. 19.
- Proces mare, a. 1929, No. 20.
- Cum se strică Biserica, a. 1929, No. 21.
- Bieții Părinți, a. 1929, No. 22.
- Episcopul Visarion Puiu, a. 1929, No. 23.
- Agricultori, a. 1929, No. 24.
- Darul lui Dumnezeu, a. 1929, No. 25.
- Răspunsul Budapestei, a. 1929, No. 26.
- Tragedia cărții, a. 1929, No. 27.
- Sașii noștri, a. 1929, No. 28.
- Reformă administrativă, a. 1929, No. 29.

- Noile biruri, a. 1929, No. 30.
- Lupu Urechiatu, a. 1929, No. 31.
- „Universul“, a. 1929, No. 32.
- Salva dela Lupeni, a. 1929, No. 33.
- Pilda din Voiteni, a. 1929, No. 34.
- Bătălia Grăului, a. 1929, No. 35.
- In Ierusalim, a. 1929, No. 36.
- Lipsă de conștiință, a. 1929, No. 37.
- Armata, a. 1929, No. 38.
- A d'autrés, a. 1929, No. 39.
- Onoarea țării, a. 1929, No. 40.
- Atentatul, a. 1929, No. 41.
- Alegerea Regentului, a. 1929, No. 42.
- Femei de viitor, a. 1929, No. 43.
- Nevoi, a. 1929, No. 44.
- 400.000 vagoane, a. 1929, No. 45.
- Liga, a. 1929, No. 46.
- Să fie un început, a. 1929, No. 47.

Articolele publicate în „Drapelul“ din Lugoj în anii 1903—1908 și 1919 nu le-am putut identifica, nefiind iscălite.

B.

- I) Iacob Bosică: Protopopul Mihail Gașpar „Drum nou“ (Bocșa-Montană) a. 1929, No. 48 (1 Dec.).
- II) A murit Mihail Gașpar (necrolog) „Voința Banatului“ (Timișoara) a. 1929, No. 48.
- III) Ion Breazu: Mihail Gașpar — necrolog — „Daco-romania“ (Cluj) a. VI, pg. 650—651.
- IV) Traian Topliceanu: Scriitorul Mihail Gașpar (1881—1929) „Semenicul“ (Lugoj) a. III, No. 1—2;
- V) Traian Topliceanu: Pe marginea cărții lui M. Gașpar: „Fata Vornicului Oană“ „Vestul“ a. 1931 (II) No. 346.
- VI) A. U. Doloveanu: Mihail Gașpar: „Fata Vornicului Oană“ (recenzie) — „Vestul“ a. 1930 No. 39, 40.
- VII) Lucian Costin: Scriitorul bănățean Mihail Gașpar. Craiova. f. d. 27 pg. (Câteva note despre opera sa).
- VIII) Dr. Aurel Cosma-junior: Bănățeni de altă dată. vol. I Timișoara 1933 pg. 87—89.
- IX) Gh. Cardaș: Poeții și prozatorii Ardealului până la Unire. pg. 527—532, „Biblioteca Pt. Toți“.
- X) Ion Breazu: Povestitorii Ardeleni și Bănățeni până la unire (antologie) Cluj 1937. pg. 178—190.

MOȘU DASCĂLU.

De multe ori când n'am ce lucra, îmi răsfir gândurile, căutând să prind vre'o icoană apusă, vre'o amintire plăcută din negura ce s'a așezat ca un zid între ziua de azi și zilele de eri.

E lungă vremea lăsată în urmă-mi și bogată în suferințe; e larg cercul în care m'am învârtit și potop de om cu cari m'am întâlnit în cale. Nici despre oameni însă și nici despre locuri nu pot zice că au lăsat urmă deosebită în sufletul meu; ce mi-a rămas sunt amintiri de mult amar și foarte puțină bucurie, așa că azi când mă gândesc îndărăt, trăind cu închipuirea iarăși într'insele, suferința mea rămâne nepăsător și străin de amintirea lor. Nu mă atrage nimic spre dănele. Vârtejul vieții de oras mare, cu sgomotul greu și goana nebună a oamenilor după câștigul murdar al zilei de azi, cu grija nevoilor necunoscute ce poate aduce ziua de mâine, iarăși, nici nu m'a însuflețit, nici nu m'a desgustat. Frământările omenimei, luptele de partid purtate parte pe față, dar mai vârtos pe ascuns, urletul mulțimii, orbită de luciul unui viitor splendid, profeșit din învățăături răsvăritoare, cari în realitate nu produc altceva decât schimbarea jugului pentru cei mici și slabi, nu m'au putut mișca nici când.

Dar când îmi întorc privirea sufletească spre satul meu natal, totul pare că se renaște în mine. Se învioșează inima slăbită în lupta pentru pâine, se recrează și creierul istovit de gânduri și de muncă. Incep par'că a trăi dintr'odată o viață nouă, în care nu găsesc nici nevoi, nici dureri, ci numai bucurii. Se resfiră și norii de pe frunte, și gândurile negre se spânjesc.

E vreme frumoasă, vreme cu soare pentru sufletul meu, de câte ori îmi aduc numai aminte de satul în care m'am născut.

Ii văd par'că și acum — după atâta timp — căsuțele mici, acoperite cu stuf, pe deasupra căruia mușchiul și-a trântit covorul lui verde, cu „târnațele“ largi, sprijinite pe

stâlpi de lemn lucrați cu meșteșug, ascunse modest în umbra băgrinilor bătrâni și puternici.

Prin curțile largi, îngrădite cu garduri înalte de nuele, se învârtesc Românii în hainele lor albe, lucrând zoriți la ale lor.

Copii — de cari geme satul — îi văd adunați grămadă pe sub câte un „dud“ stufoș, strângând în pălăriile lor mici „dugele“, pe cari le scutură vre-unul mai mare. Fața lor frumoasă e mânjită până după urechi cu mustul roșu de fructe, spre cel mai mare năcaz al mamelor, cari abia mai birue cu spălatul. Căci nespălat nu vei vedea copil pentru mare lume la noi în sat.

Așa a tocmit rânduiala domnului „învăstor“ încă de pe când a fost și el tânăr și azi porunca de demult s'a prefăcut în a doua natură a sătenilor.

Săracul „moșu dascălu“, Dumnezeu să-l erte! Când îmi aduc aminte de dârsul, mă cuprinde un simțământ de duioșie și de durere, ca și cum moartea lui ar fi fost o ireparabilă pierdere pentru mine.

Era un omuleț mic de statură, cu niște ochi suri, în coloarea otelului, cu frunte frumoasă, înaltă și albă, un nas vulturiiu cu o bărbie puțin eșită, — atâta tot. La vorbă din cale afară scurt — dar numai afară de școală — și dârz peste măsură. Cât a fost el dascăl în satul nostru, a existat o singură voință și aceasta a fost a lui.

La început — așa mi se spuneă — nu se putură de-a cu aceasta Românii învățați cu letea. Dar nu eră în câțoro. Innaintea voinței de fier a domnului „învățător“, cum îi ziceau sătenii, nu rămăsese altceva de făcut fără să se plece frumos și să tacă.

Și urma voinței lui de fier se văzu în sat curând. Anii însă treceau peste sat și vremea care nu cruță pe nimeni și nimic, se apucă cu dinții ei și de „moșu dascălu“. Când m'am ridicat eu, „învățătorul“ de demult, de a căruia isprăvi vorbeau cu atâta fală sătenii, — bătrâni acum și ei — era troenit pe cap cu cinstitele plete cărunte și

spinarea lui, care-i purtase trupul atâta timp drept și semeț, se îndoise rău. Toți îi ziceau acum numai „moșu das-călu“. Ochii slăbiseră și ei, iar nasul prădalnic de vultur purta și dânsul năcăjit în spate jugul timpului modern, o păreche de ochelari. Numai coloarea frumoasă, luciul blând al ochilor frumoși nu l'a putut răpi timpul. Au rămas și pe mai departe ceeace au fost: ferestrele luminoase ale unui suflet senin...

Cunoștința noastră s'a încheiat atunci, când mama, crezându-mă destul de cuminte de a mă purta bine, m'a dus pentru întâiaș dată la biserică, slobozindu-mă între ceilalți copii, cari ședeau rânduți frumos pe lângă strană.

Locul nou și necunoscut, sfîiciunea copiilor, cântările și slujba bătrînului preot, mă stăpâniseră în așa măsură cu farmecul lucrului nou, încât nici nu cutezam să mă mișc.

Cum eram însă dela fire cam neastâmpărat, mă împrietenii repede și cu starea aceasta nouă; biserica începu a mai pierde din misticismul cu care era învălîtă în închipuirea mea de copil și întorcînd ochii în jurul meu, văzui alătura de mine tot fețe cunoscute. Erau prietenii mei cu cari păzeam ziuica întreagă caii prin livezi. Începui vorba când cu unul, când cu altul. Dar nici unul nu voia să mă ție în seamă. Steteam drepti cu fața către altar. Neputîndu-mi explica — credeam că-i fudulie — tăcerea lor, începui să-i boldesc cu pumnul. La început mai încet, apoi mai tare. Copii se întorceau cătră strană, ca și cum ar fi așteptat de acolo vre-un ajutor în contra ghionturilor mele. Eu nu știam pe cine au ei acolo.

Și nu m'am păciuit. Începusem a mă simți la largul meu. Deodată apoi tocmai pe când mă pregătiam să dau un ghiont lui Nicolae Briciu, celui mai bun prieten al meu, simții o mână rătăcindu-se prin creștet. N'apucasem să văd însă că ce-i, când mă și simții ca ridicat în aer. Simții o durere în creștet și ochii mi se umpluseră de lacrimi... Iar prin ureche îmi trecu ca un vînt de vară un glas îndesat și aspru:

— Mă... bicherule... ce crezi, unde ești acum... în biserică... ori acasă?... Când ridicai ochii, văzui fulgerând spre mine două fulgere... și auzii cum îmi șopti în taină Avram a lu Toboș dela spate:

— Don... stor!... (D-I învățător!)

Întâmplarea aceasta neprevăzută îmi stâmpără pofta de a nu mai da pace copiilor. Cum am ieșit din biserică nu m'am mai oprit până acasă. Și de atunci, o vreme bună n'a fost putere care să mă fi putut aduce la biserică. Intrase groaza ființei neînțelese a „învățătorului“ în mine și pace bună. Știam eu unde-i școala, dar prin părțile acelea pe mine nu m'a mai văzut nimenea. Ei, dar de ursită nu poți scăpa, și mie ca și altora, mi-a fost ursit ca să-i fac totuși cunoștința.

*

Verind odată cu purceii acasă dela „jirezi“ unde îi cusesem, ca să strângă boambele de grâu cari se scutură din snopi, găsiu pe mama șezând pe prag și cosând niște baere de lână la o „straiță“ nouă. Mă așezai lângă dânsa și o întreb că pentru cine e straița?

— Pentru tine dragul mamii... de Luni o să mergi și tu la școală.

Când cuzii vorba din urmă mi se păru că se învâрте curtea cu mine. O vreme nici nu putui să mă gândesc.

Pe încetul apoi îmi luai totuși inima în dinți și întrebai pe mama:

— Mamă... îi musai să merg eu la școală?

Mama mă privi lung și răsă blând:

— Cum să nu dragul meu... n'o să rămâi tu prost... trebuie să înveți să scrii... să cetești...

Mi se băgă o ghiață la inimă. Din ziua aceea, par'că nu mai eram eu. Mă urmăria pururea ca o fantomă gândul... școlii. Și în fundul tuturor icoanelor, ce mi le vrăjiam înaintea sufletului, apărea figura „învățătorului“ cu fața aspră, cu spâncenele încrețite, crâncen și fioros.

Intr'o duminică apoi așa pe înserate veni tata și-mi

spuse că mâine se începe școala, să mă scol de dimineață, că am să merg cu mama să mă „scrie“.

Mă speriasem.

În adâncul inimei tot mai trăgeam nădejde, că doar doar o trece nevoia aceasta peste mine și la urmă o să mă aleg numai cu spaima. Cu spusa tatii însă se risipi și cel din urmă fir de nădejde.

Toată noaptea numai cu școala am visat. Dimineața m'am sculat obosit rău. Mama îmi dăde cele mai bune haine mă spălă, mă pieptănă frumos, îmi anină traista pe după gât, și luându-mă de mână plecarăm spre școală. Eu mergeam, nu-i vorbă, dar pare că tot mai mult mă trăgea mama după sine. Văzusem de multe ori cum ducea jidovul de lângă noi, care ținea și căsăpie, vițeii la țăiat. Cam așa mi se părea și mergerea mea la școală. Simțise sufletul meu, că intrat odată acolo, s'a sfârșit cu multe.

În sfârșit am ajuns. La ușă, mama se opri puțin să-și tocmească cărpa. Mă iasă pe o clipă de mână și mie îmi veni așa o mâncărime să fug, să mă duc...; dar pe cât eram de mic, tot îmi fulgeră prin minte că nici așa nu pot scăpa... iar o să mă aducă îndărăt. Mă dăduni sorții.

Din dosul ușii se auzia un murmur surd ca al albinelor pe timpul roitului. Când am intrat înăuntru, copii se ridicaseră cu toții în picioare. De lângă masa dela fereastră se ridică ființa, de a cărei groază era plin sufletul meu și se apropiă de noi.

Ce a vorbit cu mama, ce m'a întrebat, nu mai știu, destul că mă pomenii într-o bancă, alături de alți copii. Eram pe jumătate mort, mai vârtos de când văzui pe mama plecând...

Mi se pare că m'au scăpat și lacrimile, căci „învăstorul“ se apropie de mine și puse mâna pe cap. Mă sfârșii de frică, căci odată deja am simțit urmările punerii mânei lui...

De astădată însă nu a urmat nimic, ci auzii un glas blând și moale cum îmi zise:

— Las'nu plânge... ei... poate așa fecior slab are tată-to? Copii începuseră a râde, și râsul lor alungă ca prin farmec frica ce-mi întrase în oase. Ridicai încet ochii la fața lui, și spre mirarea mea, în loc de fulgere ca atunci, întâlnii doi ochi blânzi, albaștrii și senini ca cerul de vară privindu-mă blând.

— Să te porți bine... și... atunci... o să fim prieteni buni!

Cum? Cum a zis? Prieteni buni? Eu și cu „domnu învăstor“ să fim prieteni buni? Ardeam să ajung acasă să spun mamei ce-o zis „învăstorul“ că o să fim prieteni buni! Și așa a și fost.

Am dus-o bine, din cale afară de bine. În cei patru ani cât am fost sub mâna lui, nu mi-a zis o vorbă grea.

O singură dată, mi s'a pă ut că a voit să zică ceva, dar poate a fost numai închipuire, căci n'a zis nimic.

Se întâmplase adecă o bătae între noi cei dela școala românească și între cei dela Unguri, căci avem și Unguri în sat. Ne bătuserăm bine. Mie mi-o spart un Ungur nasul de se făcu cât un crastavete, dar și eu i-am spart capul cu „tocul“. Ni-a părut apoi, și directorul dela școala ungurească ceruse dela „învăstorul“ să pedepsească pe cel vinovat.

Atunci a fost când mi s'a părut că a voit să zică ceva, dar n'a zis nimic. Nici o vorbă. Și nici nu m'a pedepsit. Și când am gătat cu al patrulea an, mi-a părut rău, că a trebuit să ne despărțim...

II.

Ce eram eu însă pe timpul acela! Un copil. Ce am știut eu atunci? Să învăț lecțiile și să cânt „apostolul“ în sărbătorile mai mari spre nespusa bucurie a mamei, care o săptămână întreagă după cinstea aceasta, mă ținea cu toate bunătățile casei. Imi mersese vestea până în al treilea sat. Și cei mai mult, începuse satul să mă țină de copil cuminte. Mai târziu am auzit apoi că vorba aceasta să fi pornit tocmai din gura „învăstorului“.

Urmarea a fost, că trebuî să plec la școală la oraș, că vezi Doamne, nu se putea să pearză atîta blagă de minte pe cele livezi, păzind caii, ori furând vremea lui Dumnezeu pe țărmii Bărzăvei. Ș'apoi și satul avea „ambiț“, să vadă odată eșit barem un „om“ și din sînul lui. În punctul acesta avea dreptate satul, căci am rămas tare înnapoi. Toate satele de prin jur își aveau popii și dascălii ieșiți din sat, dela ei, numai noi aduceam tot străini căci n'aveam oameni și pace bună. Stînd astfel trebile, își poate fiecare închipui, cu cîtă nerăbdare privia și satul înaintea plecării mele la școală. Dela o vreme nici nu mai cutezasem să mă arăt pe uliți, căci se ridicau copiii după mine ca după „comegie“.

A dat Dumnezeu de am plecat.

Și cu cel dintăiu paș, făcut în sala mare a gimnaziului, s'a deschis înaintea sufletului meu vederea unei vieți noi cu orizonturi largi, al căror sfârșit nu-l puteam măsura cu puterile mele de atunci. O lume nouă se vădi înaintea mea, o lume de a cărei existență nu ajunsesem nici să visez măcar. Și prin mîntea mea de copil trecuse, la vederea ei, o altă lume, pe care am părăsit-o atunci, când am pierdut din vedere 'luciuț crucii dela turnul bisericii satului meu. Altă lume era aceea a cărei icoane se spălă-tăceau încet, dar într'una, lumea aceea simplă și bună, părăsită, lumea delc noi din sat.

Și, și școala era alta.

Mă simțiam străin și de copii și de dascălii, cari îmi grăiau în limbă străină despre învățături străine de sufletul neamului meu. Ce altul era „învăstorul“ nostru? Cu cîtă cucernicie îl ascultam, când ne vorbea în graiul lui limpede și cîrgător, de înaintașii neamului, de Decebal cel viteaz și Traian cel cuminte, de voievozi puternici, de lupte mari, de fală neamului, de mărirea numelui de Român. Cum mi-se ridică părul în cap, când auziam de luptele lui Ștefan cel sfânt, de ale lui Mihai Bravul și de praznicul sîngeros al lui Horia?

Și din toate acestea, cari mi-au încălzit sufletul dor-

nic după lumină, eu în școala aceasta din oraș n'am auzit nimic. Și-mi părea rău că am plecat la școală, mi-a părut rău că n'am rămas acasă.

De câteori însă numai mă apucau îndoelile și părerea de rău, pe pânza duioaselor amintiri cari mă legau de satul nostru vedeam răsărind blând, chipul „învăstorului” meu, și prin tăcerea chiliei părea că-i auzeam glasul limpede cum îmi grăește rar...

— „Să te ții bine dragul meu... tu trebuie să faci toate îndoit... pentru ca să te ții pe picioare... că vezi... tu ești... Român“!!

Acum, abia acum după ce am intrat în școala aceasta am început să înțeleg rostul acestor cuvinte. Doar le vedeam adevărindu-se zilnic. Și sufletul meu de copil se închise prea de timpuriu. Trăiam singur și străin între copiii ceilalți între cari eu nu aveam un singur prieten.

Și anii sbureau repede. Din ce creșteam, din ce mi-se desfăcea sufletul tot mai mult. Și tot mai greu îmi venia traiul din școală. Eram străin, aparținător unei lumi, care nu avea nimic cu lumea aceasta, ear cu a mea nu se putea împăca nicidecum dâștii.

*

În vacanțe când stam cu bătrânul meu dascăl la sfat în umbra băgrinilor de dinaintea școlii, când îmi deschideam sufletul, arătându-mi amărul și durerea adunate într'ânsul, bătrânul mă asculta tăcut, bătând nervos cu piciorul în pământ.

— Ei, ce să le faci? — îmi zicea — bag seama așa ni-e croită soarta, să fim tot noi din jos. Va da Dumnezeu de-o fi și mai bine. Nu trebuie să le iai toate la inimă. Vai Doamne, multe trebuie să mai rabde omul... și rabdă... și tace...

Îl priviam cu luare aminte de câte ori numai îl auziam vorbind astfel. Vedeam ochii perduți în vlagă, triști, privind apatic în jurul lor. Și mă gândiam, cât amar, câte amăgiri, ce potop de dureri a trebuit să îndure omul a-

cesta, câte nevoi au trebuit să treacă peste fruntea aceea sbârcită, în dosul căreia s'a perdut poate un geniu pentru omenime, încât a ajuns până acolo, ca să-mi dee sfatul, cu care se mângăie robii, cu care-și ușurau nevoia robiei popoarele lașe din trecut: „rabdă... și rabă și taci!“

Și cum băgă de samă, că nu pot să-i înțeleg cuvintele și sfatul, vedeam trecându-i peste frunte umbra unui nour tainic, a cărui obârșie era o taină pentru mine. Știam însă că în sufietul acela se petrece ceva. În seri de acestea devenea apoi tăcut. Gândurile lui păreau a colinda departe, îndărăt în sferile unei lumi de închipuri, la icoanele unei lumi visate, menite a nu se realiza în veac. În clipele acestea de gândire, de visări tainice, cu ochii pironiți în lumina argintie a lunii, bătrânul dascăl se adância atât de mult în lumea lui, încât nu lua în samă nici salutul Românilor, cari venind dela lucrul greu, în trecere își luau pălăria din cap zicând:

— Bună sara „învăstorule“!!

*

Intr'o zi, așa pe la sfârșitul lunii August, cam pe când se găta cu treierul, îl văzui pe „moșu dascălu“ ținându-se casă de casă, urmat de o trăsură. Ținea în mână un „buc-far“ mare, pe care-l deschidea la fiecare poartă și apoi intra în curte urmat de un băiat mai mărișor, care ținea sacul și „oca“.

Iși aduna „adăul“ cum îi zice pela roi contribuției în naturale. Curios, mă luai după dânsul. Cunoșteam satul și știam toată casa unde intra. Și-l vedeam ieșind din casele oamenilor mai cu dare de mână, cu sacul gol și cu capul pironit în pept. Se scoteau bogătașii cu câte-o minciună — numai ca să trăgăneze până după alesul grâului când îi duceau din „ponori“, în vreme ce grâul curat îl vindeau ori îl țineau pentru dânsii.

Din potrivă, pe la zileri nu era nici pomană de așa ceva. Muerile, căci bărbații erau duși de regulă cu ziua la „spăia“ îl așteptau cu oarecare bucurie pe „Moșu das-

călu". Și cele 2—3 oche de grâu cât pica pe casa omului sărac, făcut cu arunc după numărul sufletelor din casă, erau date cu inimă bună, fără nici o părere de rău. Ear când pleca din curte, droaia de copii, — la noi oamenii săraci au mai mulți copii — ascunși pe după cotețe, îl petreceau în cor cu „Săru 'măna"! În 2—3 zile, compe-tința menită a hrăni un an întreg familia lui „moșu das-călu", era adunată.

Sara apoi după ce și-a văzut truda suită în pod, eșia afară pe scaun frecându-și mâinile îndestulit. Părea cel mai fericit om din lume. Știind cât de neînsemnată e plata lui, l-am întrebat odotă, de e îndestulit oare cu soartea lui... Mă privi lung ca și cum ar fi voit să-mi străbată în suflet și zise încet:

— „Eu am avut un singur dor în viață, să mă fac dascălul neamului meu rămas îndărăt. Să fiu și eu o că-lăuză neînsemnată, care să arate calea ce duce la lumi-nă... Mulțumesc lui Dumnezeu că în parte mi-a îngăduiut să fac poate mai mult decât am visat să fac vreodată... tu vezi, — știu toți carte, mi-am ajuns țința ce mi-am propus să o ajung și sunt îndestulit... Mi-am făcut dato-rința și nu aștept în schimb nici „mulțani"-ul nici recu-noștința nimănui... Eu mă simt bogat..."

Nici azi nu pot uita cuvintele acestea; și acum îi dau drept, căci în adevăr pe lângă un suflet atât de mare și de larg, cu drept s'a putut simți bogat.

Vremea se așeză însă cu întreaga ei greutate pe ume-rii trudiți ai bietului bătrân. Soartea care nu caută în o-chii nimănui, răpi rând pe rând pe toți aceia din jurul lui pe cari i-a iubit cândva. Soția, tovarăș credincios al mizeriei co-mune, s'a dus înainte, să pregătească locașul vecinicieii pentru soțul, care avea să o urmeze. Copii se sprânjiră prin lumea largă, încât nici măcar vestea lor nu pătrun-sese până în satul ascuns. Rămăsese bătrânul singur cuc. Sufletul lui de filozof, deși copleșit de durere nu s'a dat învins. Iubirea ce o nutria pentru familia sa, a transpus-o acum cu totul în școală și generația ieșită pe acest timp

din mâna lui, e azi fala și stâlpul satului. Răul odată pus după capul omului, nu se prea lasă însă cu una cu două de dânsul.

Intr'o vreme bătrânul simții cu groază, că nu mai cunoaște oamenii. Incepu să-i schimbe unii cu alții. Ii slăbiseră ochii.

Când am venit eu acasă, vedea deja rău de tot. Ca să-i alung urâtul, m'am oferit săi citesc jurnalele, cel puțin cu atâta să fie cruțat.

Era pe timpul procesului „Memorandului“, când peste întreg corpul neamului trecuse un fior, un curent electric, mișcând pentru o clipă masa adormită a neamului românesc.

Mile de Români porniți „la Cluj“, știrile alarmante de prin ziarele străine, șicanele autorităților, produsera o iritațiune între Românii din toate părțile, cum poate nu se mai pomenise din 48.

Ochii bătrânului pe zi ce înainta procesul, de cum lua în seamă iritația crescândă, fiorul sfânt care ținea toată suflarea românească într'o stare penibilă de așteptare — ochii bătrânului străluceau din ce în ce mai mult. Spinarea lui îndoită par'că s'a mai îndreptat puțin și capul umilit de soarte își ridică falnic din nou fruntea în sus.

Și știrile veniau tot mai alarmante, tot mai iritătoare. Prin birt ședeau Românii tăcuți, bând beutura gânditori. Pe strade vorbeau în grupe mici, rupt și iritat. Se pogorî o liniște pentru câteva zile — timpul apărărilor — liniște îngrozitoare...

Era Duminecă și eram în strană. Când era să se cânte cântarea Heruvimică, bătrânul însărcină pe unul din cantori să o cânte și-i zise cu ochii plini de lacrimi:

— Cântă Ioane... că Dumineca viitoare, — Dumnezeu știe cine o să mai cânte...

Tresării ca lovit de trăsnet.

Se făcu lumină dintr'odată în sufletul meu... îngrozitoarea lumină a icoanelor cari stăpâneau sufletul și creierul tuturor cari erau în jurul meu în clipa aceea. Și

cum îmi rotiți ochii prin biserică, mi se părea că în ochii fiecărui Român văd îngrozitoarea icoană a gândului lui „moșu dascălu“. Și atât de frumos nu s'a mai cântat în biserica noastră ca în Dumineca aceea... era să fie doar pentru cea din urmă dată...

Când am eșit din biserică se întinse vorba între oameni... și spunea „moșu dascălu“ cu ochii scăldați în fulgere, că patru zeci de mii de Români „stau gata“ la Cluj.

Și a treia zi cetiserăm în foi cum s'au împrăștiat de frumos, pacinici și liniștiți mii de Români, după ce au ascultat verdictul rostit asupra conducătorilor lor. Străinii — se zice, — au lăudat înțelepciunea și tactul nostru, — așa scriau cel puțin foile.

Moșu dascălu sări de pe scaun ca mușcat de șarpe când auzi aceasta. Nu voia să creadă.

Am cetit din nou. Același lucru ne isbea fața din și-rele negre întinse pe hârtie. Bătrânul stătu o vreme mut, apoi apucând foaia o sfârtică în bucăți și zise frânt, ironic, amărât până'n fundul sufletului său:

— Nu merităm altă soarte... popor laș... și ticălos... ticălos.

— Am plecat spre casă cu sufletul încărcat de jale.. pentru o clipă mă rușinaseam că m'am născut Român. Așa credeam atunci; acum am altă părere și altfel văd și întâmplarea aceea. Sufletul lui „moșu dascălu“ însă din clipa aceea a rămas zdrobit. Era acum ca o pasăre lipită de aripi.

*

În anul următor, bătrânul fu provocat de „inspectorat“ că să-și înainteze rugarea pentru penziune, fiind declarat incapabil de a purta pe mai departe oficiul greu.

Când i-am cetit actul, din ochii aceia frumoși, în cari făclia iuminei începuse a se stinge încet, începuseră a roi un șir de mărgăritare scumpe, înșirându-se la vale pe fa-ța brăzdată de vremi...

— Bine! — gemu bătrânul — știu că's bătrân... și neputincios... dar nu pentru aceea mă dau în loturi... știu eu... nu învăț copiii ungurește... asta-i doare... dar aceasta să-mi fie cel mai greu păcat...

Și a trecut la penzie.

Și într'un an a murit. L-a omorât gândul că dânsul nu mai e bun de nimica.

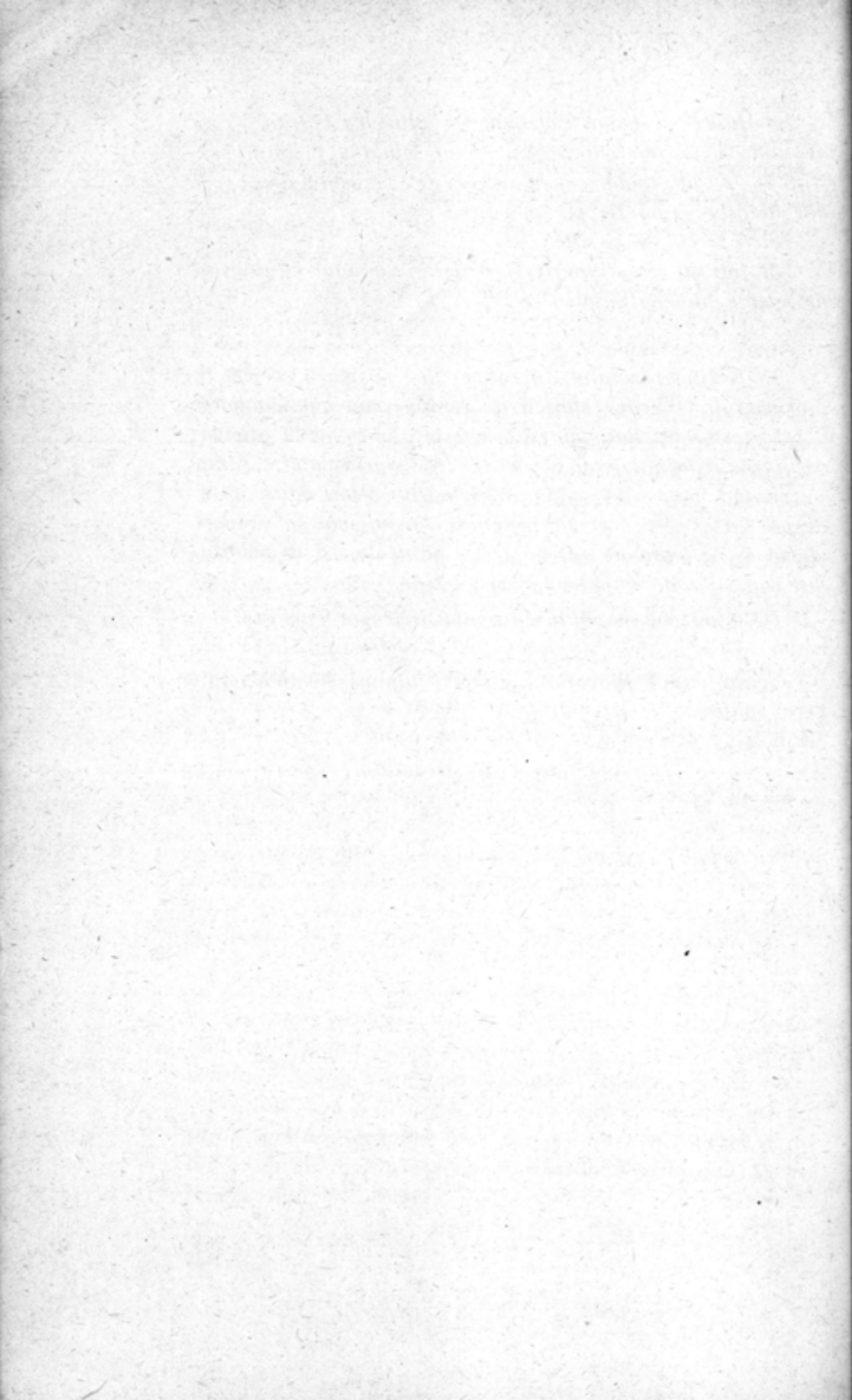
*

În cimitirul satului, aproape de poartă, i se ridică mormântul. O cruce simplă de lemn, ceva mai înaltă decât a celorlalți Români, își trânteste umbra peste groapa cuprinsă în iarba deasă și verde. Un băgrin subțire, sădit ae curând, va umbri până departe în vreme, mormântul despre care peste câteva generații nu va mai ști nimeni al cui e. Azi, oricare sătean trece pe acolo, își ia pălăria din cap și arată copiilor groapa, zicând:

Uitați-vă mă copii! Iaca colo-i îngropat „învăstorul” meu!

Și sufletului filozofului mort îi ajunge și atâta aducere aminte.

(Din vol. „În vraja trecutului” pg. 15—34.)

V.

ISTORIOGRAFIA BĂNĂȚEANĂ

Nicolae Stoica de Hațeg (1750—1832)

Nicolae Stoica de Hațeg împreună cu Damascin Bojinea, completează în mod fericit personalitățile Renașterii bănățene, cu cari au fost contemporani și alături de cari au luptat. Diferența între Stoica și Bojinea constă în faptul că în timp ce Bojinea cuprinde trecutul întregului neam românesc în cercetările lui, N. Stoica se mărginește doar la descrierea trecutului bănățean. Și aici este marele merit al lui N. Stoica. Cronica lui, mai ales după ce va fi cunoscută, va însemna piatră de hotar în istoriografia bănățeană iar autorul ei poate fi numit pe bună dreptate întemeietorul acestei istoriografii. Din nenorocire, această cronică abia acum după 113 ani de când a fost scrisă, va vedea lumina tiparului și deci ne vom putea da seama de însemnătatea cuprinsului ei. Prin aceasta N. Stoica a fost un mare nedreptățit al Banatului și poate dacă cronica lui ar fi fost tipărită în timpul când a fost scrisă, azi am cunoaște sub altă lumină trecutul bănățean. De aceea și viața lui nu a fost cercetată decât foarte puțin. Singurele date precise despre el le avem în însemnările autobiografice scrise pe filele cărților bisericești din Mehadia, cari au fost adunate și publicate de părintele Coriolan Buracu iar mai recent de Profesorul N. Iorga.

Din aceste însemnări, putem reface în mod rapsodie viața primului cronicar bănățean.

Tatăl lui a fost preotul Atanasie Stoica de Hațeg, sfințit în Râmnic de episcopul Grigorie la anul 1744. În urma unui conflict cu uniții în 1749 vine în Banat ca preot la Caransebeș apoi la Obreja, de unde la începutul anului 1750 trece la Mehadia. Aci în 24 Februarie 1750 se

naște viitorul cronicar. („1750 Febr(uarie) 24 în sâmbăta „S. Teodor Tiron sunt născut eu Nicolae Stoica feciorul „părintelui Atanasie“). Studiile și le face la Timișoara între anii 1764-8, unde învață limba germană și sârbească. („...și gătai (studiile) în 1769 când venii iarăși acasă“). În timpul cât a stat la Timișoara „Popa Constantin, tipograful râmnicean în a. 1776 venise în Timișoara la Episcopu Vikentie Ioanovici Vidak și ceru a(-)și scoate slobozenie să facă aici tipografie cu cheltuiala popii Constantin eu fui de față la aceea... episcopul nu primi“. E de mare importanță această mărturisire care arată încă odată felul de a se purta al prelaților sârbi față de cultura românească.

Intre 1770—1775 călătorește la Timișoara, Vârșăț și Carlovăț. În 1776, căsătorindu-se este numit diacon apoi preot la Corni. Intre 1777-1792, funcționează ca preot militar; are ocazia să cunoască întreg imperiul Austro-Ungar, ia parte la luptele dintre Turci și Austrieci pe cari mai târziu (1827) le va descrie în cronica sa. „Și mă rândui „ră a merge în oaste la Prais, în 1784 mă rânduiră a merge la oaste spre Cönland în Nederland, în 1788 mă rânduiră în oaste spre Turci a fi“.

În 1792 este numit protopop al Mehadii unde rămâne până la moarte (1832). Ca protopop începe o vie activitate pentru ridicarea culturală a Banatului încât Petru Maior îl consideră printre cele mai proeminente personalități ale timpului său „carii pre tinerime cu tot dinadinsul să se dea spre învățătură cu sârguință o vor îndemna, așa și spre câștigarea cărților celor folositoare pe „preoți i vor destepa. Cu care mijlocire nu după mult „timp este a nădăjdui că Bănățenii între Români cei mai „învățați se vor număra măcar că nu au episcop din neamul lor“. Tot în Mehadia, la vârsta de 76 ani (1827) termină și nemuritoarea lui Cronică. Patriciu Dragalina, care a utilizat-o la alcătuirea Istoriei lui ne spune că întâmplările mai vechi au fost luate după Griselin, cele din

timpul războiului austro-turc din 1736—1739 „le narează „după cum le-a auzit din gura cutărui moșneag demn de „crezământ“ iar pe cele din războiul din 1788-90 după propriile-i amintiri. „Stilul e avântat, limbajul românesc, „tablourile sunt vii, numirile locale corecte, fiindcă o mare parte a terenului de luptă, ca fiu al poporului îl cunoștea din junețea sa“.

BIBLIOGRAFIE:

B.

- I) Petru Maior: Istoria pentru începutul Românilor în Dacia. Ediția III, Gherla 1893, pag. 326—327.
- II) Patriciu Drăgălina: Din Istoria Banatului Severin vol. III, Caransebeș 1902, pag. 188 (cu reproducere din textul cronicii la pg. 188—190; 200—201; 202—203);
- III) Patriciu Drăgălina: Nicolae Stoica de Hațeg. „Calendarul Românului pe a. 1906“. Caransebeș 1905. (Citat după Cor. Buracu).
- IV) Damian Isverniceanu: Pagini din Istoria Banatului și scriitori Bănățeni. „Arhivele Olteniei“ (Craiova) a III, pg. 399.
- V) Preot Coriolan I. Buracu: Muzeu General Nicolae Căna în Băile Herculane și Cronica Mehădieș. Turnu-Severin, 1924 pag. 43—54.
- VI) Caius Pascu: Lăudarea protopopului Nicolae Stoica de Hațeg și a mai multor preoți. „Vestul“ a. 1932, No. 753.
- N. Iorga: Observații și probleme bănățene București 1940. Colecția de „Studii și Cercetări“ a Academiei Române. pg. 97—119.
- Ion B. Mureșanu: Despre Nicolae Stoica de Hațeg „Luceafărul“ (Timișoara) a. VI (1940) s. II, No. 4, pg. 21—24.

MENTIUNE ÎN:

- 1) Primii gramatici români bănățeni „Foaia Diecezană“ (Caransebeș) a. 1922, No. 50.
- 2) Dr. Ioachim Milcia: „Analele Banatului“ a. III. Numărul Nov.-Dec., pg. 49
- 3) Ziarul „Dacia“ (Timișoara) a II (1940) No. 52, pg. 2.
- 4) Ziarul „Curentul“ (București) a. XIII (1940) No. 4335 pg. 3.

DIN CRONICĂ.

I.

Omîr paşa în fortul Mehădiei s'a aşezat Domn. oamenii din Halmăj veniţi cu poclon, paşa pe viaţă le-au poruncit, că ei în haia ţară cătră Orăviţa, nici să meargă, nici cuvânt de venirea Turcilor să le dea, că altfel toate satele Halmăjului cu oamenii vor peri, şi le-au spus, că în cutare zi la toată casa pâne sau mălaie, azime, coleaşă (mămăligă) gata să fie şi Turcilor trecători prin Halmăj dăraze în mână să le dea, carii aşa au şi făcut, şi oastea turcească peste Cârjie şi Stancilova la Potoc, Socolari coborând, foc şi sabie au pus; aceasta s'a întâmplat în sărbătorile Rusaliilor, când erau acolo în sate jocuri, (danse), oameni, feciori, muieri, fete mari, la joc adunaţi; tiranii de Turci cu caii după dealuri, satele văzând, în fugă au alergat, o ceată pe un sat, alta pe altu; dela Socolari, Răcăjdia, Ciuchiciu, Iertof, Vărniiu, Ilădia, Orăviţa, Broşteni până şi la Vărădia peste Căraş au trecut: oameni, feciori, junelaşi, neveste, fete mari şi mici chitite, cete mari turme au luat. La 3 zile, cei-ce s'au întors ciopoare, robii prin Almăj la Mehădia la paşă i-au trimis; Turcii copiii (pruncii mici) în disagi mari, câte 4 băgaţi, pre cai i-au adus. Cu aceasta Turcii sau acela paşă îşi răsplăti patimile, care acelea şate, oamenii lor în valea rea anul 1717 Turcilor făcuse. Turcii unii cu robi s'au dus, eară alţii verbăluiau seimeni nu numai pre Căraş, ci şi dela Sebeş, Lugoj, Chizătău şi Belinţ, Ciacova, mănăstirea Sămgioşului, Denta arseră şi robiră, dar şi voluntiri (seimeni) cu simbrie aduna.

(După P. Dragalina: Din Istoria Banatului Severin
partea III, pg. 189—190.)

II.

Marele herţog, — după întâia veste, că s'au dus Turcii, cu generalii stabsoficieri, de dimineaţa într'o zi dela Mehădia la Orşova a plecat şi cale de un ceas ar fi mers; întâmpinând pe 3 Români, spioni trimişi cătră Ostrov (în-

sula Ada-Kaleh), între care unul Petru Vancea a fost, carele din pădure jos alergând Ober-căpitanului său și acesta generalului arată, că trupele dinainte cu oastea turcească ce vine s'au întâlnit și apărându-se bine îndărăt se retrag, așa dar toți la Mehadia s'au întors.

(După P. Dragalina, pg. 200—201.)

III.

Marele herțog Franț la această acție sau bătăie (Mehadia) dela început până la capăt de față a fost, măcar că unii zic că nainte a fost plecat, fiind prins de friguri, și adevărat, că din răceală rea le-au avut alta fiind-că în Beciu (Viena) împăratul neputincios, bolnav era, și în loc de hinteu sau căruță din Mehadia cu leagăn pe 4 muscoi (mule sau catări) bine șezând în sus a plecat. Doue trupe de cavalerie cu stindarde înaintea și dărăpt, păzitori având, a fost petrecut; de care înaltă călătorie mie în Mehadia și Cornia moși bătrâni, că așa a fost, mi-au povestit. Eșind din dealul Domașnei s'a înștiințat: că Turcii de prin pădurile cheii Slatinei lui Florei cu Români carașoveni, pogoniceni, seimeni (voluntari) cu topoare și securi pădurea d'asupra drumului cheii tăindu-o, curmeziș peste cale au încăleț-o, drumul mare de tot l-au încuiat; acum văzù marele herțog planul Turcilor, că arma împărătească este închisă îndată îndărăt a stat și cu husari ușori poruncă scrise generariului graț Königsegg la armee că nu poate pasirui (trece) cheia, că-i drumul astupat și pădurile sunt pline de Români armați, încă și cu artilerie foc din păduri jos dau, ca îndată o trupă ușoară de pânduri și artilerie ceva îndată să-i trimită, ca să poată merge la Caransebeș, — și așa viind dela Mehadia artilerie 6 canoane cu munițion, mulți zimermani cu militari tiseni și mureșeni, 1 regiment infanterie, altul cavalerie, ajunseră înaintea și în cheie intrară; Turcii din păduri cu tunuri și puști spăimânta; Români seimeni cu turbane trucești în cap, așa schimosiți, nică pașă, ciucă agă, nene baracter

cu steaguri cu canoane mici și mari de cereși sălbatici (pădurești) nejpuiți și îngăurite foc vărsa; dar deschizindu-se bateria împărătească către un fertariu de cheie a juca focul prin pădurea mare, Otomanii și Românii, văzând ce o să fie, fuga au dat și într'alți munți au scăpat... Alți moși povesteau, că lanăș Bumbăcilă fusese pașă în pădure, când s'a astupat cheia în drumul Slatinei“.

(După P. Dragalina, pg. 202—203.)

Damaschin Bojinca

(1802—1869)

Istorieii bănăţeni se pot împărţi în două mari categorii: prima este a acelor care se ocupă numai de trecutul provinciei lor, iar a doua a acelor care îşi extind cercetările asupra întregului trecut românesc căutând să lămurească diferite probleme ale Istoriografiei noastre. Meritul lor este tot aşa de mare ca şi al istoriografilor ce se ocupă numai de trecutul Banatului şi de aceea credem că trebuie să-i revendicăm tot cu atâta mândrie. Primul dintre Istoriografii bănăţeni care-şi extinde cercetările asupra trecutului tuturor Românilor este Damaschin Bojinca. El poate fi considerat chiar ca întemeietorul acestui curent deoarece vom vedea că mai târziu alţi istoriografi bănăţeni vor relua, cu mai mult noroc subiectele tratate de el. Astfel Vasile Mañiu va căuta să lămurească definitiv originea Românilor în a sa Disertaţie istorico-critică apoi Dr. I. Sârbu va trata în mod ştiinţific pe acelaşi Mihai Viteazul a cărui viaţă o dă drept pildă, Bojinca, în 1830.

Viaţa lui se împarte în două perioade mai însemnate. Prima este până la anul 1832 când activează în Banat şi Transilvania iar a doua este după această dată până la moarte când îşi desfăşoară activitatea în Moldova. Cea mai frumoasă epocă a vieţii lui, este prima. Face studii la Oraviţa, Vârşat, Timişoara, Seghedin, Oradea şi termină dreptul şi filosofia la Budapesta. Încă de foarte tânăr se remarcă prin activitatea sa publicistică mai ales din domeniul Istoriei.

În 1823 apare în limba latină broşura lui Sava Tökölly în care încerca să dovedească originea nelatină a neamului Românesc, broşură pe care mai târziu (1827) o

traduce și în românește. Atunci Bojinea după serioase cercetări asupra originii neamului Românesc răspunde cu puternice dovezi adversarului: „După ce zic, văzui unele ca „acestea, eugetai a fi îndatorat, ca un mădulariu a neamului românesc, a apăra neamul meu cel ce nimărui nici o nedreptate nu fac, nimărui nici o piedecă în înălțarea culturii nu pune, precum nici într'alte ce se ating de fericirea cuiva; ca pre un neam zic cel ce de cârtitorul din Halle fără dreptate se hulește, cu cunostiință sufletească de unele defăimări și urgisiri scârboase ca „acestea a-l apăra îndatorat a fi mă socotiu”. Peste un an (1828) traduce și în românește răspunsul lui pentru a cunoaște și neamul său „adevărata origine” a lui. În anul următor (1829) Zaharia Karkaleki scoate la Pesta „Biblioteca Românească” primul periodic din Transilvania. Bojinea este printre cei mai activi colaboratori. Tratează mai ales problemele de istorie căutând să evoce figurile mari a lui Mihai Viteazul și Radu Șerban.

Ca pedagog se remarcă prin broșura „Diregătorul buniei creștere” în care luând exemple din istoria omenirii arată datoritiile fiilor către părinți și a părinților către fii.

Se încadrează în mișcarea de desrobire ierarhică. Văzând că nu poate ajunge la rezultatul dorit, — fiind înălțurat de mitropolitul sârb Stratimirovici — se hotărăște să plece în Moldova unde se simțea mare nevoie de profesori români bine pregătiți.

Acuma începe a doua parte a vieții lui: activitatea ca Jurisconsult, profesor, rector și în cele din urmă ministru de justiție al Principatelor Române.

Un lucru care-i face onoare este interesul ce l-a purtat și după emigrarea lui în Moldova, Românilor supuși. Astfel, când în 1838, Gh. Barițiu scoate foile lui la Brașov, Bojinea se grăbește a le răspândi în Moldova. În alt rând îl vedem căutând gramatica lui C. Diaconovici-Loga. Când ajunge rectorul Seminarului dela Socola și e un loc

vacant, el propune pe ardeleanul Nifon Bălășescu ca profesor. În August, 1869 moare în Moldova cu grad boeresc, acest dascăl bănățean care a răspândit sufletul provinciei sale Neamului Românesc din Moldova.

BIBLIOGRAFIE:

A.

În „Biblioteca Românească sau adunări de multe lucruri folosite, toare, întocmită în 12 Părți, întâia oară tălmăcită de prea „învățați bărbați și tipărită pentru neamul Românesc prin „Zaharie Karkaleki izvoditoriul acestei biblioteci. La Buda „în crăiasca tipografie a Universității Ungariei” (Partea I, II, a. 1829; Partea III, IV, a. 1830) — a tipărit următoarele studii:

- 1) Istoria Romanilor — traducere — (Prefație la Istoria Romanilor și Istoria Romanilor: pg. 1—26, partea I. Pășire mai departe în Istoria Romanilor: pg. 1—27, partea II-a; Conținerea Istoria Romanilor pg. 1—24, partea III-a și pg. 1—32 partea IV-a.)
- 2) Istoria lui Radu Șerban. Prințului Tării Românești carele a domnit dela anul 1602 până la 1610 pe scurt dedusă. Partea II-a, pg. 27—36.
- 3) O istoriută — traducere din nemțește de D. B. Partea II-a pg. 37—49.
- 4) Istoria lumii pe scurt dela zidirea ei până în anu acesta. — Istoria popoarelor și staturilor — Istoria Culturii. — Scurtă cuprindere și arătări cronologice. Partea II-a, pg. 51—54; Partea III-a, pg. 57—60;
- 5) Vestitele fapte și perirea lui Mihai Viteazu, Prințul Tării Românești, pe scurt deduse. Partea III-a. pg. 36—56; Partea IV-a, pg. 25—32;

În „Calendariu Românesc pe anul dela Christos 1830”. Buda 1829 a publicat:

- 6) Descrierea nașterii și a eroiceștilor fapte a mult vestitului și de toată Europa minunatului erou Ioan Corvinus de Huniad tradusă de D. Bojâncă. (Citat după Lupas.)

IN VOLUM:

- 1) Animadversio în dissertationem Hallensem sub Titulo: Erweis, dass die Walachen nicht Römischer Abkunft sind etc, vom K. Rath, von ***. Cui adnectitur fidedignis Scriptoribus fulta Probatio Valachos esse veros Posterios Romanorum. Pestini 1827; 56 pg. + 1 f.

10) Răspundere desgurătoare la Cărtirea cea din Hale în anul 1823 sub titlu: „Erweis dass die Walachen nicht Romischer abkunft sind“ (adecă arătare, cum că Românii nu sânt viță de Romani) de K. Konsiliar de *** făcută.

La carea se adausă arătarea cu scriptori verednici de credință întărită: cum că Românii sânt adevărați strănepoți a Romanilor. Întăiu latinesce țesută, iară acuma în limba daco-românească preîntoarsă, tot de acelaș autor Damaschin T. Bojinca la înalta Tablă a Ungariei Jurat notarăș.

La Buda în Krăiasca Tipografie a Universității din Pesta. 1828. 120 pg.

III) Diregătoriul bunei creștere Spre îndreptarea multor părinți și bun folosul tinerimei Române țesut de D. B. în Crăimea Ungariei și alăturatele ei părți jurat avocat. (Directorium bonae Educationis). În Buda la Crăiasca Tipografia Universității Ungurești. 1830, XVI + 228 pg + 11 f.

IV) Anticele Romanilor. Acum întâia oară românește scrie. 2 vol. În Buda 1832—3. vol. I: 1 pl. + XVI + 238 pg. 1 vol. II: 230 pg.

V) Petru Maior de Dicio-Sân-Martin: Istoria Românilor în Dachia întocmită de... Iar acum pretipărită prin lordachi de Mălinescu cu adaugerea dialogului și tălmăcite românește prin D. Damaschin Bojinca. În Buda. 1834. VI + 290 + IV + 64 pg.

VI) Curs de drept. 71 + 136 + 168 pg

B.

I) Arune Pumnul: Lepturariu românesc... Viena 1862 t. I. reproducere din „Anticele Romanilor“ la pg. 212—14. 215, 217, 218, 219, 223, 224, 225, 235, 238, 242, 244, 247, 248, 252, 257.

II) D. G.: Damaschin Toma Bojinca. „Transilvania“ a. IV (1871) pg. 64—66. Cu un comentariu de redacția ziarului.

III) Dimitrie R. Rosetti: Dicționarul Contemporanilor. Buc. 1898 pg. 32.

IV) Enciclopedia Română t. I pg. 524, Sibiu 1898. Ed. Dr. C. Diaconovici.

V) Anrdei Rădulescu: Cultura juridică în ultimul secol. Discurs de recepție la Academia Română cu răspunsul lui I. C. Negruzi. An. Ac. Rom. a. 1923 pg 23—56.

VI) Gh. Adamescu: Contribuțiune la Bibliografia Română. Fasc. I, pg 54, fasc. II pg. 50, fasc. III pg. 47.

VII) N. Iorga: Istoria Literaturii Române în secolul al XIX-lea. vol. I. Buc. 1907 pg. 286—9.

- VIII) Gh. Ungureanu: Damaschin Bojinca. Contribuție la viața și activitatea sa. Iași 1930. 26 pg. + XXVI documente.
- IX) Traian Topliceanu: Damaschin Bojinca. Oravița 1933. Biblioteca „Astra” despărțământul Caraș.
- X) Ioan Bianu — Nerva Hodoș — Dan Simonescu: Bibliografia Românească veche. (1809—1830). București 1936 pg. 59—60, 527, 556—559, 618—619, 674—679.
- XI) Dr. I. Lupaș: Cronicari și istorici Români din Transilvania. Craiova, vol I, pag. 171—181.
- XII) Traian Topliceanu: Damaschin Bojinca. — „Vestul” a. 1930 No. 132.
- XIII) Dr. Ilie Groșșianu: D. T. Bojinca. — „Voința Banatului” a. 1936 No. 10
- XIV) Liviu Jurchescu: Două portrete: Damaschin T. Bojinca și Aurel C. Popovici. — „Vestul” a. 1932 No. 582, 583.
- XV) Victor Papacostea și Mihail Regleanu: Seminarul Central (1836—1936). Documentele întemeerii. Buc. 1938, pg. 38—39.
- XVI) Ioan Dimitrie Suciu: Șase scrisori inedite ale lui Damaschin T. Bojinca către George Barițiu. — „Luceafărul” — a. 1930 (Martie No. 1—3) pg. 59—66.
- Mențiuni: Dr. I. Lupaș: Contribuțiuni la istoria ziaristicii române din Ardeal. Sibiu 1926 pg. 44, 45, 46.

DESPRE IMPORTANȚA „ANTICILOR ROMANE”.

Anticile sau vechimile Romanilor cuprind în sine datinile și năravurile Romanilor, precum în cele religioase, așa și în cele politicești sau lumești. Spre deplină înțelegerea stării unui stat, țeri sau societăți necongiurate de lipsă este a ști și a cunoaște datinile cu care acelea viețuiesc...

În Antici vei afla multe datini a fi fost la Romani, care și până astăzi se țin în sânul Românilor de acum sau întregi sau cu oareșce strămutare; și aceste datini ce se păstrară de Romani atâtea sute de ani, între atâtea valuri, între atâtea nevoi și strămutări, ce pățiră dânșii dela despărțirea lor de către Impărăția Romană, sânt mai mari și mult mai temeinice mărturii, spre adevărarea urzirii Românilor dela vechii Romani decât orice arătări istoricești sau iscodiri omenești de acum, cu care unii

tăgăduind acea luminată a noastră urzire din toată vârtutea se sâlesc a acoperi lumina adevărului.

Vezi dară iubite cetitoriu! că nu numai lesnire în înțelegerea istorilor autorilor clasici și a poeziei ei și desfătare vei părtini din antici, aflând urzirea, isvorul și cauza a multor îndătinări ce vezi astăzi a lăcui în mijlocul nației tale, pre care până acum poate că nici nu le știai de unde se trag, cum au răsărit și cum au venit între Români? Văzând și pricepând eu de câtă lipsă sânt nouă Anticile Romanilor, nu m'am lenevit a cerca scriptorii acestor antici, a cumpăni și a îmbina cugetele lor, a alege din trănșii cele mai de lipsă și scopului răspunzătoare, pre acestea a le lănuiri și a adăugarea observațiilor sau băgărilor de seamă, a le asemăna cu datinile ce și până astăzi le țin Românii. Mai mult am urmat pre Rosinus, Demsterj pre Nieuport. Adevărat că poate că unele din ceste din urmă datini, sânt mie necunoscute, fiindcă multe cânt în Moldavia în Țara Românească și în Ardeal care în Ungaria sânt ascunse și iarăși din contră; pentru aceea fă singur asemănarea între cele ce vei ceti în această carte, cu cele ce se află prin locurile unde tu viețuiești și vei despălui adevărul, că eu ce am putut am făcut.

(Din „Anticile Romanilor“ pg. XI, XIII—XIV)

DESPRE ORIGINEA LUI IOAN HUNIADE.

Lățind cu pânzle corabiei mele printre linele vânturi și blândeale valuri a mării Corviniane sau Huniadiane spre arătarea urzirei, adecă a nașterii și a minunatelor fapte a lui Ioan Corvin de Huniad, fostului oarecând guverner al Ungariei și părintele strălucitului Craiu a Țării Ungurești Matei Corvin, nimica alta cu ajungerea la scutul mării liman nu mi-am propus; nici alt scop nu am avut, decât a descoperi iubitorilor de cunoștințe fii românești, aceea ce este mult cunoscut tuturor neamurilor

*luminate, și ce în toate limbele cu desfătare se citește
cîn credincioase istoriile ȣerilor, și se mărește de drept
judecătoare inimile tuturor literaților sau învățaților eu-
ropeni; adevăcă întâiu: cum că vestitul în toată lumea erou
Ioan Corvin de Huniade e născut din neamul românesc;
a doua: cum că eroicele lui fapte, militareasca măestrie în
purtarea armelor, istețimea lui la orice întâmplare și băr-
băția însoțită cu adevărată înțelepciune în bătălii, atâtea
sunt de minunate, cât până aci de neamul omenesc neau-
zite au fost. Spre a arăta cu temei și cu deplină adevē-
rire pre-o faptă, care noi singuri n'am văzut-o, nici am
auzit-o din gurile așa plase de bărbați, carii au viețuit
tocmai în timpul întâmplătei fapte, sau doară și de față
au fost, și carii de comun se socotesc de mărturii adevă-
rate, trebuie să cercetăm istoriile sau scripturile cele des-
pre acea faptă sunătoare; care cu cât mai mult se apro-
pie de timpul, în care s'au întâmplat aceea faptă, cu a-
tâta mai mare li se amăsoară, iară de` sânt tocma din
acel timp de bărbați întregi în credință însemnate, a-
tunci nu e de lipsă mai mult a se disputa sau a se îndoi
despre căutatul adevăr.*

*Dacă și noi spre proptirea descrierii vieții lui Ioan
Corvin cercetăm pe cei mai vrednici de credință istorici
contemporani, adevăcă de un timp, cu a căroră mărturisiri
întreagă istoria patriei este proptită. Adevăcă:*

*1. Ioan Corvin este răsărit din gen sau sânge româ-
nesc.*

*Istoricii sau scriitorii, cari au scris despre familia Cor-
viniană, unii sânt domestici (de casă, sau din patrie), al-
ții străini; lăsând dară pe aceștia din urmă în lături, zi-
cem:*

*Nici un istoric, dintre cei întregi și vrednici de cre-
dință, carele au scris istoria patriei cu adevăr și fără pa-
timă, nu se află să ascundă, sau să tăgăduiască arzirea
nașterii lui Ioan Corvinul din sânge românesc, ci toți cu
o gură mărturisesc adevărul despre românimea lui; așa
doră aci nu se vede a fi de lipsă a pune nainte niște*

mărturii despre aceasta, încât se atinge de direpții cum-pănitori literați unguri, ci ar fi de ajuns a zice: Ioan Corvinul de Huniade a fost Român născut și patriot ade-vărat cu sufletul și trupul. Însă parte ca să te încredin-țezi și tu, iubite fiu de român, de nu ai avut până acum întreagă conștiința despre adevărata biografie a lui Ioan Corvinul, adecă unde s'au născut și cum au ajuns el la înalta diregătorie de guvernator al Ungariei; parte ca să te încredințezi, cum că generoasa nație ungurească tot-deauna au iubit pe Români, ca pe credincioșii săi com-patrioți și neuitându-se la naționalitate, au prețuit de pu-rurea prediciile bărbaților, fie ori de ce neam. Și de vom cerca starea patriei noastre cu de-amănuntul, vom vedea, că dela început, adecă decând au venit neamul unguresc în Panonia, totdeauna au fost în bună armonie și într-o înțelegere cu neamul românesc; vedem că cu unite puteri s'au bătut asupra barbarilor și cu virtute eroică și cu credință nefățarnică au apărut creștinătatea de turbul păgânilor; așa citim din istorii cum că Mihai principele Țării Românești în alianță cu Ungurii au oprit focul Tătarilor și al Turcilor de către Țara Ungurească și Românească, au omorât sute de mi de Turci și au păs-trat din toate părțile bunul de comun al patriei; asemenea principii Moldovei mai totdeauna au fost în alianță cu Ungurii; așa cum citim mai jos a fi dat Dracula craiu-lui Ungariei, Ladislau Postumul, 4000 de ostași călăreți sub comanda a însuși fiului său asupra Turcilor spre bătaia dela Varna. Așa vedem și în timpurile de astăzi câtă iubire are eroica nație ungurească către compatrioții români, pentru că oriunde s'au lucrat despre folosul și bu-nul nației românești, totdeauna atâtea patronime și scu-tire s'au aflat în dreptul său a nobililor patrioți unguri. cât cu drept se poate zice, cum că tocmai așa au grijit ei lucrurile Românilor, ca cum înseși pe ale sale. Cum că cu unite puteri și nevătămată credință totdeauna au lu-crat Ungurii cu Românii, se vedește și prin mulțimeave-chilor nobili români din Țara Ungurească, deoarece nobi-

limea numai pentru merite sau vrednicii s'au dat. Acest sfânt principiu au domnit și pe vremea lui Ioan Corvin, când în iubire nesfârșită și încredere frățească viețuind, aceste două neamuri s'au răsplătit oricarele după credință. Spre mai apriată adevărire se pun înainte istorici prednici de toată credința, carii neîndoite mărturii dau despre genul românesc al lui Ioan Corvin.

Dintre carii cel dintâiu este M. Ioan Turoți carele au viețuit pe timpul craiului Matia Corvinul, feciorul lui Ioan Corvinul de Huniad, și au scris cronica Ungurilor, în care cartea IV cap. 30 zice: „Era atunci în crăime militară înalt la suflet, născut din sângele nobilei și chiarei ginte transalpine, Ioan de Huniad, om bătătarnic și răscut spre învârtirea armelor și spre îndreptarea lucrurilor ostășești; și precum e apa peștilor, cerbilor a vedea umbroasele păduri, așa lui îi era viața, purtarea armelor și aucerea taberilor. Pe acest om, precum se zice, spre apărarea viitoare a crăimei, precum au adevărit faptele lui, l-au ales pronia de sus, și l-au adus din părți străine în ținutul Ungariei.

Aci se naște întrebarea, cine au fost tatăl lui Ioan, și cum au venit în crăimea Ungariei?

Tatăl lui Ioan Corvinul a fost Voicu But Corvinul, nobil sau boer de Țara Românească, ostaș vestit între ai săi, carele pentru înclinarea și amicitia ce o arăta către Unguri, au început Principele Țării Românești, Mircea al goni și mai pe urmă întru atâta se mână lucrul, căl i se luă și moșiile, de unde apoi au trecut Voicu But la împăratul Sigismund. (Engel în istoria Țării Românești) carele fu primit de Sigismund și se sălășlui în Transilvania, precum mărturisește Turoți, Cronica partea IV, cap. 30: „Se zice că îmboldit fiind Sigismund de virtutea părintelui acestui militar, l'au adus din părțile transalpine, în domnia sa și l-au făcut locuitor al crăimei sale“. La anul 1395 ridicând Sigismund bătae asupra lui Mircea Vodă, și supunându-l armelor sale, iară întoarse moșiile boerului Voicu îndărăt, ci și în Transilvania că-

pătase dela Sigismund o moșie Corvin (Hollos) numit, în marginile Transilvaniei de către Țara Românească, unde au și rămas Voicu nevrând a se mai întoarce în țara sa.

În acest sat se născu Ioan Corvin de Huniad din tată român, iară mama sa se zice a fi fost Elisabeta Marcinaia din familia lui Paleolog, celui mai depe urmă împărat grecesc.

Cum că Ioan Huniade au fost român afară de toată indoiala, chiar adeverește Antoniu Boufiniu în Decadele Ungariei, că zice în Decade III cap. IV: „Că aceasta (Ioan) din tată român iar din mamă greacă născut, prin industrie și virtute, peste socotirea tuturor și-au luminat genul său; s'au mărturisit nici decum a fi el născut din părinți întunecați. Că tatăl lui între Românii, cari locuiesc acum locurile Geșilor și ale Dacilor, se zice mai mult a fi putut la aceea ginte; adecă carele nu numai cu sfatul și cu lungă a lucrurilor experiență, ci și cu averile și puterile multă autoritate au fost câștigat; îndeletnicit prin bătlăie bărbătească, n'au agonisit atâtea avuții, cât nume și-au câștigat din studiile militare. Se întărește și aceea, cum că Sigismund de după vestea numelui părintelui, au adus pre Ioan din părțile muntenești în Transilvania și: pentru bună purtarea trebilor lui, l-au dăruit cu pământurile huniadecești, care sânt în marginea Transilvaniei de către Țara Românească. A fost bărbat, în carele se putea cunoaște marea Corvinilor virtute, precum și înalt suflet, înțelepciune și virtute romană. La față era foarte deschis și vrednic de reverință, în tărimea militară neînvins, a cărui fire blândă și bună nu alta decât icoana vredniciei romane arăta“.

Din această mărturie se vede, cum că și părintele lui Ioan Corvinul, adecă Voicu Butu a fost bărbat mare și strălucit în patria sa, dară nici mai puțin prețuit au fost și în Transilvania, unde căpătase moșie și nobilitate ungurească.

(După I. Lupaș: Cronicari și Istorici Români din Transilvania vol. I pg. 175—180).

Nicolae Tincu-Velia

(1814—1867)

Prin viața lui singură și sbuciumată, Velia este figura de cea mai dureroasă actualitate din trecutul nostru pentru următoarele motive:

1. El este întemeietorul Bănățenismului fiind primul istoriograf bănățean care se ocupă de trecutul provinciei sale și prin aceasta creează o conștiință bănățeană dându-i și un fond cultural-politic.

2. Este printre primii exponenți ai imperialismului Românesc, prin locul ce-l ocupă în opera sa descrierea tuturor provinciilor Românești și în deosebi Români din Peninsula Balcanică susținând cu tărie drepturile noastre asupra lor.

3. Chiar prin localitatea unde e înmormântat și unde a și activat toată viața, Vârșețul, Velia e un simbol al drepturilor românești de dincolo de frontierele actuale.

Asupra vieții lui avem foarte puține date. S'a născut în 1814 în comuna Tievaniul-Mare. Rămânând orfan este adoptat de unchiul său Gheorghe Velia care-l pregătește pentru cariera preoțească. Între 1835—1838 îl aflăm la Secaș de unde apoi trece în 1839 ca profesor al Teologiei din Vârșăț. În primii patru ani e și „Protodiacon episcopal” și „consistoriul notariu” iar după aceea, adică după 1843, e paroh și profesor la Teologia din Vârșeț până la 1865 când e numit administrator al scaunului protopopesc și apoi protopop al Vârșățului.

Activitatea lui Velia în urma nouilor cercetări este foarte vastă. Toate evenimentele mai importante ale Istoriei Bănățene dintre anii 1840—1867 sunt legate de numele său. Imediat după apariția „Gazetei de Transilvania” și

a „Foi pentru minte, inimă și literatură” a lui Barițiu, Velia figurează printre primii colaboratori. Il preocupă problemele filologice și culturale ale Banatului. Cu această ocazie se începe și corespondența lui cu G. Barițiu, corespondență care va dura peste douăzeci de ani (1844—1867) și în care se lămuresc multe dedesubturi politice ale Istoriei Bănățene și Ardelene din acea vreme.

Înainte de revoluția din 1848 publică lucrarea teologică: „Cele șapte virtuți”. Împreună cu Murgu, A. Bojinca și Dimitrie Petrovici-Stoichescu organizează revoluția Românilor Bănățeni din 1848 fiind ales membru în comitetul de conducere. După revoluție lucrează cu Petru Cermena și ceilalți cărturari bănățeni împotriva incorporării Banatului la Voivodină.

Când în 1853, Șaguna înființează „Telegraful Român”, Velia este printre primii colaboratori ai noului foi ortodoxe. De la această dată încep legăturile lui cu Șaguna.

În 1865 cu ocazia despărțirii ierarhice de sârbi, Șaguna — pe lângă broșurile de ocazie scoase de el, avea nevoie de un studiu temeinic în care să se dovedească istoricește existența Mitropoliei de Alba-Iulia precum și a vechilor episcopii Românești. Atunci Velia publică opera lui cea mai însemnată: „Istorieară Bisericească politico-națională” în care înlătură pe cale istorică toate teoriile dușmanilor noștri. Și totuși, nu prin datele istorice — foarte importante de altfel — ce le aduce, a rămas Velia nemuritor și de actualitate în conștiința Bănățeană. În această operă pentru prima dată în istoriografia Română, Velia, definește și integrează trecutul neamului Românesc din Banat în cadrul Istoriei întregului popor Român. El este primul care dovedește existența unei Mitropolii Bănățene cu sediul la Timișoara și primul care arată contribuția serioasă ce-au adus-o scriitorii bănățeni la dezvoltarea culturii Românești.

Prin aceste afirmații el sintetizează un nou curent: acela al Bănățenismului. Am spus-o mai sus că primul

cercetător al trecutului bănăţean a fost Nicolae Stoica de Haţeg. Însă deoarece cronica lui a rămas în manuscris nu a putut avea influenţa binefăcătoare asupra urmaşilor pe care a avut-o Istoria lui Velia.

De acum încolo, toate Istoriile Banatului ce se vor scrie vor avea ca principal model opera lui.

Metoda lui de lucru e o tranziţie dela cronicari la istoricii critici de mai târziu: el se bazează tot atât de mult pe tradiţie „care şi ea merită a fi considerată, păstrată prin străplântare din veac în veac” ca şi pe inscripţii, documente şi cronici.

Velia este un simbol iar opera lui, o măreaţă epopee a suferinţelor Româneşti.

BIBLIOGRAFIE:

I) IN PERIODICE.

a) VERSURI:

- I) Trandafirul (o închipuire a vieţii) — „Foaie pentru minte“.... — Braşov a. 1843 pg. 320.
- II) La mormântul iubitei mele fiie Elena -- „Foaie pentru minte..“ — Braşov a. 1844 pg. 144.
- III) Dorul — „Foaie pentru minte...” — Braşov a. 1844 pg. 200.
- IV) Cătră uninimie — „Foaie pentru minte..“ — Braşov a. 1845 pg. 228.
- V) Odă, preastrălucitului, înaltpreasfinţitului şi înalt vrednicului Domn, Ştefan Popovici, dreptcredinciosului episcop al de D-zeu păzitei Diezeze a Caransebeş-Vârşeşului cu ocazia instalaţiei sale în 13 Oct. a. D. 1844 serbate în semnul celei mai profunde veneraţii dedicată prin cel mai mic dintre ai săi Nicolau Vellia-Tincu profesor — „Foaie pentru minte” — a. 1846, pg. 374—375.
- VI) Religia — „Foaie pentru minte...” — a. 1847 pg. 7
- VII) De-aş fi atot puternic — „Foaie pentru minte..“ — a. 1847 pg. 319.
- VIII) Ce e amicul? — „Foaie pentru minte...” — a. 1849 pg. 55.
- IX) La mormântul scumpei mele socie — repausată în 13 Aprilie v. 1860 — „Foaie pentru minte...” a. 1860 pg. 160.

- X) Duhul preabucuroasei săltări a României pentru preaînalta denumire și așezare a prea Sfinției Sale preastrălucitului și înalt vrednicului Domn episcop al Pactatului Ștefan Popovici de arhiereul drept credincioasei de Dumnezeu scutitei eparhii a Vârșeto-Căransebeșului prin Nicolae Velia profesor al ss. teologiei și Consistorial notariu — „Gazeta de Transilvania“ (Brașov) a. 1834, pg. 143.

IN MANUSCRIS:

- I) „Spre aducere aminte“ — versuri pentru Iosif Raicici, mitropolit al Carlovățului. — În colecția de manuscrise a Academiei Române. Mss 987 f. 303.
- II) Către Iubita și Dorul — idem — Mss. 987 f. 216.
- III) Sincerul graiu — idem — Mss. 987 f. 335.

b) ISTORIE ȘI FILOLOGIE:

- I) Nește întrebări gramaticale în privința unor pronume — și oare nu se poate lăsa afară litera „șt“ din alfabetul românesc. — „Foaie pentru minte...“ Brașov a. 1844 pg. 209.
- II) Răspuns articolului din No. 31 al Foi — (tot chestiuni filologice) „Foaie pentru minte...“ a. 1844 pg 325—7 și 334—6
- III) Scurtă istorie despre începutul Vârșetului și Românii lui — „Foaie pentru minte...“ a. 1846 pg 361—3.
- IV) Simțămintele unui bănățean la desvăluirea principilor de limbă și scriptură a Organului Luminării și la decurând publicatele reflectății limbistice ale marelui nostru literatur Maiorescu și încă mai ceva despre limba, scriptura și literatura națională — „Foaie pentru minte...“ a. 1847 pg 345—9, 353—7, 361—4, 369—72, 377—80, 388—90, 393—4 și anul 1848 pg. 149—52 și 158—60.
- V) Răspuns la unele vorbe atingătoare din articolul „Studii asupra limbei Române“ publicat deunăzi în Nr. 14 al Foiei literare. — „Foaie pentru minte...“ a. 1848 pg. 173—4.
- VI) Din Banat — (considerații asupra trecutului preistoric și dominațiunii romane în Banat) — „Foaie pentru minte...“ a. 1858 No. 18, 19, 20.
- VII) Monumente și Documente — „Foaie pentru minte...“ a. 1862 pg. 63.
- VIII) Descrierea Institutelor clericale în ierarhia sârbo-românească g. n. u. din Ungaria, Sirmiu și Slavoria înființate. — „Gazeta de Transilvania“ a. 1846 pg 1 și 5.

c) **TRADUCERI:**

- I) Cuvinte prin Excelența Sa Preaștrălucitul și Înaltpreasfințitul Domn Arhiepiscop al Carlovițului și Mitropolit al C. c. r. Apost. Maiestate actual consilier de taină, Iosif Raiacici, în obiectul religios în Tabla Magnaților ziua 4 și 6 Septembrie 1843 rostite. Traduse din latinește prin N. Velia. „Foaie pentru minte...” a. 1844 pg. 137—9, 145—9, 153—6
- II) Unicul amic al seracului — (versuri) după Șiler — „Foaie pentru minte...” a. 1844 pg. 405.
- III) Serenadă — după Șiler (versuri) — „Foaie pentru minte...” a. 1845 pg. 92.
- IV) Cuvintele Deșertăciunii — (versuri) după Șiler — „Foaie pentru minte...” a. 1845 pg. 188.
- V) Puterea muerii — (versuri) după Șiler — „Foaie pentru minte...” a. 1845 pg. 212.
- VI) Istoria unei pene (din jurnalul „Panonia”) — „Foaie pentru minte...” a. 1846 pg. 389.

d) **DIVERSE:**

- I) Hotărârea omului pe pământ (articol moral) — „Foaie pentru minte...” a. 1844 pg. 77.
- II) De cultura muzicală. — „Foaie pentru minte...” a. 1846 pg. 348—52; 355—8.
- III) Ce e conștiința sau cugetul? — „Foaie pentru minte...” a. 1846 pg. 366.
- IV) Regele Pământului — „Foaie pentru minte...” a. 1846 pg. 369.
- V) Viitoare jurnale în viitorul secol — „Foaie pentru minte...” a. 1846, pg. 312
- VI) Câteva sentințe — „Foaie pentru minte...” a. 1846, pg. 383.
- VII) Mosaic — „Foaie pentru minte...” a. 1846, pg. 392.
- VIII) Lipsa și oaia — „Foaie pentru minte...” a. 1846, pg. 399.
- IX) Meditație la capătul anului — „Foaie pentru minte...” a. 1846, pg. 409—10.
- X) Crima și virtutea — „Foaie pentru minte...” a. 1847 pg. 16.
- XI) Mosaic — „Foaie pentru minte...” a. 1847 pg. 92.
- XII) Mosaic — „Foaie pentru minte...” a. 1847 pg. 108.
- XIII) Locuitorii pământului și ai soarelui — „Foaie pentru minte...” a. 1847 pg. 171.
- XIV) O serbătoare la curtea dela Brüssel — „Foaie pentru minte...” a. 1847 pg. 224.
- XV) Mosaic — „Foaie pentru minte...” a. 1847 pg. 343.
- XVI) Oglinda naturii omenesti — „Foaie pentru minte...” a. 1848 pg. 5—6.

- XVII) Ceva pentru economia noastră banatică de câmp. — „Foaie pentru minte...” a. 1849 pg. 55.
- XVIII) Din Bănat: pentru lectură și literatură — „Foaie pentru minte...” a. 1850 pg. 85—8.
- XIX) Inscuținare în privința opusculului istoric-bisericesc publicat 10 și 11 Martiu a. c. în Foile noastre publice din Transilvania. — „Foaie pentru minte...” a. 1863 pg. 29.
- XX) Știre de subscripție: Cele septe virtuți de căpetenie ca o antiteză la cele septe păcate de moarte traduse de mai jos însemnatul. „Gazeta de Transilvania” a. 1845 pg. 219—20.
- XXI) Puține idei despre cultura din afară a preoților — „Gazeta de Transilvania” a. 1846 pg. 282.
- XXII) Corespondență din Vârșeț — „Gazeta de Transilvania” a. 1851 pg. 274 și a. 1852 pg. 6.
- XXIII) Instalarea Episcopului Chengelaț — „Telegraful Român” a. 1854 pg. 50.
- XXIV) Ioan și Lucian Mocioni de Foeni — „Telegraful Român” a. 1854 pg. 169.
- XXV) Corespondență din Vârșeț — „Telegraful Român” a. 1854 pg. 185.

2) IN VOLUM.

- I) Cele șapte virtuți sau fapte bune de căpetenie. Brașov, 1847 100 pg.
- II) Istoriografia bisericească politico-națională a Românilor preste totu mai alesu a celor ortodocși-orientali din Austria și cu distincțiunea bănățenilor față cu pretensiunile ierarhice și politice ale colonilor serbesci din Austria. După tradițiuni, monumente și documente istorice compusă de Nicolau Tincu-Velea, parohu gr. orient în Secașin comit. Carașului. Asesor conzistorial și emerit profesor de teologhiă. Sibiu 1865.

B.

- I) Iulian Grozescu: recenzie „Istoria bisericești politico-națională” în „Albina” (Viena) a. 1866 No. 23.
- II) Enciclopedia Română t. III pg. 1100. Ed. dr. C. Diaconovici.
- III) C. Rudneanu: „Un istoric bănățean uitat” — „Banatul” (Timișoara) a. I (1926) No. 8—9.
- IV) Damian Izverniceanu: Pagini din Istoria Banatului și scriitorii bănățeni — „Arhivele Olteniei” a. III pg. 488.
- V) Liviu Jurchescu: P. Nicolae Tincu-Velea — „Vestul” a I No. 204, 206.

- VI) R. S. Molin: Ultimele pagini din Istoria lui Nicolae Tincu-Velea. — „Semenicul“ a. I No. 4 pg./14.
- VII) Petre Bizerea: Din viața marilor luptători bănățeni: Nicolae Petru Tincu-Velea — „Almanahul Invățătorilor“ pe a. 1930. Lugoj 1929 pg. 33—7.
- VIII) D. A. Cosma-junior: „Bănățenii de altă dată“ vol. I Timișoara 1933 pg. 33—4.
- IX) Pr. P. Bizerea: „Sfântul Iosif cel nou, mitropolitul Timișorii“ — „Biserica ortodoxă Română“ — (București) S. III. a. 1930 No. 5 pg. 417—422.
- X) Dr I. Lupaș: Cronicari și Istorici Români din Transilvania. Craiova, pg. 216—222.
- XI) Nicolae Grivu: Nicolae Tincu-Velea. „Calendarul asociației „Generația Nouă“, (Timișoara) a. 1937 pg. 63—4.
- XII) Ioan Dimitrie Suciu: „Câteva lămuriri în legătură cu Nicolae Tincu-Velea“ — „Societatea de mâine“ a 1940 No. 2 pg. 60—1.
- Mențione în „Concordia“ (Pesta) a. 1866 No. 61.

DESPRE IMPORTANȚA ISTORIEI.

Intre toate științele, cari merită a fi un bun comun al fiecărei societăți cetățenești, are cu tot dreptul preferință istoria. Dânsa e-în adevăr sculptora generațiilor după olaltă următoare, ea le dă la mână îndreptariul lucrărilor lor și le mângăie învățându-le. Devină omul în ori și ce împrejurări cari-i surid făcându-i speranță de un viitor mai bun, istoria totdeauna în desemele și ideile sale schimbăcioase ca o oglindă curată îi arată acelaș fapt ca aeja existat și-i dă a cunoaște mijloace și cărări spre a preveni trufia necumpătată în noroc, și la rele a nu cădea în disperare. Istoria ne învață printr'un șir de întâmplări, cum că o dreptate eternă domnește asupra oamenilor, care remunerează fapta bună și pedepsește fapta rea, neînduplecată, necoruptă și nu lasă nici în cea mai împilată inimă a se stinge credința cum că ce e Dumnezeu în natura omenească, mai timpuriu sau mai târziu tot devine învingător, de și se pare pre un timp, cumcă partea cea rea a naturei omenești ar ajunge la valoare și vază.

Și pe când dânsa — eterna dreptate — lucră așa asupra neputinței spiritului, ridică și conduce voia dreaptă și lucrarea onestă în mijlocul valurilor fatalității și împinență necurmat pe luptaciul pentru adevăr și dreptate, fără frică și întru răbdare a se lupta, cu patimile cele rele, nesmintit prin sentința mulțimei, prin nesuccesul năzuinței și nesperiat de pericolele ce provin de aci pentru el.

Dar istoria nu numai că lucră peste tot spre înnobilarea tenurilor, ci influența ei și pentru cercuri mai mici, și pentru scopurile lor materiale, nu e mai puțin binecuvântată și folositoare. Ea spune celor vii ce au făcut oarecândva părinții lor, cum au pățimit, cum s'au luptat pentru a creea cercustări, cari apoi ni s'au făcut iubite și prețuite pentrucă încă din crudele tinerețe ne-au încunghiat, și sunt una cu noi prin puterea datinei. Și precum amarul către casa părintească își află temelia sa mai mult întru aceea, că noi prin dulcea suvenir de toate cele ale casei părintești sântem oarecumva de aceasta legați, și prețioasele fețe ale părinților și consăngenilor în cel mai depărtat timp ni se par a fi preasfinte; așa crează istoria întru noi iubirea către locul nașterii, către patrie, către religia părinților și către tot ce ne-a rămas dela dânșii. Aceasta așa a ordonat înțeleptul creator. El a pus în sufletul fiecărui popor, fiecărui om, îndemnul de a servi acestui mare scop mai mult pe neștiute, dar fără rezistență. Căci oare s'ar putea desluși altmintealea preaiubirea care umple popoare și oameni în tot stadiul culturai, e a afla plăcere în tradițiuni vechi și cântece populare? Cum s'ar putea altfel, că în gura poporului se află încă și astăzi după sute, ba după o mie de ani știrea despre întâmplări și circumstări, care mai în urmă după cea mai strânsă cercetare a științei, s'a aflat în acord cu datele istorice cele mai nerefutavere. Ca însă în lucrul acesta ca în oricare alt lucru omenesc, grăul curat să nu fie umplut de buruiană, ca neștiința circumstărilor să nu lase o faptă a apare în vedere falsă, istoricului i s'a făcut de problemă frumoasă de a desface cu toată ager-

mea spiritului, adevărul de către minciună, de a urma fi
 rul roșu al faptei adevărate istorice prin toate labirintele,
 și a nu se sfii chiar și socotinței preocupate, unilaterale,
 deja în carne și în sânge prefăcută, cu armele consecin
 telui argument a-i păși în contră. Toată întrelăsarea
 doar pentru a nu se strica cu unii, au cu alții, se răsbu
 nă adesea mai târziu în fii, nepoți și strănepoți și produ
 ce urmări dintre cele mai dureroase și nefericite.

(Ist. bis. pol. naț. Introducere, pg. III-VI.)

DESPRE IERARHIA SÂRBEASCĂ.

Biserica greco-romană, orientală cum s'a întemeiat ea
 sub împăratul răsăritului marele Constantin, ajunge a fi
 instrument în mânele voitorilor de rău; prin comuniunea
 cu Bulgarii, fu dânsa sfâșiată, împărțită și elementul
 limbei românești se umplu cu slavisme. Asemenea strică
 ciune aduse bisericei și limbei noastre în părțile Austriei
 acea lovitură în inima bisericei noastre, că după fatalitatea
 ce s'a întâmplat cu ea trecând Mitropolii ei de Alba
 Iulia, Teofil și Atanasie la unire și încorporându-se Bu
 covina cu Casa Austriacă; de atunci încoaie biserica gr
 ort. română din Austria, cu toți câți au rămas credincioși.
 în sânul ei, nu prin vre'o lege canonică, ci așa aducând
 cu sine nedreptatea acelor timpuri ale fanatismului nele
 giuit, a devenit sub jurisdicțiunea mitropoliei sârbești dela
 Carloviț. Strămoși noștrii în necultura lor de atunci s'au
 aplecat acestei sorți au respectat pe noii săi stăpâni bise
 ricești și i-au ascultat cu înăscuta-le pietate și cu așa
 prompteță și lealitate, cari bisericanii sârbi din partea
 conaționalilor săi nici când nu le-au avut în aceeaș mă
 sură! — Românii și după ce au văzut că lealitatea lor cu
 nedreptate li se remuneră, au suferit, au gemut și susp
 nele le-au suprimat în inima lor cea amărită. Răbdarea
 Românilor a produs o cutezare mai semeață la contrarii
 săi, cari acu mai cu deadinsul sub mantaua religioasă in

cepură a întrebuința pe Români ca instrumente și nu fără succes dupăce timpurile acele erau mai priicioase scopului a căror mahinațiuni; adevărat de a face pe Români renegați și trădători de națiunea lor. Prin pitocii și ticăloșii ca aceștia, Sârbii cei cu putere și cu influență nu pregetau a ademeni și vâna pe strămoșii noștri a ridica între aceștia și între frații lor uniți nu numai un perete confesional, despărțitor, clădit dela pământ până la cer, ci și o ură neîmpăcabilă, eternă! Acestea toate pentru a desbina pe Români, pentru a-i supune lor și nu spre mărirea și înflorirea bisericii pravoslavnice, cum zic ei — subjugătorii — ci ca să susțină între Români întunerecul, ca așa, ca pre o turmă proastă, să-i poată mai bine mulge și tunde, să-i poată face servitori numai spre înaintarea intereselor și scopurilor lor naționale.

(Ibid. pg. IX—XI.)

DESPRE IMPORTANȚA TRADIȚIEI.

Scopul opusculului acesta este a manuce în cât se poate — la cunoștințele mai sus atinse, și a le lămurii în cât ne ajută istoria și alte mijloace cum sunt: monumentele scrise, tradițiunea și argumentele minții sănătoase.

Asupra acelor cărți pe tradițiune și argumentele minții sănătoase nu pur. atâta valoare, ne îngrădim cu a-părarea: că istoria bisericii Românilor încât o avem până acum tipărită și preste tot lăsând-o e încă mîncă (lipsindă, laconică) nedeplinită, iar căutând la Banatul Timișor: mai că putem zice mută. De aci ne simțim nevoiți în lipsă de documente autentice a ne folosi și cu ceea ce ne dă tradițiunea. E adevărat că prima autoritate sunt operele istorice, că după acestea, locul cel mai însemnat îl ocupă monumentele și documentele singurate: dar după acestea toate, ne'ndoit urmează tradițiunea, care și ea merită a fi considerată verbală păstrată prin străplântare din veac în veac.

Nu e cu putință ca străbunii noștri să nu ne fi lăsat ceva semne despre viața bisericii noastre din timpurile cele mai antice, pecând cultura ba chiar și știința scrierii și citirii era încă în fașie; ei acele semne sau documente în manuscrise ori scobituri câte vor fi străbătut până în veacurile mai dincoaci și se vor fi păstrat prin biserici, arhive, biblioteci, pe la preoți și aiurea, au pierit, știe Dumnezeu cum, dar fără îndoială s'au nimicit ori ascuns, parte prin războaiele Turcilor parte prin egoismul fanatec al fraților de cruce. Nu au avut mai bună soartă nici tradițiunile, cari nefericiții bătrânii noștri, înjugăți a căuta numai de susținerea și interesele altora iar nu și de cultura și viitorul lor, — nu prea îngrijiră a le străplânta, și așa se deteră mai toate uitării.

Trist lucru dacă tradițiile nu s'au scris, ca așa să se fi prefăcut în monumente și documente scrise; dar și mai trist, dacă și monumentele scrise sau chiar și tipărite se vor fi nimicit de neînduratul dinte al timpului; și de trei ori trist, dacă între frații de cruce vom fi avut și de aceea, cari spre nefericirea noastră, ne-au deprădat tot ce a mai rămas din fălcile elementelor și ale crudei beloane!

Se păstrează din bătrâni o tradiție în ținutul Lipovei și al Făgetului, care vădește atare apucătură infamă de a stinge ori și ce scântee, ce ne-ar putea cât-va licări în întunecosul sgău al vieții bisericii noastre antice; adecă zinghiliile preoților români, pe cari i-au aflat primii episcopi ai ierarhiei sârbești — când au venit — în funcțiune în urma ordinilor episcopoești, sub oarecare pretext religios au fost condamnate a fi puse în serie pe lângă posesorii lor și a putrezi împreună cu aceștia în pământ. -- Dacă e adevărată această tradițiune, atunci să nu ne mai indoim că nu vor fi știut cei interesați și alte cărări prin cari să le vină în mâini documentele cele de vre'un folos pentru Români.

Altă cauză că ne-au pierit și ne pier monumentele scrise e aceea, că manuscrisele sunt mai expuse pieirii ca operele istorice tipărite, pentru că sunt singurate și

prin întâmplări elementare prea ușor pot pieri, ori se pot svântura fără de a lăsa urme după ele.

(Ibd. pg. XIV—XVII.)

DESPRE ISTORIA BISERICEASCĂ, POLITICO- NAȚIONALĂ.

Cartea aceasta nu face o istorie sistematică, însă cetitorul trecând prin părțile ei și combinându-le își va face dela sine o idee clară de un ce întreg, de o istorioară deși nu completă, dar care cu unele înfățișări nouă, aruncă ceva lumină asupra trecutului și prezentului bisericii românești și mai cu distincțiune aceleia din Banatul Timișan, și pentru aceasta va prinde ea bine odată, la una completă istorie a bisericii Românilor pe care încă n'o avem. Fiindcă istorioara aceasta amăsurat devizei sale are să înceapă dela întâia răsărire a evangheliei lui Hristos și dela revărsarea acestei lumini cerești peste poporul român din Dacia lui Traian, și apoi să-și ducă firul prin toate veacurile următoare până'n timpul de față, și fiindcă între aceste timpuri intervin multe și felurite evenimente politico-religioase, cari ating și pe alte popoare ce au viețuit cu Românii, ori numai în coatingere socială, ori chiar și în comerțul religios: pentru aceea atari evenimente — încât nu se pot lăsa afară — le vom aminti așa cum le-au adus timpul în șirul cronologic. Aceasta ne va face să nu putem observa un curs neîntrerupt ci mai mult unul rapsodic; dar socotim că cetitorii luminați, pentru interesul material ne vor ierta defectul formal.

Noi sperăm că această istorioară, ori mai drept *tragedie* bisericească — rapsodică, care e o icoană vie a suferințelor noastre și ale cărei pagini sunt înmuiate de lacrimi, va folosi cetitorilor noștri atât români cât și streini. Românii, desmorțiți, se vor căii de nepăsarea, care o au arătat în cursul veacurilor, se vor sătura de lungile suferințe și binecuvântând mâna care a șters apăsarea lor,

binecuvântând pe conducătorii și luminătorii lor, se vor deștepta și îndemna spre conlucrarea la un viitor mai fericit. Străinii cari defaimă pe poporul Român și biserica lui și se scândălesc (scandalizează) de cultura lui, văzând trecutul cel vitreg al Românului, unde acesta eră mărginit la o viață asemenea animalelor: a purta jugul, a traie, a lucra numai pentru interesele streine; văzând că pentru Român statul era fearc, o îngrăditură ca să nu fugă, iar nu o societate omenească, în care și el să se cultive și să se ferească. Văzând cu o vorbă că Românul mai până ieri aialtăieri și politicește și bisericește era apăsător și împilat își vor îndrepta opiniile lor cele strâmbe și ne vor compătimi. Iar cei cari au fost cauza apăsării și nefericirii Românilor se vor rușina de barbaria lor, și dacă nu s'a stins în pieptul lor tot simțământul de umanitate, vor căuta să îndrepte faptele sale neomenești chiar spre interesul lor propriu.

(Ibid. pg. XIX.)

DESPRE MITROPOLITUL IOSIF AL TIMIȘOAREI.

Aici (La mănăstirea dela Partoș n. a.) afară de rămașițele Monăstirei, cari ca mormânte jalnice stau și la cele alte monăstiri reduse, mai aflăm și un mormânt interesant cu inscripțiunea: „Sviatitel Iosifu novii bivșin Mitropolitu Temišvarskin“. Cum că acest Metropolit al Timișoarei a fost patron al monăstirei dela Partoș și cum că dânsul e înmormântat în vechea capelă a monăstărei acesteia adevărește încă și una lungă ieremiadă înscrisă în biserica cea nouă a monăstirei, care o avem decopiată unde călugării respectivi în anul 1778, 2 Novembre se plâng că trebuie să părăsească vechea lor locuință și să se strălocheze; antistele lor Petru Popovičiu în dreptu în parohia sa din Soceniu în protopopiatul Caransebișului, ieară ei — ceilalți călugări — parte în monăstirea Sâmbogorgiului, parte în Voilovița.

Mai sus numitul metropolit Iosif nu vine înainte în registrul Arhierilor sârbesci, care-l avem (1) a mână și carele cuprinde toți arhierii din ierarhia Ipekio-Carlovițiană dela an. 1214 până astăzi. Urmează dară după rațiunea aceasta dar apoi și după aceea a înmormântărei metropolitului în biserica veche a monăstirei.

1, Cum că dânsul, metropolitul a reșezut în Temișoara încă înainte de înființarea Ierarhiei sârbesci în Austria, scie Dzeu când, dacă pre toată tâmplarea înainte de a fi monăstirile și bisericele creștinești din Temișana ruinite prin Turci (1551—1552) cari între zidurile dărâmate ale monăstărei, nu ne vine a crede că va fi cerut acel Metropolit ca să fie înmormântat;

2, Cum că Metropolitul Temișoarei avea asupra creștinilor greco-orientali din Temișana și Ungaria și asupra Episcopatelor acestor țeri jurisdicțiunea ca de Exarh al Metropolitului românesc gr. orient. de Alba-Iulia și ca atare dispunea și de mănăstirile din țară. Datele și asertele aci aduse și atingătoare de Metropolitul Iosif, sunt demne de toată considerațiunea și sunt a se întrefese ca suplinitoare în Istoria Episcopatului și a Metropoliei dela Temișoara.

Inscrierea slavonească să nu ne cufunde neci de cât, de oarece e în comun cunoscut, că slavismul în biserica românească nu se datează mai întâi dela ierarhia Ipekio-Carlovițiană ci încă dela comuniunea Românilor cu Bulgarii.

(Idem pg. 185—186.)

Vasile Maniu

(1824—1901)

S'a născut în Lugoj în acel mediu sănătos al burgheziei românești din acest oraș, burghezie care a dat mulți conducători Românilor bănățeni. Face studiile liceale la Lugoj, Arad și Timișoara, iar filosofia și dreptul la Budapesta unde împreună cu Damaschin Bojinea înființează o societate literară. Imediat după terminarea studiilor (1847) trece în România unde începe o frumoasă activitate literară pe care o întrerupe în 1848. Luând parte la mișcarea din acest an e și el exilat și astfel îl vedem trecând în Ardeal unde lucră pe lângă „Comitetul de apărare” din Sibiu de care este trimis să ocupe postul de notar distriktual la Făgăraș, demnitate ce-o ocupă până la restaurare când se reface în Banat. Aci ocupă mai multe funcții administrative. În acest timp protopopul Timișorii Meletie Dregheci scoate o broșură în care pledează pentru menținerea literelor chirilice. Atunci Maniu îi dă un „Răspuns replicator” în care pledează pentru introducerea literelor latine. Tot cu ocazia acestei discuții publice și cunoscuta lui „Disertațiune istorico critică”. În 1858 trece din nou în România, ajunge unul dintre cei mai mari avocați și totdeodată continuă și preocupările lui literare prin colaborări la „Românul”, „Trompeta”, „Buciumul” și „Columna lui Traian”. În 1876 este ales membru al Academiei Române pentru secțiunea istorică. Ca membru își continuă activitatea lui istorică, și ia parte cu mult succes la discuțiile Academiei. Moare în 1901 în București.

Activitatea lui se desfășoară pe tărâmul dramatic și istoric. Ca dramaturg a fost un precursor. Drama lui

„Amelia sau victima amorului” este printre primele lucrări românești jucate cu succes pe scena teatrului nostru. Ca istoric este un latinist înflăcărat. Susține și el originea curat romană și toate teoriile școalei latiniste. După stabilirea lui în România, își îndreaptă aceste păreri și ne dă lucrări pline de bun simț, de spirit critic și de multă informație istorică.

BIBLIOGRAFIE:

A.

- I) *Amelia sau victima amorului*. Drama în trei acte. București 1894 (Citat de Adamescu).
- II) *Respunsul replicativ la brosiura d-lui protopresviteru Meletie Dreghici intitulată: „Care sunt literile romane?”* Timișoara 1856
- III) *Disertațiune istorico critică și literară, tractându despre originea Romanilor din Dacia Traiana*. Timișoara 1857.
- IV) *Pledoriu d-lui Advocat publicu Vasile Maniu în apărarea lui I. S. Valentinu*. București 1859.
- V) *Unitatea latină seu cauza romană în procesul naționalităților din punctul de vedere istoric, juridic și politic*. București 1867.
- VI) *La mission de l'Occident latin dans l'orient de l'Europe*. Paris 1869. (Tradusă și în românește București 1869.)
- VII) *Monumentul dela Călugăreni*. Dramă într'un act. București 1871.
- VIII) *Conjurațiunea lui Catilina*. Dramă istorică în cinci acte. „Columna lui Traian” a. 1872.
- IX) *V. Maniu și Bonifaciu Florescu: Răpirea Bucovinei*. Conferințe ținute de . . . București 1875.
- X) *Studii asupra scrieri profesorului Dr. Jung intitulată Romanii și Românii din țerile dunărene*. Studii istorico-etnografice. București 1878.
- XI) *Cuvântul rostit în ședința camerei legiuitoare de la 27 Sept. 1879 în chestiunea de revizuire a art. 7, al. II, din Constituțiunea anului 1866*. București 1879.
- XII) *Mișcarea literaturii istorice în România și în străinătate cu referință la Români în anul 1879*. Raport către Academia Română București 1880. Extras din An. Ac. Rom. Seria I: Tom. II secț. I. Pg. 258—273.
- XIII) *Proscrisul roman*. Dramă originală națională în cinci acte și cinci tabeluri. București 1880.

- XIV) Români în literatura străină. Studii istorico critice și etnol-
gice cu unu memoriu asupra mișcării literaturii istorice
în străinătate și la noi urmată în decursul anilor 1880 și
1881. București 1883. Extras din An Ac. Rom. seria II T.
V. secț. II.
- XV) Convenția consulară cu Germania însoțită de apreceri obiec-
tive, supuse judecății publice. București 1886.
- XVI) Șapte scrisori deschise către Majestatea sa Carol I, Regele
României București 1888.

B.

- I) Notiță despre „Proscrisul Român” — „Literaturu” A. I (1880)
pg. 383 (Adamescu).
- II) Vasile Maniu (Portret și Biografie). „Familia” A. VIII No. 1.
- III) Dimitrie R. Rosetti: „Dicționarul contemporanilor” (1890—
1898) București 1898 pg. 121.
- IV) Enciclopedia Română T. III pg. 192—3. Sibiu ediția Dr. C.
Diaconovici.
- V) G. Adamescu: Contribuțiune la Bibliografia Românească. Fasc.
II pg. 107—108. Fasc. III pg. 88.
- VI) Dr. I. Lupaș: Cronicari și istorici români din Transilvania.
Craiova pg. 198—202.
- VII) Traian Topliceanu: Vasile Maniu „Vestul” a. I No. 56.
- VIII) I. Miloia: Familia Maniu „Vestul” No. 742/933.

DESPRE IMPORTANȚA ISTORIEI.

*Deși e istoria în înțelesul definițiunii generale izvorul
cel mai avut al științelor, ea rămâne, fiind constrânsă
între termeni categorici și sentințe contrase, materie sea-
că, și trece în ochii junimiei studinte a începătorului pen-
tru comentarii istorice și anotațiuni doctrinare; compu-ă
însă într'un stil plăcut și liber, răsbate materia istorică
până la simțul cel mai amorf, influențează spre capaci-
tatea studintelui, iritează plăcerea cetitorului, și i ridică
puterea morală, excitând în el amoare, plecare spre vir-
tute, aversiune spre viciu, și entusiasm pentru fapte mă-
rețe! Istoria are astfel să influențeze nu numai spre spi-
ritul intelectual, ci și spre putința imaginară, să atingă și
să intoneze coardele inimii! Aste puține cuvinte câte*

le-am premis, nu au de scop să justifice metoda stilistică ce am observat în lucrarea mea istorică, au însă a face atent pe cititor la dificultățile cu care are scriitorul român să se lupte față cu clasele diferite din publicul național chemarea unui istoric, diserinte nepărtinitor e foarte grea; importanța misiunii sale, ce condiționează pre-judecare corectă și matură, pretinde perfecțiune, și eu stau departe de calitatea aceasta; Foarte puțini sunt alt cum care corespund pe deplin unei asemenea misiuni, câți au corespuns sunt respectați, ca docenții geniului omenesc, numele lor rămâne etern ca cel al eroilor dintîmpi! Insușirile istoricului excelent au să fie perfecte, mediocritatea își pierde, mai ales în sfera aceasta, toată valoarea (plecarea, voința bună poate avea sub unele împrejurări recunoștința conaționalistului) în el trebuiesc prin urmare să fie concentrate talentele cele mai eminente, toate prerogativele capacității, a spiritului și a cordialității. (Quis dubitat quin Historicus vir gravis, integer, severus, intelligens, rerum magnarum scientia instructus esse debeat? Aodiu. C. 4. Method. histor.) gravitatea caracterului ect. Nici că se mărginește chemarea unui istoriograf numai în conculsițiunea simplă de date, în coadunarea, reținerea, sortirea și compunerea diligentă a materiei sale istorice; ea pretinde și cunoștință lingvistică, sinceritate, căci ca să poată de judeca istoricul din punctul culminațiunei sale, toate acțiunile omenești, caracterele referințele și interesele națiunilor diferite, să poată fără părtinire, liber de toată pasiunea colăuda ver mustra sau condamna după merit, faptele omenești să poată în fine publica lumii adevărul de care e pătruns fără reținere chiar și sub împrejurările cele mai critice, deși ar atrage prin îndebuițarea autorității sale și mânia potențailor și ura plebeilor, de ar fi chiar să-și riște viitorul sigur expunându-se persecuțiunilor neprerupte!

(Disertațiune istorico critică și literară pg. 4—6).

ISTORIA ROMÂNILOR BANATICI.

Dintre toți Românii Daciei centrale, par a fi fost locuitorii despotatului sau a Banatului Timișan constător din 8 districte: Lugoj cu Lipova, Caransebeș, Mehadia, Almaș, Crașovia, Iladia, Berzovia și Comeat — mai scutiți de influența feudalismului și mai independenți de cuceritorii sălbatici!

Românii desbinați în Bihoreni, Marmațieni și Transilvăneni își perdură pe rând țărâmul: unic Banatul rămasese în independență (sensus strictissimo) până în zilele S. Ștefan, guvernat de principi naționali cu administrațiune proprie! Ungurii lui Arpad n'au putut străbate în aceste părți, stânde sub rețimenia ver domnia lui Claudiu (Glad). Adnotatele notarului anonim vădesc că domnia Românilor banatici și-a susținut independența sub principi ereditari din sânul națiunei — în șir neîntrerupt până către finea evului al XI-lea, domnul Actum era de vița lui Claudiu „ex cuius progenie longo post tempore descenderat Ahtum quem Sunad interfecit“ — zice pretitulatul Notariu. — Din actele episcopului cenadian a. S. Gerhadi culegem:

a) că principele sau domnul Actum, era un domnitor foarte puternic; sigur în puterea morală și fizică a poporului său, sigur în bărbăția și mărimea numerică a armatei sale (Constătoare din pedestrime și călărime), nu reflecta la renumele S. Ștefan, ma disprețuia încordările și pretențiunile ăstui rege unguresc.

b) Că țărâmul Banatului se extindea până în Dunăre: începând pe de o parte dela Mureș și din Criș până în Transilvania, pe de altă parte până la Severin sau Zevrin: ... Nobilimea debe să fi fost în număr respectaver și mai tot poporul sub arme, urmează că Timișana noastră își avea fără dubiu — poporațiune de Romani moșneni și proprietari: alodialiste, curialiste cu cascele proprii, cu unelte economice și mulțime de vite păscânde în pășunile atudiale, constrânși la atare tribut — dare — ce trece în risteria ăstui stat român independent. (Anonym: Not.

Bellae. Regis. c. XXXIII—XLII; XLIV—XLVP ex acta S. Gerhardi Eppi: Chanadiensis opera Ignatii C. de Batyan Epp. Tranniae 1790). Cucerirea acestor Bănăţeni puşini nu poate să fi urmat nici chiar după moartea lui Actum (trădat de Cianad), în forma celor două ducate romane, şi de cumva s'au şi închinat regelui Ştefan debe să-şi fi stipulat prin atar tratate, independenţa administrativă şi jurisdicţională, înţelegându-se numai la formalităţile de supunere faţă cu coroana Ungariei! — Puterea armilor bănăţene era cu mult mai respectabilă de cum s'ar putea presupune că va fi urmat omagiu necondiţionat; noi vedem în faptă că stipulaţiunile ce-şi luară mai târziu tipul unor privilegii, aveau viaţă la Români atât sub regii Ungariei cât şi sub principii Transilvaniei, în şir neîntrerupt, până către finea secolului XVII şi pe la începutul sutei a XVIII!

Mulţi dintre diplomaticii şi istoricii Maghiari erau şi mai sunt de părerea rădăcită, ca şi cum Valachia mică „terenuţ sau Banatul Severinului“ — s'ar fi temut cândva de coroana Ungariei! Partea cea mai mare dintre aceşti istoriofili cred că Banatul nostru s'a încorporat la început — în zilele lui Arpad anul 893 — şi de a dreptul, cu regatul de sus metamorfizat într'un căpitaniat unguresc numit Kund (de după numele unui beliduce magiar) (Y. Freyer: *Monographie der könig Freistad Temesvar. 1853.*) Versiunea aceasta părând a fi răzimată pe datele notarului anonim stă ca şi fabularia topogr. Dörner: „Die überall siegenden Magyaren drangen endlich bis an die Temesvar, besiegten den Glad, nähmen von Orsova, Pancsova und Kere Besitz etc.“ — şi mai departe. — „Nach vielen blutigen Kriegen blieben diese (Magyaren) im Besitze des weit ausgedehnten Landes in das nicht Siebenbürgen und das Banat sondern auch ein grosser Teil der Moldau, Valachey und Serbien mitbegriffen war“ — (Dörner *Topogr.-Natur.-histor.-Beschreibung des Banats* p. 45.) — în contrazicere cu istorisirea precitatului notar, — şi cu referinţele celor 8 districte române din suta XI-XV-XVI-XVII; în contraversiune faţă cu formalitatea suveranităţii extinse la

începutul veacului XI peste districtele expuse. Combinarea satelor istorice, cercarea critică a ipotezelor diferite, abătătoare dela actul istoric și încurcate, ne îndreptățește a căuta corective pentru atâtea lipse și abateri, în textul privilegiilor acordate poporului român din acest stat eschis din constituția Ungariei; a cerca deslușirea urgentă în tradițiunile istorice din timpii vechi, pășind pe urmele notarului amintit și a părintelui archierău Gerhardi. Periferiu a districtelor în chestiune era pe timpii regilor Ungariei: Ștefan I și Bela al II-lea, Sigismund, Ladislau, Isabela, și pe ai principilor Transilvaniei: Bathory, Rakoczy, tot astfel de marcat restrâns între râurile: Mureș, Dunăre, Tisa unde se revărsă în râul fruntaș, și între Alpii Transilvaniei, cum vedem la notarul anonim. „*Terram vero, quae est a fluvio Morus usque ad castrum Uscia praeoccupavit quidam dux nomine Gaad etc.*“ (Anonymus Bellae Regis Notariu 1, c. 11) — cum îl avem desemnat la Gerhardi „*serviebat namque eidem viro terra a fluvio Keres usque ad partes Transilvanias et usque in Budin et Zeriu*“, — adică din Tisa până în Mureș (Transilvania) și în Dunăre (Orșova, mărginindă cu țara Severinului). Districtele consemnate în privilegiile române sunt: Lugoj, cu o parte din Lipova mărgininde în Mureș, și cu mărcile Transilvaniei: Comeat, mărginind în Tisa; Caransebeș, Almaș, Mehadia mărginind în Dunăre ș. a.

Reflectând la mărimea numerică a populațiunii din Dacia Riposă de pe timpii domnului Claudiu, luând în considerație referințele în care sta acest domn, parte cu Românii din Valachia mică (țara Severinului) parte cu Vlachi Transilvaniei (din ținutul Făgărașului) trebuie să conchidem:

I) Că domnia sau suveranitatea lui Claudiu s'a extins până în Severin-despicat de tărâmul districtelor Banatice îndată după pacea între Cesarul (Crăișorul) român și acuzitele maghiar —; și că periferiu țării ce-l vedem pe timpii principelui Actum extins numai peste Orșova, mărghinea în Dunăre! confesiunea trecută în actele diplomatice în a-

nalele Ungariei se reduce la împrejurarea aceasta; predicatul simplu — rămas din tradițiunile formalităților vechi — cu care se împănau în epocile principelui Rakoczy II. Comiții Timișanei, respectiv a districtelor privilegiate e unica bază pe care se razimă pretențiunea diplomaților și istoricilor maghiari.

II) Că consecința evenimentelor din epoca lui Actum a fost urmarea firească a precedentelor din epoca domnitorului Glad ver Claudium, astă consecvență ne justifică părerea exprimată despre starea independentă a Timișanei noastre ce a rămas — în puterea tractatelor româno-ungare, și pe viitor sub dominație nețărnută a precitatului domn ereditar român — trecând apoi drept ereditare în șir neîntrerupt la urmașii lui, dintre cari fu unu Actum.

Ea (consecvența) combate în una și ipotezele privitoare la supunerea țării și la guvernarea ei prin prefecții sau arhistrategii maghiari: Kund, Cusid, Cupian și Bules.

Ipoteza: cași cum s'ar fi întemeiat decătre S. Ștefan — după uciderea Domnitorului Actum în țara Banatului Timișan, comitatele: Timiș, Torontal și Crașova — n'are nici câtă probabilitate și rămâne prin defectul datelor — fie și semi autentice — ghicitură simplă. Instituțiunile ce le întâmpinăm la Românii privilegiați din suta XV reduc începutul la regii primitivi ai Ungariei și natura X acestor privilegii, prerogativele populațiunei române din acele 8 districte ne dau — în concurență cu alte exemple istorice și conecturi logice — deslușiri opunătoare de asemenea ipoteze ne desface chestiunea fundamentală și problema încurcată din partea analiștilor preocupați sau comozi; — Cunoscând genetica populației din patria riposă, știind că a fost peste tot de vișă romană, având exemplu pentru agendele maghiare — în tradițiunile istorice despre trecerea Ungurilor lui Tuhutum în o parte a Transilvaniei, examinând natura privilegiilor, justificată și sprijinită de mărima numerică, militară și cetățânească, extinsă peste tot tărâmul amintit — ce insuflă respect Ungurilor — ne vine peste mână a crede cum că poziția strategică a unei țări

mănoase cum e Banatul, nu va fi avut și în timpii primitivi ai maghiarismului, atâta putere atractivă în cât fiind țara căzută în mâinele Ungurilor subîmpărțită în comitate după tipul instituțiunelor maghiare guvernată de căpitani sau prefecți unguri, să ademeneze poporul unguresc pe sălbaticii răpitori și nesățioși, în sânul ei pe șesurile alodiilor mănoase! Noi știm din acte politice că patria ne-a rămas până la încorporarea-i din anul 1779 cu Ungaria, prin autoritatea acelor tratate — ver să zicem privilegii scutită — de încălcarea unor atari colonii ungurești; știm că dreptul regilor a fost în privința donațiunilor, față cu străinii eschiși din periferiul acelor 8 districte, restrâns; știm că feudalitatea, iobăgia — fundamentul constituțiunii maghiare — intră d'odată cu pășirea ecuiștelor, — pe tărâmul ocupat — în viață, ca n'a fost introdusă până în suta XVII-XVIII urmează că starea Românilor bănățeni se bucura în timpii lui Actum pe temeiul tratatelor de independență politică și națională, iar mai târziu, adevă după moartea ăstui Domn rămaseră Românii în puterea privilegiiilor întărite de Sigismund la anul 1387, de Ladislau 1457, Isabela 1551, de principii: Gabriel Bathory 1609 și de G. Rakoczy la anul 1654 — ca popor liber scutit de influența constituțiunii, având regim propriu național: Chinezii români erau supuși de-a dreptul regilor Ungariei!

Istoriile respective trec cu ignoranță peste șirul anilor 1100—1447, aceste iacune se pot însă suplini prin combinarea corectă urmândă după manuducerea privilegiiilor noastre: căpitănatul Torontalului fiind încă din timpii lui Arpad desbinate de către periferiul Banatului, era împopulat cu Unguri și peste aceștia va fi domnit fără îndoială archistrategele Kund, noi vedem că în codecele Verbőczian nu sunt cuprinse districtele române ma nici căpitănatul Torontalului nici Cenadul ver Timișoara (Grizelini pg. 46).

Ladislau — regele Ungariei — întărind la anul 1757 privilegiul român ce își trage urzirea dela proavii (stră-

moșii) și predecesorii lui argumentează pentru vechimea lor, și aceasta vechime are a fi redusă — după cum s'a însemnat mai sus — până la cei dintâi regi ungurești; ăst document autentic demustă apriat că prerogativele nobilitare, atestătoare de libertatea nețărnută, extinsă peste toți țărani, a debutat să urmeze pe baza unor convențiuni cu mult mai vechi; din ele culegem că tratatul fundamental, bazat pe condițiuni împrumutate a impus ambelor părți îndatoriri reciproce; regii aveau să garanteze prin sancționarea convențiunei, sfîntenia libertății și a prerogativelor stipulate, astfel nu le-a fost iertat de loc să înstrăineze din periferiul celor 8 districte, moșii nobilitare, după cum urmasa sub Ștefan V. la anul 1206 și sub Sigismund (care înstrăinase — un district Comneat întreg) — poporimea era din partea regilor deobligată la servicii militare, la apărarea cetăților din Lipova, Timișoara-veche Lugoj, Caransebeș, Sidovar (Jidovar), Berzovia, Iladia, Vârșaf, Potoc, privilegiul Isabelei din anul 1551, garantator de independența provinciei și a poporimei naționale, ocrotitor de libertatea, de prerogativele și drepturile câștigate din timpii cei mai vechi, se exprimă tot în acești termeni, dănd tot'odată universității Lugojene și sigilul nobilitar. Românimea bănățeană locuindă în pre semnatele 8 districte, exercita autonomie perfectă, formând chiar și la începutul sutei a XVIII Stat în Stat — așa zicând cu jurisdicțiune și administrațiune națională civilă, (economico politică) și militară, având de „for apelativ“ județul curiei, de unde apoi trecea reprezentațiunea la persoana regelui!

Textul privilegielor ne lasă a presupune cum că țărâmul universității Lugojene și adică cele 8 districte române, au fost coronale, în forma Cumaniei și Iasigiei, cu privilegii însă mai extinse mai favoritoare și cu mult mai liberale decât cele a urbelor Haiducești sau Iasige și Cumanie; instituțiunile universității, par a fi fost democratice și fiindu-i reținerea reprezentativă debe să fie luat parte poporul cu nobilimea (frunțașii, amployații publici)

la cauzele publice la toate agendele politice, militare și economice; feudalitatea nu se vede deloc a fi introdusă căci în privilegii nu se face mențiune despre atari dări decime omagiale mai pare ca și cum era tot țaranul, proprietate a nobililor naționali, a poporului întregi, împărțite în alodialști mari și mici: departe de evenimentele anului 1514, scutiți de influența tripartitului Verböczien ce a condamnat pe confrății lor din Ungaria și Transilvania la servicii degradante de demnitate omenească — rămaseră districtele române în puterea privilegiilor sancționate și întărite de către principii Transilvaniei: G. Bathory — la anul 1609 — și Rakoczy II — anul 1654 — după ce trecu Banatul (pentru sine fiind și altcum mai lăsat către Transilvania dinpreună cu părțile Ungariei de jos, a măsurat convenției tratate între regii: Ferdinand I și Zăpolya — sub suveranitatea acestui rege, și mai târziu sub căderea principilor Transilvaniei..

Cu subjugarea Banatului de către Turci, cade și autonomia provinciei, independența națională a statului și a poporului român; după alungarea Turcilor urmată în suta XVIII, provincialii romani încântați de bucuria triumfătoare — starea fericită de mai înainte, își uită de tezaurul avitic, de privilegiile și libertățile repuse, despre care nu s'a mai făcut întrebuințare pe partea și în favoarea acestui popor național! — Cu venirea și descălecarea Sârbilor zvânturători pe tărâmul ereditar al Românilor orientali respective banatici, începe decadența provincialilor bănățeni, ei rămân expuși pe viitor incurgerilor din afară expuși supremației erarchice sârbe ce exersa jurisdicțiunea bisericească asupra lor, propagând între Români întunecime spirituală împiedecând din răsplăți și prin mijloace diferite, desvoltarea intelectuală, în speranță că-și va asigura astfel supremația degenărătoare și despotismul urgisit de tot Românul bine simțitor! către acest rău se mai adause și altă nenorocire: incorporarea Banatului cu Ungaria decretată în dieta din anul 1771, și efectuată la anul 1779 prin sancționarea împărătesei Maria Terezia — pusă

pe Românii independenți și liberi, sub constituțiunea Ungariei ce era în sine feudală determinătoare de referințele dintre iobagi și domni pământești!... Constituțiunea aceeași ridică frontiera provinciei, în care se împiedecau — înainte de viața ei — toți Ungurii câți vor fi avut plăcere să se încuibeză în o patrie atât de liberală și de națională; Unguri, Armeni, Slovaci, etc. Infomați și însetați, alergau din toate unghiurile ca să înjuge pe poporenii provinciei cari, disprețuiau în zilele mărimii lor toată puterea Ungurilor Arpadieni și acești venetici ridicați la demnitate se știură a se folosi de constituțiunea defăimătoare și având mijloace armele silniciei la dispoziția lor, despoiară poporul de averi; feudalitatea fu introdusă populațiunea căzu sub jugul iobăgiei, analoage (dar însă nu atât de triste) celei din Ungaria și Transilvania. Impărțirea pământurilor a urmat după arbitriul nobilimei însetate și prin înșelarea țăranilor: articolii dietali, respective verbariul din anu 1836 sunt argumente elocvente întocmai ca și investitura verbariului român, cu cuvinte slavice, ca și luptele neconținute a Românilor cu despotismul erarichiei ortodoxe — răsăritene — sârbe, pentru urmările triste; cu aceste arme poate însă combate tot Românul, ver ce presupunere argumentând pentru amalgamisarea națiunii sale cu acele elemente!

Simion Mangiuca

(1831—1890)

Fiu de preot din Broșteni jud. Caraș, face liceul la Oravița, Seghedin, Lugoj și Oradea iar în 1855 ia doctoratul în drept la Budapesta apoi în 1858 termină și teologia din Vârșat. Se stabilește la Timișoara unde funcționează ca profesor de limba română, translator oficial pe lângă autorități și practicant la drept pe lângă locotenenta guvernului. În 1861 intră în administrație ca prim-pretor în Satul-Nou însă nu poate funcționa mult, din cauza atitudinii lui naționaliste, având mereu conflicte cu superiorii, este silit să demisioneze și la îndemnul unui prieten — avocatul Hașegan — se stabilește ca avocat în Oravița. Aci desfășoară o activitate frumoasă punând bazele unei vieți intelectuale românești în acest oraș. Ne-mai fiind ocupat ca în administrație, tot timpul liber se consacră studiului. Aci se împrietenește și cu publicistul At. M. Marienescu și împreună culeg și studiază poezia și datinile neamului românesc. Rezultatele cercetărilor sale le publică în „Albina”, „Luminătorul” și „Familia”. Mai târziu, în 1885 când dr. C. Diaconovici înființează „Romänische Revue” revistă care urmărea să dea străinătății informații exacte asupra trecutului politic și cultural al Românilor Ardeleni, Simion Mangiuca publică documentate articole de istorie și filologie în coloanele acestei reviste. Moare în Decembrie 1890. Înainte de moarte cu câteva luni a fost ales membru Onorar al Academiei Române — o frumoasă răsplătă pentru o viață închinată studiului și luptei pentru prosperitatea neamului său.

Disciplinele care l-au preocupat pe Mangiuca au fost: Mitologia română, filologia și Istoria.

La studiul mitologiei a fost îndemnat de A. M. Marienescu; convins că Românii în decursul veacurilor au păstrat vechea mitologie greco-romană, el încearcă să explice și să identifice toate datinile, sărbătorile, descântecele și poveștile poporului român de azi cu cele din mitologia clasică. Ca filolog el este un latinist întârziat. Luptă împotriva lui Cihac și Miklosich care „arată până la extremitate elemente slave în limba română, punând în cărca Românului și niște sute de cuvinte slave, cari se află numai în unele cărți bisericești ori în alte documente, și nu s'au rostit nici odată de poporul român, sau care se rostesc numai în unele părți locuite de Români, precum sînt părțile învecinate cu Polonia, Rusia, Bulgaria, Serbia și cari nu se pot socoti de cuvinte ale limbii române și nu pot fi introduse într'un dicționar”. El propune eliminarea cuvintelor slave și studierea subdialectelor romanice unde încă „10 generații de români vor fi aflând material de adunat”.

BIBLIOGRAFIE:

- A.
- I) Tractat despre originea, vechitatea și însemnătatea istorică a numelui Valac. „Albina” (Viena) No. 83, 84, 85, 86, 87, 83, 89, 90, 91, 92/1866 și 98, 99, 101, 102, 104, 105, 107, 110, 111 din 1867.
- II) „Baba Dochia” — studiu mitologic — „Familia” a. X No. 13 pg. 159—164.
- III) „De însemnătatea botaniceii românești”. O parte din acest tractat a fost citit în adunarea dela Oravița a societății pentru fondul de teatru. — „Familia” a. X No. 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49 (I. Plante mitologice, II) Plante de descântece, III) Plante Poetice, IV) Plante de leacuri).
- IV) Apa dela botez pentru ce nu se strică și este lecuitoare și tămăduitoare — „Familia” a. XVII No. 78 și 79.
- V) „Mărtinii — un cult al zeului Martie” — „Familia” a XVIII No. 38.

- VI) „Crucea mică, crucea mare și postul negru dela cruce până la cruce“. — „Familia“ a. XVIII No. 39.
- VII) „O sută de etimologii revindicate“ — studii limbistice — „Familia“ a. XIX No. 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52.
- VIII) Cincizeci de etimologii de cuvinte bănățene de origine română cari nu sunt introduse în dicționare — „Familia“ a. XX pg. 66—67; 79—80; 91—92; 103—104; 115—116.
- IX) Nestor der russische Chroniker und seine Wolochen: Eine ethnographische Untersuchung = „Romänische Revue“ a. 1887 fasc. IV.
- X) Die Chronik des Huru und die grosse militärische Expedition in die Moldau de ungar. Könige Ladislaus Cumanus adreducendos Cumanos fugitivos. „Romänische Revue“, fasc. V, VI, VIII, IX, X, XI, XII din 1887 și din 1888.
- XI) Die Vlachen des Kekavmenos byzantinischen Geschichtschreibers des XI Jahrhunderts, und die „Provincia Latinorum“, idest Moro-Vlachorum des diokleates aus dem XII Jahrhundert. „Romänische Revue“ fasc. III. 1889.
- XII) Die Colinda, ihr Ursprung, ihre Astronomische und auf dem Kalender bezughabende Bedeutung (Übertragen aus dem Romänischen nach Simeon Manguica's „Calindariu iulian-gregorian, și poporal Român“ vom Jhre 1882) Uebersetzt von C. Morariu. „Romänische Revue“ V. Jahrgang (1889) fasc. I, II, III.
- XIII) „Walach oder Wlach“: Eine ethnologische Studie dieses Gentil-Namens. „Romänische Revue“ fasc. IV.
- XIV) Societatea literară adunată la București și membrii ei din Austria. — „Concordia“ (Pesta) a. 1866 No. 61, 62, 63.
- XV) Amăgire și desamăgire în privința membrilor din Austria denumiți pentru societatea literară adunată la București. „Concordia“ a. 1866 No. 67.
- XVI) Către învețiații romanilor „Foaie pentru minte“, (Brașov) a. 1860 pg. 283.

IN VOLUM:

- I) Calendarul Iulian, Gregorian și poporal român care cuprinde în sine toate sărbătorile, datinile și credințele strămoșești cu câte un comentariu pe anul 1882 și pe 1883.
- II) Daco-romanische Sprach — und Geschichts forschng. I. Theil. Oravicz 1890 pg 238.

B

- I) „Analele Academiei Române“ seria II tomul VI (1883—4) pg. 51 și t. XII pg. 104.
- II) B. P. Hașdeu: Cărțile Poporane ale Românilor în sec. XVI în legătură cu literatura poporană cea nescrisă București 1879, pg. 707, 710—717;
- III) B. P. Hașdeu: Românii Bănățeni din punct de vedere al conservatismului dialectal și teritorial. An. Ac. Rom. t. XVIII. s. Lit pg. 55—56;
- IV) Dr. At. M. Marienescu: Simeon Manguica. (1831—1890) necrolog. „Familia“ a. XXVI, pg. 605—606;
- V) Simeon Manguica. (Necrolog) „Romänische Revue“ VII. Jahrgang pg. 54—55;
- VI) „Enciclopedia Română“ t. III (1904) pg. 190. Ediția Dr. C. Diaconovici.
- VII) Gh. Adamescu: Contribuțiune la Bibliografia Românească. Fasc. II, pg. 165, fasc III pg. 110.
- VIII) Ilie Rusmir: Viața și operele lui Simion Manguica. Oravița 1931. 28 pg. „Biblioteca populară a asociațiunii Astra“, Des. pământul Caraș No. 1.
- IX) Dr. Aurel Cosma-Junior: „Bănățeni de altă dată“ vol. I. Timișoara 1933 pg. 28.
- X) D. I. Lupaș: Cronicari și Istorici Români din Transilvania. Craiova. vol. II, pg. 306—310;
- XI) Dr. Ilie Gropșianu: Simion Manguica — „Voința Banatului“ a. 1936, No. 41.

O SUTĂ DE ETIMOLOGII REVINDECATE.

Deja de o sută de ani decurg cercetările despre originile noastre a Daco-Românilor, și deabia am ajuns la acel rezultat a fi recunoscuți prin un Diez, Fuchs și Diefenbach, că ne ținem de familia limbelor romane, când iacă s'a și sculat un Hunfalvy, care în opul: „Die Rumänen und ihre Ausprüche, Wien 1883“ ne deneagă originile romane. Apoi D-l Miklosich, macar că spune în opul. — „Die slavischen Elemente im Rumänischen, Vien, 1860“ pg. 12: „Cumcă ar fi o smintă colosală a nu număra limba daco-romană la familia limbelor romane“ — totuși din toate

cercetările sale făcute în opurile: *Beiträge zur Lauthehre der rumänischen Dialecte*, Wien 1881—1882, și *Lexicon palaeoslovenico — graeco — latinum*, Viena 1864, se vede apriat tendința de slavizare a limbii noastre, arătând mai cu toată ocaziunea sunete, forme și cuvinte slave în limba noastră și acolo unde nu sunt slave; este o pregătire pentru următorii săi spre a ne declara în urma urmelor de Slavi. Durere, că în această privință se întrec cu D-l Miklosich și unii limbiști de ai noștri, precum se vede din deșertăciune spre a trece de critici adevărați, iar nu de literatori preocupați de originile noastre romane. Cihac, care este Pem (Bohem), adică tot slav de origină, în: *Dict. etjm. Daco-romane, éléments slave etc.* Frankfurt a/M 1879, duce și arată până la extremitate elementele slave în limba română, punând în cărca Românului și niște sute de cuvinte slave, pe cari nu le-au vorbit nici odată, nici că le vorbește poporul român. Cuvinte slave, cari se află numai în unele cărți bisericești ori în alte documente, și nu s'au rostit niciodată de poporul român, sau cari se rostesc numai în unele părți locuite de Români, precum sunt părțile învecinate cu Polonia (Galiția), Rusia, Bulgaria, Serbia, nu se pot socoti de cuvinte ale limbei române, și nu pot fi introduse într'un dicționar.

Dacă am introduce toți provincialismii în limba cultă (și magiarismii și sârbismii din Austro-Ungaria) atunci de după acest principiu ar trebui în limba cultă germană, italiană, franceză, etc., să se introducă toate cuvintele străine aflătoare în așa numite „*Fremdwörterbücher*“ (la Germani), precum și toate cuvintele din dialectele acelor popoare.

Cihac: *Dict. etjm. daco-romane éléments slave etc.* deduce toate cuvintele cari le au Românii comune cu Maghiarii, cu Albanézii, cu Sârbii, cu Bulgarii, cu Polonii și cu Rușii, dela acele **popoare**, ca și când numai Românii, un popor de 8 milioane de oameni în Dacia Traiană, ar fi luat cuvinte împrumut dela popoarele învecinate, dar el Românul nu ar fi dat nimănui împrumut. Cihac derivează

și acele cuvinte românești dela limbi străine, cari se află și în celelalte limbi romane, spunând cum că au venit acele cuvinte printr'un mediu slav etc., în limba română, dar Cihac nu explică mai nici unde întru ce custă acel mediu.

Astfel Cihac: *Dict. etjm. daco-romane elements slave* etc., pg. 86 deduce și cuvântul „cucută“ (cicuta lat.) dela croat. serb. „kukuta“ și „guguta“. Cihac nu vrea să creadă, cumcă în limba în română prin asimilare, după principiul galo-celtic: „leatan re leatan, caol re caol“, adecă: vocală iată (groasă) cere vocală lată, și vocală subțire, cere vocală subțire, care principiu se află realizat în toate limbile din Europa, a putut să se facă din „cicută“ lat. „cucuta“ românească. Afară de aceasta Cihac nu vrea nici să presupună cumcă în limba română rustică a putut exista forme de „cucută“ pentru „cicută“. Dar iacă în dialectele limbilor romane, anume în Beronie: „Dictionaire du patois du bas limousin“, Tulle, pg. 42 chiar și aflăm „coucudo“ pentru cicută lat. Miklosich: „Beiträge, zur Lautlehre der rumänischen Dialekte, Wien 1882“ Consonantismus II pag. 55 încă concede, cumcă „cucută“ a putut să aibă această formă și în limba rustico-latină. Diefenbach: *Völkerkunde Ost Europas*, Darmstadt 1880 pg. 30 și 32 spune apriat cumcă limba română e limba dătătoare de împrumut față cu limba albaneză, va să zică limba română a dat împrumut cuvinte limbei albaneze iar nu din contra. Dacă stă aceasta față cu limba albaneză (despre care se crede că ar fi o rămășiță daco-tracică), cu atât mai vârtos trebuie să stee principiul acesta față cu limba maghiară. Tot Diefenbach zice cum că față cu limba slavă, aceasta din urmă e dătătoare de împrumut limbei române. Adevărat, dar nu absolut și necondiționat. Trebuie știut cumcă „jus valachicum“ a fost vestit în Galizia, după cum mărturisește Maciejowskj: *Historia prawosławstwa-słowiańskiego* (Istoria dreptului slovenesc) Varșovia 1856—1864 în 6 tomuri, apoi în epistolele sale din 5 și 2 a Decembre 1864 adresate autorului acestui tractat. Ma-

ciejowskj zice: că înarendarea bunurilor statului etc., prin Români a fost în Galiția în al 15-lea secol foarte lăfită. că sub conducerea „Knezilor“ săi, purtau Românii acolo agricultura, mânau păstorirea crescând turme de vite, exercitau meserii etc.

De aci apoi ne putem explica și acea împrejurare, cum vine de ofițerii austriaci, cari au făcut triumphiularea și marea în Galiția, și apoi în părțile Oraviței din Banat spun cumcă în Galiția sunt la munți asemenea numiri românești, d. e. Neagra, etc., ca și în părțile Oraviței. În Serbia începând dela riul Morava până la Timoc, la marginele Bulgariei, locuiesc și astăzi mai mare parte Români, apoi între Ibar și Drino, a existat „Valahia bătrână“ (ștari vlah), după cum mărturisește Vuc Karadschits în *Lexicon serbico-germanico-latinum*, Viena 1852 sub „Stari vlah“. Românii din Bănat, cari au călătorit pentru negoțatorie de vite cornute în Serbia până la „stari vah“, spun cumcă și astăzi se numesc pe sine acei oameni „Români bătrâni“, provocându-se la Țara Românească pentru originea lor, dar vorbesc în ziua de astăzi numai sârbește, însă când îi întrebi că ce sunt, spun că sunt Români (vlahi).

Despre coloniile române, cari s'au slavizat în Slavonia, Croația și Dalmația ne mărturisește istoria, dar despre mulțimea Românilor cari au locuit în acele țări, și cari au avut privilegii garantate prin dieta Ungariei până în al 17-lea secol, vezi: Szabó Benő: „Az oláhok credetéről, Gjör 1865“ pg. 34—46. Despre privilegiile acestor Români se zice în articolii de lege ai Ungariei: „Privilegia Valachorum tollantur“. Toți acești Români s'au prefăcut în Croați și Slavoni, încât în ziua de astăzi nu afli aproape nici un român în acele țări. Drept aceste trebuie socotit, cumcă și Românii vor fi dat împrumut cuvinte Polacilor, Sârbilor și Croaților. Apoi să nu uita Cihac, cumcă Românii din Dacia Traiană au cultivat foarte mult limba slavonă în biserică și la curte, și cum că primul dicționar de limba veche slavonească, l-a compus un Român, precum e arătat de Hașdeu la locul său; deci și prin acest

canal a putut să intre cuvinte românești în limba slavonă. Miklosich, Beiträge zur Lautlehre der rumänischen Dialekte, Viena 1882 consonantismus II pag. 13 arată cumcă cuvântul „Armăsar“ se află și în limba rusească din Galiția sub formă de „harmăsar“. Dacă nu ar proveni acest cuvânt evident din „admissarius“ lat. „armessarius“ în latinitatea evului de mijloc, atunci de bună seamă ar fi zis Cihac, cumcă cuvântul românesc derivă din „harmasar“ al Rusnecilor. Limba română astfel precum este scrisă în cărțile bisericești de sute de ani, este limba poporală înțeleasă pretutindeni de Românii din Dacia Traiană, și ca atare, cu privire la colonizarea română în Dacia care s'a făcut la începutul sec. al II-lea trebuie să fie limba romană rustică din al II-lea secol. Drept aceste este lucru prea natural cumcă limba română trebuie asemănată în specie cu dialectele limbilor romane dela apus și cu latinitatea evului de mijloc. Latinitatea evului de mijloc, încât privește țările romane Italia, Spania, Franța, etc. este răsărită din dialectele popoarelor romane locuitoare acolo. Inșă chiar acest teren de comparare cu dialectele limbilor romane și cu latinitatea evului de mijloc, este cel mai neglijat, și firește cel mai greu; pentru aceea au mai preferat filologii români și streini a orbeca după etimologii prin slave, decât a studia dialectele limbilor romane și latinitatea evului de mijloc, la cari din urmă, încă 10 generațiuni de Romani vor fi aflând material de studiat.

Insemnătatea dialectelor limbilor romane dela apus față cu limba noastră se poate judeca și de acolo, cumcă se află unele forme de limbă în acele dialecte asemenea cu limba română, cari nu se află nici în limba latină, nici în limbile culte ale popoarelor romane dela apus. De exemplu forma „sunt“ (io sunt) în prima persoană singular, unde acolo această formă înainte în limba latină în a 3 persoană multorar. Dar dialectele Italiei nordice păstrează până 'n ziua de astăzi ca și noi „sonto“ (în loc de: io sono, al limbei culte) în prima persoană singular.

Despre aceeaș vezi Biondelli: *Studii lingvisticii*, Milano 1856 pg. 218, 236, 273, apoi Monti: *Vocabolario dei dialetti di Comò* Milano 1845 pg. XLI și 284. Biondelli documentează cu monumente literare, cumcă forma de „son to“ există de 600 de ani în dialectele Italiei și se miră de tenacitatea conservativă a dialectelor. Tot în dialectele Italiei nordice vine înainte și „mi-s“ al Românilor din Banat pentru „io „sum“, căci mai în toate dialectele Italiei nordice răsună mi-so“ și „me-so“ pentru „io sono“ ital. „ego sum“ lat. în „mi-s“ cuvântul „mî“ nu este pronume de dativ cum cugetă unii că este „me“ al limbei galo-celtice, care însemnează „ego“ lat. precum arată Feuss: „Gramatica celtică“, Lipsicae 1853 pg. 537 și Banfi: „Vocabolario Milanese“, Milano 1852 pg. 549, deci când zice Bănățeanul „io mi-s“ atunci rostește formal: „ego, ego sum“ lat. Despre „me-so“ în dialectele italiene vezi Rosa: „Dialecti e costumi di Bergamo e Brescia“, Bergamo 1857 pag. 95. Pleonastica repetare a pronumelor personale, etc. încă este caracteristică și de cea mai mare vechitate de limbă romană rustică în limba noastră. Românul zice: „I-am văzutu-l“, „i-am văzutu-i“, „o am văzut-o“ (pe ea, pe muiere), „le-am văzutu-le“ (pe ele, muieri). Apoi: „Iui Petru i-am zis“, „cuvintele mele când le veți auzi“, etc. Vezi Diez: „Grammatik der romanischen Sprachen“ edit. 2 Bonn, 1860 tom. III. pg. 60—63; Cipariu: *Gramatica limbei române* București 1877 partea II pg. 277; Biondelli: „Dialecti Gallo italici“, Milano 1853 tom. I pg. 12, 13, 21, 30, 31, 32, t. II pg. 221 t. III. pg. 476, 477, 502, și 503. Biondelli arată cumcă această repetiție pleonastică de pronume este în Italia superioară în us la toate dialectele. Deci „eu sunt“, apoi „io mi-s“, în urmă repetirea pleonastică de pronume nu sunt de combătut și de alungat din limbă, pentru că sunt monumente vechi de limbă romană rustică păstrate în limba noastră, și sunt mai vechi decât cetatea Roma, cari stau în limba noastră ca niște stânci în mări, rezistând furtunilor seculare, și mărturisind de vechea noastră origine italică.

Repetarea pleonastică a pronumelor formează rotundarea și armonia frazelor în cuvântare, și este întemeiată în dinamica dezvoltare a limbei. Tot astfel de repetare pleonastică a pronumelor (articolilor) se află și în declinarea noastră română d. e. „omul ăl bun“ și „omul cel bun“, care este tipul renumit de: „homo ille, ille bonus“, despre care atâta ceartă între filologii români și streini, și care de asemenea nu este altceva nimic decât o dinamică dezvoltare de rotundere și de armonie întru formarea frazelor de cuvântare. Cu privință la regulile și principiile de etimologizare, avem numai de observat: 1) Cumcă acolo unde materialul cuvântului (literile și silabele) conced derivarea de după regulile limbistice, dar nu o concede semnificațiunea (înțelesul logic) acolo de regulă nu e permisă etimologizarea. Etimologiile, mai vârtos din limbile străine dela cuvinte cu înțeles secundar, derivat, sinenim ori figurat sunt în genere defectuoase și de lepădat. Astfel nu se poate deriva cuvântul „bucuriă“ (latitia lat.) dela albanesul „bucura“ (pulcker lat.) căci nu concede înțelesul logic. Cuvântul „bucura“ derivă dela „boucur“ friulian (Ascoli: Sull'idioma friulano e sua affinita colla lingua valaca“, Udine 1846 pg. 28), care înseamnă „bon-cuore“; bună inimă, bună dispozițiune de inimă, italienește, de aci apoi s'a făcut: „bon-cura“ și în urmă „bucura“. Asemenea nu se poate deriva cuvântul „umilire“ dela slavonescul „umiliti“, care înseamnă: commovere, consolari, pati lat, bewegen, erschüttern, trösten, leiden germ. precum vrea Miklosich: Beiträge zur Lautlehre der rumänischen Dialekte“, Wien 1882 Vocalismus III pag. 6 și Burlă: Convorbiri Literare, Iași, anul XIV din 1880—1881 pag. 274—275, căci această derivațiune nu o concede înțelesul logic al cuvântului. Cuvântul românesc derivă dela „humiliare“ lat. care în limba română rustică a trebuit să sune „humilire“, precum cugetă și Miklosich locul citat. În dialectele limbilor romane dela apus, s'a prefăcut o surprinzătoare mulțime de verbe de prima conjugare în verbe de a patra conjugare. Rotisarea adică strămutarea lui

„l“ în „r“ din limba română nu stă absolut precum crede Burlă, nici strămutarea lui „i“ scurt în „e“. Este la mijloc puterea asimilării: laetan re laetan, caol re caol, din limba galaceltică, adică: vocală lată (groasă) cere vocală lată, și vocală subțire (e, i) cere vocală subțire. Drept aceste „i“ intonat din capătul cuvântului, ca și în cuvintele „șindil“, „tupil“, etc., a susținut pe „i“ scurt din silaba penultima, adică: l'a asimilat, l'a infecționat, și în urma acestui proces a trebuit și „l“ să rămână nestrămutat în „r“ pentru mai bună sonanță (vezi și cele ce zice Lachmann mai în jos). Cihac: Dict. etjm. daco-romane, éléments slave etc. Frankfurt a/M. 1879 păcătuiește mai la tot cuvântul contra principiilor de etimologizare, căci desconsideră mai în tot locul: înțelesul logic, va să zică nu este critic, nu este științific.

2) Acolo unde este îndoială între o etimologie din elemente romane, și elemente străine, trebuie dată preferință etimologiei romane, pentru că limba noastră este din partea filologilor de primul rând din Europa, recunoscută a se ținea de familia limbelor romane, și pentru că principiile ei sunt romane. Astfel greșește Miklosich: „Die slavischen Elemente im Rumänischen“ Viena 1862, când numără sufixul nostru „—ieală (eală) d. e. socoteală, scuteală, negreală, etc., între cele dubie, apoi în „Beiträge zur Lautlehre der rumänischen Dialekte, Wien 1881 vocalismus II pag. 37 și Consonantismus I, pag. 52 și 72 între cele slave, măcar că Diez: Gramatik der romanischen Sprachen tom. II pag. 372 zise apriori: „Nelatin nu se pare a fi sufixul acesta“. Apoi: „înțelesul latinescului“—„eală“ nu contrazice înțelesul românescului—„eală“. Principiile și regulile limbei pentru etimologizare nu stau absolut ca dătătoare de îndreptariu. Lachmann (Bechmer: Romanische Studien, Bonn 188, 15. Heft, pag. 453) zice: „Toate regulile (unei limbi) se întemeiază pe observarea activității legiuitoare și rătăcitoare a spiritului limbei, la care toată rătăcirea poate deveni iar lege, și poate concede iar o nouă rătăcire“. Față cu acest mare principiu limbistic nu are dreptate

Burlă (*Convorbiri literare*, Iași, a. XIV din 1880—1881 pag. 275) când zice: cumcă „glie“ nu se poate deriva dela latinescu „gleba“ (glebe), fiindcă după regulele limbei a trebuit să producă „ghie“. Românul din Banat din părțile Oraviței rostește până în ziua de astăzi „glimp“ în loc de „ghimp“, apoi „inglimpa“ în loc de „inghimpa“ etc. de asemenea rostește încă „meală (partea femeiască dela: mel) în loc de „meauă“.

(După „Familia“ a. XIX, pag. 188—189; 203—204.)

Patriciu Drăgălina

(1849—1917)

Patriciu Drăgălina face parte din meritoasa familie grănicerească care mai târziu va da eroul dela Jiu, generalul Ion Drăgălina.

Tatăl lui vroia să-l facă preot la biserica din Borlova unde servea și el. Fiul însă a avut alte aptitudini și astfel îl vedem după terminarea liceului din Timisoara, urmând filosofia la Viena. Episcopul Ioan Popasul având nevoie de profesori serioși pregătiți pentru Preparandia din Caransebeș, trimite pe Dragalina pentru completarea studiilor geografice la Gotha. Imediat după întoarcerea din Germania e numit profesor de geografie și matematici la Preparandia din Caransebeș în care calitate rămâne până la moartea lui în 1817. S'a distins în luptele politice din era maghiară. Ca publicist ne-a lăsat mai multe volume de specialitate și cunoscuta lui *Istorie a Banatului Severin* apărută în 3 volume (1899—1902) în Caransebeș. Cu toate că are multe știri necontrolate, luate după istoricii maghiari, lucrarea lui poate fi folosită și azi.

BIBLIOGRAFIE:

A

- I) Geografie pentru institutele pedagogice și școalele secundare după H. Guthé Wagner... Tomul I. Caransebeș 1892. VIII + 200 pg.
- II) Metodica specială pentru geografie în școala populară (după Kehr) 1895 47 pg.
- III) Din istoria Banatului Severin. Partea I—III Caransebeș 1899—1902. 144 pg. + 1 hartă; 177 pg.; 226 pg.; „Biblioteca Noastră“.

B.

- I) Dr. Aurel Cosma-Junior: Bănăţeni de altă dată Vol. I. Timişoara 1933. pg. 130.
- II) Dr. Ioan Lupaş: Cronicari şi istorici români din Transilvania pg. 370—5;
- III) Menţiune în: „Familia” a. XIV pg. 475
- IV) A. Gaidiu şi Iosif Bălan: Monografia oraşului Caransebeş. Caransebeş 1909 pg. 230—2.

Anul 1739.

MASCARAREA ROMÂNILOR.

Atacurile curagioase ale Românilor asupra maroaderilor şi asupra trupelor, care cutreerau Banatul fără cap şi fără ţintă, au contribuit mult la dezastrul şi înfrângerea Austrieilor, fiind în de obşte cunoscut, că în timpurile de războie inamicii din lăuntru sunt mai primejdioşi de cât cei din afară.

S'a arătat, că Românii s'au fost luptat alături cu Turcii contra imperialilor, ba Nemţii ştiau chiar şi aceea, că ei s'au înrolat sub stindardele duşmanilor. Deci Nemţii aveau destule motive să fie nemulţumiţi cu ţinuta Românilor. Goana înverşunată, pornită din două părţi asupra-le, arată că scopul le era nimicirea satelor şi stărpirea neamului românesc.

La ordin mai înalt plecară din Timişoara în 14 Ianuarie, sub conducerea locotenent-colonelului Nisemeusch! 1600 infanterişti, 1200 cavalerişti şi 70 voluntari miliţie răsiană spre Caransebeş, ca aci să se împreune cu generalul Lentulus, care concentrase la Grădişte (l. Haţeg) 1000 cavaleri germani şi 300 călăreţi miliţie naţională ardelenască.

Scopul acestor expediţiuni era pedepsirea exemplară a Românilor rebeli, nimicirea proviantului şi a tuturor mijloacelor de alimentare, ca să le înăduşască pofta de a se duşmăni cu oastea împărătească. Timpul a fost bine ales; voinicii aruncaseră armele la o parte, căci fiind

timp de iarnă nimineia nu s'a gândit la continuarea ostilităților.

Din motiv, că locuitorii din Marga și Mărul au tras cu foc asupra patrulelor împărătești, comunele acestea, la 16 Ianuarie de cătră seară, au fost scăldate în sânge, 50 țărani sunt uciși, iar satele dimpreună cu mijloacele de subsistență sunt prefăcute în cenușă (bis 50 Bauern niedegemacht, die Orte nebst Subsistenz in Asche gelegt).

In 17 Lentulus înșiră până la Ohababistra și pârjolind satele Ciâcima, Mal, Cireșa, Bistra și Ohaba ucise locuitorii după exemplul de mai 'nainte. D'aci plecară a doua zi (18 Ianuarie) 200 călăreți germani și tot atâta miliție transilvăneană spre Caransebeș, unde „lotrii și tâlharii“, crezându-se în siguranță se adunară în mare număr la târgul de săptămână. Ostășimea imperială, întâmpinând aici rezistență, ucise până la 300 de „scele-rați“, 2 ianiceri și puse mâna pe o turmă de oi, care se recuirase pe seama Turcilor...

Din Caransebeș, Lentulus a trimis ostășimea prin comunele vecine, ca să recuireze furajă și de cele trebuincioase pentru armată. Esecuțiunile nu s'au făcut fără vărsare de sânge. Așa de ex. militarii trimiși la Bănia numai după o luptă grea au fost în stare să-și îplinească misiunea.

In 22 se împreună la Caransebeș ostășimea din Timișoara cu cea Ardelenească. Un detașament de miliție e trimis iarăș asupra Băniei; acesta de astă dată, ucigând ia 20 „lotri“, respinse „rebelii“ din întăriturile lor. Și coloanele timișane distruseră prin foc cuiburile răsvrătiților și uciseră pe cei ce li s'au opus. Au fost uciși prin sate și prin păduri 215 țărani, mulți au fost prinși și escortați la Timișoara.

„Rebelii și lotrii“, adunându-se într'aceea în cete, stricară podurile, săpară șanșuri și se încungiuară cu întărituri, din care numai după lupte sângeroase au fost alungați. Așa s'a întâmplat la Slotina (23 Ianuarie), unde Românii din culmea dealurilor ziceau ostașilor: „să se

care din țara lor, căci dânșii nu se vor supune“. 400 călăreți germani, 6—700 infanteriști și cavaleriști rasciani, se încăierară la Slatina cu țărani, pe care numai după multă vărsare de sânge îi alungară din poziția, în care s'au fost întărit. Intre morți a fost și primarul satului. După terminarea luptei căzură soldații asupra satului, și-l nimiciră dimpreună cu mijloacele de subsistență; tot așa s'a procedat cu satele Goleș, Petroșnița, Borlava, pentru că toate erau cuiburi notorice de lotri. În toate satele numite au fost cantități enorme de furaje, dar toate câte s'au aflat, au fost prefăcute în cenușe.

Din Caransebeș au plecat Nizemeuschel cu 1500 ostași peste Ticșani la Vârșăț și Moldova, având ordin să proceadă cu aceeași rigoare față de locuitori și numai atunci să cruțe când locuitorii să predau fără rezistență și dau chizășie. La tot cazul însă mijloacele de subsistență sunt a se nimici.

Trupele ardelenesti și Lentulus luară calea către Tin-cova, iar cele bănățene spre Găvojdia. În 26-lea, căzu Syocz adecă Jdioara, care comună era considerată ca cuibul principal al „tâlharilor“; după ce își potoliră setea în sângele locuitorilor și sparseră satul Lentulus plecă cu asemenea execuțiune asupra Criciovei. D'aci trupele se puseră în mișcare către valea Begheiului; o parte ocupă Coșteiul, cealaltă satele Bujor și Ohaba.

Cruzimi neauzite s'au comis în Luncă, (În „ziuaru“ fiind numele comunelor schimonosite am fost la început de credință, că e vorba de Luncăni, o comună înfundată într-o vale încunjurată de codri. Din cele expuse până aci însă am câștigat convingerea, că Nemții de frica vr'unei catastrofe, evitând cu precauțiune strimtorile, s'au restrins în execuțiunea lor numai asupra acelor comune, care sunt situate d'alungul drumurilor frecventate, adecă unde ei se simțau la larg! După Pesty: Krasso varmegye története, v. II. partea I. pag. 412. Sub „Lunca Logojuului“ se înțelege teritoriul pe care zac comunele: Silha, Coșteiu, Balint, Boldur, Jabăr, Sárbova, Sinersig, Racovița, Hitiaș și

Dragșina; iar sub „Lunca Lipovei“ teritoriul comunelor Recaș, Bazoș, Bucovăț, Topolovăț, Ictar, Șușanovăț, Balinț, Făgimac, Nevrincea, Gruni Babșa și Târgoviște. Arătându-se în ziuaru, că expedițiunea a pornit din Lugoj. teatrul cruzimilor nu poate fi altul, decât „Lunca Logoju-lui“) pentru că aici se țineau „tâlharii cei mai vestiți“ și pentru că, numai prin încordarea tuturor forțelor disponibile a fost ostășimea în stare să cuprindă acest ținut. După delăturarea baricadelor de copaci, cu care se încungiu-raseră „Rebelii și Lotrii“, plecară în 28 Ianuarie din Lu-goj 3 coloane spre Luncă.

Prima a condus-o locotenent colonel Madocza către moara românească din Budinți, (Bwdinach e numit în chrisoave, sat situat în districtul Logoju-lui, l-a donat re-gele Ioan Zapolya (1535) nobilului Ioan Peica din Caram-sebeș. Budinaț sau Budinții din chestiune, este aceeași co-mună. Dela Budinți se derivă Budințan, numele unor fa-milii din Logoj.) a doua a plecat spre Ohaba (a se înțe-lege Ohaba Jabăr), iar a treia a condus-o maiorul husa-rilor Karolyi pe drumul ce duce d'asupra moarei împă-rătești. Deși „tâlharii și rebelii“ au fost dispărut la apro-pierea coloanelor, totuș, find-că afară de niște obiecte de ale Nemților ostășimea n'a aflat pradă, s'au pustiit satele și au fost ușiși și prin păduri, la 200 bărbați și femei. O parte a proviziunilor a fost nimicită în ziua aceea și în cea următoare, iar cealaltă s'a folosit pentru alimentarea ostășimei. Cu ocaziunea execuțiunei din 29 Ianuarie s'a aflat la moara împărătească corespondența referitoare la revolta Românilor, și între alte multe victime a căzut jert-fă și preotul din Topolovăț, constatându-se că a fost par-tisan al „arhitâlhariului Nicolcea“. Regretăm, că nu cu-noaștem mai de aproape referințele numitului Nicolcea, care, ca și Bumbăcilă din Teregova, a avut la tot ca-zul oare-care rol de conducătoriu în revolta Românilor bănă-țeni. (Despre acest Nicolcea se află o baladă populară în colecțiunea de balade indicate a profesorului E. Hodoș).

În aceeași zi a fost cuprins satul Desch, un cuib de

lotromani, pururia dușmănoși cu Nemții; 60 de locuitori sunt uciși și satul prefăcut în cenușă. Tot astfel s'a întâmplat la Balinș.

În în Ianuarie Lentulus trimise miliția ardelenescă către Făget, ca să pedepsească mai multe sate după exemplul stabilit la Deș. Cu ocașiunea aceasta au fost scăldate în sânge comunele: Hăuzești, Drinova și Uzești. Satul din urmă a fost pedepsit atât de cumplit încât d'atunci Uzeștii dispar de pe suprafața pământului.

Se raportează în fine, că expedițiunea trimisă către Moldova, luând steag dela „rebeli“, a purces cu aceeaș asprime. Victime nenumărate și sate prefăcute în cenușă arătau calea bătută de ostășimea lui Nisemeuschel. Mâna sa brutală o simțiră acum chiar și locuitorii Almăjului.

În monografia Vârșățului (Millecker: Geschichte der Kön. Freistadt Werschetz v. I, p. 116) se arată că la 21 Ianuarie a fost trimis din nou un detașament puternic de miliție germană, ungurească și sârbească spre sudul Banatului și că la apropierea acestuia mulți rebeli, trecând peste Dunăre s'au mântuit în Serbia. Nu departe de Iasenova însă, la 4 Februarie se lovi prototăpitanul sârb Stanissa Markovics cu o roată de 250 Români, în fruntea cărora fălăiau 3 steaguri. Românii fură învinși, 50 de inși dimpreură cu Iacob unul din răsvrățitorii de căpetenie, rămaseră morți pe câmpul de luptă, iar 7 prizonieri s'au trimis la Belgrad în castrele împărătești.

Ținându-se Markovics de călcăiul rebelilor îi lovi de nou la Suboțița și la Crucita, ucise 29 de indivizi, restul află scăpare prin pădurile munților din vecinătate.

Paginile crunte ale „ziuariului“ se încheie la 14 Februarie, cu nimicirea totală a unui detașament, trimis de Lentulus asupra Vârșățului. O mie de „rebeli“, otăcară în apropierea acestui oraș ostășimea împărătească și tăindu-i retragerea, husarii au scăpat până la 16, iar voluntarii căzură biruiți de armele acelor pe care îi prigoniau; un singur caporal și 10 feciori scăpară teafări.

Din notițele acestui ziuariu se constată, că revolta

Românilor era extinsă peste întreg comitetul Caraș-Severin, ba și asupra unor părți considerabile ale Timișului. Putem zice, că porțile capitalei Banatului au fost zguduite de țipetele de răsbunare ale unui popor asuprit. Revolta fu înecată în sânge. Cavaleria împărătească, aruncându-se mișelește asupra Românilor, într-o lună de zile bătut drumurile dela „poarta de fer ardelenescă” până la Dunăre și dela Timișoara până la Slatina, prefăcu în cenușe o mare parte a satelor, ucise fruntașii și pe cei mai voinici ai satelor, lăsând în timp de iarnă bătrâni neputincioși, mame, soții și copii fără căpătăiu, pradă foamei și gerului cumplit.

Suferințele și necazurile Românilor ni-le arată chinurile satelor, adunați la Cornia pentru conscrierea populațiunei (1741). „Domnii din Timișoara, între altele au zis Kinezilor, de ce voi sfântului steag cu cruce n'ați fost credincioși, iară steagului fără cruce v'ați închinat?” Kinezii au răspuns:

„Steagurile cu sfânta cruce trei ani toate bucatele și verdețurile câmpului nostru ni le-au mâncat, și grea foamete am răbdut; în păduri coajă de cer am mâncat, iar viind steag fără cruce (Turcii), adunând satele, le-au împărțit bucate și seimeni cu simbrie, care au voit, s'au pus” (Din manuscriptul protopresbiterului Stoica.), ceea-ce se tălmăcește așa: nemții, ca prieteni, au răpit avutul Românului, iar Turcul i-a alinat suferințele și nu l-a lăsat să leșine de foame.

(Din Istoria Banatului Severin p. III. pg. 201—220.)

Iuliu Vuia

(1865—1933)

Dela Nicolae Tincu-Velia, nimeni nu a mai studiat cu atâta pasiune trecutul cultural al Banatului ca dascălul din Comlosul Bănăţean, Iuliu Vuia. Meritele lui pentru dezvoltarea culturală a Neamului Românesc din Banat sunt nemuritoare. Ceeace a însemnat Vidu pentru muzica bănăţeană înseamnă acest dascăl harnic şi diligent pentru cultura poporului bănăţean. Nu cred că există şcoală din acest colţ de ţară în care să nu fie fost cunoscute manualele lui Vuia din toate domeniile începând cu abecedarul şi terminând cu tratate de pomicultură şi economie raţională pentru viitorii gospodari.

Născut în Felnac, fiul dascălului Eftimie Vuia şi nepotul lui Constantin Diaconovici Loga se consacră aceleaşi nobile misiuni ce au avut-o şi înaintaşii săi: îndrumător de generaţii şi răspânditor de lumină printre neamul său. După peregrinări prin mai multe comune se stabileşte în Comlosul Banatului. Aci începe frumoasa lui activitate publicistică: colaborează la toate ziarele şi revistele din Banat, ţine conferinţe istorico-pedagogice la reuniunile învăţătoresci, susţine înfiinţarea unei reuniuni de cânt şi muzică iar în 1895 pune bazele Asociaţiei Culturale Bănăţene.

În 1887, scoate primul lui volum: Fragmente din istoricul pedagogiei confesional gr.-ort. român din Arad — în care după cum arată titlul lung al lucrării pentru prima oară încearcă să arate rolul ce l-a avut acest institut în istoria culturală a neamului românesc.

Al doilea volum care i-a stabilit definitiv titlul de istoriograf este lucrarea foarte grea pentru acele vremuri, când nu se putea avea la îndemână o bibliotecă organizată: „Școalele Bănățene în secolul al XVIII-lea” în care bazat pe riguroase cercetări stabilește geneza școlii bănățene și redă biografiile celor mai mari pedagogi ai provinciei sale. Cu ocazia alcătuirii Enciclopediei Române a lui Dr. C. Diaconovici, I. Vuia figurează printre colaboratori. În 1910 este pensionat de Unguri pentru atitudinea lui românească. Odată cu intrarea României în război e dus la Timișoara și Seghedin, de unde fiind eliberat trece mai târziu la Sibiu unde organizează adunări de proteste și face memorii pentru integritatea Banatului.

După Unirea Banatului cu România, activitatea lui devine și mai intensă: ajunge deputat în Parlamentul Român, membru al Adunării eparhiale a Caransebeșului.

Imediat după unire, face liceul în particular, se înscrie la Facultatea de Litere din Cluj pe care o termină. Părea că începe a doua viață. Este numit profesor și apoi director al Școlii Normale din Caransebeș. Cercetează cu o pasiune crescândă trecutul cultural al Banatului: în epoca aceasta reconstruiește viața protopopului Ioan Tomici. Încearcă fără a reuși prea mult să reconstruiască și viața Românilor din cele opt districte valahe. Biografia lui amintesc încă de o serie de manuscrise referitoare la trecutul provinciei sale. Moartea nu l-a lăsat să-și termine opera începută.

A murit, ca un învingător iubit și stimat, în Caransebeșul bunicului său, acest prototip al dascălului bănățean. Ceeace va rămâne după Iuliu Vuia sunt studiile lui asupra trecutului cultural și politic al Banatului: multe dintre ele au datele luate fără prea mult control, apoi stilul lor e așa de greoi, încât azi numai cu multă răbdare pot fi citite. Totuși nu i se poate contesta mulțimea datelor noi aduse și mai ales încercarea lui foarte frumoasă și cu bune rezultate de a stabili o ierarhie în cla-

sificarea valorilor culturale ale Neamului Românesc din Banat.

BIBLIOGRAFIE:

A.

1. IN PERIODICE:

- I) Conferințe învățătoarești în tractul protopresviteral al Banat Comloșului. — „Biserica și Școala“ (Arad) a. 1887 pg. 378—9.
- II) Dela a doua conferință a învățătorilor români din tractul protopresviteral al Banat Comloșului. — „Biserica și Școala“ a. 1888 pg. 42—44.
- III) Sinodul protopresviteral ordinariu constituant al tractului Banat-Comloș. — „Biserica și Școala“ a. 1888 pg. 93—6.
- IV) Învățătorul Român. — „Biserica și Școala“ a. 1883 pg. 351.
- V) O sută sentințe pedagogice. — „Biserica și Școala“ a. 1884 pg. 65, 72.
- VI) Dela Sinodul protopresviteral al Banat-Comloșului. — „Biserica și Școala“ a. 1887 pg. 102—3.
- VII) Cristofor Schillman — model de umanitate — „Biserica și Școala“ a. 1887 pg. 183.
- VIII) Dela conferința preotească-învățătoarească din Lipova — „Biserica și Școala“ a. 1887 pg. 87.
- IX) Importanța Istoriei Pedagogice (memoriei neuitatului meu profesor Dr. Lazar Petrovici). — „Biserica și Școala“ a. 1892 pg. 84—5, 94—6, 117—119, 125—127, 132—5, 139—42, 156—7, 164—6, 174, 181—2, 188—90, 195—7, 203—4, 210—11, 219—220, 228, 243, 253, 259—61.
- X) Constantin Diaconovici Loga Viața și activitatea lui. — „Familia“ a. XXXI (1896) pg. 361—4 și în „Vestul“ a. IV (1934) No. 928, 929, 931, 937, 945, 947, 949, 950, 953, 971, 872.
- XI) Organizația noastră intelectuală, fizică și materială — „Biserica și Școala“ a. 1904 No. 1, 2, 3, 4.

2. IN VOLUM:

- I) Fragmente din istoricul pedagogicului confesional gr. ort. român din Arad — studiu istoric-pedagogic, Panciova 1887.
- II) Școalele Românești Bănățene în secolul al XVIII-lea, Orăștie 1896
- III) Contribuțiuni la istoria școalelor bănățene: Activitatea culturală a protopresbiterului Ioan Tomici, Caransebeș 1923.
- IV) Districtus Walachorum — cercurile românești bănățene. Cele din Timiș reconstruite pentru prima oară. Timișoara, 1930.

Lucrări pedagogice, manuale:

- I) Instrucțiunea metodei sunetelor vii a lui I. Gabel. Arad, 1906.
- II) Curs practic de limba română. Etimologie, sintaxă, stilistică, ortografie și literatură pentru clasele III, IV, V și VI ale școlii primare. Ed. III, Arad 1907.
- III) Abecdar pentru clasa primară a școlii primare după metoda sunetelor vii a lui I. Gabel. Arad 1911.
- IV) Curs practic de economie rațională pentru școlile primare. Ed. II, Arad 1911.
- V) Carte de citire pentru clasa a V-a și a VI-a ale școlii primare. Ed. IV, Arad, 1912.
- VI) Curs practic pentru învățarea limbii maghiare pentru clasele 4, 5 și 6 ale școlilor primare cu limba de propunere română. Ed. IV Arad 1913.
- VII) Curs practic de fizică și chimie pentru cursul primar. Ed. VII, Arad, 1920.
- VIII) Abecdar ilustrat. Ed. XII Arad 1921; Ed. XIII, Arad 1923; Ed. XIV, Arad 1924.
- IX) Aritmetica pentru clasa a doua a școlii primare. Ed. XIII, Arad 1924, Ed. XIV, Arad 1926.
- X) Aritmetica pentru clasa III-a a școlii primare. Ed. XIII, Arad 1924, Ed. XIII, Arad 1926.
- XI) Aritmetica pentru clasa IV-a a școlii primare. Ed. XIII, Arad 1924.
- XII) Aritmetica și geometria pentru clasa V și VI-a a școlii primare. Ed. VII, Arad 1924.
- XIII) Carte de citire pentru clasa doua a școlii primare. Ed. IV, Arad 1924.
- XIV) Carte de citire pentru elevii și elevele clasei a III-a primare întocmită după noul plan de învățământ. Ed IX, Arad, 1924.
- XV) Carte de citire pentru elevii și elevele clasei a IV-a primare întocmită după noul plan de învățământ. Ed. VIII, Arad 1924.
- XVI) Continentele pentru clasa a IV-a primară. Arad, 1924.
- XVII) Geografia și Istoria județului Caraș-Severin. Ed. II, Arad, 1924.
- XVIII) România pentru clasa III-a primară. Arad 1924 Ed. II, Arad 1926.
- XIX) Agricultură generală pentru clasa V-a a cursului primar. Arad 1926.
- XX) Creșterea și îngrijirea vitelor pentru clasa VII-a a cursului primar. Arad 1926.
- XXI) Legumicultură, pomicultură și viticultură pentru clasa VI-a a cursului primar. Arad, 1926.

XXII) Iuliu Vuia și Sabin Evuțian: Carte de cetire pentru clasa II-a primară. Ed. V Arad 1925.

XXIII) Iuliu Vuia și Sabin Evuțian: Carte de cetire pentru clasa III-a primară. Ed. I. Arad 1926.

B.

I) Ziarul „Tribuna” (Arad) a. 1910 No. 32.

II) Ludovic Ciobanu: Iuliu Vuia — pedagog și luptător național. Timișoara 1934.

III) Preot Gh. Cotoșman: Din trecutul Banatului: comuna și bisericile din Comloșul Mare și Lunga. Timișoara 1934, pg. 372-4.

IV) R. A. B: Iuliu Vuia — „Vestul” a. 1930 (I) No. 66.

V) Necrolog în: „Curentul” 14/VI/1933 — „Vestul” a. 1933 No. 828.

VI) I. Furdianu: Carte de învățătură — manualul d-lui I. Vuia — „Drapelul” (Lugoj) a. 1903 No. 57, 58, 59.

VII) Dr. O. Ghibu: Din istoria literaturii didactice românești. București 1916. Vol. III. pg. 311—318.

DESPRE IMPORTANȚA ISTORIEI CULTURALE.

Priviți trecutul popoarelor și vă veți convinge că fericirea și bunăstarea lor a depins dela educațiune.

Acele popoare, cări au considerat educațiunea ca un cult suprem au devenit puternice, libere și respectate; pe când acelea cari n'au apreciat educațiunea, au decăzut și cu timpul au dispărut depe covorul pământului.

Spre a cunoaște scopul educațiunii, este indispensabil a cunoaște activitatea, principiile și experiențele predecesorilor noștri, căci cunoscând principiile raționale, vom lucra mai liber și cu succes la marea operă a educațiunei.

Acesta este scopul real ce-l urmărim prin cunoașterea trecutului. Este însă și un alt scop etic-ideal. Corpul didactic devotat culturai naționale trebuie să fie pătruns de osebăită însuflețire pentru marea sa misiune. Aceeași însuflețire însă este expusă și ea atâtor fluctuațiuni spirituale, încât pas cu pas reclamă nutremânt nou; și acela este exemplul de abnegațiune și sacrificii a bărbaților providențiali cari au fost prima jertfă a redeșteptării noastre.

Numai încălzită la focul și templul sacru al iubirei de

limbă și neam al predecesorilor noștri, ne vom însufleți și inspira de idei înalte și vom primi vocațiunea noastră de ceiace este, modelul abnegațiunei și al jertferei intereselor individuale, pentru marele interes al națiunei. Mai e încă un moment etic: Cultul bărbaților noștri binemeritați. Numai acel popor va câștiga simpatia lumii culte, carele a probat că știe stima și aprecia meritele propriilor săi bărbați! Dacă școalele sunt primii factori pentru desvoltarea intelectuală și morală a popoarelor, este necontestabil adevărul, că istoria desvoltării unui popor, este însăși istoria școalelor.

Istoria culturală este o recerință cardinală, pentru fiecare națiune, care dorește a i-se da — prin testimoniul trecutului, — loc în concertul popoarelor culte.

Care bărbat poate avea pretențiuni de o cultură oarecare, fără a cunoaște previe istoria culturei sale naționale?

Ne interesează viața și trecutul primului nost cunoscut, 'l întrebăm cine e, de unde e, care îi este trecutul său, ce aspirațiuni are petru viitor, și prin ce poate documenta capabilitatea sa?

Dacă manifestăm intens pentru trecutul unui individ, cu cât mai mare trebuie să fie acela, față de trecutul și testimoniul capacității intelectuale a unui popor.

Doriți să cunoașteți aspirațiunile și luptele unui popor pentru cultura sa, n'aveți decât să deschideți paginile istoriei sale culturale!

Intre armele moderne de apărare, usitate la toate popoarele culte, istoria este cea mai puternică.

Cum au vorbit pururea străinii istorici despre noi, și în ce culori privește cultura — ni e tuturor cunoscut.

Iată cu un motiv mai mult, imperativa necesitate, de a aduna materialul care constituie istoria culturei noastre naționale, și a proba prin documente, că poporul românesc s'a însuflețit pururea pentru cultura și limba sa; dacă însă totuși rezultatele — în raport cu sacrificiile și cu spiritul timpului, nu sunt satisfăcătoare: să le punem înainte

documente și dovezi zdrobitoare, încât să recunoaștem că cauza stagnării sunt numai înșiși cari au pus pedeci nede-lăturare în calea progresului nostru cultural. Să dăm na-țiunei istoria culturii sale și am salvat onoarea națională.
(Sc. Rom. Băn. 3n XXVIII pg. 5—7).

DESPRE ORGANIZAREA DISTRICTELOR VALAHE.

Românii celor opt districte s'au bucurat încă depe timpul lui Sigismund (1385—1437) de cele mai largi drepturi. Aceste drepturi au fost întărite de Ladislau al II-lea (1445—1457) prin diploma sa din 29 August 1457. Aceea diplomă zice: „Că regele voind să-și arate mulțămita sa că-tră Românii locuitori pe margiea regatului pentru scutirea și apărarea vadurilor Dunării în contra deselor incursiuni ale Turcilor, pentru credința, serviciile și meritele Româ-nilor bănățeni întărește toate drepturile de care s'au bucu-rat sub predecesorii săi „decretând că în cele opt districte să nu fie iertat nimănui, nici regescii maiestăți a despărți satele și moșiile unele de altele, nici a dona cuiva decât nu-mai acelora cari se vor recunoaște de binemeritați prin zi-șii Români“, apoi „că nimeni nu-i va judeca afară de comi-tele lor, dela care se va putea apela la judele curiei și de aici la Majestatea Sa“⁽¹⁾).

Aceste cercuri erau organizate în județe comunale și cercuale, în fruntea căroră erau cnezi și obercnezi cari erau subordonați comiților, sau prefecților districtuali având ca curte apelativă judecătoria curiei de unde trecea recursul la Maiestate.

În cele militare conducerea supremă o aveau prefecții Timișorii. La început erau numai șapte districte românești. Conform diplomei regelui Ladislau V la cele șapte districte s'a mai alăturat și districtul Komjath și astfel numărul lor s'a ridicat la opt.

În a doua jumătate a secolului al XVI-lea, districtul Coransebeșului a înghițit districtul Komjath, căci după un

document din 1484, Daszest, Nagypatak sau Valea-Mare și Remetea în districtul Caransebeș și în „partenensius possessionis Komjath“ erau situate. Această diplomă a fost aprobată și de Izabella văduva principelui Transilvaniei Ioan Zopolja în 1551 dând în același timp universității Lugojului insignele nobilitare.

De asemenea au aprobat aceste drepturi și principii Gavril Báthorj la 1609 și Gheorghe Rákóczy la 1654.

În caz de război în părțile răsăritene cnezii nobili erau obligați a da regelui un lăncier. Mai aveau obligația de a da Banului o dare în bani. Banul Severinului se plânge la 1454 scutnului de judecată al (șe Sebeșului, că familia Măcicaș a dovedit că mulți membrii ai familiei fiindcă s'au luptat vitejește sub cetatea Gorebaț au fost absolvați de rege de a mai plăti darea cnezilor, ci numai la Rosalii au să plătească Banului un vițel gras, 3 sălbătăciuni, 3 găini, la Crăciun o friptură; de Paști, 12 ouă și trei pui. Banul a recunoscut aceste drepturi și nu a mai supărat familia Măcicaș. Din acestea rezultă că și cnezii nobili au fost obligați să plătească un fel de dare.

Cercurile aparțineau când județului Severin, când aparțineau Banatului Severinului, ori unui căpitan al cetății. Sunt cazuri când cercurile singure au avut rolul de județe. Numea de „districtus“ devine statornică numai mai târziu. Se mai numesc și comitatus. Astfel la 1390 se vorbește de comitatul Sebeș, Lugoj și Mihald (Mehadia). După o sută de ani la 1489, de nou se numeau Comitatus. Până la 1419 cercurile se mai numeau și provincii. Cercurile Caran și Sebeș, când erau despărțite, când împreunate. De pildă la 1412 se vorbește într-o diplomă de cercul Caransebeș; la 1419 de nou sunt despărțite. De regulă se numia Districtus Caransebeș în Comitatul Timiș.

În ce privește Justiția au funcționat diferiți factori. Pe timpul dominațiunii Banului Severinului, a judecat Banul Severinului. La 1390, Banul Severinului a ținut cercetare în cauza proprietății familiei Dionisie Tămășel. Banul a judecat și în cauza cnezului Bogdan de Mâtnic la 1391. La

1404 cetatea Caraşului sta la dispoziţia Comitei jud. Timiş. Acesta a încredinţat cu cercetarea în contra căpitanului cetăţii Caraş pe vicecomitele Caraşului. La 1419 cercurile Sebeş, Lugoj, Caran şi Comiat au avut împreună zile de judecată sub preşedinţia lui Sigismund Losonczy, căpitanul cetăţilor Orşova, Mehadia, Sebeş şi Jidovin. Subiectul judecăţii a fost procesul dintre familia de Mătnic şi oraşul Caran. Din documente reiese, că cercetarea acestui proces au condus-o Banii Ioan Trentul şi Nicolae Perini. Cercul Mehadia judeca la 1428 şi încă sub preşedinţia regelui. Când s'a înfiinţat la 1430 demnitatea de Ban al Severinului, Banul dispunea şi în cauzele cercului Almăj. Tot Banul, la ordinul regelui, a dispus şi în cauza cercului Sebeş. (1433).

La 1435 regele Sigismund a zălogit lui Ioan Huniade cercul şi oraşul Comiat.

Organizarea cercurilor se deosebea de a judeţelor, căci pe când judeţele le constituiau numai nobilimea, pe atunci cercurile le constituiau nobilimea şi cnezii. La 1410 cercul Sebeşului extrăda deja în numele său scrisoare de adevăr, el s'a apropiat mult de organizaţia judeţeană, căci în numele cercului vorbea nobilimea. Un document dela 1448 aminteşte că nobilii din cercul Sebeşului aveau scaun de judecată în Sebeş. „Sedes nostra iudiciara“. Prima amintire de judecătoria cercurilor se face la 1452 când se aminteşte prima oară sediul celor 7 cercuri româneşti. „Septem sedes“. Cercul Caransebeş al cărui sediu era Sebeşul, deja din 1452 era sediul celor opt cercuri româneşti.

În 1456 dă deja diplome în numele cnezilor şi nobililor. Nobilii şi cnezii acestor cercuri şi-au asigurat drepturi deosebite, căroro le-a lipsit numai recunoaşterea prea înaltă; ceiace a şi urmat prin diploma lui Ladislau V dela 29 August 1457. În această diplomă regele, la cererea lui Mihai Deci şi Ştefan fiul lui Şisman de Buziaş, întăreşte drepturile nobililor, cnezilor şi a Românilor din opt cercuri.

1) În cele opt cercuri nimeni şi nicidecum nu va dona

sate sau pământuri, cu excepția acelor care și-au câștigat merite prin serviciile lor.

2) Din cele opt cercuri nimeni nu va putea dona sau despărți unul de altul, ci le va ține împreună; tot odată cercul Comiat, care a fost zălogit lui Ioan Huniade îl va reîncorpora la cele șapte cercuri, având a se bucura de aceleași drepturi ca și celelalte cercuri. Prin aceasta se va spori la opt numărul cercurilor.

3) Asupra Românilor, nobililor și cnezilor nu poate judeca nimeni, decât comitele lor și la caz că nu sunt mulțumiți cu judecata făcută de el, pot apela la judele țării și chiar la rege. Numirea de „Universitas nobilium“ denotă o autonomie proprie, în deosebi a celor opt districte, în interiorul cărora se mai aflau și teritorii comitalense.

Organizația constituțională s'a deosebit mult de aceea a județelor din țară. Pe lângă Ban erau înstituiți doi castelani (vicecomiți, pârcălabi, vicespani) un notar și asesori ai scaunului județean dela care apelațiunile se înaintau la tabla Banului și de aici la Principele Ardealului.

4) Prefecții și subprefecții din prilejul încasării pedepselor și a executării sentințelor, nu pot sechestra caii de vânat, pușca și în genere execuțiile nu se pot efectua decât în prezența unui pretor.

5) Nobilii români intră în numărul adevăraților nobili ai țării, cnezii se absolvă de solvirea oricărei dări, fie către rege fie către altcineva.

6) Nimeni nu poate să-i dețină nici pe ei, nici averile lor și dacă cineva are vre'o acuză în contra nobililor sau a particularilor, în cazul prim să reclame ispanilor, iar în celelalte cazuri înaintea nobililor români apoi poate protesta la judele țării și la rege.

Averile zălogite nu se puteau înstrăina sau hipoteca. Neamurile și vecinii aveau preferință la cumpărare și fără oferirea lor de a cumpăra, nu se puteau vinde imobile. Această diplomă a dat-o Ladislau V, la rugarea „universorum nobilium et keneziorum nec. non aliorum valachorum“, voind să-i recompenseze pe Români pentru apărarea văii

Durării. Din aceste drepturi reese unitatea cercurilor și indivizibilitatea lor. Dintre toate cercurile, cercul Caransebeș are pretor dela 1478, pe care îl numește crainic.

In secolul al XVI-lea s'a întemeiat un nou județ: județul Caransebeș.

Mai târziu, după pustiirea Banatului Severinului, a primit numele de județul Severinului.

Cnezii celor opt cercuri, ca cnezi ai regelui s'au bucurat de o libertate mai mare, împărțind cnezatul cu alții fără nici o greutate. Astfel a câștigat familia de Mâtnic la 1412 jumătate din proprietatea cnezilor din Gyejjii.

Donațiunile se făceau după o normă particulară și erau împreunate cu nobilitatea afară de donațiunile kinezilor, cari se învoiau dela tată la fiu și constau din câte două sesiuni supuse unor impozite în bani.

Justiția era altcum organizată ca în celelalte părți ale țării, în cari erau patru pretori, cari judecau sub președinția prefectului sau a subprefectului. In cercurile românești nu erau pretori; în locul acestora erau patru bărbați de încredere sau juzi nobili, judices nobilium, cari judecau și sigilau documente cu sigiliul propriu. Contra deciziei acestor juzi aveau drept de apelat către Ban, către Principele Ardealului ori către Judex Curiae.

Un fel de jurisdicțiune exercitau și castelanii, cari aveau chiar și titlul de voievozi.

Expresiunea de „jure valachicae“, „justa ritum valachicae“, obvine foarte des în documente. Astfel într'un document al Banului de Severin: Iacob de Gârliște și Petru Tharnok. Aici se aplica exclusiv legea românească și judecările se făceau după normele acesteia (iuxta antiquam et approbatum legem districtum valachicalism universorum). In procedura judiciară modul principal de dovadă a fost jurământul, dacă acuzatul cu alți 10—11 oameni jurau că după conștiința lor acuza e neîntemeiată, acuzatul era eliberat. Pretori cercuali aflăm numai dela 1451.

Cercurile judecau când împreună când deosebit. Scaunul de judecată al Sebeșului devine scaun de judecată de

primul rang începând din suta a 15-a; astfel că a devenit adevăratul centru și a celorlalte cercuri. În adunările cercurilor prezida sau Banul Severinului sau căpitanii singurateci ai cetăților.

A obvenit cazul, că însuși regele a prezidat adunările cercuale și a judecat. Astfel la 1428 regele Sigismund a ținut adunări în cercul Mehadia. S'a întâmplat că și după ce Caransebeșul a devenit centrul celor șapte cercuri, unele au ținut adunări speciale sub președenția Căpitanilor cetății, după cum a obvenit la Zidevină.

Procedura judecătorească avea anumite formalități cari mai târziu s'au numit ritus Valahic. Că în ce constă acest deosebit ritus e greu de precizat. Erau unele proceduri cari se deosebeau de cele din județe. De pildă în cauza proprietăților zălogite a trebuit ca în trei ședințe să fie avertizați toți proprietarii vecini interesați, spre a-și valida dreptul asupra acelei proprietăți și numai după ce provocarea a treia a rămas fără nici un rezultat s'a putut da ca zălog o parte a proprietății unui alt vecin. O datină deosebită era în aceste cercuri că în ședințele de judecată luau parte, pe lângă nobili și cnezii nenobili. O abatere dela datinule fărăi era în aceste cercuri, că asupra nobililor puteau judeca și căpitanii cetăților. Servirea dreptului își avea originalitatea ei specifică.

Când a decurs la 1439 procesul de necredință în contra următorilor lui Ladislau Bizere, la mandatul prefecților din Timiș, Ioan Marczali și Ladislau Hagjmasi de Beregsău, toți nobilii și cnezii cercului Sebeș au fașionat în favorul credinței lui Ladislau de Bizere trebuind să pună mâna pe sfinții dela altarul din Caransebeș.

Ladul Bizerea s'a distins mult în războaiele cu Turcii, în deosebi în luptele crâncene dela Golubatz. Aici s'au distins împreună cu el și rudele sale Ladislau Bizerea cu fiul său Nicolae și Petru Viteazul, Bizerea cu fiul său Iacob. Încât regele Sigismund i-a dat la 1429 un intravilan, care era situat în Caransebeș vis-à-vis de Claustru. Timp îndelungat nu s'a mai auzit despre Ladul Bizerea și despre fiul

său Nicolae Bizerea ajuns ca soldat la curtea împărătească. După moartea lui Ladislau, Nicolae s'a dus la 1433 la rege și l'a acuzat pe Ladul, că împreună cu fiul său s'a dus în Muntenia și s'a asociat cu Dan în contra regelui, cere deci, ca regele să-i dea lui și fratelui său Lațcu proprietățile necredinciosului Ladu și anume: Bizeria, Calova, Verciorova, Scabadfalu, Rampna, Nielt, Slatina, Glimboca, Mihalt, Valea Lațcan, Dăniliești, Apadia și Ohabita. La îndrumarea regelui Banul Severinului, Nicolae Redviț a dat la 29 Noembrie și 6 Decembrie 1433 acele proprietăți lui Nicolae și Lațcu Bizerea. Protestând însă la 1438 Românul Bizerea, fiul lui Ladu în contra acuzațiunii de infedilitate, după o cercetare făcută de nobili și nenobili și după depunerea unui jurământ solemn, R. Bizerea reprimește proprietățile prin un decret al guvernatorului Ioan Huniade.

Nicolae Bizerea răscolește din nou cauza necredinței lui Ladul Bizerea și a fiului său Ladislau în dieta dela 1447 din Budapesta, unde pierde procesul. Faptul că Ladul n'a protestat în contra introducerii în posesiune a lui Nicolae Bizerea, dovedește că ei erau atunci în Muntenia, căci abia după cinci ani începe a-și revindeca dreptul. Procesul a luat sfârșit căci Nicolae Bizerea în urma intervenirii mai multor frunțași de seamă și cu deosebire a lui Ioan Corvin a cedat urmașilor lui Ladul proprietățile avute.

(Din „Districtus Walachorum“, pg. 6—10.)

Dr. Gheorghe Popovici **(1862—1927)**

S'a născut în comuna Cliciova dintr'o veche familie de preoți. Face liceul la Lugoj și teologia la Cernăuți unde ia doctoratul în științele teologice în 1885. Își completează apoi cunoștințele la Viena unde urmează Filosofia și unele cursuri la Facultatea de teologie romano-catolică și Institutul superior protestant. Între 1886—7 este profesor de dogmatică la Seminarul din Caransebeș de unde trece în 1887 ca protopop gr.-ort. al Lugojului, unde are timpul liber să se ocupe cu cercetarea trecutului bănățean. Aici scoate în 1904 cunoscuta lui Istorie a Românilor Bănățeni, lucrare pentru care a depus o muncă enormă, dar care trădează pe diletantul nepătruns în secretele acestei discipline: stilul greoiu, materialul îngrămădit fără rânduială, știrile ce le ia necontrolate după istoricii maghiari, fac din istoria lui un magazin de date referitoare la trecutul Banatului, iar nu o lucrare personală de sinteză. Când în 1919 se discuta chestiunea Banatului, Dr. G. Popovici a fost redactorul memoriului istoric pentru integritatea Banatului.

Alături de activitatea istorică, a dezvoltat și o frumoasă activitate politică. Încă în timpul erei maghiare ajunge președintele partidului național pentru județul Caraș-Severin, apoi vice-președinte în comitetul central iar în 1907 deputat în Dieta din Budapesta. După războiu, organizează partidul liberal în Caraș-Severin și ajunge senator, apoi vicepreședinte al Senatului. Moare în 1927. A colaborat la „Foaia diecezană”, „Luminătorul”, „Drepta-

lea", „Drapelul” și la întocmirea Enciclopediei Române de Dr. C. Diaconovici figurează printre colaboratorii pentru partea bisericească.

BIBLIOGRAFIE:

- A.
- I) Cuvântări bisericești. Caransebeș, 1898, 176 pg.
 - II) Religiunea și Știința. Disertație. Caransebeș, 1898. (Citat de Cosma-Junior).
 - III) Uniunea Românilor din Transilvania cu biserica-catolică sub împăratul Leopold I. Lugoj, 1901, VIII, 263 pag.
 - IV) Istoria Românilor Bănățeni. Lugoj Budapesta, 1904, XV t. 424 pg.
 - V) Memorii cu privire la integritatea Banatului.
- B.
- I) Enciclopedia Română t. III, pg. 645. Sibiu 1904. Ed. Dr. C. Diaconovici
 - II) Analele Academiei Române t. XXXI (1907—1908), pg. 212—213 și 218, desbateri. Raportul lui Kalinderu pentru alegerea lui ca membru corespondent.
 - III) Dr. N. Popovici: Protopopul Lugoșului Dr. Gh. Popovici. Necrolog „Banatul” a. III, No 1.
 - IV) Dr. I. Lupaș: Cronicari și Istorici Români din Transilvania. Craiova, vol. II, pg. 425—428;
 - V) Dr. Aurel Cosma-Junior: Bănățeni de altă dată. Timișoara 1933, pg. 73—76;
 - VI) P. D : Istoria Rom. Bănățeni de Dr. Gh. Popoviciu „Plugarul Român” a. III, (1906) No. 23, 27, 28, 29, 31, 32, 33, 34, 36, 41.
 - VII) Recenzia Istoriei Românilor Bănățeni — „Viața Nouă” (București) a. 1905, No. 3, pag. 68.
- Mențiune: „Luminătorul” a. 1886, No. 57

PAVEL CHINEZU.

La 1478 numi Mathia de comite peste Timișoara și ban de Severin pe cel mai renumit și viteaz comandant al său pe ruda sa Pavel Chinezu. Acesta era de origine român gr.-or. cum atestă și istoricii streini. El își atrase admirația contemporanilor prin istețimea și puterea sa erculică. Lup-tă de regulă cu două săbii. Era socotit între primii dignitari

ai țarei și purta titlul de căpitan general. (Timișana I. c. p. 78; Grisellini op. cit. p. 43).

Paul Chinezu regulează mai întâiu afacerile interne ale provinciei. Siguranța persoanei și a proprietății, prin dese invasiuni ale Turcilor și prin războaiele continue era sdruncinată, și adesea amenințată prin abuzurile armatei regulate. (A. Papadopol-Calimach. I. c. p. 23; Grisellini op. cit. p. 44; L. Böhm. I. c. p. 67—68; Gróf Teleki József t. V, p. 115 sequ.)

Era sprijinit întru toate de rege. În 1479 dădă probă strălucită de vitejia sa și de talentul său militar. Alibeg pătrunde cu 40,000 după alții 100,000 ostași în Transilvania. Voevodul Ștefan Bátori adună oștirea pe Câmpul Pânei, lângă Orăștie și chemă întru ajutor pe Pavel Chinezu. (Timișana. I. c. p. 79; I. H. Schwicker op. cit. p. 102 Papiu Ilarian op. cit. t. I, p. 37; Alex. Lăpedat. I. c. p. 16 și 22.) Turcii atacă cu furie pe Ștefan Bátori, care luptă vitejește cu ai săi. De două ori cade lovit calul sub Ștefan Bátori, care și el vulnerat, cu greu mai poate ține în linie de bătaie oastea lui strîmtoată din toate laturile de Turci. În momentul critic, apar pe culmi cetele voinicilor lui Pavel Chinezu, care aclamă cu puternica lui voce numele lui Ștefan Bátori. Cu două săbii în mână, „se repezi peste Turci ca un leu răpitor“ cum zice Bonifiniu (Bonifiniu op. cit. Decad. III. lib. 10 p. 482) și străbate prin șirul Turcilor până la Bátori. Măcelul urmat apoi a fost îngrozitor, până la 30,000 de Turci rămăseră pe câmpul de luptă, iar ceilalți fugiră în rușinea capului. Din partea noastră au sângerat 8000 ostași. După această urmă o veselie feroasă. Amintirea acestei cumplite bătălii, o arată ruinele unei capele, ridicată de Ștefan Bátori pe câmpul de luptă (Gróf Teleki József op. cit. t. V, p. 123; I. H. Schwicker op. cit. p. 103; L. Böhm I. c. p. 69.)

Preoții români din Maramurăș sunt eliberați de taxe la 1479. La anul 1481 au fost scutiți Românii gr.-or. din Ungaria prin regele Mathia de deciuială împreună cu ceilalți coreligionari și de alte apăsări ale clerului catolic.

(Magazinul ist. t. III, p. 160—161 și 166; Bonifiniu op. cit. p. 509 sequ.)

Pe când regele Mathia era ocupat cu împăratul în Austria, la 1481 Turcii inundează din nou în Banat. Pavel Chinezu cere ajutorul comișilor vecini și concentrându-și armata trece Dunărea cu 32000 ostași, devastând în valea Moravei până la Kruševacz și alungă pe Turci. La întoarcere se asociază lui la 50000 Sârbi pe cari îi așează în părțile sud-vestice ale Banatului, devastate de Turci (I. H. Schwicker op. cit. p. 163—104.) În anul 1482 intră Pașa din Semendria în Banat, dar este din nou sdravăn bătut pe câmpia Becicherecului și scos afară de Pavel Chinezu, 3000 de Turci fură omorâți și bogata pradă rămase pe câmpul de luptă, din care cea mai frumoasă parte se trimite regelui în castrul dela Haimburg. (Griselinî op. cit. 46; L. Böhlm op. cit. 70.) La 1483 încheia Baiazet II un armistițiu de 5 ani cu Mathia, (Gróf Teleki József op. cit t. V, p. 274 sequ.) care fu prolongat la 1488 încă pe 3 ani. (Gróf Teleki József op. cit. t. V, p. 462.) În acest răstimp Pavel Chinezu lucrează, pentru reorganizarea stărilor interne din provincie.

În răstimpul neînțelegerilor interne, Turcii lovesc Ungaria cu furie din mai multe laturi. În 10 Martie 1493 pornește Sultanul Baiazet către Sofia, spre a ocupa Belgradul. Cetele osmane cari inundează Banatul, au fost crâncen respinse de Pavel Chinezu. Asemenea și trupele din Simendria, cari cutierau Bosnia fură bătute cu mari pierderi de Pavel Chinezu și de arhiepiscopul Petru din Kalocsa. Invasiunea din nou a Turcilor în ținutul Severinului, și atacul pașei din Vidin asupra Severinului, asemenea s'au finit în defavorul Turcilor. (Bonfiniu l. c. p. 539; I. H. Schwicker op. cit. p. 107.) Pavel Chinezu a pedepsit și a ucis în mod îngrozitor pe Turcii prinși. La această campanie a cooperat pentru ultimată „legiunea neagră” a regelui Mathia. Sediuul acesteia era Seghedinul. Pentru abuzurile comise asupra populațiunii, prin jefuirile sale și prin teroarea ce o exercita în genere, deveni un pericol pentru ordinea publi-

că. Regele Vladislau îl încredință pe Pavel Chinezu cu potolirea și disciplinarea acestor mercenari periculoși. Pavel Chinezu, după pregătiri serioase a nimicit în parte și a risipit această legiune, primindu-și cei vinovați dreapta răsplată. (Praj, An. Reg. Hung. IV ad. an. 1493 p. 251; Grisellini op. cit. p. 48; Bonifiniu I. c. p. 554.)

Prin edictul regal din 6 Ianuarie 1493 legiunea neagră fu desființată. Lipsa unei miliții regulate deveni fatală mai apoi pentru Ungaria. Magnații efeminați, egoiști și desbinați se detrag în dieta din 1492 dela obligăamentul militar afară de limitele țării. Mercenarii și banderii legate de anumite oficii publice și miliții teritoriale, formează acum apărarea țării. Cum au apărât-o mai târziu vom vedea. (I. H. Schwicker op. cit. p. 108.)

În 1493 pornește Alibeg, comandantul cetăților turcești din Serbia contra Transilvaniei, pecând o altă parte din oaste intra în Croația. Cea dintâi oaste a fost bătută cea din urmă după 2 învingeri înainta victorios. (L. Böhm op. cit. p. 73; Grisellini op. cit. p. 49.) Pavel Chinezu trece Dunărea înghețată cu 10,000 călăreți la începutul anului 1494, și își așează castrul în fața Semendriei. Trei mii călăreți trimite spre pustiire a ținuturilor turcești; iară cu restul atacă fortărețele vecine.

Primind veste despre o conspirațiune la Belgrad, aleargă acolo, și întărind garnisoana cu oameni probați pedepsește cumplit pe trădători. Vinovații jură întemnițați și încătușați în lanțuri, după o flămânzire de mai multe zile, se frigea câte unul din trădători și carneficele îl oferia celor hămîșiți de foame spre gustare. (Bonifiniu op. cit. Decad V. lib. III, p. 559; Timișoara I. c. p. 84.)

Cel din urmă a perit apoi de foame. (Bonifiniu I. c. p. 559; Timișana I. c. p. 84.) În felul acesta și în alte chipuri născocite, răzbuna Pavel Chinezu trădările și invaziile asupra Turcilor. Numele lui însemna oroare și flagel pentru contrari. Regele Vladislav dorind a restabili ordinea în țările sale, călătorește la 1494 în Transilvania și de aci veni în Timișana.

Pavel Chinezu eroul, prin un atac de apoplexie perdu-se graiul și la întemplinarea regelui, prin semne arată că este gata a-și jertfi viața pentru patrie și tron. El pornește deci la ultima campanie cu voevodul transilvan contra Turcilor cu 14,000 de ostași. (I. H. Schwicker op. cit. p. 110; Timișana l. c. p. 84—85.) Lovit de friguri cade la pat neînvinșul erou Pavel Chinezu, și după puține zile moare la 24 Noembrie 1494 în Sf. Clemens pe rîpa stînga a Savei: Figura mareață a acestui erou viează și acum în tradițiunea populară; iar memoria lui se perpetuează prin cântecele populare. Viteaz ostaș, de un exterior gigantic, era administrator drept și bun. „El a purtat timp de 25 ani comanda peste Timișoara și celelalte cetăți ale Ungariei de jos și lucru rar și foarte de mirat, zice istoricul Istvánfi, nici odată n'a avut fortuna în contra sa. Așa s'a stins, și acest erou care cu Românii bănățeni și-a înscris cu litere de aur meritele în analele Ungariei, pentru apărarea vadurilor Dunărei contra Turcilor. Pavel Chinezu ar forma un caracter rar și o figură de tot aleasă, dacă cruzimile comise, n'ar întuneca în câțva amintirea lui. Dar după timpuri trebuie să judecăm și obiceiurile.

(Din Istoria Românilor Băn. Pag. 199—205.)

Dr. Iosif Popovici

(1876—1928)

Iosif Popovici este fratele mai mic al protopopului Dr. Gh. Popovici. Face liceul la Lugoj și Brașov, iar universitatea la Graz, Leipzig și Viena unde în 1900 ia doctoratul cu lucrarea: „Einige der Hauptkriterien ältesten slav. Lehrwörter in Rumänischen”. Își completează cunoștințele la universitatea din Zagreb de unde trece la Paris pentru a urma „L'École pratique des Hautes Études”. În timpul șederii la Paris, sub conducerea abatelui Rousselot dela Institutul Catolic, se inițiază în experimentarea fonetică. Rezultatul cercetărilor sale le publică în revista „La Parole” din Paris.

În 1902 este numit lector pentru literatura română la Facultatea de litere din Viena. În această calitate stă până în 1904 când e numit docent la Universitatea din Budapesta. În 1905 întreprinde o călătorie de studii în Istria, în urma cărei călătorii apare studiul lui despre „Dialectele române din Istria”. Idealul lui însă era să-și continue cercetările de fonetică experimentală asupra limbei românești într'un laborator propriu. Pentru aceasta face apel la Academia Română cerând ajutor pentru continuarea studiilor dialectale. Academia hotărăște să i-se acorde în 2 ani câte 1000 lei pentru crearea unui muzeu al dialectelor limbei române, format din fonogramele adunate din diferite ținuturi românești. În urma intervenției Academiei, ministerul instrucțiunii îi pune la dispoziție 6000 lei pentru anul 1904 și o subvenție de 8000 lei anual, timp de 9 ani pentru studiul dialectelor. În

1906 Iosif Popovici propune Academiei să editeze pe cheltuiala ei o serie de studii ale lui, cari să formeze biblioteca „Dialectelor române”. Perzintă apoi proiectele de cheltuieli pentru instalarea și întreținerea muzeului limbii române, cheltuieli cari se urcau la 40.000 coroane. Academia însă potolește entuziasmul său prin ședința din 21 Martie 1906 care decide: a nu tipări în edițiunile sale biblioteca dialectelor române, și să se deziste dela orice participare la întreprinderea lui, de a face un muzeu al dialectelor limbii române, — revenindu-se și asupra hotărârii din trecut. În 1914 în urma nedreptăților ce i s’au făcut se retrage în comuna lui natală Cliceșova unde stă până în 1919 când este numit profesor de filologia slavă la universitatea din Cluj.

Tot acum i se împlinește și dorința din tinerețe: înființarea unui laborator de fonetică experimentală, sub conducerea lui. Aci dezvoltă o frumoasă activitate științifică scriind o serie întreagă de lucrări pe cari le publică sub titlul de „Publicațiunile laboratorului de fonetică experimentală din Cluj”. Moartea prea timpurie nu-l lasă să-și continue opera începută. Ultima-i dorință a fost să fie îngropat în pământul Banatului pe care l-a iubit atât de mult.

Iosif Popovici a fost un adevărat savant. Toată viața nu s’a interesat decât de studiile sale.

S’a ocupat de fonetică și dialectologie. În fonetică a fost un precursor căci dânsul este primul român care încearcă să introducă la noi metodele abatelui Rousselot. Ca dialectolog a studiat cu temeinicie limba Românilor din Istria și din județul Hunedoara.

BIBLIOGRAFIE:

A.

- I) Sur l’accent ’en serbo-croate. Paris 1902. (Extrait de „La Parole”, No. 5, Mai 1902.)
- II) Les Archives et les Musées phonographiques. Paris 1902. (Publications de „La Parole“.)

- III) Recherches expérimentales sur une prononciation roumaine. Paris 1902. (Publications de „La Parole“.)
- IV) Comptes rendus. Paris 1903. (Extrait de la „Romania“ t. XXXII.)
- V) Pronunția, fonetică, și scriere. Sibiu 1903.
- VI) Furtul fetelor în poezia populară. „Drapelul literar“ supliment de Crăciun la „Drapelul“ No 150 din 1904 reprodus în studiul d-lui Peteanu despre dr. I. Popovici. (pg. 35—44.)
- VII) Die dialekte der Munteni und Pădureni im Hunjader Komitat. Halle 1905 XI+168 pg. (Rumaenische dialekte I.)
- VIII) Poezia populară Română. Vol. I Bocetele românești. Oravița 1908.
- IX) Dialectele române. Sibiu 1904. (Conferență citită în ședința festivă a secțiunilor științifico-literare ale Asociației la 22 Sept. 1904.)
- X) Dialectele române din Istria partea I: texte și glosar; Halle 1909; II+152 pg.
- XI) Probe de cărți tipărite din sec. XVI și XVII publicate după „Bibliografia românească veche“ Fasc. I București 1911, 36 pg.
- XII) Paliia dela Orăștie. An. Ac. Rom. Tom. XXXIII, pg. 517—538;
- XIII) Dialectele Române din Istria parte II: referințele sociale și gramatica. Halle 1914; XVII+168 pg. +IV pl.
- XIV) Fiziologia vocalelor românești „ă“ și „î“ cu 14 figuri în text Cluj 1921, 43 pg. (Publicațiile laboratorului de fonetică experimentală.)
- XV) Un prononciation bulgare — Recherches de phonétique expérimentale. — Avec 22 figures dans le texte. Cluj 1921. 34 pg. Publicațiile lab. de fonetică experimentală)
- XVI) Ortoepia și fonetica. Cluj 1923; 71 pg. (Publ. lab. de fon. exp.)
- XVII) Alexandru Petőfi. București 1923, 27 pg.
- XVIII) Problema școalelor minoritare din Ardeal și Banat. Cluj 1925.
- XIX) Abatele Rousselot creatorul foneticii experimentale. Cluj 1926.
- XX) Fonetica experimentală și aplicarea ei la studiul limbilor. București 1926. (Extras din I-ul congres al filologilor români)
- XXI) Einige Bemerkungen über die Serbo-rumänischen Lehrwörter. Un număr de 74 elemente sârbo-croate în graiul Românilor din Banat. „Slavia“ a. 1928, pg. 15—24;

B.

- I) Gh. Adamescu: Contribuțiuni la Bibliografia Românească. Fasc. II. București 1923, pg. 351.
- II) E. Petrovici: Dr. Iosif Popovici. Necrolog. „Dacoromania“ a. V, pg. 890.
- III) Lucian Costin: Dr. Iosif Popovici. Necrolog „Banatul“ a. III (August-Oct.) pg. 51—54;

- IV) Vasile Grecu: Dr. Iosif Popovici. „Codrul Cosminului“ a. IV—V, pg. 321—322.
- V) Morariu Lecca: Dr. Iosif Popovici — „Făt-Frumos“ a. III, pg. 153—155;
- VI) Merariu Lecca: Dr. I. Popovici și Istro-Românii. „Făt-Frumos“ a. III, pg. 156—157;
- VII) Morariu Lecca: Iosif Popovici. Note biografice. „Făt-Frumos“ a. III, pg. 157—158;
- VIII) Dr. Iosif Popovici — necrolog — „Foaia Diecezană“ a. XLIII, No. 36, pg. 2—3;
- IX) Nandriș Grigore: Iosif Popovici — „Revista Filologică“ a. II, pg. 215.
- X) Dr. Aurel E. Peteanu' Din Galeria marilor dispăruți ai Banatului. Vol. III: Prof. Dr. Iosif Popovici. Lugoj 1935, 51 pg.
- XI) „Analele Academiei Române“ seria II, t. XXVII (1904—1905) pg. 136, 235, 225, 258 și t. XXVIII pg. 20, 133, 166;
- XII) Mario Rooques: Dr. Iosif Popovici — necrolog — „Romania“ a. LV, pg. 595
- XIII) Dr. A. Peteanu: Dr. Iosif Popovici — „Semenicul“ (Lugoj) a. III, No. 7—8; și „Vestul“ a. 1930, No. 136, 137.

ZORILE.

Zorile sunt o specie de bocete ce se cântă, după cît știu, numai în Banat și Țara Hațegului, va să zică tocmai pe acel teritoriu, unde poporul românesc a fost mai des pe vremea formațiunii lui. În aceste bocete aflăm o mulțime de note comune cultului străvechi, dar deosebite de bocetele obicnuite. Sunt ce e drept și unele părți luate de-a dreptul din versurile cunoscute și studiate, dar chintesența lor se pare a fi de tot alta. Cuvântul „zori“ e de origine slavă și înlocuește în limba română pe aurora-eos, sora lui Herios și Selenei, adică Soarelui și Lunei. Fiind forma cuvântului zori folosită numai în plural, în slavă avem în singular „zora“ și „zorca“ Aurora, nume de fată, se pare că Romanii au avut mai multe divinități ale luminei sub numele colectiv al zorilor. Strigarea zorilor s'ar părea astfel o datină slavă, dar într'adevăr nu e decît o creațiune română din cultul Soarelui, care a fost foarte lafit în Dacia. Și astăzi e soarele sfînt în credința poporului român,

și, tocmai ca la vechii Greci și Romani, la răsărirea și apunerea lui în unele sate din Bănat se întorc oamenii cu fața către el și-l salută și-și fac cruce. Popoarele vechi îl salutau și-i rostiau diferite imnuri; Românii nu-l pot saluta decât în felul lor creștinesc. Și tot asemenea, când se strigă zorile, se 'ntorc bocitoarele, cu părul despletit în unele locuri, cu făclii în mână, sau lumini de ceară, cu fața către răsărit, și surprind revărsatul zorilor în versur cîntate duios la casa sau fereastra mortului. Grupa cîntărețelor se desface în două, o parte cîntă întrebarea, iar a doua dă răspunsul.

Cu aceste bocete s'au ocupat până azi, parte publicîndu-le conținutul, parte vorbind despre firea și însemnătatea lor: Ioan Bocineagă la 1875 în „Familia“, anul XI, p. 269 și 568; Simeon Mangiuca în „Călimdarul pe anul 1882 și 1883“; Aurel Iana în „Familia“ din 1890 (anul XXVI); Vioara Magdu, în „Gazeta Transilvaniei“ din 1891 Nr. 22; S. Fl. Marian în „Inmormîntarea la Români“ din 1892, p. 226—233, și Enea Hodoș în „Cîntece bănățene“, publicate la 1898, p. 107—108. Eu singur am cules câteva cîntece de acest soi pe care le public cu această ocazie. Observările mele le leg de cîntecele publicate și reproduse în cartea lui Marian și de ale mele. Din localitatea lor cred că-mi va succede să le desgrop ființa și să le arăt însemnătatea lor pentru sufletul românesc. Textele culese urmează:

ZORILE.

1. „Zori, dragi-mi surori,
Ce mi-ați zăbovit,
De nu mi-ați zorit
Intr'astă dimineață,
5. Ca eri dimineață?
— „Noi ne-am zăbovit
Pin's'o despărțit
Suflet dela trup,
Ca cum se desparte

- 10 Zi de cătră noapte“.
„Zori, dragi-mi surori,
Ce mi-ați zăbovit,
De nu mi-ați zorit
Intr'astă dimineață
15. Că ieri dimineață?“
— „Noi ne-am zăbovit
Pin' s'o despărțit
Frate de cel frate,
Ca cum se desparte
20. Zi de către noapte“.
„Zori, dragi-mi surori,
Ce nu mi-ați zorit,
Iar de dimineață
Ca ieri dimineață?“
25. — „Noi nu am zorit,
Că noi am privit
Pin' s'o despărțit
Fiu de cătră maică
Și de cătră taică,
30. Ca cum se desparte
Zi de cătră noapte“.
„Zori, dragi-mi surori,
Ce mi-ați zăbovit
De nu mi-ați zorit
35. Intr'astă dimineață
Ca ieri dimineață?“
— „Noi ne-am zăbovit“
Că ne am privit
Pin' s'o despărțit
40. Sor de cătră sor,
Ca cum se desparte
Zi de cătră noapte“.

RUGĂCIUNE CĂTRE SOARE.

1. Soare, dragu-mi soare,
Ia nu mi-ți grăbi,

- Soare, a răsări
Pin' fiu o porni*
5. *Sus la răsărit,
Unde-i rinduit,
La făclii aprinse
Și la mese întinse,
La scaun de odihnă,*
10. *La păhare pline.
Să nu mi-ți iei
Modu apelor
Ape's ducătoare;*
15. *Ci să mi-ți iei
Modu soarelui;
Soare-i ducător
Și-i întorcător.
Pup de trandafir,*
20. *Ia nu mi-ți grăbi
Iară de a'nflori,
Pin' fiu o porni
Sus la răsărit,
Unde-i rinduit.*
25. *Atuncia o d'întoarce
Iară el la noi,
Cînd cerbii or ara,
Ciute or secera.*

(Cliciova 1898)

Maria Popescu de 40 ani.

LA FEREASTRĂ.

1. *Scoală-te dragă, te scoală,
Că cocoșii s'or cântat,
Zori de zi s'or revărsat,
Toți oamenii s'or sculat.*
5. *Vai, voinice, boii tăi
Ș'or pus capu pe tinjală,
Și de jalea ta tot zbeară.*

- Ş'or pus capu pe jug
 Şi de jalea ta tot mug,
 10. Voinice, vacile tale
 Ş'or pus coarnele pe prag,
 Şi de jalea ta tot rag.
 Văi, dragă, nu-ţi p-a-e rău,
 Dragă, de lume cu soare
 15. Şi de ape mergătoare
 Ne-am ruga, dragă, ruga,
 Să nu te uiţi apelor,
 Că apele-s mergătoare
 Şi napoi neîntorcătoare
 20. Să te uiţi dragului soare,
 Că soarele-i mergător
 Şi 'năpoi întorcător.
 Şi noi, dragă, ne-am ruga,
 Mergând pe cale 'nainte,
 25. Bin' dragă, sama să-ţi iei,
 La mijlocu căliei
 Sede Maica Domnului,
 De departe să 'ngenunţi,
 Poale d'albe să-i săruţi,
 30. Că şi ea te-a îndrepta
 Pe care cale s'apuci.
 Să n'apuci pe mâna stângă
 Că ţi-i calea şi mai strimbă;
 S'apuci pe mâna dreaptă,
 Că ţi-i calea mai dreaptă.

(Grădişte 1898).

Ioana Opronî de 19 ani.

ZORILE.

Cocoşăii cîntară,
 Toţi se deşteptară,
 Numai Dumneata
 Că mi-ai adormit

Somn nepomenit.
Care cocoșăl
Cînd mi-s'ar de-afla
De te-ar deștepta,
Bun dar i-am da:
Că cicșorul lui
I l-am auri,
Aripioarele
I le-am arginți,
Piciorușile
I le-am încizma
Cînd te-ar deștepta.
(Verendin 1904).

Călina Ienia de 67 ani.

Bocetele obicinuite pomenesc de leacul bolnavului, se-
'ndreptă în contra nedreptății morții, nu se prea împacă nici
cu cobirea cucului, și ne prezintă diferite momente din via-
ța mortului, care apucă acum pe calea vecinicii. Zorile se
deosebesc de aceste bocete, dar nu întru toate, căci vechi-
mea lor a șters din memoria bocitoarelor diferite elemente,
cari constituiau odată ființa lor adevărată. Tradiția lor s'a
păstrat, dar versurile lor s'au schimbat cu vremea, adău-
gându-se elemente noi, și perzîndu-se altele vechi. Credin-
ța în zori ne-a rămas, precum ni s'a păstrat și credința în
soare, dar spălăcîndu-se în sufletul nostru însămintatea ei.
A trebuit să dispară elemente constitutive. Lucrul e cât se
poate de natural.

Momentele etnologice și etice ale unui popor agricol,
precum sunt Românii, n'au putut, decât sprijini cultul soa-
relui, lunei și al zorilor, căci soarele, fiind izvorul de căldu-
ră și lumină, luna, regulatorul ploilor, zorile — auroreaos,
dătătoare de rouă, condiționează viața organică, de care e
legată și ființa lor. Românii nu pot idealiza, cînd e vorba
de materie; toată viața lor psihică condusă de principii etice
înalte, nu e decât o materializare a scopurilor biologice. In-

teresele lor sunt reale. Orice bocet, orice cântec de dragoste, crice greutate a dorului, și orice ușurare a jeli, sunt fapte, cari au scopuri finale, bine definite, astfel că valorile lor sunt reale și zmulse din ființa creatorilor. Ele nu sînt superflue, fiziologia lor e normală.

Greutatea momentului zace tocmai în originea mistică a poporului românesc. Misteriul ființei noastre — deși în urma rezultatelor filologiei comparate se clarifică pe încet — are totuși părți nestrăbătute de priceperea noastră. Elementele originale, precum și vecinii, făcînd parte din marea societate, purtată pe aripile acelorasi curenți, izvorite din viața politică, religioasă, socială și economică a aceluiaș ținut geografic, în urma imitațiunii, au produs diferite mode, cari s'au încuibat în sinul diferitelor elemente etnice, și s'au decretat mai apoi ca datini și obiceiuri, pe cari azi le explică ușurința credinței noastre, cit se poate de simplu, prin cuvînte „că așa ne-am pomenit“. Natural că aceasta nu-i deajuns. Eu cred că a trebuit să fie în viața poporului românesc o vreme, în care cultul zeităților luminii a putut fi foarte lătit. Peste straturile păgâne și-a pus creștinismul, elementele lui. Și e natural, că stabilindu-se creștinismul, elementele vechi de credință n'au putut fi scoase ușor din sufletul Romanilor, ce au devenit Români. Speculațiunea preoțească a trebuit să încreștineze zeii vechi, lucru ce din punct de vedere psihologic și practic e foarte natural, căci numai așa s'a putut lăfi în mijlocul colonilor. Puterea etică, opucată de păcatele lumii decadente, a ajutat cu dragă voe triumful ideilor noi. Lumea s'a prefăcut. Arderea cadavrelor, să vorbesc numai de obiectul studiului meu de față, fiind pre costisitoare, a fost înlocuită prin depunerea morților în catacombe; pomenile ni s'au păstrat, bocetele asemenea, și cultul vechi s'a schimbat în cultul nou. Biserica veche românească a păstrat o mulțime de elemente din cultul vechi. Credința poporului se depărtează în multe puncte de intelectualismul sănătos al credinții romane. Datinile în-surării, nașterii și îngropării, în cea mai mare parte, sunt romane. Că au contribuit la premenirea lor și vecinii, Slavii

etc., e foarte natural, dar aluatul e curat și frământat din elemente autohtone.

Zorile s'au schimbat chiar în sinul aceleiași provincii. În textele publicate, mai bine zis adunate, în cartea lui Marian versurile sunt cam aceleași, în cele adunate de mine zorile se deosebesc esențial. Varianta lor din Verendin și Grădiște trezesc motivele bocetelor în sufletul nostru. După sfîșierea soarelui liniște de moarte se pune la casa mortului. Toată noaptea se petrece în priveghiu, și ca să nu doarmă cei ce păzesc mortul, se joacă diferite jocuri, dar fără zgomot și aproape trist. Bocetele încetează, până când cântatul cocoșilor dezleagă vremea și alungă puterea duhurilor necurate. Sufletul mortului stă trist în streșină și ia sama cum i se pregătește pomana și îngroparea trupului.

*Cocoșăii cîntară
Toți se deșteptară,
Numai Dumneata
Că mi-ai adurmit
Somn nepomenit.*

Incepe bocetul zorilor din Verendin. Iar cel din Grădiște s'adresează deadreptul mortului, și-l somează să se scoale:

*Scoală-te, dragă, te scoală
Că cocoșii ș-or cîntat,
Zori de zi s'or revărsat,
Toți oamenii s'or sculat.*

Și apoi continuă aproape ca'n bocete, numai până cînd babele din Verendin fîgăduesc răsplată cocoșului, care va deștepta mortul, zorile din Grădiște, numite și „la fereastră” trezesc în memoria noastră scenele triste din curte: cum își pun boii capul pe jug și pe tînjală, îl atîrnă sub greutatea pierderii stăpînului, și mugesc și zbeară, vacile își pun coarnele pe prag și rag, jalea și tristețea le-a cuprins și pe ele, semnele tristeții din sufletul nostru au cuprins și spihio-

logia simplă a boilor și vacilor, durerea noastră e acompaniată de durerea lor. Voinicul, care i-a mânăat la plug să samene nutremîntul casei, s'a dus, ochii lui s'au închis, urechile i s'au astupat, el nu vede, nu aude. Dînsul e, cam ca și umbrele morților de pe vremea lui Homer, fără inimă. Porunca destinului s'a împlinit și ursita s'a achitat de profeție prin cooperațiunea morții. Soarta le este martoră.

Surorile triste înzădar se roagă:

Ridică-ți, dragă, ridică,
Dragă, gene la sprîncene,
De mai vezi lumea cu ele,
Dragă, grădini verzi cu flori,
Dragile tale surori,
Dragă, grădini verzi cu brazi,
Și iubirii tăi frați.

Mila și dragostea de surori, constat aici acest fapt puternic din psihologia individuală, dă grai mortului, care în mod categoric și loial spune câteva cuvinte pline de gingășie, blîndețe și adevăr:

Dragile mele surori,
Cungiurați-mă cu flori,
Și mă picurați cu vin,
Că unde mă duc nu vin.

(Grădiște).

Surorile lui duioase, văzându-l trist și tăcut, cuprins de durere, că părăsește lumea cu soare și apucă calea veciniceii, grăbesc a-l ruga să ia sama bine, și să nu greșiască calea. Calea lui duce prin împărăția morților, prin Hades-ul Grecilor, Scheol-ul Ovreilor și Walhalla nordică. Desvoltîndu-se în viața noastră economică, omenească idea răsplății Hades-ul grecesc se desface deja după Homer în Tarturus și Elysium, Scheol-ul ovreiesc de pe timpul exilului lor din Babylon în Eden și în Gehenna și pe lângă Walhalla

nordică se deschide și Glasheimer-lumea bucuriilor, unde stăpînește Odin zeul războiului. În cer se întronează Iehovah, iar în iadul românesc stă pe tron de fier mânia sa Scaraoțchi, capul dracilor. Din răsplată avem judecata din urmă, unde fiecare își va primi răsplata faptelor sale. În închipuirea poporului român iadul e sub rai, cel dintâi întunecos al doilea luminos.

Colo'n jos cătră apus,
Soare nu-i pe ceri în sus,
Ci e nor și'ntunecime
Ș-o grozavă adincime.

(Marienescu Col. 87.)

În această adâncime munții varsă foc, peștera e păzită de șerpi și de bălauri.

De întunerec te'njiori,
Nici o zi nu e senin
Focul arde fără lumină,
Cîmpurile s'au uscat,
Apele toate au săcat;
Nu sînt păsări nu sînt flori,
Numai jar și numai nori.

(Marienescu. Col. 89.)

Raiul ni se prezintă la răsărit. După o legendă din Bucovina, (vezi Marian, *Inmormântarea la Români* p. 577.)

Văzui raiul cel frumos,
Ca soarele luminos,
Și mese întinse în rînd,
Pe ele făclii arzînd.

Sau după închipuirea poporului român din Banat:

Raiul e ca o grădină,
Unde-i ziua tot senină,

Și nu-i noapte întunecoasă,
Și nu-i soarte ticăloasă.
Cîmpurile înfloresc,
Iară munții înverzesc,
Paserile dăntuesc,
Apele se limpezesc,
Și cei buni în veci trăiesc.

(Marianescu. Col. 86.)

La cei vechi lumea de sus era despărțită de împărăția morților prin diferite riuri, și anume: Styx (Valea urită), Acheron (Valea durerii), Kokytos (Valea plingerii), Pyriphlegeton (Riu de foc) și Lethe (uitarea). La Români prin iad trece apa Simbetei, ear prin rai apa Duminicii. Avem însă reminiscență și de riurile de sus, așa bunăoară:

Sama bine ia,
Că tu vei vedea
Pe tatăl cel sfînt
Pe scaun odihnind.
El apă-ți va da,
Că doar vei uita,
Pe măicușă-ta.

(Marian, op. cit. 230.)

Il îndreaptă apoi spre mîna dreaptă și ajunge „La pom înflorit“ la „alt împupit“ și

Tatăl va cerca
Floricele a-ți da,
Că doar vei uita
Multe nemurele.

(Marian, op. cit. 230.)

Acest tatăl sfînt, nu e decît plutașul Charon, care trece în luntre sufletul mortului peste Lethe-apa uitării. Înlocuirea lui Charon prin Dumnezeuul creștin e foarte naturală,

fiindcă iubirea celor rămași după mort în mod optimist nu voește să conducă sufletul celui repocat, decît numai în rai, sau să vorbim jidovește — după legea noastră creștină — în sînul lui Avram, care a detronat pe Iehovah și i-a luat locul. În cerul, sau mai bine zis, în Eden-ul ovreiesc stă pe tron Iehovah, iar în raiul nostru șade Domnul cel ceresc în tron dumnezeesc.

În zorile de la Grădiște avem pe maica Domnului în rolul îndreptătorului. Acest fapt nu e hierarhic, ci psihologic. E cu mult mai natural, ca o inimă de femeie, și pe deasupra de mamă, să ne arate calea, decît un Iehovah, Autocrat ovreu, Charon industriaș, Odin răzbunător și plin de orgoliu, sau Domnul Dzeu, pe care nu-l îngăduie morala creștină să facă deosebiri între oameni.

*La mijlocul căliei
Șede maica Domnului,
De departe să'ngenunți,
Poale d'albe să-i săruți,
Că și ea te-a îndrepta
Pe care cale s'apuci.*

(Grădiște.)

Natural că pe mîna dreaptă, spre răsărit. E curioasă poziția mortului, care stă tot în calea umbrei spre mează-ncapte, la dreapta are răsăritul, la stînga scăpătatul. Sufletul lui e în umbră și calea vecinicii merge pîn-la rîuri la un loc. Despărțirea e scurtă, dar distanța dintre ele, deși aproape mare, căci se'ntinde pentru toată vecia plăcerilor sau durerilor. Tocmai de aici, din această umbră, din acest întunec se naște necesitatea pentru lumină, căci optimismul social nu îngăduie în momente triste nici păcătoșii să sufere. Psihologia dragostii e mai miloasă, decît plata moralei sociale. Faptele rele în momentul pedepsii legilor omenești de exemplu ne înduioșează. Contrastele sufletești sunt totdeauna într'o luptă înverșunată. Niobe din vechime își trage plata meritată, inima noastră se sfășie de durere la

privirea grupei de marmură. Prometeu a furat focul, lumina din cer și i-a devenit sclav, plăcerile lui Adam și Eva din rai le ispășim noi și numai Dzeu știe, când vom călca moartea lor prin moarte, și ne va răsări și nouă soarele dreptății.

Mortul pleacă dela lumină la întunec, ochilor lui nu li-e permis să vadă, urechilor li-e interzis să audă, și suflul lui stă buimăcit de atita jale și plingere. Intunecul nu-i ușurează calea. Bocitoarele îi dau sfat pe care cale s'apuce; rudele îi pun bănuți să plătiască vîslașul Charon, cinelui Cerberos îi pun un colăcel, toiagul¹ lui de călătorie e un bîticel de ceară care se topește și se tocește, lumina, ce i-a ținut-o cînd și-a dat sufletul o țin să-i aprindă memoria la pomeni și el sărmanul pe lingă sprijin totuși e ră-tăcit. Fatum i-a hotărît moartea și morala credinții noastre îl pornește pe calea vecinicii în cap de amurg. De aceia surorile lui se roagă de zînele luminii, de zori, să grăbiască și să-i lumineze calea.

„Zori, dragi-mi surori,
Ce mi-ați zăbovit,
De nu mi-ați zorit
Intr'astă dimineață
Ca eri dimineață?

Le întreabă cîntecul jalnic și duios al bocitoarelor, iar ele răspund:

„Noi ne-am zăbovit
Pîn s'o despărțit
Suflet dela trup,
Ca cum se desparte
Zi de cătră noapte.

Dece le-a fi pus atotputernicia lumii să fie martore la această nenorocire nu se poate ușor înțelege. Întrebările se repetă, ca niște ectenii ale durerii nesfîrșite iar răspunsurile trezesc ecoul trist al armoniei familiare din dragostea

noastră. Morful defilează pe dinaintea părinților, fraților și surorilor, marșul de paradă e sunetul trist al clopotelor, iar comanda mersului sînt vaietele bocetelor. Zorile nu zoresc și nu-i luminează calea sufletului stîns dintre vii, pînă și steaua mortului i-a căzut de pe cer și s'a stîns. Luminatul romantic al stelelor e acum un întunecare cătră vecinicire, un ce nepriceput cătră înfinit.

Viața organică suferă o prefacere anorganică Aceasta trebuie să se facă la lumină mică și răceală, de aceia bocitoarele se adresează soarelui:

Soare, dragu-mi soare,
Ia nu mi-ți grăbi
Soare a răsări
Până fiu o porni...

(Cliciova.)

La Greci se părea că mortul nu e curat, deaceia a trebuit să-l îngroape înainte de răsărirea lui, și acest obicei a devenit mai apoi legea lui Solon. Și la noi se spală pe mini și curățesc casa, unde a zăcut mortul, datină foarte bună, impusă azi nu numai de credință, ci și de igienă publică.

Zorile s'au revărsat și soarele a răsărit, iar durerea incolțită în inima noastră crește la lumina dragostei și dorului nostru pentru cel răposat. Cununile de flori și mirosul de zmirnă și tămâie îi împodobesc pentru scurte momente lăcașul de veci, dovedind din nou nimicnicia vieții noastre. Mai iute vor ara cerbii și vor secera ciutele înhămate la mașinile agricole, îmblînziți de progresul utilitarismului nostru, decît ca să poată, învia și întoarce pe cei morți închipuirea noastră. Pietatea însă le leagădnă memoria în pomenile noastre lumești și'n pomelnicele bisericești.

Dr. Ion Sârbu **(1865—1922)**

Născut la 19 Februarie 1865 în comuna Rudăria, Dr. Ion Sîrbu încă de pe băncile școalei duce o viață zbuciumată. Face studiile primare la Rudăria și Bozovici, liceul la Caransebeș, Debrețin, Brașov și Pojon, iar universitatea la Jena și la Viena. Încă de pe băncile universității studiază cu multă râvnă documentele și lucrările referitoare la trecutul Românilor. După terminarea facultății se întoarce la Rudăria unde prelucrează teza de doctorat: *Matei Vodă Basarab's auswärtige Beziehungen 1632-1654*". Lucrarea a fost foarte bine primită atât de istoricii români cât și de streini.

Dimitrie Sturdza, Hașdeu și Kalinderiu în comunicările lor la Academie își manifestă admirația lor pentru tânărul istoric, și-i promet concursul Academiei. Dimitrie Sturdza îl însăreținează să scrie și istoria lui Mihai Viteazul. Pentru adunarea materialului necesar noiei lui opere pleacă din nou la Viena unde stă 2 ani, până în 1901 când având nevoie de cercetarea documentelor interne trece la București unde este numit prim-custode la Fundația Carol I și profesor la Seminarul Central.

În Februarie 1904 se întoarce la Rudăria pentru a prelucra materialul adunat și peste câteva luni revine la București pentru tipărirea cărții. Ca de obicei a avut multe greutăți până să-și găsească editor. În același an încă, apare primul volum din Istoria lui Mihai Viteazul împărțit în trei cărți și 9 capitole. Cartea a avut un succes enorm. Ministerul Instrucțiunii a plătit toate cheltuielile de tipar, iar Academia Română îi acordă marele premiu Năsturel. Doar Xenopol e împotriva premierii întrucât concurentul are stil „greoiu și neîngrijit”. Atunci Tocilescu care împreună cu D. Sturdza și Dr. Istrati sprijii-

neau pe Sirbu răspunde lui Xenopol — că lucrarea lui Sirbu — din punct de vedere al cuprinsului, al studiului științific și critic al izvoarelor, al combinării rezultatelor, dobândite prin acest studiu, ca și al expunerii faptelor după înălțuirea lor logică și adevărată merită toată lauda”. Tot ca o răsplată a muncii lui e numit profesor la universitatea din Iași, el însă refuză, stăruiind să fie numit la București. În 1907 apare partea I-a din al doilea volum al Istoriei lui Mihai Viteazul. Neobținând catedra la București, termină teologia și se sfințește preot alături de tatăl său, în Rudăria. Intrând în vâltoarea luptelor politice, își irosește energia fără nici un folos și nu mai are timp să-și termine monumentala lui operă. Moare tânăr și este îngropat alături de strămoșii lui preoți toți în curtea mohorâtă a bisericii din Rudăria pe care deziluzionat de nedreptățile omenești — o servise cu credință până la moarte.

Dotat cu o cultură superioară istorică, cu un spirit fin de pătrundere și analiză, și cu un simțământ nepărtinitor și rece, Dr. Sirbu este unul dintre cei mai distinși istorici români. „Ca un fir roșu și neted și într-o desfășurare logică și rațională, evenimentele trec pe dinaintea cetitorului care nu poate decât să rămână convins că este un adevărat istoric, cu toate însușirile cerute, acela care a întreprins să scrie Istoria lui Mihai Vodă Viteazul”. (Gr. Tocilescu).

BIBLIOGRAFIE:

A.

- I) Mateiu-Vodă Bäsärab's auswärtige Beziehungen (1632—1654). Zur Geschichte des europäischen Orients. Leipzig 1899.
- II) Domnii români și plănuita Ligă creștina la 1503—1594. (Fragment dintr'un capitol al Istoriei lui Mihai Viteazul). În „Prinos lui D. A. Sturdza la împlinirea celor șaptezeci de ani”. București 1903, pg. 397—410.
- III) Istoria lui Mihai-Vodă Viteazul. Domnul Țării Românești. Vol. I. (1593—1598). București 1904, vol. II. partea I. 1598—1599). București 1907.

B.

- I) „Analele Academiei Române” seria II t. XXII, pg. 35—36; t. XXVII, pg. 218 și raportul lui G. Tocilescu la pg. 356—367 și t. XXXI, pg. 208.
- II) Notiță despre Istoria lui Mihai-Vodă Viteazul” în „Vieața nouă” a. IIL (1907—1908) p. 428.
- III) Dr. I. Lupaș: Dr. Ion Sîrbu (necrolog). Anuarul institutului de istorie națională, a I, pg. 403—406;
- IV) Gh. Adamescu: Contribuțiune la Bibliografie Românească. Fasc. II, Buc. 1923, pg. 336—337;
- V) Necrolog în 1) „Telegraful Român” (Sibiu) a. XX, No. 47, pg. 1—3; 2) „Foaia diecezană” (Caransebeș) a. XXXVII No. 25; 3) „Patria” (Cluj) a IV, No. 134;
- VI) Constantin Rudneanu: Istoricul bănățean Dr. Ioan Sîrbu „Bana-tul” a. II, No. 1, pg. 20—21;
- VII) Coriolan Buracu: Dr. Ion Sîrbu — „Vestul” a. III, No. 523.
- VIII) Dr. Aurel Cosma Junior: „Bănățeni de altă dată” vol. I, Timi-șoara 1933, pg. 90—92.
- IX) Dr. I. Lupaș: Cronicari și Istorici Români din Transilvania. Craiova, vol. II, pg. 417—424;
- X) Dr. Ilie Gropșianu: Dr. Ion Sîrbu (recenzia Istoriei lui Mihai Viteazul) „Vestul”. No. 1926, a. 1927.

DESCRIEREA TRANSILVANIEI.

*Transilvanie, Transilvanie! Țară a munților păduroși,
„Țară de peste pădure”, Țară de „peste munți”! Țară plină
de atâtea daruri dumnezeiești! Pământ roditor, păduri cu tot
felul de lemn și fiare sălbatică, munți ce ascund bogății
de aur, sare și de cărbuni, munți ce și-au deschis sânul să
verse râuri binecuvântate preste căile și câmpiile tale! Țară
întinsă! Hotarele tale ajung până unde se sfârșesc poalele
dealurilor, copiii munților ce te înconjoară. Țară frumoasă!
Tu toate le ai, ca să poți fi fericită! . . . Și totuși ce gemete
înfundate se ridică prin văzduhul tău și se respiră departe
peste hotarele tale. Câmpia dela Apus și câmpia de la Ră-
sărit-Meazăzi sunt cutremurate de suspinele tale. Par’că
țările acestea n’ar avea inimă! Par’că tu ai fi inima amân-
durora. Doamnă Puteri de Stat să frământă în toată ființa lor
de grija ta. Una de durere, alta de ciudă și de necaz, una*

de nădejde, alta, care te ține în ghiare îngrozită de frica viitorului tău. Una are credința nebună, că numai așa te va putea stăpâni până la sfârșit, cum te stăpânește de 900 de ani, dacă fii ce-ți scormonesc brazda, ce-ți pășunesc livezile, poienele și coastele cu turmele lor, dacă fii ce scot măruntăiele scumpe ale munților tăi, de 1800 de ani, dacă a-cești fii ai tăi își vor pierde limba ale cărei sunete dulci și așezarea netedă a vorbelor le-au adus pe buze deodată cu armele Romei biruitoare. Cealaltă are altceva comun cu tine decât sufletul copiilor de sub oblăduirea ei, care este tot una cu sufletul copiilor tăi, nimic altă decât dragostea ce a sădit-o Dumnezeu în inimile celor născuți dintr-o Mumă, dragoste care e cu atât mai ferbinte cu cât copiii sunt mai bine crescuți. Atâta că, această Pufere, cea dela Răsărit-Miazăzi, trebuie să se simtă datoare a nu lăsa pe copiii aceleași Mume să fie striviți undeva. Și nu dragostea singură, chiar trebuința ei de viață ar cere să caute ca frații supușilor săi să nu peara niciunde. Dar, în casa altuia nu ai drept să te amesteci, — așa zic astăzi Cărmuiitorii de Țări. Și totuși ei s'apucară să facă rând în Turcia! Și totuși încă de mult auzit-am pe Ion Brătianu, Ministrul cel mare, zicând: nu pot suferi pe soră-mea să o bată cumnatul, și eu să stau cu mâinile în sân. Pentru aceasta, Transilvanie mândră, durerile tale umplu de tristeță Crăimea vecină. Iacă de ce suferințele nădușite ca și vaelele adânci ale fiilor și fetelor tale strâng pumnul fraților liberi și închid bucuria surorilor de peste hotar, — căci trebuie să rabde tăcând — știe Dumnezeu până când... Iată de ce Crăimea stăpână atâta te-ar strânge în brațe de să-ți iasă și sufletul! Ea se sbate ca omul fără nădejde, căci duce luptă cu firea... Dar tu, Țară a nenărocului, mângăie-te, ai credință, e vremea aproape să ți se sfârșească tot chinul! Când prea e încruntat Asfințitul, răsare soarele în geană și atunci-atunci urmează furtună curățitoare!... Ori va porunci Dumnezeu vânturilor și vijeliei să stea? Ori ne va trimite El Bunul pe Impăciuitorul, să prindă de mâni Nedreptatea, punând pe tot natul la locul ce lui se cuvine?

Chinuitorii tăi, Transilvanie tristă, necinsteau, acum 367 de ani, numele Impăratului dela Viena. Ei se smulgeau din puterea Stăpânului lor după drept și-și întindeau mâinile către Impărăția păgână. Atunci Mihaiu Vodă, Domn fără pereche în trecut, se ruga de Impăratul să nu poarte rușinea, să nu ierte ocara. El avea drept și datorie să o facă. Slujise Creștinătății, slujise Impărăției, purtând război minunat cu Păgânii. Și iată că Domnii tăi, Ardeal prețios, erau să-i taie legătura cu Praga, unde ședea Impăratul atunci. Asta el nu putea să o rabde. Dar Rudolf II, fu blând cu vătămătorii și prea îndelung răbdător către ei. Și apoi el avu nenorocul, s'asculte de Sfetnici prea mici pentru timpul cel mare, și să pună la locul cel bun un General rău, cu sufletul negru, urmărind ale sale măriri. Și blândețea aceasta și șovăirea de sus, și strâmbătatea și necredința stăpânitorilor tăi mici de jos și trufia lor și duhul lor de asuprire către Vecinul Român și trebuința acestuia de viață nouă pentru neamul său aveau să-ți aducă, Transilvanie scumpă, fulger și trăsnet de Răsărit și apoi, potop de necazuri dela Apus. Și târguiala cu ei, bănuielile lor și ale Sfetnicilor împărătești, și ura Generalului și selbaticu-i dor de a fi singur, de nime umbrit și stăpânitor pe rodul muncii altuia, puseră capul Domnului Mare care a văzut printre veacuri. Și de păcatul de atunci tu suferi încă și astăzi... Dar tu prinde inimă și nu lăsa mâhnirea să te cutroapă. E un Impărat puternic și iubitor de dreptate la Apus, și un Mare Crai luminat privește la tine cu drag dinspre Răsărit. Și se spune, se pare, se vede că-s prieteni. Și împăratul știe că poporul tău, adevăratul tău popor, i-a fost în veci cu credință, și pricepe că de la dânsul așteaptă să-i facă rândul dreptății. Și Craiul dela hotar își iubește poporul. Și atâtea pățenii din vremuri ce se urmară nu pot să nu deschidă odată mari ochii datori să-ți vadă în suflet și la fapte bune și drepte să îndemne. Dar pățeniile moșilor trebuiesc cunoscute după adevăr. La această cercetare ne întoarcem.

Din Istoria lui Mihaiu Vodă Viteazul. Vol. II.

Pg. 251—253.

Dr. Cornel Diaconovici **(1859—1923)**

Cornel Diaconovici este un demn urmaș al lui Constantin Diaconovici-Loga. Imediat după terminarea studiilor universitare pe cari le face la Oradea și Buda-Pesta, intră în viața publică. Ocupația lui principală a fost ziaristica. Convins că o temeinică propagandă streină ne-ar aduce mai multe foloase cauzei noastre decât luptele parlamentare cu Ungurii, el înființează în timpul stagiului la Lugoj revista „Südungarische Revue”, care după o mică întrerupere este continuată cu „Romänische Revue”, revistă ce ajunge organul oficial al comitetului național român, și care a contribuit foarte mult la informarea streinilor asupra scopurilor adevărate și asupra caracterului just și legal al luptelor noastre politice. Din această cauză „Romänische Revue” a fost urmărită cu procese de presă și a trebuit să se retragă la Viena unde apare până la 1894.

În 1892 este ales membru al „Astrei” iar în 1895 îl aflăm ca prim-secretar al acestei însemnate asociații pentru cultura românească. Este al doilea moment însemnat din viața lui Cornel Diaconovici pentru că toate creațiile mai de seamă ale Astrei sunt înfăptuite de el. Astfel dânsul în cadrele acestei Asociațiuni reușește să redacteze „Enciclopedia Română”, operă de o însemnată epocală în istoria culturii noastre în care se oglindește puterea de muncă a intelectualilor noștri din secolul trecut. Realizarea muzeului istoric și etnografie este tot creația lui Cornel Diaconovici — făcută fără vre'o jertfă materială din partea Asociațiunei. Tot el a inițiat și organizat

și secțiunile științifico-literare și tot el a fost acela care a creat „Biblioteca populară a Asociațiunei”, bibliotecă care a contribuit foarte mult la răspândirea literaturii autohtone.

În 1906 trece la București unde moare după ce vede împlinirea idealului național.

Activitatea lui se desfășoară în domeniul financiar și ziaristic. Ca om de finanțe a scris lucrări de specialitate și a condus banca „Albina”, iar mai târziu înființează „Revista economică” din Sibiu. Ca ziarist a colaborat aproape la toate ziarele vremii. Meritul lui cel mare stă însă în activitatea desfășurată în sânul „Asociațiunii” unde a dat dovadă de un excelent om de cultură dotat cu un perfect spirit de organizator.

BIBLIOGRAFIE:

A

- I) Sängerbahrt nach Herkulesbad. Feuilleton. Lugoj 1881. 8 pg. (Separateabdruck aus dem „Südungarischen Boten“.)
- II) Despre apărarea îndreptătită. Disertațiune. Budapesta, 1884. 67 pg.
- III) George Barițiu, 12/24 Mai 1812—192. Foi comemorative la serbarea din 11/24 Maiu 1892 Sibiu 1892. 88 pg.
- IV) Enciclopedia Română. Redactată de Dr. C. Diaconovici. Sibiu 1898—1904.
- V) Producțiunea noastră literară din Transilvania. Iulie 1899, Iunie 1900. Raportul secretarului I al Asociațiunei pentru lit. și cult. pop. român Sibiu 1900, 31 pg.
- VI) Problemele Reformei Băncilor. Sibiu 1901, 102 pg.
- VII) Enciclopedia Română. Raport despre terminarea publicațiunii, prezentat comitetului central al „Asociațiunei” în ședința din 31 Martie 1904. Sibiu 1904, 19 pg.
- VIII) Expozițiunea etnografică și istorică culturală a „Asociațiunii pentru literatura și cultura poporului român”. Sibiu 1906. XVI+47 pg.
- IX) Producțiunea noastră literară (Raportul secretarului I despre mișcarea literară română din patrie dela 1 Iulie 1898—1 Iulie 1899). Sibiu 1899, 30 pg.

B.

- I) Dimitrie R. Rosetti: Dicționarul Contimporanilor. Buc. 1898 pg. 64.
- II) Enciclopedia Română t. II. pg 150. Ediția Dr. C. Diaconovici.

- III) Dr. Cornel Diaconovich (biografie) „Familia“ a. XLI pg.
- IV) Dare de seamă... „Transilvania“ pg. 445—7 și 207—19 a. 1963
- V) Necrolog în: „Dacoromania“ a. III. pg. 1078;
 „Albina“ (București) a. III. No 177 pg. 1.
 „Adeverul“ a. XXXVI, No. 12140.
- VI) Dr. A. Cosma-Junior: Bănățeni de altă dată Timișoara 1933, pg.
 54—46.
- VII) Mihail Gașpar: Dr. C. Diaconovici — „Drum Nou“ — (Bocșa-
 Montană) a. 1923 (I) No. 9.
- VIII) Funeraliile Drului C. Diaconovici — cu o biografie — reportaj
 — „Drum Nou“ — a. 1923, No. 9

Incheere

Evoluția literaturii bănățene am împărțit-o în patru epoci principale:

I) EPOCA VECHEI LITERATURII BĂNĂȚENE (1582-1700), având ca reprezentanți mai însemnați pe traducătorii Paliei dela Orăștie (1582): Efrem Zăcan, Moise Pestișel și Ștefan Herce. Tot în acest timp apare Ștefan Fogarași care traduce în românește Catechismul Calvinesc, Mihail Halici care versifică prima odă românească în hexametrii și Ion Vischi traducătorul Psalmilor lui David. Scriitorii acestei epoci se caracterizează prin faptul că au acelaș fel de a scrie: litere latine și ortografie ungurească. Chiar Gheorghe Buitul care prin cultura lui catolică se deosebește de înaintașii săi adoptă ortografia lor.

II) RENĂȘTEREA (1808-1850). Apăsări de ierarhia sârbească se ridică în acest secol un nou curent care avea de scop ridicarea nivelului cultural și desrobirea ierarhică de Sârbi. Șeful acestei școale este Mihail Roșu (1750-1822) care traduce cărțile serviciului divin în limba românească. Alături de el aflăm pe Dimitrie Țichindeal († 1818) localizatorul fabulelor lui Dositei Obradovici. Paul Iorgovici (1764-1808) filolog, încearcă să îmbogățească vocabularul românesc cu cuvinte împrumutate din limbile neolatine; Constantin Diaconovici-Loga (1770-1850) introduce termeni gramaticali noi. Tot în această epocă apare primul cronicar român din Banat: Nicolae Stoica de Hațeg (1751-1827).

III) EPIGONII. Sunt urmașii de o importanță literară mai puțin însemnată a scriitorilor cari au făcut Renășterea din prima jumătate a veacului al XIX-lea. Numărul lor este foarte mare și foarte greu a-i clasifica la justa lor valoare. Erau răspândiți prin toate centrele culturale mai importante ale Banatului. Astfel la Caransebeș aflăm pe protopopul Ioan Tomici care traduce lucrări de economie rurală și organizează școlile primare din regimentul grăniceresc.

Petru Lupulov scrie versuri și traduce din limbile neolatine în deosebi din cea italiană. Iulian Grozescu reușește să dea primele versuri originale pătrunse de un simțământ mai poetic. Elie Trăilă scrie romane inspirate din viața Banatului și din trecuturile nebuloase ale Românilor. Atanasie Marian Marienescu cultivă toate genurile literare fără a reuși în vreunul. Coriolan Brediceanu scrie romane inspirate din viața poporului Bănățean. Dimitrie V. Păcățianu și Emilia Lungu-Puhallo sunt primii cari reușesc să pună baze serioase prozei bănățene.

IV) CREATORII. Am cuprins sub acest nume pe toți scriitorii bănățeni cari au reușit să creeze opere cari la un moment dat s'au impus întregului românism. Astfel Gheorghe Bocu, prin nemuritoarea lui Doină a lui Lucaciu, cu ocazia Memorandului ajunge poet național. Ion Popovici Bănățanu. Cu nemuritoarea lui novelă: „In lume“ atinge apogeul. Victor Vlad Delamarina crează poezia dialectală iar Aurel C. Popovici se impune ca cel mai iscusit teoretician politic al vremii lui.

ISTORIOGRAFIA BĂNĂȚEANĂ cuprinde pe toți cercetătorii bănățeni cari s'au ocupat fie de trecutul provinciei lor, fie de al întregului românism. Intemeietorul primei categorii este cronicarul Nicolae Stoica de Hațeg care continuat de Nicolae Tincu-Velia pune bazele istoriografiei bănățene. Dintre urmașii lor menționăm, pe Iuliu Vuia cercetător al trecutului cultural bănățean, Patriciu Drăgălina și Dr. George Popovici cercetători ai trecutului politic al Banatului.

Intemeietorul celei de a doua categorii, care s'a ocupat cu studierea Istoriei Românești în general este Damaschin Bojincă. El este continuat de Atanasie Marian Marienescu care în cercetările lui fără metodă și fără o cultură de specialitate, ajunge la rezultate bizare. Dr. Ion Sârbu prin cele două studii asupra vieții lui Mihai Viteazul și asupra politicii externe a lui Matei Vodă Basarab reușește să introducă o metodă și un spirit științific riguros, influențat de școala germană.

Indice Alfabetic

A

- Academia Mihăileană XI
 Academia Română, 15, 80, 84, 100 101,
 103, 107, 149 268. 275, 285, 296,
 297, 308, 346, 347, 363.
 Acheron (Valea Durerii) 359.
 Achirie, protopop al Hunedoarei 3.
 4, 11.
 Achmed Beglerberg, II.
 Actum (Optum) — Voevod Bănăţean
 — 300, 302, 303, 304, 90.
 Ada-Kaleh 270.
 Adam, 8, 361.
 Adamescu Gheorghe, 5, 17, 45, 60, 61
 70, 108, 149, 193, 275, 297, 298,
 348, 365.
 Adevărul, ziar Bucureşti, 370.
 Africa, 221.
 Aiud, 20.
 Alba Iulia, 15, 35, 248, 290.
 Alba Iulia (mitropolie), 283, 295.
 Albanezii, 104, 107, 312.
 Albina — ziar, Viena apoi Budapesta
 XIII, 87, 88, 99, 103, 287, 308, 309.
 Albina bancă din Sibiu, 369.
 Albina — ziar Bucureşti 370.
 Alburus, 103.
 Alibeg, 342, 344.
 Almanahul Banatului pe a. 1929, 42,
 111, 243.
 Almanahul Invăţătorilor pe a. 1930,
 întocmit de G. Neamţu 70, 288.
 Almanahul Presei Române, 231.
 Almăj, district, IV, 300, 302, 325, 335
 339, 141 269.
 Alpii Transilvaniei, 302.
 Alsacia, V.
 Alstedius (profesor în Alba Iulia) 15.
 America (ziar Chicago) 132.
 America, 248.
 Amicul Familiei (revistă, Gherla), 131,
 132 133.
 Amolechiteani, 8.
 Amos (prooroc) 7.
 Amstelodam, 23.
 Amvonul (revistă, Oradea), 88, 89, 97,
 98.
 Ana (personagiu din novelele lui I.
 Popovici-Bănăţeanu) 167 168, 169,
 170, 171, 174, 175, 176, 177, 179,
 180 182, 183, 184, 185, 186, 187,
 188.
 Analele Academiei Române (An. Ac.
 Rom.) 5, 17, 22, 25, 31, 60, 107,
 108 275, 297, 298, 311, 341, 348,
 349, 365.
 Analele Banatului (Timişoara) XVI,
 45, 268.
 Ana lu Gică (personagiu din poeziile
 lui Victor Vlad Delamarina) 204.
 Ancuşa R. Dr., 61.
 Anglia, 146, 219, 245 224.
 Anghel Atanasie (mitropolit de Alba-
 Iulia) V, 36, 290.
 Anghelescu Constantin Dr., 244.
 Anonimul notar al Regelui Bela, 300
 301.
 Anonjmus Caransebesiensis, 24, 25.
 Anonjmus Lugoshiensis, 24, 25.

Anuarul Institutului de Istorie Națională din Cluj, 365.

Anuarul liceului Petru Maior din Gherla, 81.

Apadia 339.

Arad, VIII, X, XII, XVI, 5, 17, 36 60, 64 65, 66, 67, 68, 70, 71, 100, 117, 130, 141, 142, 229, 242, 245, 296, 327 329, 330, 331.

Aradu-Vechiu, 59, 64.

Ardeal, I, III, XII, 6, 11 12, 28, 30, 35, 51, 62 63, 90, 100, 101, 104, 107, 108, 130, 141, 150, 194 241, 244, 247, 250 276, 277, 296, 348, 367.

Ardelean George, (avocat) 87.

Arhivele Olteniei (Craiova) 22, 45, 61, 70, 89 230, 268, 287.

Archive für Siebenbürgen Sandesk (Sibiu), 36.

Argir, 106.

Argeș (râu) Argish, 29.

Armeni, 307.

Arpad, 300, 301 304.

Ascoli, 317.

Asociația Culturală Bănățeană, 327.

Ateneul Român (București) 58, 213.

Attila, 104.

Aurelian, Împărat roman. 104.

Ausonii, 104.

Austria, V, 211, 212, 287, 295, 310.

Austrieci IV, VI, 267, 290, 321.

Austro-Ungaria, 211, 213, 312, 267.

Avacumovici Ștefan (episcop al Timișorii) XI.

Avdie (prooroc) 7.

Averescu Alexandru (mareșal al României) 246.

Avghia (prooroc) 7.

Avraam (patriarh) 8, 10.

Avvacom (prooroc) 7.

B

Baba Dochia (personaj din poveștile lui Coriolan Brediceanu) 113, 114, 115.

Baba Dochia — ființă mitologică — 103, 309.

Babbi Ben Akiba, 248.

Babeș Vincentiu, XIII, 87.

Babilon, 33, 34, 105, 357 11.

Babșa, 324.

Baiazad al II-lea (sultan) 343.

Băile Herculane, 268.

Bălan Ioșif, 70 321.

Bălășescu Nifon, 274.

Balcani, V, 248.

Bălcescu Nicolae, XII.

Balinț, 323, 324 325.

Banatul I, II, III, IV, V, VI VII, IX, X, XII, XIII XIV, XV, 3, 15, 16, 30, 35, 39, 40, 43, 51 57, 62, 63, 67, 69, 83 87, 110, 117, 130, 131, 141, 145, 149, 150, 199, 202, 203, 229, 242, 243 244, 249, 266, 268, 272, 284, 285, 287, 283 296, 300, 301, 304 306, 314, 319, 321, 325, 326, 328, 329, 331, 327 340, 341, 343, 347 348, 349, 350, 358, 371, 372.

Banatul (revistă. Timișoara) 42, 70, 71, 243 287, 341, 348, 365.

Banatul (ziar director Casian R. Munteanu) 229.

Banatul Severinului. 268, 301, 320, 334, 337.

Banatul Timișan. 291 293, 300, 303. Bănciulescu P., 42.

Banfi, 316.

Bănia, 322.

Barbu Lucia, 193.

Barbu Petru Dr., 248.

Barbul Cobzariu, 131.

Barcsai Acațiu (ban al Lugojului) 15.

Bardan Vasile, 214.

- Barițiu George, 6, 17, 107, 273, 276, 283 369.
 Bârzava (râu) 257.
 Basarab, 107.
 Basarabia, 229 230, 243, 246.
 Baschi, 104.
 Bassarabescu I. A., 60.
 Batăru Jigmon v. Bathorj Sigismund.
 Báthorj, 302.
 Báthorj Andrei 105.
 Báthorj Gabriel, 304, 334.
 Báthorj George, 35, 306.
 Báthorj Sigismund, 6, 12, 102.
 Báthorj Ștefan 342.
 Bazoș, 324.
 Becicherecul Mare, 343.
 Becicherecul Mic, XI, 57, 58, 59, 61 62, 65.
 Beciu v. Viena.
 Begheiu (Bega, râu) 323.
 Beiuș 97, 104, 110, 141, 210, 241.
 Bela al II-lea (rege maghiar) 302.
 Belgrad, V, VI, 248, 325, 343, 344.
 Belinț, 269.
 Beregsău 62.
 Berend, 97, 98.
 Bergamo, 316.
 Beronic, 313.
 Berzovia, 300, 305.
 Bethlen Gavril, IV.
 Bianca (personaj din poeziile lui Victor Vlad Delamarina) 194 195.
 Bianu Ion, 5, 17, 31, 34, 36 42, 44 41 60, 80, 81, 276.
 Biblioteca „Astra” (despărțământul Caraș) 276.
 Biblioteca Asociației Invățătorilor Bănățeni, 42.
 Biblioteca noastră, 320.
 Biblioteca pentru toți, 61, 90, 108 149, 150, 250.
 Biblioteca populară Socec, 149.
 Biblioteca populară a Asociațiunei „Astra”, 311, 369.
 Biblioteca Românească, 373, 374.
 Biblioteca „Sămănătorul”, 242.
 Biblioteca secției literare și filologice a Astrei (Cluj) 150.
 Biondelli, 316.
 Birăescu Traian, III, XVI, 231.
 Birlea Victor Dr. 230, 231.
 Biserica Albă, 107.
 Biserica și Școala (revistă Arad) 132, 142, 143, 329.
 Bismarck, 221, 225.
 Bistra, 322.
 Bistrițeanu Alex 194.
 Bitaj Arpad 36.
 Bitica (Bitia) 6, 8, 10, 12.
 Bizerea Iacob, 338.
 Bizere Ladislau, 338 339.
 Bizerea Ladul, 338, 339.
 Bizerea Lațcu, 339.
 Bizerea Nicolae, 338, 339.
 Bizerea Petre, 288.
 Bizeria (proprietate medievală) 339.
 Björnstjerne Björnson 149.
 Blaj, 5.
 Blidariu Pavel, 249.
 Bocineagă Ioan, 350.
 Bocșa Montană, 230, 242, 243, 250 370.
 Bocșa Română, 241.
 Bocu Gheorghe, 141, 142 143, 372.
 Bocu Marilina, 61.
 Bocu Pavel, 141.
 Bocu Sever, XVI, 108, 150.
 Bogdan-Duică G. 214.
 Bogdan de Mătnic (cnez) 334.
 Böhm L. 342, 343, 344.
 Bojinca A. 283.
 Bojinca Damaschin, XI, 266, 272, 273, 275 276, 296, 372.
 Boldogfalva, 30, 31.
 Boldur, 323.
 Bolocan Nicolae, XVI.
 Bonfinius Anton, 281, 342, 343.
 Bonn 318, 316.

Borlova, 320, 323.
 Borgheze, cardinal, 35.
 Bosică Iacob, 250.
 Bosnia, 343.
 Bota Moise, 67.
 Botiş Teodor Dr. 69, 71.
 Bozovici, 363.
 Branişce Valeriu Dr., 193, 211, 241.
 Branişce Valerica, 230.
 Braşov 80, 146, 210, 273, 284, 285, 287, 310, 346, 363.
 Brătianu Ionel, 244, 247, 248.
 Brătianu Ion, 366.
 Bratu George 90.
 Breazu Ion, 150, 250.
 Brediceanu Coriolan, 110, 111, 210, 241, 372.
 Broşteni, 269, 308.
 Brüssel (Bruxel) 286.
 Buciumul (ziar. Bucureşti) 296.
 Bucovăi, 324.
 Bucovina, 62, 358.
 Bucureşti, XV, XVI, 5 17, 22, 31, 36, 44, 59, 60, 61, 62 56, 68, 70, 80; 87, 88, 89, 90 99, 106, 107, 108, 111, 117, 133, 134, 146 149, 150, 191, 193, 213, 214 243, 268, 229, 275, 276, 296, 298, 310 311, 348, 363, 364, 365, 369 316.
 Buda, 44, 59, 69, 70 80, 84, 274, 275.
 Budapesta, XIII, 43, 89 100, 110, 211, 249 296, 272, 308, 339 340, 341, 346, 368, 369.
 Budinţ, 324.
 Budinţan 324.
 Bugariu Vicenţiu, 42, 45, 60, 71, 89, 90, 93.
 Buitul George IV, 35, 36, 371.
 Bujor, 323.
 Bules (beliduce maghiar) 303.
 Buletinul Societăţii regale române de geografic, XVI.
 Bulgaria, 309, 312, 314.
 Bulgarii, 243, 246 290, 312.

Bumbăcilă Ianaş (căpitan în revoluţia Românilor Bănăţeni) 271, 324.
 Buracu Coriolan, 266, 268, 365.
 Burelian, 105.
 Burlă C. 317 318, 319.
 Burugă (personagiu din poeziile lui Victor Vlad Delamarina) 205.
 Bjug Lucy, 149.

C

Caius Marius, 106.
 Caldeia, 8.
 Calea lui Traian, 105.
 Calendarul Asociaţiei „Generaţia Nouă” pe anul 1937 (Timişoara), 111 231, 288.
 Calendarul Iulian, Gregorian şi Poporal Român pe anul 1882, 310.
 Calendariu Românesc pe anul dela Hr. 1830, 274.
 Calendarul Românului pe anul 1906. (Caransebeş) 268.
 Calendarul Românului pe anul 1929, 1930, (Caransebeş) 36, 81.
 Calevu, 8.
 Căilindarul pe anul 1882 şi 1883. 350.
 Calova, 339.
 Călugăreni, 297.
 Câmpia Banatului, IV.
 Câmpul Pânei, 342.
 Canaan, 8.
 Canisius, IV, 35 36.
 Capistran Ion, 35.
 Caran (cerc de judecată) 334, 335.
 Caran (oraş) 335.
 Caransebeş, III, IV, XII, XVI, 3, 15, 20, 23, 24, 35, 45 67, 68, 70, 79, 81, 84, 98, 146 147, 150, 241, 266, 268, 270, 284, 199, 269 300, 305, 320, 322, 323, 324, 328, 329, 338, 340, 341, 363, 365, 371.
 Caransebeş (cerc) 334 337.
 Caransebeş (district) 302, 333, 334, 327.

- Caransebeș-Vârșet (dieceza) 284, 285.
 Caraș (județ) 242, 287, 308, 311, 323.
 Caraș (cetate) 335.
 Căraș (râu) 269.
 Caraș-Severin (județ) 326, 330, 340.
 Cardaș Gh. 60, 61, 90, 108, 150, 194, 250.
 Cârjie, 269.
 Carloviț, IV, XII, 64, 267, 285, 286.
 Carol I, (Regele României) 298.
 Carolina, (împărăteasă austriacă, soția lui Francisc I) 80.
 Cătănă Gheorghe, 245.
 Catechismul lui Raiacici IX.
 Catilina, 297.
 Caucaland, 104.
 Căvâran Sebeș, 4, 11.
 Cekelium Iosif, 21.
 Celji, 101.
 Cena Nicolae (general) 268.
 Cenad 301, 304.
 Cerberos, 361.
 Cermena Petru, 283.
 Cernăuți, 5, 17, 22, 31, 214, 340.
 Cernojevici Arsenie (Patriarh) V.
 Chanadiensis v. Cenad.
 Charon, 359, 360, 361.
 Chendi Ilarie, 45, 100, 147, 149, 192, 193.
 Chengelaț (episcop) 287.
 Chenta Cumetu, personagiu din novelele lui Dimitrie V. Păcățeanu, 119, 120, 127, 128.
 Chinezu Pavel (comite de Timișoara) 341, 342, 343, 344, 345.
 Chișinău, 60.
 Chizătău, 269.
 Cibinio v. Sibiu.
 Cichindeal v. Țichindeal.
 Ciclova (mănăstire) VII.
 Cihac, 309, 312, 313, 314, 318.
 Cimiș v. Timiș.
 Cinișoara v. Timișoara.
 Ciobanu Ludovic 331.
 Ciorogariu Roman (episcop) 45, 99.
 Cioroianu Ștefan Dr., 89.
 Cipariu Timotei, 5, 316.
 Cireșa, 322.
 Cislă, 6, 8.
 Ciuchiciu, 269.
 Ciudanovița, 97.
 Claudiu v. Glad.
 Cliciova, 340, 347, 352, 362.
 Cluj 4, 142, 150, 213, 244, 250, 261, 262, 328, 347, 348, 36.
 Coceiu Nerva M. 105.
 Codru — personagiu din novelele lui Coriolan Brediceanu, 114, 115, 116.
 Codrul — Cosminului (revistă Cernăuți) 349.
 Colceag N. R., 213, 214.
 Colecția Autorilor Români, 243.
 Colegiul reformat din Odorhei, 15.
 Colegium Germanico-Hungaricum, 35.
 Columna lui Traian (revistă, București) 25, 296, 297.
 Comeat (district) 360, 302, 305, 333, 334.
 Comiat (cerc de judecată) 335, 336.
 Comloșul Bănățean, 87, 88, 326, 329, 331.
 Comnène N. P. 213.
 Comșa Grigore Dr. (episcop) 61, 245.
 Concordia (ziar, Pesta) 103, 288, 310.
 Constanța, 229.
 Constantin (popa, tipograf) 267.
 Constantin cel Mare, 290.
 Constantinescu Tancred, 243.
 Constantini-Orăvițanul Dimitrie, (istoriograf) XIV.
 Convorbiri Literare, 148, 149, 151, 152, 154, 155, 190, 193, 230, 317, 319.
 Copăceanu-personagiu din proza lui Cassian R. Munteanu, 238, 239, 240.
 Coresi-diacon, traducător, 3.
 Cornia, 270, 326.

Corvianu Iuliu, (memorandist) 142.
 Corvianul Mathia (rege ungar) 341, 342, 343.
 Cosânziana (revistă, Orăştie) 243.
 Cosma Aurel junior, XVI, 5, 6, 17, 22, 42, 45, 61, 84, 90, 71, 108, 110, 117, 133, 193, 194, 243, 250, 288, 311, 321, 341, 365, 370.
 Costa-personaj din proza lui Ion Popovici-Bănăţeanu — 181, 182, 185, 187.
 Costa P. Victor, 111.
 Costin Lucian, 250, 348.
 Coşteiu, 323.
 Cotoşman Gh. XVI, 331.
 Cönländ, 267.
 Crăcima, 322.
 Craiova, XVI, 80, 108, 191, 229, 250, 268, 276, 288, 311, 341, 365.
 Craşova (comitat) 300, 303.
 Creţu Gr. 24, 25, 29.
 Criciova, 323.
 Criş, 300.
 Croaţi, 314.
 Croaţia, 229, 314, 344.
 Crucea, 325.
 Csikj Ştefan, 35.
 Cuget Clar (revistă, Bucureşti) 134.
 Cumani, 310.
 Cumania 305.
 Cunţan Maria, 108.
 Cupian (beliduce maghiar) 303.
 Curierul de ambe sexe (ziar Bucureşti) 44, 56.
 Curierul Românesc (ziar, Bucureşti) 59.
 Curentul ziar, Bucureşti 45, 268, 331.
 Cusid (prefect maghiar) 303.
 Cuvântul (ziar, Bucureşti) 246.

D

Dachia v. Dacia.
 Daci, 281.
 Dacia (ziar, Timişoara) 71, 81, 85,

Dacia, 103, 104, 268, 275, 393, 300, 315, 349, 268.
 Dacia Ripensis, 302.
 Dacia Traiană, 297, 313, 314, 315.
 Dacoromani, 311.
 Dacoromania (anuarul Institutului de filologie din Cluj) 5, 22, 25, 31, 36, 150, 250, 348, 370.
 Dăianu Elie, 192, 193.
 Dalmaţia, 83, 84, 314.
 Damşa Ioan, 41, 42.
 Dan I. Vodă (Domnul Munteniei) 339.
 Dania, 103.
 Daniil (proorocul) 7.
 Dăniileşti 339.
 Dante Alighieri, 146.
 Dormstadt 313.
 Daszest 334.
 Davia, 103.
 David (prooroc) 7, 30, 31, 219.
 Debreţin, 363.
 Decebal, 105.
 Deci Mihai, 335.
 Dej, 244.
 Delamunte I. 61.
 Demsterj, 277.
 Densuşianu, Aron 22, 61, 108.
 Densuşianu Ovid, 44, 60, 71.
 Densuşianu Nic. 15, 17.
 Denta, 269.
 Descartes, 220, 221.
 Desch, 324.
 Deş, 325.
 Deva, 173.
 Diaconovici Cornel Dr. 17, 22, 42, 44, 61, 70, 80, 84, 89, 98, 110, 117, 149, 243, 287, 298, 275, 308, 311, 328, 341, 368, 369, 370.
 Diaconovici-Loga Constantin, X, XI, 67, 68, 69, 71, 79, 145, 273, 327, 329, 368, 371.
 Diaconovici Isaia (episcop sârb) V.
 Diefenbach, 311, 313.

Diez, 311, 316 318.
Dinteanu Gh. 150.
Dinu Tâlpoane-personagiu din novelele lui Ion Popovici-Bănăţeanu, 159, 164, 165, 167, 168, 172, 173, 175, 176, 181 183, 185, 187, 188, 189, 190.
Diorile Bihorului (revistă Oradea) 106.
Doană — personagiu din poeziile lui Victor Vlad Delamarina 207, 209.
Dobra, 157.
Dobreni, 120, 124.
Dognecea, 79.
Doloveanu A. U. 250.
Domaşna, 270.
Dörner, 301.
Dosofteiu (mitropolit al Moldovei) 31.
Dracula v. Vlad Dracul.
Dragalina Ion (general) 320.
Dragalina Patriciu (istoriograf) V, XIV, XVI, 267, 268, 269, 270, 271 320, 372.
Drăgăneşti, 119.
Drăgan N. (prof. la Universitatea din Cluj, 5, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 31, 36.
Dragomirescu Gh. N. 214.
Dragsinea 124, 128, 324.
Drapelul (ziar, Cicago) 132.
Drapelul (ziar, Lugoj) 132, 133, 138, 229, 241 250, 331, 341, 348.
Dreghici Melentie-protopop al Timişoarei, XIV, 296, 297.
Dreptatea (ziar din Timişoara) XIV, 41, 42, 61 111, 132, 133, 143, 191, 192, 193, 340.
Dreptatea Poporului (ziar, Timişoara) 130, 132, 133.
Drino, 314.
Drinova 325.
Drept (revistă) 108.
Drum Nou (ziar, Bocşa Montană) 241, 243, 250, 370.

Dunărea, 200, 300, 302 325, 326, 333, 337, 343, 344, 345.
Dunca Constanţa 106.
Duncan Milne Robert, 149.

E

Ecaterina cea Mare-împărăteasă a Rusiei VIII.
Eden 357.
Edom, 34.
Egipt, 8, 9.
Elele, 103.
Elena Doamna (azil din Bucureşti), 191.
Eliade Rădulescu Ion, 44.58 59.
Elie (prorocul) 10.
Elisabeta (crucişător) 193.
Elveţia, 103.
Elysium, 357.
Eminescu Mihail, 58, 61, 146 147, 210, 222.
Engel, 280.
Englitera v. Anglia.
Eperiş, 83.
Eremia (prooroc) 7.
Etrusci, 104.
Eugeniu de Savoia III.
Europa, 210, 212, 297, 313, 318
Eva, 8, 361.
Evuţianu Sabin 331.
Ezdra, 7.
Ezechiel (prooroc) 7.

F

Fabric — cartier din Timişoara — X, 39.
Familia (revistă, Oradea seria I-a) 44, 45, 60 61, 70, 87, 88, 89, 92, 97, 98, 100, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 110 130, 131, 132, 133, 191, 193, 212, 298, 308, 309, 310, 311, 319, 321 350, 370.
Familia (revistă, Oradea seria III-a) 61, 214.

Făgăraș, 296, 302.
 Făget, 325.
 Făgimac, 324.
 Făt-Frumos (revistă) 349.
 Felnac, 327.
 Fenice (almanah beletristic, Oradea) 98.
 Ferdinand I-ul — împărat austriac — 84 306.
 Feuss, 316.
 Fierăscu C. 61.
 Filantropia — spital din București — 229.
 Filipescu Teodor, XVI.
 Fira — personagiu din novelele lui Coriolan Brediceanu — 110, 111, 114, 115, 116.
 Florea — personagiu din proza lui Dimitrie V. Păcățianu — 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129.
 Florescu Bonifaciu, 297.
 Foia Diecezană (ziar, Caransebeș) 45, 81, 84, 340, 349, 268, 365.
 Foie pentru minte, inimă și literatură (Brașov) 6, 69, 80, 82 100, 102, 103, 104, 105, 106, 109, 283, 284, 285, 286, 287 310.
 Foia Poporului (Sibiu) 143, 144.
 Fogarași Francisc, 15.
 Fogarași Ștefan, IV, 15, 16, 30, 35, 371.
 Foișoara Telegrafului Român (Sibiu) 100.
 Frankfurt am Main, 312, 318.
 Franț (mare herțog) 270.
 Franța, X, XII 218, 315.
 Francezi, 102.
 Francisc I, împărat austriac, 67, 80.
 Franciscus, 23.
 Frank von Frankenstein Valentin, (poet sas) 20, 22.
 Franz Ferdinand (principe moștenitor al Austriei) II 212, 214.

Franz Iosif (împărat austriac) XIII 142.
 Fronii Danielis, 21.
 Fuchs, 311.
 Fundația Carol I (București) 363.
 Furdianu I. 331.

G

Gabel I. 330.
 Galiția, 312, 313, 314, 315.
 Gane Nicolae, 98.
 Gaster M. 5, 17, 22, 60, 70.
 Gașpar Mihail, 241, 250, 370.
 Gavojdia, 323.
 Gavra Alexandru, 141, 142.
 Gazeta de Transilvania (ziar, Brașov) 105 282, 285, 287, 350.
 Gătaia, 241.
 Gehaedler Gaston, 149.
 Gehena, 357.
 Geneva, 23, 212, 214.
 Georgevici Vasile, IX, X.
 Gerhardt — episcop de Cenad 300, 301, 302.
 Germani, 102, 312.
 Germania, 221, 298, 320.
 Geți, 281.
 Ghenadie Ilie, XVI.
 Gheorghită — personagiu din proza lui Popovici Bănățeanu — 176 177, 178, 179, 183.
 Gherla, 81, 268.
 Ghesti Freanți, 12.
 Ghibănescu Gh. 5.
 Ghibu Onisifor, 42, 70, 71, 108, 214, 231, 243, 331.
 Ghidiu A., 70, 321.
 Ghiță — personagiu din nov. lui Ion Popovici Bănățeanu — 161.
 Gică — personagiu din poeziile lui Victor Vlad Delamarina, 206.
 Gioagiul de jos, 30.
 Glad (Claudiu) voevod bănățean, 300, 301 302, 303.

Glasheimer, 358.
 Glimboca, 339.
 Goethe, 217, 221, 223.
 Goga (Octavian, 230.
 Gojdu Emanoil, 100.
 Golescu Iordache, 213, 228.
 Goleț, 323.
 Goliat, 219.
 Golubiatz, 338.
 Gorebiaț (cetate) 334.
 Gotha, 320.
 Grădimariu Ion, 143.
 Grădiște, 321, 353, 356, 357, 360.
 Graur Constantin 212.
 Graz, 210, 211, 346.
 Greci, 105, 350, 357, 362.
 Grecia, 104.
 Grecu Vasile, 349.
 Grigore (episcop de Râmnic) 266.
 Grivu Nicolae 288.
 Grizellinii Francisc, IX, XVI, 267, 304, 342, 343, 344.
 Gropșianu Ilie, 276, 311, 365.
 Grozeșcu Iulian, XV, 87, 88, 89, 90, 131, 287.
 Gruia Novac, 102.
 Grunii 324.
 Gyejyjjü, 337.
 Györ, 314.

H

Hasz Ioannis Dr., 22.
 Hadess, 357.
 Hagjmasi de Beregsău Ladislau (pre-
 fect de Timiș) 338.
 Haimsburg, 343.
 Haldeia v. Caldeia.
 Halle, 273, 274, 275, 348.
 Halicii Mihail — fiul — IV 20, 21, 223, 24, 25, 371
 Halicii Mihail — tatăl — 30.
 Halmăj sau Hălmagiu v. Almăj.
 Hanazan v. Canaan.
 Haneș V. Vasile, 60.

Hașdeu Bogdan Petriceicu, 17, 22, 24, 25, 30, 31, 101, 108, 311, 314, 363.
 Hațeg, 30, 321.
 Hațegan, 308.
 Hauzești, 325.
 Hazaj M. 84.
 Hegel, 222.
 Heliade v. I. Eliade Rădulescu.
 Heltai Gașpar, 4.
 Henedoara v. Hunedoara.
 Henning Andream, 21.
 Herce Ștefan, 4, 11, 371.
 Herios, 349.
 Hermán (protopop din Dej) 244.
 Herwegh, 98.
 Hitiaș, 323.
 Hodoș Iosif, XIII, 17.
 Hodoș Enea, 324, 350.
 Hodoș Nerva, 5, 36, 41, 42, 44, 60, 276.
 Homer, 357.
 Horanj, 36.
 Horia, XIII, 141, 257.
 Hunedoara, 4, 5, 11, 104, 181, 347.
 Hunfalvy, 311.
 Hunyader (Comitat) 348.
 Huni, 104.
 Huniade Ion Corvin de..., 35, 274, 277, 278, 279, 280, 281, 335, 336, 339.
 Huru (cronicar) 310.
 Iacob (patriarh) 8, 10.
 Iacob de Gârliște, 337.
 Iana Aurel, 350.
 Iancovici de Mirivo Teodor, VII, VIII.
 Iasenova, 325.
 Iasigia, 305.
 Iași, 5, 31, 59, 60, 45, 108, 191, 296, 364.
 Ibar, 314.
 Ibsen, 149.
 Ictar, 324.

Ienia Călina, 354.
 Iertof, 269.
 Ierusalim, 34 249, 250.
 Ignățiu C. de Batjan, 301.
 Iladia, 269, 300, 305.
 Ileana Cosânziana, 106.
 Iliric, IX.
 Ilirii, 107.
 Iisu, 8, 9.
 Iltseanii, 8.
 Indii, 219.
 Institutul catolic (din Paris) 346.
 Ioan (evangelist) 11.
 Ioan Botezătorul, 9.
 Ioan Sigismund, II.
 Ioanichie (mitropolit al Timișorii) III.
 Ioanovici- Vidak Vichentie, episcop,
 IX, 39 267.
 Ioanovci Nestor, XI.
 Ioilă (prooroc) 7.
 Ion Cotoară — personagiu din poeziile lui Iulian Grozescu, 93, 94, 95.
 Ioan Paprica — personagiu din poeziile lui Victor Vlad Delamarina — 206.
 Ion Zlataust, 10.
 Iona, 7.
 Iordachi de Mălinescu, 275.
 Iorga Nicolae, 5 15, 36, 44, 60, 17, 80, 108, 111, 134, 212, 214, 243, 244, 249 266, 268, 275.
 Iorgovan Ioan, 102, 103.
 Iorgovici Iosif, Dr., X.
 Iorgovici Paul, IX, X, 43 44, 45, 67, 79, 145, 371.
 Iosie, 6, 8.
 Iosif al II-lea, împărat austriac VI, VII, VIII, 41.
 Iosif al Timișoarei (mitropolit) 294, 295.
 Iota, personagiu din novelele lui Ion Popovici Bănățeanu, 164, 168, 169 171, 172, 176, 189.

Iov (patriarh) 7.
 Ipekio- Carlovițiană (dieceză) 295.
 Isabela, soția lui I. Zapolia II, 302, 304, 305, 334.
 Isac, 8, 10.
 Isaiia, 7.
 Ishodlu 6, 8, 9, 10, 12.
 Israiliteni, 9.
 Istrati Dr., 363.
 Istria, 346, 347, 348.
 Istvánfi, 345.
 Italia, 104, 146 211, 315, 316.
 Italieni, 46, 47.
 Ivici Alexe Dr., 60.
 Ivul Gavril, IV, 35.
 Isverniceanu Damian, 22 45, 61, 268, 287.

J

Jabăr, 323.
 Jadani, 39, 40, 41.
 Japonezi, 219.
 Jdioara 323.
 Jena, 363.
 Jicmon Craiu v. Sigismund Báthory
 Jidovar, 305.
 Jidovii, 10, 11.
 Jidovin (cetate) 335.
 Jiu, 320.
 Joe (Jupiter) 105.
 Jung Dr., 297.
 Junimea (Iași) 146.
 Jurchescu Liviu, 61, 133 193, 214, 276, 287.

K

Kalinderu, 341, 363.
 Kant Em., 221, 222.
 Karkaleki Zaharia, 273 274.
 Károlyi, 324.
 Kehr, 320.
 Keiser Ioan, 21.
 Kellog (pact) 248.
 Kekavmenos (cronicar bizantin) 30.

Kengelați Pavel, arhimandrit, VIII.

Kiepert, 213.

Klus v. Cluj.

Kokytoș, 359.

Komjattth v. Comeat (district).

Königsegg (general austriac) 270.

Kostici Slobodan, 42.

Krasso v. Caraș (județ).

Kruševacz, 343.

Kund ((beliduce) 301. 303, 304.

Kurzbeik Iosif nobil de... 41.

L

La Parole (revistă filologică, Paris),
346, 347, 348.

Lachmann, 318.

Ladislau al II-lea (rege ungar) 333.

Ladislau al V-lea (rege ungar) 304,
333, 335, 336.

Ladislau Cămanul (rege ungar) 310.

Ladislau Postumul (rege ungar) 279.

Lamaritine, 97, 98.

Lambrior A. 5, 59.

Laokoön 225.

Lapediatu Alexandru, 214, 342.

Lația M., 150.

Lausanne, 213.

Lavieville, 98.

Lazariini Daniel, VII.

Lazăr Gheorghe 243.

Lazurii, 141.

Lecca Morariu, 349.

Leipzig (Lăpsca) 5, 17, 22, 60, 70, 213,
3116 346, 364.

Leydan, 23.

Lena, personagiu din novelele lui Ion
Păpovici Bănățeanu, 185, 186.

Lentulus, general austriac, 321, 322,
323 324.

Leopold I-u împărat roman, V, 341.

Lessing, 225.

Lethe, 359.

Lia, personagiu din novelele Emiliei

Lungu-Puhallo, 135 136, 138.

Levia, 6, 8.

Liceul „Coriolan Brediceanu” (Lugoj)
150.

Lipova, XII, 64, 67, 100, 142 143, 292,
300, 305, 329.

Lipova (district) 302.

Literatorul (revistă, București) 298.

Livezi 89.

Lloyd George, 219.

Loga Vasile (diacon) VII, X.

Londra, 43, 149.

Lorena, V.

Losonczy Sigismund, 335.

Luca (evangelist) 10.

Lucaci Vasile, 141, 142 143, 144 229.

Lucania, 103.

Luceafărul (revistă, Sibiu) 193.

Luceafărul (revistă, Timișoara) XVI
6, 17, 23 111, 117, 134, 150, 193
194, 214, 231, 268, 276.

Ludovic al II-lea (rege ungar), II.

Lugoj, III IV, XII, XVI, 3, 11, 15, 16,
24, 30, 67, 80, 97, 100, 107, 110
113, 132 146, 147, 149, 150, 156,
191, 192, 193, 196, 199, 200, 210,
229 230, 241, 242, 250, 269, 288,
296, 300, 305, 308, 324, 331, 334,
340, 341 346, 349, 368, 369.

Lugoj (comitat) 334, 335.

Lugoj (district) 302, 324.

Lumina (ziar, Arad) 42.

Luminătorul (ziar, Timișoara), 98,
132, 133 163, 212, 308, 340, 341.

Lunca, 323, 324.

Lunca Lipovei, 324.

Lunca Logojului, 323, 324.

Luncani, 323.

Lunga, 331.

Lungu Emilia XV, 130, 131, 133, 134,
372.

Lungu Traian, 130.

Lupaș Ion prof. I, 44, 71, 108, 246,
274, 281, 288, 298, 311, 321, 341,
365.

Lupeni, 250.
 Lupu Nic. Dr., 247.
 Lupulov Petru, XI, XV, 83, 84, 85,
 372.

M

Macedo-Românii, 107.
 Măcicaș, 334.
 Maciejowsky, 313.
 Maciova, 24.
 Madocza (locotenent colonel austriac)
 324.
 Magazinul Istoric 343.
 Măgdălina, personagiu din novelele
 lui Dinătriu V. Păcățanu, 124,
 125, 126, 127, 128, 129.
 Magdu Vioara, 350.
 Maghiarii, 102, 248, 312.
 Mailath (episcop) 247.
 Maior Petru, de Dicio-Sân-Martin,
 107, 267, 268, 275.
 Maiorescu Ioan 285.
 Maiorescu Titu, 147, 149, 150, 146, 193.
 Mal, 322.
 Malahie (prooroc) 7.
 Manciuca Ștefan, XVI.
 Manguia Simeon, XV, 100, 308, 309
 310, 350.
 Maniu Iuliu, 244, 248, 249.
 Manju Vasile I, XIV, 272, 296, 297,
 298.
 Mantua, 116.
 Manuilovici Maxim (episcop al Timi-
 șorii) XI, 83.
 Maramureș, 342, 348.
 Mărășăști, 230.
 Marcinaia Elisabeta (mama lui Ioan
 Huniade) 281.
 Marczali Ioan (prefect de Timiș) 338.
 Marga, 24, 322.
 Marian S. Fl., 350, 356, 358, 359.
 Marian Marienescu Atanasie, I, XV
 100, 101, 107, 108, 131, 133, 308
 309, 311, 358, 359, 372.

Maria Terezia, împ. Austriacă VI, VII,
 IX, 306.
 Marienu v. Marin.
 Mărioara, personagiu din proza lui
 Iulian Grozescu, 88.
 Marin, tipograf al Paliei dela Orăștie,
 3.
 Măriuța, personagiu din proza lui Iu-
 lian Grozescu, 88.
 Markovics Stanissa (protocăpitan
 sârb) 325.
 Marmură 24.
 Martie (zeu) 309.
 Martinovici v. Mihail Roșu.
 Mărul, 321.
 Marx Charl, 225.
 Matei (Evanghelist) 9, 10, 11.
 Matei Basarab, 363, 364, 372.
 Matia Corvinul, 105, 277, 280.
 Mătnic (familie) 335, 337.
 Mechitaristi (ordin călugăresc) 84.
 Media v. Mehadia.
 Mediaș, 21.
 Mehadia, 266, 267, 268, 269, 270, 300.
 Mehadia (district) 302, 335, 338.
 Mehadia (cetate) 335.
 Mehedinți Simion, 214.
 Mehie (prooroc) 7.
 Melas Petru 22.
 Memorandul, XIII, XIV, 110, 141, 261.
 Menumurut, 90, 97, 98.
 Mercea Giuca, 102.
 Mercei, general austriac, V.
 Metes Ștefan, XVI, 5, 17, 36.
 Mețianu, 104.
 Mețianu Ion (episcopul Aradului) 141,
 143.
 Micșa Petru 111.
 Micu Emilian, 41, 61.
 Mihai Viteazul, 90, 103, 105, 257, 272,
 273, 274, 279, 363, 364, 367, 372.
 Mihailovici Ștefan (arhimandrit) 71.
 Mihald, (comitat) 334.
 Mihail, 339.

Mihuț Ioan, X.
 Milano, 316.
 Millecker, 325.
 Milne Duncan Robert, 149.
 Miloia Ioachim Dr., 111, 268, 298.
 Miklosich, 309, 311, 312, 313, 315, 317
 318.
 Minerva (editură) 60.
 Minte și Inimă (revistă, Arad) 142,
 143.
 Mioc Gornicu personaj din novelele
 lui Dinătriu V. Păcățianu, 120,
 124.
 Mircea, bric, 193.
 Mircea cel Mare, 142, 280.
 Misail G. 44.
 Mitropolia Temišorii, 295.
 Miu-Lerca Constanțin, 241.
 Mocioni (familie) 98.
 Mocioni Alexandru XIV.
 Mocioni Andrei, XIII.
 Mocioni G. 97.
 Mocioni de Foeni Ioan, 287.
 Mocioni de Foeni Iuliana, 106.
 Mocioni de Foeni Lucian, 287.
 Moga Vasile, 40.
 Mohaci, I.
 Moise (episcop bănățean) III.
 Moise (prooroc) 4, 6, 8, 9, 10, 11, 13.
 Moldova, 62, 63, 243, 272, 273, 274
 277, 279, 301.
 Moldova (comună în Banat) 323, 325.
 Molin S. Romulus, XVI, 42, 111, 288.
 Molin Virgil, XVI.
 Molnar Ioan, 43.
 Molnar de Szenez Albert, 30.
 Montan Grigore, 67.
 Montesquieu, 215.
 Monti, 316.
 Morariu C. 310.
 Morava (mănăstire) VII, 314.
 Morv-Vlachi, 310.
 Mostar, 130.

Munteanu R. Cassian, XV, 145, 229,
 230, 231.
 Muntenia, XII, 339.
 Murar Gh. 42.
 Mureș, 300, 302.
 Mureșeanu Andrei, 142.
 Mureșeanu B. Ion, 45, 85, 268.
 Murgu Eftimie, XI, XII, XIII, 283.
 Mussolini, 245.

N

Nădejdea (ziar Timișoara) 208.
 Nandriș Grigore, 214, 349.
 Nagy Enyedini, 23.
 Nagypatak, 334.
 Nagyvárad (Oradea Mare) 107.
 Naraschievici, personaje din novelele
 lui I. Popovici-Bănățeanu, 177,
 179.
 Năsturel (premiu al Academiei) 363.
 Naum (prooroc) 7.
 Neagra (munte) 314.
 Neamul Românesc Literar (revistă,
 București) 90.
 Neamul Românesc (ziar, Iași) 214.
 Neamțu G., 70.
 Neemie, 7.
 Negrescu I. 60.
 Negru-Vodă, 107.
 Negruzi I. C. 275.
 Neiperg, conte, guvernatorul Banatu-
 lui, VI.
 Nemoianu Petru, V, IX, XVI, 230.
 Nemții, 321, 323, 324, 325.
 Nerva Traian, 105.
 Nestor (cronicar rus) 310.
 Nestorovici, 64, 65, 66.
 Nevrincea 324.
 New-York, 149.
 Nicoară Moise, XI, 61.
 Nicolaiaș G. 80.
 Nederland, 267.
 Nicolcea (căpetenie din revoluția Ro-
 mânilor Bănățeni) 324.

Nicolici Ștefan Dr. 247(
 Nielt, 339.
 Niobe, 360.
 Nisemeuschel (locotenent colonel austriac) 321, 323, 325.
 Nieuport, 277.
 Nietzsche, 221, 222.
 Noe, 8.
 Notarul Anonim al Regelui Bela, 300.
 Noua Bibliotecă Românească, 132.

O

Oană, personagi din proza lui Mihail Gașpar 242.
 Obradovici Dositei, VIII, 57, 58, 59, 371(
 Obradovici Grigore, VIII.
 Obreja, 266.
 Odin, 358 360.
 Ohaba, 322, 323, 324.
 Ohababistra, 322.
 Ohaba-Jabăr, 324.
 Ohabașta, 339.
 Oltenia, 67 107.
 Omir-Pașa, 269.
 Onu Iuliu, 108.
 Opronio Ioana, 353.
 Optum v. Actum.
 Oradea-Mare, X, 40, 41, 45 66, 97, 98 99, 100, 130, 214, 229 246, 272, 368.
 Orăștie, XVI, 3, 12, 20 21, 42, 44, 45, 60, 70, 243, 329, 342, 348.
 Oravița, 100, 269, 272, 276, 308, 309, 310, 311, 314, 348.
 Orăvițana (institut de credit) 97.
 Organul Luminării (ziar, Blaj) 285.
 Orșova, 301, 302, 269.
 Orșova (cetate) 335.
 Osia (prooroc) 7.
 Ostrov, 269.
 Ovrei, 357.

P

Pagini alese din scriitorii Români, 150, 193.
 Palavicini (frații) 245.
 Paleolog (familie) 231.
 Palermo, 229.
 Palestina, 243.
 Panciova, 60, 70, 199, 301, 329.
 Pandrea Petre, 214.
 Panonia, 279.
 Papacostea Victor, 276.
 Papadopol-Calimach A., 342.
 Papiu Ilarian Alex., 342.
 Paris, 5, 23, 36, 43, 212, 213, 297, 346, 347, 348.
 Pariz Papai Francisc (poet sas) 20, 21, 22, 23, 25.
 Parloș (mănăstire) VII, 294.
 Pascu Caius, 80, 268.
 Pascu George Dr., 5, 17, 22, 31, 45, 60
 Pasteur, 221.
 Patria (ziar, Cluj) 214, 365.
 Pavel (apostol) 10.
 Păcățianu V. Dimitrie, 117, 372.
 Păcățianu V. Teodor, 98, 117.
 Pădureni, 348.
 Peica Ioan, 324.
 Peninsula Balcanică, 282.
 Perini Nicolae (Ban) 335.
 Pesta, 59, 60, 67, 87, 96, 106, 273, 275, 288, 310.
 Peștișel Moise, 4, 5, 11, 371.
 Pesty Frigyes, 323.
 Peteanu E. Aurel, 111, 231, 348, 349.
 Petőfi Alexandru, 348.
 Petroșnița, 323.
 Petrovici-Stoichescu Dimitrie, XII, 283.
 Petrovici Petru, 39.
 Petrovici E., 348.
 Petrovici Lazar, 329.
 Petru Rareș, 102, 106.
 Petru Viteazul, 338.
 Petru din Kalocsa (arhiepiscop) 343.
 Pillat Ion, 150, 193.

lîntea (erou popular) 102.
 Pîpoș Petru Dr., 70.
 Piso, 104.
 Pitic, 103.
 Piticot, 103.
 Platon, 217.
 Plugarul Român (ziar, Timișara) 341.
 Pojon, 110, 363.
 Polaci, 314.
 Polonii, 312.
 Polonia, II, 309, 312.
 Pop Ștefan Dr., 36.
 Pop V. S., 90.
 Popa Eugen Victor, 108.
 Popa Moisa, 121, 128.
 Popasul Ioan (episcop de Caransebeș) 320.
 Popescu George, 44, 61, 70.
 Popescu Maria, 352.
 Popescu Radu, 150.
 Popfiu Iustin, 97.
 Poporul (ziar, Buda-Pesta) 133.
 Popovici C. Aurel, 210, 211, 212, 214, 276, 372.
 Popovici-Bănățeanu Ion, XV, 145, 147, 149, 150, 191, 241, 372.
 Popovici Constantin, 210.
 Popovici George Dr., XIV, XVI, 241, 340, 341, 372.
 Popovici Iosif, 3, 4, 5, 6, 346, 347, 348, 349.
 Popovici Liviu, 214.
 Popovici N. Dr., 341.
 Popovici Petru, 294.
 Popovici Ștefan (episcop al Vârșăului) 284, 285.
 Popovici Virgil, XVI.
 Popp Vasile, 36, 45, 61.
 Potlogi, 243.
 Potoc, 269, 305.
 Praga, 367.
 Prais, 267.
 Praj, 344.
 Precup E., 81.

Precup Pavel, 231.
 Predeal, 211.
 Preocupări literare, 61.
 Presburg, IV.
 Preyer I., 301.
 Principatele Române, XI, 273.
 Prometeu, 361.
 Prusia, 218.
 Publicațiunile laboratorului de fonetică experimentală din Cluj, 347.
 Puhallo de Brlog, Isac, 130.
 Puiu Visarion, 245, 249.
 Pulievici Anastasie, 67.
 Pumnul Arune, 22, 44, 60, 107, 275.
 Pușcariu Sextil, 22, 25, 36.
 Putnic Moise, 41.
 Pyriphlegeton, 359.

R

Racovița, 323.
 Radu Iacob (Episcopul Orăzii) 41.
 Radu Negru Vodă, 107.
 Radu Romulus, 194.
 Rădulescu Andrei, 275.
 Răcăjdia, 269.
 Raguza, 35.
 Raiacici Iosif (mitropolit) 285, 286.
 Rákoczy Gh. al II-lea, 302, 303, 304, 306, 334.
 Râmnic, 266.
 Rampna, 339.
 Ramuri (revistă, Craiova) 229.
 Ranta, 104.
 Ranta-Buticescu Vasile, 133.
 Rațiu Ioan, 142.
 Receaș, 324.
 Redvit Nicolae (Ban de Severin) 339.
 Regep Elisa, 132.
 Reghin, 245.
 Regleanu Mihail, 276.
 Remetea (mănăstire) VII.
 Remetea, 334.
 Reșița, 132, 243, 244, 245, 248.
 Revista Economică (Sibiu) 369.

Revista Filologică, 349.
 Revista Istorică (București) 22, 60.
 Revista pentru Istorie, Archeologie și
 filologie (București) 25.
 Rîm v. Roma.
 Roma, IV, V, 11, 35, 43, 84, 92, 104,
 105, 109, 218, 316, 366.
 Romanu, 63, 101, 105, 109, 274, 276,
 349, 350, 355.
 Români, II, III, IV, VI, VII, VIII, IX,
 XII, XIV, XV, 6, 11, 12, 51, 53,
 57, 58, 62, 65, 109, 211, 222, 301,
 302, 303, 306, 307, 309, 311, 312,
 314, 315, 321, 325, 333, 335,
 336, 342, 350, 354, 355, 359, 363,
 372.
 Români Ardeleni, V, X, IX, XII, XIII,
 XIV, 308.
 Români Bănățeni, IV, V, VI, XII,
 XIII, XIV, 15, 35, 39, 296, 301,
 304, 311, 314, 316, 324, 333, 345,
 348.
 Românii din America, 246.
 Români Transilvăneni, 210, 211.
 România, XI, 90, 146, 210, 211, 212,
 213, 229, 296, 297, 298, 328.
 Romania (revistă, Paris) 348, 349.
 România Jună (ziar, București) 211.
 România Mare (ziar, București) 229.
 Românische Revue, 308, 310, 311, 368.
 Românul (ziar, Arad) 229.
 Românul (ziar, București) 296.
 Roques Mario, 3, 4, 5, 12, 36, 349.
 Rosa, 316.
 Rosetti R. Dimitrie, 60, 70, 99, 108,
 149, 275, 298, 369.
 Rosimus, 277.
 Roșca Eusebiu Dr., 108.
 Roșiu-Roșioru I. Dr., 71.
 Roșu A. Nicolae, 231.
 Roșu Mihail, VIII, IX, X, 16, 39, 40,
 41, 61, 79, 371.
 Roșu P. Romulus, 111.
 Rouget de L'Isle, 142.

Rousselot, 346, 347.
 Rudăria, 363, 364.
 Rudneanu C., 214, 287, 365.
 Rudolf al II-lea, 367.
 Rusia, VIII, 218, 309, 312.
 Rușii, 312.
 Rusmir Ilie, 311.
 Russu I., 60.
 Russu Victor, 61.
 Ruxanda (domniță) 102.

S

Sădeanu A. Dr., 70.
 Salabeg, 102.
 Salonic, 248.
 Sângiorgiu (mănăstire) 269, 294.
 Samoil (prooroc) 7.
 Sănnicolaul Mare, 89.
 Sarajevo, 130.
 Sărbii, V, IX, X, XII, XIII, 45, 57, 58,
 65, 306, 312, 314, 343, 371.
 Sârbova, 323.
 Sârbu Ion Dr., I, XV, 272, 363, 364-
 365, 372.
 Sarmatii, 104.
 Sarmisegetuza, 106.
 Sași, 21, 25, 249.
 Sătmăr, 143, 246.
 Satul-Nou, 308.
 Saturnalia, 103.
 Satumic, 191.
 Sava, 345.
 Sbiera I. S. Dr., 5, 17, 22, 25, 31.
 Scaraochi, 358.
 Scheol, 357.
 Schiffman Cristofor, 329.
 Schmidt Vilhelm, XV, 101.
 Schopenhauer, 221, 222.
 Schwicker H., 342, 343, 344, 345.
 Sebeș v. Caransebeș.
 Sebeș (cetate) 335.
 Sebeș (ținut, cerc de judecată) III, 24,
 334, 335, 337, 338.
 Secaș, 282, 287.

- Seghedin, 43, 241, 272, 308, 328, 343.
 Selena, 349.
 Seliște, 117.
 Semănătorul (revistă, București) 2.
 212, 213.
 Semendria, 343, 344.
 Semenicul (revistă, Lugoj) XVI, 230.
 231, 250, 288, 349.
 Semenicul (munte) 232.
 Seminarul Central, 363.
 Seminarul Nifon, 211.
 Serbia, 301, 309, 312, 314, 325, 344.
 Severin (județ) 100, 300, 302, 334, 337.
 Severin (ținut) 343.
 Sfarmă Piatră (revistă, București) 214.
 Sfânta-Maria (comună) 30.
 Sfântul Clemens, 345.
 Sfântul Gheorghe (mănăstire) VIII.
 Sfântul Iosif cel Nou (Mitropolit al
 Timișorii) 288.
 Sfântul Sava (colegiu, Buc.) 191.
 Shakespeare, 146.
 Sibiu, ZXIII, XIV, 17, 20, 21, 22, 36
 42, 44, 71, 100, 106, 107, 108, 147,
 148, 150, 213, 275, 276, 287, 296,
 298, 328, 341, 348, 369.
 Sidovar v. Jidovar.
 Siebenbürgen (Transilvania) 301.
 Sigismund (imp. roman) 280, 281.
 Sigismund (rege ungar, 1385—1437)
 302, 304, 305, 333, 335, 338.
 Silași Gregoriu Dr., 30, 31, 32.
 Silha, 323.
 Simion, 120, 121.
 Simonescu Dan, 81, 276.
 Sinaia, 211.
 Sinersig, 323.
 Sion, 33, 34.
 Sirmiu, 285.
 Slatina, 270, 322, 323, 326, 339.
 Slavia (revista) 348.
 Slavii, 312, 355.
 Slavoni, 45, 52, 314.
 Slavonia, XII, 285, 314.
 Slovaci, 307.
 Soceniu, 294.
 Societatea de Măine (revistă, Buc. 288
 Socola (seminar) 273.
 Socolari, 269.
 Sofonie, 7.
 Soliman (sultan) II.
 Sofia, 343.
 Solon, 362.
 Spania, 315.
 Speranția Th. D., 60.
 Srediștea-Mare, VII.
 Stancilova, 269.
 Stănescu B. Emeric, 87.
 Staticot, 103.
 Stoica de Hațeg Nicolae, I, XIV, 266,
 267, 268, 284, 326, 371, 372.
 Stoicanescu Constantin, 61, 133.
 Stoicanescu Ștefan, 42.
 Stratimirovici (mitropolit sârb) 273.
 Stremul, 24.
 Stroescu Vasile, 246.
 Sturza Marius Dr., 214.
 Suboțița, 325.
 Succov, baron, guvernatorul Banatu-
 lui, VI.
 Suciul Aurel, 142.
 Suciul Dimitrie Ioan, XVI, 85, 133
 134, 143, 276, 288.
 Suciul Eugen, 142.
 Suciul Ioan Dr., 143.
 Südungarische Revue, 368.
 Sula Cornelius, 106.
 Sturdza Dimitrie, 363.
 Styx, 359.
 Svabenland, V.
 Szabo, 36.
 Szabadfalu, 339.
 Szabo, 21.
 Szabo Benő, 314.
 Szabo Ignatiu, 107.
 Syocz, 323.

S

- Şaguna Andrei (mitropolit al Ardealului) XIV, 283.
 Şerban, tipograf al Paliei 3, 12.
 Şerban Radu, Domn al Munteniei, 273, 274.
 Schiller, 286.
 Şincai George, 101.
 Sisman de Buziaş, 335.
 Şiştarovăţ, 141, 143.
 Şoimii (revistă, Cluj) 22.
 Ştefan (cel Sfânt) rege maghiar, 300, 301, 302, 303.
 Ştefan V, (rege maghiar) 305.
 Ştefan cel Mare, Domn al Moldovei, 105, 243, 257.
 Ştefan fiul lui Şisman de Buziaş, 335.
 Ştefania Vasila, 243.
 Şuboniu Constantin, IX, X, 41.
 Şuluţiu Octav, 214.
 Şuşanovăţ, 324.
 Şvabi, 243.

T

- Talieni v. Italiani.
 Tămăşel Dionisie, 334.
 Tapia, 111, 112, 113.
 Târgovişte, 324.
 Tarturus, 357.
 Tăslăuanu C. Octavian, 193.
 Tătarii, VI.
 Teiuş (loc din Caransebeş) 24.
 Telegraful Român (ziar, Sibiu) 106, 108, 283, 287, 365.
 Teleki József, 342, 343.
 Temesvarer Zeitung (ziar, Timişoara) 243.
 Teodorovici-Nica Ioan, 67.
 Teodosie al II-lea (împărat bizantin) 104.
 Teofil (mitropolit de Alba-Iulia) 290.
 Teregova, 324.
 Tharnok Petru, 337.
 Thomici Ioan v. Tomici Ioan.

- Ticvanu-Mare, 282, 323.
 Timiş (râu) 24, 179, 185, 191, 192, 198, 199.
 Timiş (judeţ) 303, 326, 329, 334, 335.
 Timişana, 295, 300, 303, 344.
 Timişoara, II, V, VIII, IX, XI, XII, XIV, XVI, 39, 42, 45, 57, 58, 60, 64, 65, 71, 83, 84, 88, 90, 98, 100, 107, 108, 110, 111, 130, 131, 132, 133, 150, 178, 199, 212, 231, 250, 267, 268, 272, 283, 287, 288, 294, 295, 296, 297, 301, 304, 305, 308, 311, 320, 321, 322, 326, 328, 329, 331, 333, 341, 345, 365, 370.
 Timişoara (episcopie) III.
 Timoc, 314.
 Tincova, 24, 323.
 Tincovici D. Ioan, 67.
 Tincu Velia Nic., XIV, 42, 88, 89, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 327, 372.
 Tineretea (revistă, Bucureşti) XVI, 133.
 Tinerimea Română (revistă, Bucureşti) 25.
 Tisa, 302.
 Tismana (mănăstire) VII.
 Tocilescu G. Gregoriu, 25, 363, 364, 365.
 Tököly Sava, 272.
 Tomici Ioan, 79, 80, 81, 328, 329, 371.
 Tomiciu Nicolae, 71, 81.
 Topliceanu Traian, 45, 60, 70, 107, 149, 150, 193, 250, 276, 298.
 Topolovăţ, 324.
 Tordaşi Mihail (episcop calvin) 3, 4, 11.
 Torontal (căpitanat) 304.
 Torontal (judeţ) 303.
 Torouţiu I. E., 150.
 Traian (împărat roman) 103, 105, 109, 257, 293.
 Traian (revistă, Bucureşti) 44.
 Trania, 301,

Transilvania, II, IV, 23, 28, 35, 31,
103, 104, 105, 193, 211, 212, 213,
272, 273, 275, 276, 280, 281, 287,
288, 300, 301, 302, 303, 306, 307,
311, 321, 334, 342, 344, 365, 366,
367, 369.

Transilvania (ziar, Braşov) 370.

Trăilă Elie, XV, 97, 131, 133, 372.

Trentul Ioan (Ban) 335.

Tranon, 247.

Tribuna (ziar din Sibiu) XIV, 147,
148, 150, 192, 193, 229.

Tribuna (ziar, Arad) 331.

Trompeta (ziar, Bucureşti) 296.

Trugia, 104.

Tuhutum, 303.

Tulle, 313.

Turcia, 366.

Turcii, II, III, IV, V, VI, 63, 267, 269,
270, 279, 306, 321, 322, 326, 333,
338, 342, 343, 345.

Turghenieff Ivan, 149.

Turnu-Severin, 268.

Turoţi Ioan (istoric ungar) 280.

Tuşnad, 147.

T

Tara Făgăraşului, 15.

Tara Haţegului, 30, 349.

Tara Românească, 43, 62, 63, 274, 277,
279, 280, 281, 314.

Tara Severinului, 107, 302.

Tara Ungurească, 62, 63, 279.

Tichindeal Dimitrie, VIII, IX, X, XI,
57, 58, 59, 60, 61, 64, 67, 79, 145,
371.

U

Udine, 317.

Ulpia Traian v. Traian.

Umoristul (revistă Timişoara) 87, 88,
96.

Unguri, XII, XIII, XIV, 143, 211, 248,
249, 256, 279, 303, 304, 307, 328.

Ungaria, II, XII, 88, 211, 212, 213, 277,
279, 280, 281, 285, 301, 302, 303,
304, 306, 307, 314, 342, 343, 344,
345.

Ungro-Vlahia, 107.

Ungureanu Gh., 276.

Unirea Română (ziar, Timişoara) 133.

Universul (ziar, Bucureşti) 250.

Ureche V. A., 58, 60.

Utvin, 61.

Uzeşti, 325.

V

Valaam (prooroc) 8.

Valachia Mică, 301, 302.

Valachia Transalpină, 29.

Valachii, VII.

Valah, IX, 309.

Valahia, 301.

Valahia Bătrână, 314.

Valea Jiului, 249.

Valea Laţcan, 339.

Valea Mare, 334.

Valentinu I. S. 297.

Walhalla, 357.

Vancea Petru, 270.

Varna, 279.

Varşovia, 313.

Vavilon v. Babilon.

Vărădia, 43, 269.

Vărădia (mănăstire) VII.

Vârşet, XII, 43, 79, 267, 272, 282, 285,
287, 305, 308, 323, 325.

Vechiul Regat, 229.

Velia Gheorghe, 282.

Verciorova, 339.

Verendin, 354, 356.

Vermeş, 229.

Verona, 83.

Vestul (ziar, Timişoara) XVI, 42, 45,
60, 61, 70, 71, 80, 85, 89, 90, 93,
108, 111, 133, 143, 150, 193, 194,
214, 230, 231, 250, 268, 276, 287,
298, 329, 331, 349, 365.

Viața nouă (revistă, București) 6, 341, 365.
 Vidin, 343.
 Vidu Ion, 327.
 Viena, V, IX, X, XIII, 22, 35, 40, 43, 44, 58, 60, 66, 84, 99, 106, 107, 210, 211, 212, 270, 275, 287, 309, 311, 312, 313, 314, 317, 318, 320, 340, 346, 363, 367, 368.
 Viitorul (ziar, București) 5, 22.
 Vinalia Rustica, 103.
 Visca, 30.
 Vischi Ioan, IV, 15, 30, 371.
 Vlachii Transilvaniei, 302.
 Vlad Delamarina Victor, XV, 107, 117, 145, 146, 191, 193, 194, 229, 372.
 Vlad Dracul (domnul Țării Românești) 279.
 Voicu But Corvinul (tatăl lui Ioan Huniade) 280, 281.
 Voilovița (mănăstire) 294.
 Voința Banatului (ziar, Timișoara) 111, 250, 276, 311.
 Voiteni, 250.
 Voivodina, 283.
 Voltaire, 221, 222.
 Vrăniuț, 269.
 Vuc Karadschits, 314.
 Vuia Eftimie, 327.

Vuia Ignatie, XII.
 Vuia Iuliu, VII, XVI, 17, 42, 44, 60, 70, 81, 327, 328, 331, 372.
 Vulcan Iosif, 45, 58, 60, 66, 87, 89, 97, 107, 131, 133, 143.
 Vulcan Samuil, X, 64.
 Vulic Nicola, 244.

W

Wagner, 222.
 Wagner Guthé H., 320.
 Walacheu, 310, 274.
 Württemberg, V.

Z

Zăcan Efrem, III, 4, 11, 371.
 Zaharia (prooroc) 7.
 Zagreb, 346.
 Zapolia Ioan, II, 306, 324, 334.
 Zara, 83, 84.
 Zamfirescu Duiliu, 149.
 Zăogeni, 24.
 Zorlenț, 24.
 Zevrin v. Severin.
 Zidevin, 338.

X

Xenopol A. D., 363, 364.

E r a t a

La pagina V	rândul 22	în loc de	Agust	citește	August
"	"	"	ultim	"	"
"	"	VI	15	"	"
"	"	VII	29	"	"
"	"	IX	ultim	"	"
"	"	XI	8	"	"
"	"	XIII	15	"	"
"	"	XIII	18	"	"
"	"	XIV	31	"	"
"	"	17	21	"	"
"	"	22	13	"	"
"	"	60	30	"	"
"	"	84	34	"	"
"	"	105	8	"	"
"	"	108	24	"	"
"	"	115	32	"	"
"	"	117	3	"	"
"	"	121	14	"	"
"	"	123	33	"	"
"	"	146	1	"	"
"	"	147	22	"	"
"	"	151	strofa 4-a	rândul 2	în loc de des citește de
"	"	218	rândul 35	în loc de	menierii citește menirii
"	"	220	"	16	"
"	"	250	"	27	"
"	"	275	"	36	"
"	"	281	"	9	"
"	"	287	"	27	"
"	"	301	"	18	"

La pag.	302	rândul	2	în loc	de satelor	ceste	datelor		
"	"	329	"	18	"	"	Schillman	"	Schiffman
"	"	342	"	24	"	"	Bonifiniu	"	Bonfiniu
"	"	344	"	6	"	"	"	"	"
"	"	334	"	29	"	"	"	"	"
"	"	344	"	30	"	"	Timișoara	"	Timișana
"	"	344	"	31	"	"	Bonifiniu	"	Bonfiniu
"	"	347	"	3	"	"	perzintă	"	prezintă

BIBLIOTECA CENTRALA
A REGIUNII BANAT